

151252

151252

**BATI ANADOLU' DAKİ KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİĞİN
GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNDEKİ
DEĞİŞİME YANSIMASI:
19. ve 20. Yüzyıllarda Ayvalık**

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezi
Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı**

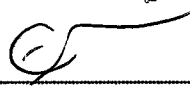
Bilge YILDIRIM GÖNÜL

Mart, 2004

İZMİR

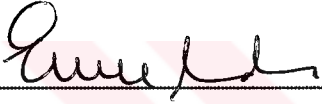
Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu

Bilge Yıldırım Gönül, tarafından **Prof. Dr. Eti Akyüz Levi** yönetiminde hazırlanan
“**Batı Anadolu’daki Kültürel Çeşitliliğin Geleneksel Konut Mimarisindeki
Değişime Yansıması: 19. ve 20. Yüzyıllarda Ayvalık**” başlıklı tez tarafımızdan
okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

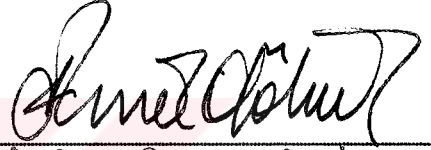
Prof. Dr. Eti Akyüz Levi

Danışman

Doç. Dr. Emre Madran

Jüri Üyesi

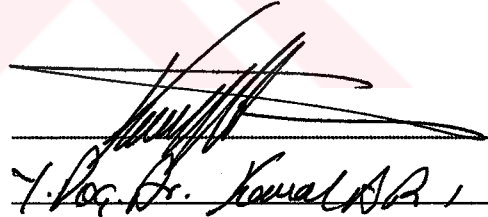
Prof. Dr. Enel Göksu

Jüri Üyesi

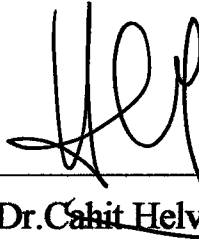
Doç. Dr. Nadide Seçkin

Jüri Üyesi

Y. Doç. Dr. Kemal Arslan

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışma, uzun bir süreçte farklı açılardan destek sağlayan kurum ve kişilerin yardımlarıyla tamamlanmıştır. Araştırmalarımın başından beri çok değerli katkı ve görüşlerini benimle paylaşarak çalışmamı yönlendiren hocalarım Prof. Dr. Eti Akyüz Levi, Prof.Dr. Emel Göksu ve Doç.Dr. Emre Madran'a saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Alan araştırmalarımın sürdüğü iki yıl boyunca bana evlerini açan ve konutlarıyla ilgili anılarını benimle paylaşan Ayvalık'lı ev sahiplerine teşekkür borçluyum. Ayrıca, konutlardaki rölöve çalışmalarında bana yardımcı olan eşim Ertan Gönül, annem Güleengin Yıldırım, kardeşim Bahadır Yıldırım, arkadaşım Yasemin Kamiloğlu ve kuzenim Sezgin Okumuş'a teşekkür ederim. Konutlarda elde edilen verilerin bilgisayar ortamındaki analizinde ve sunumunda titizlikle çalışmama katkıda bulunan Süleyman Doğan, Serdar Sıkdiken'e, haritaların hazırlanmasında bana günlerini ayıran Ahmet Sarı, Netcad yazılım firması ve Ceyda Pektaş'a, minnettarım.

Başından beri her türlü desteği ve anlayışının yanı sıra, verilerin toplanmasında ve analizinde, görsel belgelerin metindeki sunumunda ve çalışmada bazı noktaların netleşmesinde fikirlerinden faydalandığım, sonsuz özveriyle yorgunluğumu paylaşan sevgili eşim Ertan Gönül'e çok teşekkür ederim. Çalışmalarım esnasında annelik sorumluluğumu benimle paylaşan, manevi ve fiziki desteğini her zaman yanımda hissettiğim, annem Seylan Gönül' e ve babam Hüsnü Gönül'e teşekkür borçluyum. Ayrıca küçük oğlum Ata Gönül'e, ona ayırmam gereken zamanlar için gösterdiği fedakarlıktan dolayı özel teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmalarım dışındaki hayatımı kolaylaştıran ablam Gülden Gönül'e, ihtiyaç duyduğumda destek ve

yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Serpil Gönül'e ve ailemin tüm fertlerine minnet borçluyum. Çankaya Üniversitesi İç Mimarlık Bölümündeki tüm çalışma arkadaşlarımın, araştırmalarımnda gereken zaman için, iş hayatımda sağladıkları destek ve hoşgörölü yaklaşımlarını minnet ve saygıyla anıyorum.

Bilge Yıldırım Gönül

ÖZET

Osmanlı'da etnik topluluklar, Anadolu'daki kentlerin mimari yapısını etkileyecek ölçüde varlık göstermişlerdir. Etnik topluluklara ait konutlar Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamının izlerini taşımaktadır. Etnik topluluklar yaşam tarzlarını, örf, adet ve geleneklerini yansıttıkları konutlarla geleneksel mimaride çeşitlilik oluşturmuşlardır. Ayrıca imparatorluğun getirdiği kurallar, gayrimüslimler ile Müslümanların konutları arasında farklılıklar oluşturarak, mimari çeşitliliğe katkıda bulunmuştur. Bu yüzden ayrı kültürlerin birlikte yaşadığı yerleşimlerdeki konutlarda kimi zaman farklılıklar, kimi zaman da benzerlikler görülmektedir. Benzerlikler, kentlerde birlikte yaşamın sonucu oluşan topluluklar arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Böylelikle 19. yüzyılda Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamı geleneksel konutların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Anadolu'da çok kültürlü yerleşimlerin yanı sıra, bir etnik grubun tek başına baskın olduğu küçük yerleşimler de bulunmaktaydı. Bu yerleşimlerin tek kültürlü olmasından dolayı, konutların biçimlenmesinde kültürel çeşitlilik ortamının etkileri görülmemektedir. Ancak bu çalışmada örnek seçilen Ayvalık gibi, Anadolu'daki diğer tek kültürlü yerleşimlerde 19. yüzyıldaki kültürel çeşitlilik ortamının etkileri, geleneksel konutların 20. yüzyılda mübadele ile başlayan değişim sürecinde ortaya çıkmıştır. Anadolu'daki çok kültürlü ortam, mübadelenin başladığı 1922 yılı sonrasında sona ermiştir. Bu yüzden Anadolu'daki Rumlarla, Yunanistan'daki Türklerin yer değiştirme olayı olan mübadele; etnik azınlıklara ait yerleşimlerdeki geleneksel konutlarda değişim açısından önemli bir süreçtir.

Bu çalışmanın amacı; Osmanlı İmparatorluğundaki kültürel çeşitlilik ortamının sonucu olarak, Anadolu'da etnik azınlıklara (gayrimüslimlere) ait yerleşimlerde yer alan geleneksel konutlardaki mekansal değişimi, etnisite ve/veya farklı yaşam

biçimleri ile mekan arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırarak, incelemek ve bu konutlarda mekansal değişimlerin zaman içindeki sonuçlarını ortaya koymaktır.

Ayvalık'ta etnik farklılığın gerçekleştiği mübadeleden çok sonraları, konutlarda aynı toplumun kullanıcı olduğu süreçte başlayan değişimin artarak devam etmesi, geleneksel Ayvalık konutlarının biçimlenmesinde olduğu gibi, değişiminde de etkili olan esas unsurun etnisite olmadığını göstermektedir. Değişimin asıl nedeni; etnik kimlikten bağımsız olarak değişen toplum yapısına bağlı kullanıcı ihtiyaçlarıdır. Ayvalık'ta olduğu gibi, Anadolu'daki diğer etnik azınlık yerleşimlerde de geleneksel konutların etnisiteden farklı faktörlerin etkisi altında biçimlendiği ve değiştiği düşünülmektedir. Bundan dolayı bu konutların etnik kimliğe bağlı sınıflandırılması doğru bir yaklaşım değildir.

Anahtar sözcükler: Geleneksel Ayvalık konutları, azınlık (gayrimüslim) / etnisite, kültürel çeşitlilik, değişim, mübadele

ABSTRACT

The ethnic communities in the Ottoman Empire were very effective to the extent that they influenced the architecture of the cities in Anatolia. The houses which belonged to the ethnic groups have the traces of the environment of cultural variety in Anatolia. These ethnic groups formed a variety in the traditional architecture with the houses on which they reflected their life styles, their custom and usage, and their traditions. Besides, the regulations prescribed by the empire contributed to the architectural variety by making a difference between non-Muslims' houses and Muslims' houses. For this reason, it is seen that there are both differences and similarities between the houses in the settlements where the different cultures lived together. The similarities are resulted from the interaction between the groups which occurred as a consequence of living together in the cities. In this way, the environment of cultural variety in Anatolia in the 19th century was effective in the formation of the traditional houses. In Anatolia, in addition to multicultural settlements, there were also some small settlements where only one ethnic group was dominant. Because such settlements had only one culture, the affects of the environment of cultural variety on the formation of the houses are not observed in these settlements. However, as in Ayvalık which has been chosen as a sample for this study, in the other one-cultural settlements in Anatolia, the affects of the environment of cultural variety in the 19th century appeared in the process of change in the traditional houses which started with the Exchange in the 20th century. The multicultural environment in Anatolia ended after 1922 when the Exchange started. For this reason, the Exchange, during which the Rums in Anatolia and the Turks in Greece changed their places reciprocally, is an important process in terms of change in the traditional houses in the settlements belonging to the ethnic minorities.

The aim of this study is to examine the spatial change in the traditional houses in the settlements belonging to the ethnic minorities (non-Muslims) in Anatolia, resulting from the environment of cultural variety in the Ottoman Empire, by investigating the causality relationships between ethnicity and/or different life styles and the space, and to disclose the results of the spatial change in these houses in the course of time.

In Ayvalık, many years after the Exchange when the ethnic difference took place, the fact that the change, which started in the process when the same society members were the users of the houses, continued increasing rapidly shows that the main factor of the change is not the ethnicity, as in the formation of the traditional houses in Ayvalık. The main cause of the change is, independent from the ethnic identity, the needs of the users depending on the structure of the changing society. It is thought that, as in Ayvalık, the traditional houses in the other ethnic minority settlements in Anatolia, too, have been formed and changed under the influence of some other factors different from the ethnicity. Therefore, the classification of these houses depending on the ethnicity is not a correct approach.

Keywords: Traditional Ayvalık Houses, minority (non-Muslim) / ethnicity, cultural variety, change, the Exchange

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Teşekkürler.....	I
Özet.....	III
Abstract.....	V
İçindekiler.....	VII
Tablolar Listesi.....	XI
Grafikler Listesi.....	XII
Haritalar Listesi.....	XIII
Resimler Listesi.....	XIV
Şekiller Listesi.....	XVII

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1.1 Temel Kavramlar	3
1.2 Amaç	5
1.3 Kapsam	5
1.4 Yöntem	7
1.4.1 Tarihsel Yöntem	8
1.4.2 Karşılaştırma Yöntemi	8
1.4.3 Diyalektik Yöntem	10
1.4.4 İşlevselci Yöntem	12
1.4.5 Yapısalcı Yöntem.....	12

1.5 Çalışmanın İlgili Literatürdeki Yeri	14
--	----

İkinci Bölüm

19. YÜZYILDA ANADOLU'DAKİ KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK ORTAMI

2.1 19. Yüzyılda Etnik Azınlıkların (Gayrimüslimlerin) Anadolu' daki Konumu	18
2.2 19. Yüzyılda Etnik Azınlıkların (Gayrimüslimlerin) Batı Anadolu' daki Konumu	25
2.3 Anadolu' daki Kültürel Çeşitliliğin Mimariye Yansıması	31
2.4 Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Konutlarına Yönelik Yaklaşımlar	34

Üçüncü Bölüm

19. YÜZYILDA RUMLARIN AYVALIK'TAKİ KONUMU

3.1 Ayvalık Kentinin Oluşumu ve Rumların Rolü	36
3.2 Ayvalık' ta Rum Nüfus	42
3.3 Ayvalık' ta Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı	47

Dördüncü Bölüm

GELENEKSEL AYVALIK KONUT MİMARİSİ

4.1 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Oluşumunda Rumların Rolü	55
4.2 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özellikleri	57
4.2.1 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri	74
4.2.2 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri	85

Beşinci Bölüm

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARINDA DEĞİŞİM

5.1 Birinci Değişim Dönemi-Yabancılaşma süreci (1922-1950)	109
5.1.1 Mübadelenin Anadolu'da ve Ayvalık'taki Etkileri	109
5.1.2 Mübadelenin Geleneksel Ayvalık Konutlarına Yansıması	116
5.2 İkinci Değişim Dönemi-Adaptasyon Süreci (1950-1980)	123
5.2.1 Kullanıcı Dışındaki Etkenlere Bağlı Değişimler	124
5.2.2 Kullanıcıya Bağlı Değişimler	131
5.3 Üçüncü Değişim Dönemi (1980-)	137
5.3.1 Kütlesel Açıdan Değişim	139
5.3.2 Plansal Açıdan Değişim	146
5.3.3 Cephesel Açıdan Değişim	152
5.3.4 Malzeme ve Mimari Elemanlar Açısından Değişim	162

Altıncı Bölüm

KORUMA YAKLAŞIMLARI

6.1 Koruma Yaklaşımların Tarihsel Gelişimi ve Geleneksel Ayvalık Konutlarına Yansıması	167
6.2 Geleneksel Ayvalık Konutlarını Koruma Yaklaşımları	172
6.2.1 Geleneksel Ayvalık Konutlarının Onarım ve Korunma Durumları	172
6.2.2 Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma Yaklaşımları	176
6.2.3 Geleneksel Ayvalık Konutlarını Koruma Yaklaşımlarında Temel İlkeler	186

Yedinci Bölüm

SONUÇ

7. Sonuç 191

Kaynaklar 200

Ekler

- Ek 1 Mevcut Durum Tablosu
- Ek 2 Değişim Tablosu
- Ek 3 Mevcut Durum Tablolarındaki Bilgiler
- Ek 4 Değişim Tablolarındaki Bilgiler
- Ek 5 Konut Bilgi Formu-1 (Plan, cephe, kitle bazında)
Konut Bilgi Formu-2 (Plan, cephe, kitle bazında)
- Ek 6 Konut Bilgi Formu (Cephe bazında)
- Ek 7 Örnek Anket Formu
- Ek 8 Çalışma Alanı
- Ek 9 Özgün Çatı Görünüşleri (Tüm çalışma alanı)
- Ek 10 Özgün Zemin Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 11 Özgün 1. Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 12 Özgün 2. Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 13 Değişmiş Çatı Görünüşleri (Tüm çalışma alanı)
- Ek 14 Değişmiş Zemin Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 15 Değişmiş 1. Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 16 Değişmiş 2. Kat Planları (Tüm çalışma alanı)
- Ek 17 Kapılar
- Ek 18 Pencereleler
- Ek 19 Mimari Elemanlar

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Resmi Osmanlı Nüfus Sayımlarına Göre Gayrimüslim Nüfus.....	19
Tablo 4.1 Geleneksel Ayvalık Konutlarının Genel Özellikleri.....	60
Tablo 4.2 Ayvalık'ta Tarihleri Saptanan Geleneksel Konutlar.....	61
Tablo 4.3 Ayvalık'ta Çalışma Alanı İçinde Tarihleri Saptanan Geleneksel Konutlar.....	61
Tablo 5.1 Toplumsal Açidan (Etnisite) Değişim.....	105
Tablo 5.2 Zaman Açısından Değişim.....	105

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 3.1 19. Yüzyılda Ayvalık Yerleşiminin Demografik Yapısı.....	44
Grafik 4.1 Yapıların Mekan Kaliteleri (mevcut durum).....	69
Grafik 4.2 Banyoların Mekan Kalitesi (mevcut durum).....	69
Grafik 4.3 Wc'lerin Mekan Kalitesi (mevcut durum).....	69
Grafik 4.4 Katlara Göre Mekan Kullanımı (mevcut durum).....	70
Grafik 4.5 Giriş ve Depo/Dükkan Kapı Formları.....	96
Grafik 4.6 Pencere Formlarının Katlara Göre Dağılımı.....	99
Grafik 5.1 Konutlarda Dönemlere Bağlı Değişimin Niteliği	106
Grafik 5.2 Konutlarda Dönemlere Bağlı Kullanıcı Değişimi.....	106
Grafik 5.3 Tarihsel Süreçte Yapılardaki İşlev Değişikliği.....	117
Grafik 5.4 Konutlardaki Değişim Durumu.....	138
Grafik 5.5 Mekanların Özgün İşleviyle Kullanılma Durumu.....	147
Grafik 5.6 Cephelerde Katlar Arası Değişimin Niteliği.....	153
Grafik 6.1 Yapıların Mevcut Korunma Durumu.....	173
Grafik 6.2 Yapıların Onarım Durumu.....	175
Grafik 6.3 Mekan Elemanlarının Özgün ve Bugünkü Durumları	182

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 3.1 Ayvalık Yerleşiminin Kuzey Batı Ege'deki Konumu.....	37
Harita 3.2 Ayvalık ve Yakın Çevresi.....	37
Harita 4.1 Ayvalık.....	58
Harita 4.2 Çalışma Alanı.....	59
Harita 4.3 Yapıların Mevcut İşlev Durumu.....	64
Harita 4.4 Özgün Teras Mekanlarının Konutlardaki Konumu.....	66
Harita 4.5 Konutların Mevcut Kullanım Sıklığı.....	72
Harita 4.6 Avlu Mekanlarının Tarihsel Süreçteki Değişimi.....	77
Harita 4.7 1922 Öncesi Konutlarda Ticaret İşlevinin Yoğunluğu.....	95
Harita 5.1 Konutlarda El Değiştirme Sıklığı.....	107
Harita 5.2 Banyo Mekanlarının Konutlarda Yer Alış Süreci.....	119
Harita 5.3 Özgün Banyo Mekanlarındaki Dönüşüm.....	148
Harita 5.4 Konutlarda Mevcut Wc'lerin Mekansal Yeterliliği.....	149
Harita 5.5 Özgün Kullanımı Değişen Yapılar (Zemin Kat).....	150
Harita 5.6 Özgün Kullanımı Süren Yapılar (1. ve 2. Katlar).....	151
Harita 5.7 Özgün Depo/Dükkan Kapılarındaki Dönüşüm.....	156
Harita 5.8 Konutlarda Ön Cephelerin Özgünlük ve Değişmişlik Durumu.....	161
Harita 6.1 Tarihsel Bilgiye İlişkin Süreklilik.....	180

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 4.1 Giriş Kapısı.....	61
Resim 4.2 1845 Tarihli Konut (Envanter no: 74).....	63
Resim 4.3 1855 Tarihli Konut (Envanter no: 25).....	63
Resim 4.4 1911 Tarihli Konut (Envanter no: 43).....	63
Resim 4.5 1913 Tarihli Konut (Envanter no: 78).....	63
Resim 4.6 1860 ve 1869 Tarihli Konutlar.....	65
Resim 4.7 Drahoma olarak yaptırılan bir ev.....	65
Resim 4.8 Dolap.....	80
Resim 4.9 Çatıya gizli çıkış.....	80
Resim 4.10 Hareketli mobilya: Kanape.....	81
Resim 4.11 Dolap.....	81
Resim 4.12 İkona Nişi.....	82
Resim 4.13 Çamaşırlık.....	82
Resim 4.14 32 Envanter nolu Konutun Yaşama ve Mutfak Mekanı.....	83
Resim 4.15 Ocak.....	83
Resim 4.16 İki Katlı Konut (Envanter no:10).....	85
Resim 4.17 İki buçuk Katlı Konut (Envanter no:17).....	85
Resim 4.18 Üç Katlı Konut (Envanter no:14).....	85
Resim 4.19 37 Envanter nolu Konut.....	86
Resim 4.20 Özgün Depo/Dükkan - İç Mekan.....	91
Resim 4.21 Gönnye Kapalı Çıkma.....	97
Resim 4.22 41 Envanter nolu Konut.....	99
Resim 4.23 Kepenk.....	101

Resim 4.24	Sardunyalıklar.....	102
Resim 5.1	2 Envanter nolu Konut.....	116
Resim 5.2	Kapatılan Depo/Dükkan Kapısı (Envanter no: 29).....	118
Resim 5.3	Korunan Depo/Dükkan Kapısı (Envanter no: 26).....	118
Resim 5.4	Yaşama mekanına açılan ilave mekan – Banyo.....	121
Resim 5.5	Konutun deprem sonrası yıkılan 2.katının izleri (Envanter no: 75)...	127
Resim 5.6	Sıra Konutlar (Envanter no:20, 19, 18).....	128
Resim 5.7	16 Envanter nolu Konut.....	129
Resim 5.8	28 Envanter nolu Konut.....	130
Resim 5.9	Konutun depo/dükkan kapısının yer aldığı cephe (Envanter no: 27).....	132
Resim 5.10	Konutun giriş kapısının yer aldığı cephe (Envanter no: 27).....	132
Resim 5.11	11 Envanter nolu Konut.....	134
Resim 5.12	Yan Cephe (Envanter no: 63).....	142
Resim 5.13	Ön Cephe (Envanter no: 63).....	142
Resim 5.14	54 Envanter nolu Konut.....	144
Resim 5.15	Onarım Öncesi Konut (Envanter no: 21).....	155
Resim 5.16	Onarım Sonrası Konut (Envanter no: 21).....	155
Resim 5.17	47 Envanter nolu Konut.....	157
Resim 5.18	24 Envanter nolu Konut.....	157
Resim 5.19	Onarım Öncesi Konut (Envanter no: 84).....	158
Resim 5.20	Onarım Sonrası Konut (Envanter no: 84).....	158
Resim 5.21	26 Envanter nolu Konut.....	160
Resim 5.22	Tipolojik Açıdan Uygun Değişim - Zemin Kat (Envanter no: 31)....	162
Resim 5.23	Tipolojik Açıdan Uygun Olmayan Değişim - Tüm Katlar (Envanter no: 8).....	162
Resim 5.24	51 Envanter nolu Konut.....	163
Resim 6.1	Onarım Öncesi Konut (Envanter no: 70) (Grafik 6.1 de C grubuna örnek).....	173
Resim 6.2	Onarım Sonrası Konut (Envanter no: 70).....	173
Resim 6.3	Onarım Öncesi Konut (Envanter no: 89) (Grafik 6.1 de B grubuna örnek).....	174

Resim 6.4	Onarım Sonrası Konut (Envanter no: 89).....	174
Resim 6.5	55 Envanter nolu Konut (Grafik 6.1' de A grubuna örnek).....	174
Resim 6.6	7 Envanter nolu Konut (Grafik 6.1' de D grubuna örnek).....	174

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 4.1 Fethiye Caddesindeki Konutların Bugünkü Cepheleri.....	57
Şekil 4.2 Çalışma Alanı İçindeki Konutların Sıklıkla Karşılaşılan Özgün Plan Tipleri.....	76
Şekil 4.3 41 Envanter nolu Konutun Özgün Kat Planları.....	79
Şekil 4.4 51 Envanter nolu Konutun Özgün Kat Planları.....	80
Şekil 4.5 Sabit Mobilya: Dolap.....	81
Şekil 4.6 İkona Nişi.....	82
Şekil 4.7 Çamaşırlık.....	82
Şekil 4.8 32 Envanter nolu Konutun Özgün 1.Kat Planı.....	83
Şekil 4.9 Ocak.....	83
Şekil 4.10 37 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler.....	86
Şekil 4.11 Çalışma Alanı İçindeki Konutların Sıklıkla Karşılaşılan Özgün Cephe Tipleri.....	88
Şekil 4.12 26 Envanter nolu Konut.....	92
Şekil 4.13 3 Envanter nolu Konut.....	92
Şekil 4.14 36 Envanter nolu Konut.....	92
Şekil 4.15 53 Envanter nolu Konut.....	92
Şekil 4.16 35 Envanter nolu Konut.....	96
Şekil 4.17 28 Envanter nolu Konut.....	96
Şekil 4.18 9 Envanter nolu Konut.....	96
Şekil 4.19 Giriş Kapısı (55 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.20 Giriş Kapısı (53 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.21 Giriş Kapısı (44 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	98

Şekil 4.22	Giriş Kapısı (32 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.23	Giriş Kapısı (22 nolu yapı) - Kemerli Düz (Taş).....	98
Şekil 4.24	Giriş Kapısı (47 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.25	Depo/Dükkan Kapısı (26 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.26	Depo/Dükkan Kapısı (36 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	98
Şekil 4.27	Depo/Dükkan Kapısı (81 nolu yapı) - Lentolu Düz (Taş).....	98
Şekil 4.28	Depo/Dükkan Kapısı (14 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Ahşap).....	98
Şekil 4.29	Depo/Dükkan Kapısı (83 nolu yapı) - Lentolu Düz (Ahşap).....	98
Şekil 4.30	İç Kapı (26 nolu yapı)	98
Şekil 4.31	Pencere (78 nolu yapı) - Kemerli Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.32	Pencere (44 nolu yapı) - Kemerli Düz (Taş).....	100
Şekil 4.33	Pencere (31 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.34	Pencere (24 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Ahşap).....	100
Şekil 4.35	Pencere (40 nolu yapı) - Lentolu Düz (Ahşap).....	100
Şekil 4.36	Pencere (34 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.37	Pencere (37 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.38	Pencere (39 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.39	Pencere (53 nolu yapı) - Lentolu Süslü (Taş).....	100
Şekil 4.40	Pencere (4 nolu yapı) - Lentolu Düz (Taş).....	100
Şekil 4.41	KepenK.....	101
Şekil 4.42	Sardunyalıklar.....	102
Şekil 4.43	Silme ve Köşe Süslemeler.....	103
Şekil 5.1	29 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler.....	118
Şekil 5.2	29 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	118
Şekil 5.3	45 Envanter nolu Konut.....	121
Şekil 5.4	78 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler.....	126
Şekil 5.5	78 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	126
Şekil 5.6	78 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler.....	126
Şekil 5.7	78 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	126
Şekil 5.8	76 Envanter nolu Konut Özgün Cephe.....	127
Şekil 5.9	76 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	127
Şekil 5.10	76 Envanter nolu Konut Değişmiş Cephe.....	127

Şekil 5.11	76 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	127
Şekil 5.12	20, 19, 18 Envanter nolu Konutlar.....	128
Şekil 5.13	16 Envanter nolu Konut.....	129
Şekil 5.14	28 Envanter nolu Konut.....	130
Şekil 5.15	27 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	132
Şekil 5.16	27 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	132
Şekil 5.17	11 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	134
Şekil 5.18	11 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	134
Şekil 5.19	74 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler.....	136
Şekil 5.20	74 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	136
Şekil 5.21	74 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler.....	136
Şekil 5.22	74 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	136
Şekil 5.23	63 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler.....	142
Şekil 5.24	63 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler.....	142
Şekil 5.25	63 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	143
Şekil 5.26	63 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	143
Şekil 5.27	54 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler	145
Şekil 5.28	54 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler.....	145
Şekil 5.29	54 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	145
Şekil 5.30	54 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	145
Şekil 5.31	21 Envanter nolu Konut.....	155
Şekil 5.32	47 Envanter nolu Konut.....	157
Şekil 5.33	24 Envanter nolu Konut.....	157
Şekil 5.34	84 Envanter nolu Konut.....	158
Şekil 5.35	84 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	159
Şekil 5.36	84 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	159
Şekil 5.37	24 Envanter nolu Konut Özgün Planlar.....	160
Şekil 5.38	24 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar.....	160
Şekil 5.39	Geleneksel Ayvalık Konutları Özgün ve Değişmiş Planlar.....	165
Şekil 5.40	Geleneksel Ayvalık Konutları Özgün ve Değişmiş Cepheler.....	166

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Anadolu tarih öncesi devirlere kadar uzanan perspektif içinde sahip olduğu değerler açısından oldukça geniş bir potansiyele sahiptir. Bu durumda Anadolu'da tarih boyunca birlikte yaşayan farklı kültürlerin yarattığı çok kültürlü ortamın rolü büyüktür. Farklı kültürlere sahip her bir etnik grup, kendi kültürünü toplumun genel yapısına yansıtarak Anadolu'daki çok kültürlülük ortamına katkıda bulunmuştur. Anadolu'daki bu kültürel çeşitlilik, toplumların yaşadıkları mekanlara yansiyarak geleneksel kent kimliği ve mimaride büyük ölçüde etkili olmuştur. Kent dokusunda farklı etnik gruplara ait en yoğun yapı grubunu oluşturan konutlar, çok kültürlü ortamın en belirgin göstergesidir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan Anadolu' da, nüfus açısından çoğunluğu oluşturan Müslümanların yanı sıra, azınlık grupların oluşturduğu Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayrimüslim topluluklar da yaşamaktaydı. Farklı etnik kökene sahip Osmanlı vatandaşları olan gayrimüslimlerin oluşturduğu bu gruplar nüfus yoğunlukları açısından Anadolu'da bölgelere göre farklılık göstermekteydi. Batı Anadolu coğrafi konumundan dolayı gayrimüslimlerin yoğun olduğu bir bölgeydi. Özellikle bu bölgede Rumlar gayrimüslimlerin içinde en etkin konuma sahip etnik topluluktur. Gayrimüslimlerin durumları zaman içinde değişiklik göstermesine rağmen, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde bu toplulukların gücünün arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte gayrimüslimlerin 19. yüzyılda Anadolu'da kent yapısına şekil verecek nitelikte etkili oldukları görülmektedir.

Anadolu’ da farklı etnik grupların beraber yaşadığı bir grup yerleşimin yanı sıra, sadece bir etnik grubun yoğun olduğu yerleşimler de vardı. Bu iki grup yerleşimde Anadolu’daki kültürel çeşitliliğin konutlara farklı şekillerde yansıdığı görülmektedir. Müslümanlar ile gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı kentlerde etnik kimliği baskın mahalleler bulunmasına karşın, aynı kentte grupların örf, adet, gelenek, alışkanlıkları ve yaşam tarzları arasında etkileşimler olduğu bilinmektedir (Cerasi, 2001, s.41). Şüphesiz bu benzerlikler yaşamış oldukları mekanlara da yansımıştır. Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı yerleşimlerde etnik gruplar arasında toplumsal etkileşimden bahsetmek mümkündür. Bu yüzden çok kültürlü toplum yapısına sahip bu yerleşimlerde toplumsal etkileşim, geleneksel konut mimarisinin oluşumunda, biçimlenmesinde ve gelişiminde etkili olmuştur. Bir etnik grubun yoğun olduğu yerleşimlerde ise, konutların oluşum sürecinde tek grubun etkisi söz konusu olduğundan, toplumsal etkileşimden söz etmek mümkün değildir. Tek kültürlü yerleşimlerde, çok kültürlü toplum yapısına sahip yerleşimlerin aksine, etnik gruplaşmalar söz konusu değildir. Bir başka deyişle; kent yapısında etnik açıdan homojen bir dağılım söz konusudur. Ancak bu yerleşimlerde de aynı etnik gruba ait konutlar kendi içinde küçük farklılıklar göstermektedir. Anadolu’daki kültürel çeşitlilik ortamının etkileri, bu yerleşimlerdeki konutların değişim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bir diğer deyişle, daha önceleri farklı etnik toplulukların sahip oldukları konutların, mübadele ile başlayan süreçte Müslüman Türkler tarafından kullanılmaya başlamasıyla geleneksel konutlarda değişim süreci başlamıştır. Bu dönemde konutların oluşumunda ve biçimlenmesinde etkili olan faktörlerin çoğu ortadan kalkmış, evler farklı unsurların etkisinde kalmaya başlamıştır. Mübadele olayı, Anadolu’daki geleneksel yerleşimlerde önemli bir değişim sürecinin başlangıcıdır.

1922 yılında başlayan mübadele, Anadolu’daki Rumlar (İstanbul Rumları hariç) ile Yunanistan ve Adalar’daki Türk nüfusun (Batı Trakya Türkleri hariç) yer değiştirmesi olayıdır. Bu göç olayı 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla resmi nitelik kazanarak, her iki devletin planlı bir çalışması sonucunda gerçekleşmeye başlamıştır. Bu olay Anadolu’da Rumların yaşadığı, özellikle de nüfus yoğunluklarının fazla olduğu Batı Anadolu kentlerinde etkili olmuştur. Buna bağlı olarak diğer kentlerde olduğu gibi Batı Anadolu’da yer alan yerleşimlerde de mübadele sonrasında kent

yapısında büyük değişiklikler görölmeye başlamıştır. Kent yapısına şekil veren etnik kimlik ortadan kalktığı için, birçok yerleşimde kentin ticari, sosyal ve kamu kullanımına yönelik mekanlarında değişiklik başlamıştır. Bunun sonucunda bugün bazı yerleşimlerde geleneksel kent merkezi kullanılarak korunurken, bazılarında yeni bölgelere kaydırılmıştır. Mübadelenin yol açtığı bir diğer büyük değişiklik ise, dini yapılarda gözlenmektedir. Mübadele sonrasında Rumların terk ettiği yerleşimlerdeki bazı kiliseler camiye dönüştürölerek uzun süre kullanılmıştır. Ancak zamanla yeni cami yapılarının da inşa edilmesiyle, bugün bu durum ortadan kalkarak, kilise ve manastırlar tarihi eser niteliğinde kullanılmadan korunmaktadır. Daha önceleri gayrimüslimlere ait bazı dini yapılar ise zaman içinde harap durumda yok olmaya yüz tutmuştur. Kentlerde daha önce farklı etnik grupların bir arada yaşadığı mahalle, semt gibi küçük yerleşimler ortadan kalkarak, kent yapısı kullanıcılar açısından homojen bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel kent yapısı içindeki konutlar mübadelenin etkilerinin en yoğun gözleendiğı birimlerdir. Mübadele sonrasında Rumlardan kalan konutlar, Türkler tarafından kullanılmaya devam ederken, mekanlarda değişim süreci başlamıştır. Mübadeleden sonra günümüze kadar artarak devam eden mekansal değişim, geleneksel yerleşimlerdeki konutların bugünkü ortamını belirlemiştir.

1.1 Temel Kavramlar

Bu çalışmada sıklıkla kullanılacak bazı terimlerin konu ile ilgili anlamlarından bahsetmek yerinde olacaktır. Etnik, etnisite, etnik azınlık, çok kültürlülük ve değişim, çalışmada önemle söz edilen kavramlardır. Etnik; ırk bakımından farklılık ifadesi taşır. Etnisite; etnik özellik, geçmiş görgü, bağlılık ve birlik olarak tanımlanmaktadır (Random House Webster's 1992). Azınlık; çoğunluğa karşı daha küçük bir grup anlamını taşımaktadır (Random House Webster's 1992). Bu çalışmada etnik azınlık kelimesi ile kastedilen; Müslüman Türklere göre daha az nüfusa sahip, Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerdir. Osmanlı toplumunda yerli Müslümanların oluşturduğu nüfus açısından azınlık gruplar da bulunmaktaydı. Bu yüzden çalışmada hem din hem de etnik açıdan Müslüman Türklere ayrılan, Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerin oluşturduğu sayıca az olan gruplardan,

etnik azınlıklar olarak bahsedilmektedir. Bir başka deyişle; bu çalışmada etnik azınlık ve gayrimüslim kavramları ile aynı gruplardan söz edilmektedir. Osmanlı toplum yapısında azınlık kavramı yer almamaktadır. Lozan Antlaşmasından sonra, din farklılığı göz önüne alınarak, Müslüman olmayan gayrimüslim gruplardan azınlıklar olarak söz edilmektedir. Ancak çalışmanın konusu olarak, kültür farklılıklarının mekanlara yansımaları incelendiğinden, azınlık kelimesinin bu çalışmada yerini alan etnik azınlık kavramı ile sadece din esaslı farklılık kastedilmemektedir. Bu çalışmada dinin yanı sıra, ırk, kültür, yaşam tarzı, örf, adet ve gelenekler, etnik unsurlara bağlı kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden çalışmada etnik azınlık kavramından doğan farklılıklar din ve etnik unsurların tamamını içermektedir.

Etnik ile etnisite birbirleriyle bağlantılı anlamlar içerir. Etnik unsurların tamamı etnisite kelimesinin çalışmadaki anlamını oluşturur. Bu çalışma kapsamında çok kültürlülük, etnisiteyle ilişkili bir kavramdır. Çok kültürlülük; toplumda bir arada yaşayan farklı etnik grupların sahip olduğu, birbirlerinden farklı alışkanlık, gelenek ve yaşam biçimlerinin oluşturduğu kültürel çeşitlilik ortamıdır.

Çalışmada bir başka çok önemli terim de 'değişim' kelimesidir. Bu çalışmada 'değişim' kavramı iki şekilde değerlendirilmiştir. İlk olarak değişim, süreç ifade etmektedir. Konutların oluşumundan sonra geçirdiği evrelerdir. 'Değişim' kelime anlamı olarak herhangi bir değer yargısı içermeyen bir kavramdır. Ancak bu çalışmada değişimin konutlarda neden olduğu sonuçlar pozitif ya da negatif değer yargıları oluşturmaktadır. Toplumsal yapıdaki değişim bir gelişmenin ifadesi olarak pozitif bir anlam içerebilir. Ancak koruma olgusu açısından, toplumsal değişimlerin konutlardaki yansımaları daha çok olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu yüzden çalışmada vurgulanmak istenen konutlardaki değişimin içerdiği olumsuz değer yargısıdır.

1.2 Amaç

Bu çalışmanın amacı; Osmanlı İmparatorluğundaki kültürel çeşitlilik ortamının sonucu olarak, Anadolu'da etnik azınlıklara (gayrimüslimlere) ait yerleşimlerde yer alan geleneksel konutlardaki mekansal değişimi, etnisite ve/veya farklı yaşam biçimleri ile mekan arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırarak, incelemek ve bu konutlarda mekansal değişimlerin zaman içindeki sonuçlarını ortaya koymaktır. Mekansal değişim olgusunun incelenmesi için, özgün mekansal biçimlenmenin bilinmesi gereklidir. Bu yüzden çalışma esas olarak mekansal değişim olgusunu içermekle beraber, etnisite göz önüne alınarak, farklı yaşam biçimlerinin özgün mekanın oluşumuna etkilerini belirlemek ve buna neden olan faktörlerin mekansal sonuçlarını ortaya çıkarmak çalışmanın asıl amacına yönelik önemli bir aşama olmuştur. Kültürel çeşitlilik ortamı içinde etnisitenin yanı sıra, yaşam, konut ve toplum arasındaki ilişkiyi araştırmak, dini, milli, gelenek, yaşam tarzı, ticari, sosyo-ekonomik, yerel veya başka etkenlerin geleneksel konut mimarisini hangi yönde ve ne ölçüde etkilediğini nedenleriyle ortaya koymak çalışmanın amacına yönelik diğer aşamalardır.

Çok kültürlülük faktörünün söz konusu olduğu tarihi yerleşimlerde etnisitenin, konuttaki mekan kullanımı ve mekandaki kullanım değişiklikleri açısından önemli bir faktör olmasının yanı sıra, tek faktör olmadığı düşünülmektedir. Bu hipotezle yola çıkılan çalışma söz konusu düşünceyi kanıtlamanın yanı sıra, farklı yerleşimlerdeki etkenlerin çeşitlilik içerebileceğini de göstermektedir.

1.3 Kapsam

Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamı, yukarıda da detayları anlatıldığı gibi, bazı yerleşimlerde geleneksel konut mimarisinin biçimlenmesinde etkili olurken, bazı yerleşimlerde ise konutların değişiminde etkili olmuştur. Etnik azınlıklara (gayrimüslimlere) ait yapılardaki değişim, geleneksel yerleşimlerde çok kültürlü ortamın mimariye yansımalarının bir göstergesi olarak, mübadele süreci ile ortaya çıkmıştır. Geleneksel nitelikteki yapılarda sürekli kullanımı devam eden birim konut

olduğundan, çalışma konusu; kültürel çeşitliliğin mekansal değişime yansımalarının en belirgin gözlemlendiği konut olgusunu kapsamaktadır. Geleneksel konutlar sürekli kullanım içermesinden dolayı, bu yapı grubunda değişim de süreklilik göstermektedir.

Batı Anadolu'nun coğrafi konumuna bağlı olarak sahip olduğu ticari potansiyel, Anadolu'daki kültürel çeşitliliğin bu bölgede yoğun olarak gözlenmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak kültür farklılıklarının konut mimarisine yansımalarına iyi bir örnek oluşturması, Batı Anadolu'nun bölge seçiminde etkili olmuştur. Kuzey Batı Anadolu bölgesinde yer alan Ayvalık kenti, 19. yüzyılda Rumların tek başına yoğun olduğu bir yerleşimdi. Tek kültürlü toplum yapısına bağlı olarak, mekansal değişim açısından önemli bir süreç olan, konutlarda etnik farklılığın yaşandığı, mübadelenin Ayvalık'taki etkileri büyük olmuştur. Bir başka deyişle; geleneksel Ayvalık konutları, Anadolu'daki kültürel çeşitliliğin mekansal değişime yansımalarını belirgin bir şekilde ortaya koyan yapılardır. Bunun yanı sıra, geleneksel konut mimarisinin yoğun ve homojen bir dokuya sahip olması, Ayvalık yerleşiminin, Batı Anadolu kentleri içinde çalışmaya esas oluşturacak örnek olarak belirlenmesinde etkilidir. Yer yer kent dokusundaki bozulmalara rağmen, Ayvalık geleneksel konut mimarisi etnik kimliğini büyük ölçüde korumaktadır. Etnik kimliğine bağlı olarak, Ayvalık yerleşiminin geleneksel konut mimarisi ile ilgili bugüne kadar detaylı bir çalışma yapılmamış olması, konu ve yer seçiminde bir başka etken olmuştur. Bu nedenlerden dolayı çalışma konusu, Ayvalık yerleşimindeki geleneksel konutların mekansal değişimi kapsamında incelenmiştir.

Osmanlı'nın parlak devrini yaşadığı 16. yüzyıldan, gerileme dönemi olan 19. yüzyıla kadar toplumun farklılaşmasına karşın kentlerin değişmeyen yapısının ardından, 19. yüzyılda Anadolu'daki kentlerde hızlı değişim yaşanmıştır. Bunun nedenlerinden birisi, gayrimüslimlerin imparatorlukta üstünlüklerinin kentlerdeki etkileridir. Bunun sonucunda, toplumsal etkileşimlerin mekansal yansımalarının yoğun olması, 19. yüzyılın çalışmanın tarihsel süreçlerinden biri olarak seçilmesinin nedenlerinden biridir. Ayrıca daha eski dönem yapılarının büyük ölçüde kaybolmuş olması, farklı toplulukların ortak yaşamına en çok sayıda örnek teşkil edebilecek

yapıların 19. yüzyıla ait olması, bu dönemi çalışma kapsamı içine almakta etkili olmuştur. Ayvalık'ta da bugün korunan geleneksel konutların büyük çoğunluğu 19. yüzyıla tarihlenmektedir. 20. yüzyıl başlarında gerçekleşen mübadele ile Rumların Ayvalık'ı terk etmesiyle, bu döneme ait daha az sayıda konut bulunmaktadır. Konunun incelendiği Ayvalık kentinde 19. yüzyıl, konut mimarisinin biçimlenmesinde etkili bir dönem iken, 20. yüzyılda mübadele ile başlayan süreç çalışmanın asıl amacını oluşturan konutlardaki mekansal değişimler açısından çok çarpıcı bir dönemdir. Yakın tarihten (1980 sonrası) bu yana, mekanı etkileyen unsur çok defa yaşam biçimi olmaktan çıkmış, konutun kullanıcısı olan insan ihtiyaçları ikinci plana atılmıştır. Bu yüzden 1980 sonrasında, tarihi yerleşimlerde, koruma yasalarının geçerli olmasıyla, yaşam biçiminin mekana yansması ve kullanıcıların onarım yaklaşımları, yasal olmayan uygulamalar dışında, tam olarak gözlenememektedir. Bu nedenle, konunun amacı gereği, son dönemde konutta yasaların belirlediği mekan anlayışı sınırlı düzeyde ilgi alanı içine girmektedir. Ancak, 1980 sonrası konutlarda değişimin artarak devam ettiği dönem olduğundan, mekansal değişimin yasal boyutuna gerekli ölçüde değinilmesine karşın, yaşam biçimleri ve kullanıcı ihtiyaçlarının mekansal değişime etkileri ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı çalışmanın tarihsel süreci, Ayvalık'ta konut mimarisinin biçimlenmesinde etkili olan 19. yüzyılı içermesinin yanı sıra, mekansal değişimin yoğun olduğu 20. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır.

1.4 Yöntem

Bu çalışmanın konusunu oluşturan, tarihsel süreçte etnik topluluklara ait konutlardaki mekansal değişimleri araştırmak ve sonuçlarını belirlemek için, işlevsellik, nedensellik, sonuçsallık ve mekansal yapı arasındaki ilişkileri ortaya koyacak nitelikte yöntemler belirlenmiştir. Tarihsel yöntem, karşılaştırmalı yöntem, diyalektik yöntem, işlevselci yöntem, yapısalcı yöntem çalışmanın farklı aşamalarında başvuru olan yaklaşımlardır.

1.4.1 Tarihsel Yöntem

Konutlardaki kullanımın sürekliliğine bağlı olarak mekansal değişim, bu çalışmada olduğu gibi sadece bugünde değil, tarihsel bir süreç kapsamında incelenmesi gereken bir konudur. Buna bağlı olarak, konutlarda zaman içindeki mekansal değişime ilişkin tam ve doğru bilgilerle sonuca ulaşmak için önceki dönemlere ait bilgilere mutlak ihtiyaç vardır. Bu yüzden konutlarda değişimin nedenlerini belirlemek için, özgün mekansal biçimlenmeleri ve buna neden olan faktörleri ortaya koymak gerekmektedir. Geleceğe doğru bilgi aktarmak için bugünü iyi tanımlamak, bugünün tanımlanması için de geçmişi bilmek gerektiğinden tarihsel yöntemin bu çalışmadaki önemi büyüktür. Bu yöntem kapsamında tarihsel olaylara ilişkin bilgi içeren çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ancak, Ayvalık yerleşiminde ve konutlarda iz bırakacak nitelikte bilgiler içeren tarihsel olaylardan çalışmanın konusuna ışık tutacak biçimde yararlanılmıştır. Bir başka deyişle; ilgili literatür araştırması sonucunda tarihçilerin aktardıklarının, konuyla ilgili genel bilgiler içermesinin yanı sıra, konutlarda zaman içinde gözlenebilen sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışmada tarihsel yöntemin belirlenen dört temel aşaması gerçekleşmiştir (Armağan, 1983, s.46).

- 1- Tarihsel bilgileri inceleyerek, konu hakkında gerekli verileri toplamak
- 2- Bu verileri sınıflandırarak aralarındaki ilişkileri incelemek - Bu çalışmada veriler 'tarih, tarihsel hukuk, demografi, sosyo-ekonomik, kültürel, din, ve mimari' başlıkları altında sınıflandırılmıştır.
- 3- Ortaya çıkan sonuçları birleştirmek - Çalışmada sınıflandırılan veriler arasında gerekli ilişkiler kurularak, bunların konutlardaki mekansal sonuçları ortaya konmuştur.
- 4- Elde edilen bilgileri genelleştirmek

1.4.2 Karşılaştırma Yöntemi

Karşılaştırma yöntemi, çalışmayı sonuca götüren yeni bilgilerin oluşturulmasında başvurulan çok önemli bir aşamadır. Bu yöntemde veri yoğunluğu sağlanarak, mekansal değişim ile işlevsellik ve nedensellik kavramları arasındaki ilişkilerin

kurulmasıyla çalışmayı sonuca ulaştırmaya yönelik mekansal bilgiler elde edilmiştir. Konutlarda değişime yönelik ulaşılan veriler, nedensellik ilişkilerine bağlı olarak benzerlik veya ayrılık göstermelerine göre karşılaştırma yapılarak sonuca gidilmiştir.

Geleneksel Ayvalık konutlarında değişim, tarihsel süreçte farklı kırılma noktalarına sahiptir. Artarda üç farklı dönemde incelenen değişimler, içinde bulunduğu süreçte değerlendirilmesinin yanı sıra, dönemler arasında da bağlantılar söz konusudur. Buna göre çalışmada Duverger'in karşılaştırma yöntemindeki süreç yaklaşımı doğru uygulanmıştır. Duverger'e göre; karşılaştırma yapılan tarihsel süreçlerin birbirine yakınlığı, geçmişe bugünkü kültürel düzeyden değil, o zamanki kültürel düzeyden bakmayı sağlayacaktır (Armağan, 1983, s.53). Bu düşünce, çalışma konusunun konutlardaki mekan anlayışını Rumların biçimlendirdiği özgün süreç ile Türklerin zaman içinde mekansal kullanım açısından konutlarda neden olduğu değişimin ardıl dönemlerde incelenmesinin doğru olduğunu göstermektedir.

Bu yöntemle değerlendirilen veriler, çok sayıda ve farklı zamanlarda gerçekleştirilen alan çalışmalarıyla elde edilmiştir. İlk olarak, Ayvalık'ta kent merkezinin kuzeyinde, geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu bir bölge çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Belirlenen bölgede çalışma esnasında ulaşılan bilgilerin yeterliliği incelen konutların sayısal miktarını belirlemiştir. Buna göre; bilgilerin benzerlik göstermeye başlamasından dolayı, gerekli verilere ulaşılmasında, içine girme imkanı bulunan 41 adet konut plan, cephe ve kütle bazında incelemede yeterli bulunmuştur. Geleneksel Ayvalık konutlarının belirgin karakteristiğini oluşturan cephesel verilerin yoğunluğu sağlamak için, içine girilemeyen 51 adet konut sadece cephe bazında incelenmiştir. Çalışmaya esas oluşturan yapıların sayısal miktarını belirlemekte, konutların içine girmek konusunda yaşanan zorluklar da önemli bir unsur olmuştur.

Karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilen mekansal değişime yönelik verilere; büyük ölçüde plan, cephe ve kütle bazında incelenen konutlardan ulaşılmıştır. Bu konutlarda yapılan mekansal incelemeler ve kullanıcılarla yapılan görüşmelerle, özgün ve değişim dönemlerine ait mekansal kullanıma dair bilgiler elde edilmiştir.

Karşılaştırma yöntemine göre; bu konutlarda planın, kütle ve cepheye yansımalarına dair ulaşılan bilgiler, benzer nitelikteki cephe bazında incelenen konutlarda ulaşılamayan plansal ve kütleli bilgilere ışık tutmuştur. Bir başka deyişle; karşılaştırma yönteminde içine girme imkanı bulunan konutlarda elde edilen bilgiler, içine girme imkanı bulunamayan konutlarda mekansal kullanımın gözlenebilen kütle ve plana yansımalarına dair ipuçları oluşturmıştır. Böylelikle karşılaştırmada verilerin yoğun olmasına çalışılmıştır. Ayrıca, çalışma alanı içindeki tüm yapılarda cephe bazında elde edilen bilgiler birlikte değerlendirilerek, geleneksel Ayvalık konutlarına ilişkin cephe tipolojisine dair yoğun bir bilgi kaynağı oluşturulmuştur. Ancak bu tipolojik çalışma konutlarda mekansal kullanımla ilişkilendirilmiştir.

1.4.3 Diyalektik Yöntem

Karşılaştırmalı yöntemde konutlarda mekansal, cephesel ya da kütleli verilerin oluşturulmasında farklı tekniklerden yararlanılmıştır. Bu teknikler diyalektik yöntemle değerlendirilmiştir. Buna göre; içine girme imkanı bulunan konutlarda ulaşılan bilgilerin bir kısmı; yerinde yapılan gözlemlerle, bir kısmı; gözlem olmaksızın sadece görüşme sonucu kullanıcıların aktardığı bilgilerle, diğer bir kısmı ise; hem gözlem, hem de kullanıcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Görüşmelerle elde edilen bilgilerin bir bölümü anket çalışmalarıyla değerlendirilmiştir. Yerinde yapılan çalışmalarda elde edilen bilgilerin güvenilirlik durumları farklı açılardan değerlendirmeye alınarak sonuca gidilmiştir. Bunun neticesinde; aktarılan bilginin doğruluğu gözlemlerle de ispatlandığından, hem gözlem, hem de görüşme sonucu elde edilen bilgiler en güvenilir nitelikte değerlendirilmiştir. Ancak konutlarda geçmiş dönemlere ait bazı izlerin kaybolmak üzere oluşundan dolayı, yerinde gözlem olmaksızın sadece görüşme sonucu elde edilen bilgiler de değerli niteliktedir. Bazı konutlarda aktarılan bilgiler söz konusu mekanda gözlemlenmese bile, diğer konutlarda aktarılan ve gözlenen bilgilerle benzerlik gösterdiğinden, bu bilgiler de güvenilir niteliktedir, ancak söz konusu konutta görüşme sonucu ulaşılmış bir bilgi olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, bazı bilgiler ise, her konutta görüşme sonucu elde edilmese bile, kullanıcıların bilgi aktardığı konutlardaki benzer durumlarla karşılaştırma yapılarak, gözlem sonucu

ulaşılan bilgiler de bulunmaktadır. Bylenlikle, konutlarda sadece gözlem ya da sadece görüşme sonucu elde edilen bilgiler, benzer durumlarla karşılaştırılarak, yerinde değerlendirmelerle veri yoğunluğu sağlanmıştır. Buna göre; kimi zaman gözlem sonucu ulaşılan bilgiler, kimi zaman da görüşme sonucu ulaşılan bilgiler daha güvenilir olarak değerlendirilerek sonuca gidilmeye çalışılmıştır. Diyalektik yaklaşımla elde edilen veriler, karşılaştırma yöntemiyle birlikte değerlendirildiğinde, verilerin sayısal çokluğu doğru sonuca daha fazla yaklaşım sağlayacaktır. Buna göre; bu çalışmada karşılaştırma yönteminde başvurulan veri oluşturma teknikleri, Platon ve Aristo'nun doğruyu bulmak için bir soruşturma tekniği olarak niteledikleri ortak diyalektik görüşü desteklemektedir (Armağan, 1983, s.74). Ancak diyalektik yöntem bu çalışmanın bütün aşamalarında doğrudan sonuca götüren bir yaklaşım olarak değerlendirilmemiştir. Zira konutların plan, cephe ve kütle özellikleri arasındaki ilişkilerin btncllğnden dolayı, ayrı ayrı bilgi oluşturmaya yönelik, diyalektik yaklaşım konutların tamamına dair genel bir bilgi oluşturmakta geçerli değildir.

İçine girme imkanı bulunan konutlarda gözlem, görüşme ya da hem gözlem hem de görüşme sonucu elde edilen bilgilerin tamamı ekte örnekleri sunulan mevcut durum, değişim tabloları ile bilgi formlarına aktarılmıştır. İçine girme imkanı bulunamayan konutlarda elde edilen bilgiler ise, sadece bilgi formlarına dnştrlebilmemiştir. Yapılan bu çalışmalar neticesinde, Ayvalık'ta geleneksel konutların özgün ve değişmiş plan, cephe ve kütle bilgilerine ulaşılmıştır. Kullanıcıların aktardığı bilgiler, mekansal verilerle birlikte değerlendirilerek, geleneksel konutlarda zaman içinde değişime neden olan faktörler ortaya çıkarılmıştır. Mekansal dönüşümler ve nedenleri, dönemlere göre benzerlik gösterdiğinde meydana gelen değişim konutlarda ortak bir değer olarak kabul edilmiştir. Çalışmada oldukça az sayıdaki ve genellikle kişisel nitelikteki mekansal dönüşümlere değinilse de, geleneksel konutlarda ortak bir değişim unsuru olarak değerlendirilmemiştir.

1.4.4 İşlevselci Yöntem

İşlevselci yöntem, konunun incelenmesinde bir diğer önemli yaklaşımdır. Ancak biyolojik boyuttaki işlevsellik, yapı-işlev ilişkisinden farklı bir anlam taşımaktadır. Biyolojik boyutta bu yöntemde; bir bütünü oluşturan öğelerin, bütünün örgütlenmesindeki katkılarından söz edilir (Armağan, 1983, s.59). Biyolojik açıdan işlevsellik ilişkinin aksine, 'yapılar işlevleri değil, işlevler yapıları yaratırlar' (Aktüre, 1978, s.12). 19. yüzyılda ticaret işlevinin, konutların biçimlenmesini belirleyen en önemli etken olması yapı-işlev ilişkisindeki yaklaşımın, biyolojik işlevsellikten farkını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Ayvalık'ta kullanımı devam eden konutlarda değişim olgusunun, değişen yaşam biçimi ve kullanıcı gereksinimlerinin sonucunda oluşması, işlevselci yaklaşımın bu çalışmadaki önemini belirtir.

1.4.5 Yapısalci Yöntem

Geleneksel Ayvalık konutlarında ulaşılan bilgilerle, plan, cephe ve kütle özelliklerinin her birinin diğerleri ile önemli ilişkiler içinde olduğu anlaşılmıştır. Konutlar, tüm katlarda içerdiği plansal, cephesel ve kütleli ilişkiler sonucunda bir bütün niteliğinde bilgi içermektedir. Bu yüzden çalışmada yapısalci yöntem önem kazanmaktadır. Diyalektik dizge yaklaşımından farklı olarak, bütüncül dizge yaklaşımı içeren yapısalci yöntemde 'öğeler ve bu öğelerle bütün arasındaki bağıntılardan oluşan bir uyum ya da denge durumu' söz konusudur (Armağan, 1983, s.64). Ancak çalışmada diyalektik yöntemle elde edilen bilgiler, karşılaştırmalı yöntemle saptanan benzerlik ve farklılıklarla birlikte değerlendirilip, genelleme yapılarak, bütüncül dizgenin uyumu sağlanmıştır. Böylelikle diyalektik dizge yaklaşımının bu çalışmada neden olacağı eksiklik karşılaştırmalı ve yapısalci yaklaşımla ortadan kaldırılmıştır.

Yöntemler arası bu ilişkilerin değerlendirilmesi ve yöntemlerin somut kullanımına açıklık getirmek için, konutlarda örnek bir değişimden söz etmek yerinde olacaktır. Geleneksel Ayvalık konutlarında en belirgin karakteristik özelliğe sahip zemin

katlardır. Zemin katta yer alan ticaret işlevi konutların karakteristiğini oluşturan en önemli unsurdur. Tarihsel yöntemle ulaşılan veriler, bu durumun 19. yüzyılda Anadolu'da ve Ayvalık yerleşimindeki Rumların yaşamında çok önemli yer tutan ticaret unsurundan kaynaklandığını göstermektedir. Tarihsel süreçte konutların özgün ticaret işlevini yitirerek, mekansal gereksinimlerin değişmesi sonucu en fazla değişim zemin katlarda yaşanmıştır. Buna göre konutların gerek biçimlenmesinde, gerekse değişiminde işlevselci yöntem önem kazanmaktadır. Konu ile ilgili tüm veriler karşılaştırma yöntemiyle değerlendirilirken diyalektik yaklaşım kullanılmıştır. Konutlarda değişim, zemin katlarda planda ve cephede bazı özgün izlerin kaybolmasına neden olmuştur. Ancak cephede ve planda, özgün izlerin korunduğu çok sayıda konut ile izlerin kısmen veya tamamen kaybolduğu konutlar arasındaki benzerlik veya farklılıkların, karşılaştırma yöntemiyle değerlendirilerek, oluşturduğu veri yoğunluğu ile sonuca yönelik bilgiler oluşturulmuştur. Konutlarda ticaret işlevine yönelik verilerin; mimari elemanlar, plan ve cephede karşılıklı önemli yansımaları olduğu görülmüştür. Karşılaştırma yönteminin yanı sıra diyalektik bir yaklaşımla plan, cephe ve kütle bazında benzerlik ya da farklılıklardan yararlanılarak ayrı ayrı elde edilen bilgiler ilişkilendirilerek, konutlarda bütüncül dizgeye ulaşılmıştır. Bu yüzden bütüncül dizge yaklaşımı içeren yapısalci yöntem, konutlarda değişime yönelik yoğun verilerle bilgiye ulaşılmasında etkili olmuştur. Bu yüzden yapısalci yöntem, konutlarda önemli bir bilgi oluşturma ve yanı sıra korumaya yönelik faydalı bir yaklaşım da sunmaktadır. Zaman içinde değişen kullanıcı ihtiyaçları sonucunda, konutların özgün ticaret işlevinin en belirgin göstergesi olan depo/dükkan kapılarının veya izlerinin tamamen yok olmasıyla, sadece cephesel değil, mekansal kullanıma yönelik önemli bir bilgi kaynağı da yok olacaktır. Böylelikle konutlar en belirgin karakteristik niteliğini kaybedecektir. Bu yüzden Ayvalık'taki geleneksel konutları korumaya yönelik yaklaşımlarda, bütüncül dizgedeki uyum esas alınmalıdır. Çalışmada sonuca ulaşırken yapısalci yöntemin yanı sıra tarihsel, karşılaştırma ve işlevselci yöntemler de önem kazanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen bilimsel yöntemlerin kullanıldığı çalışmada elde edilen verilerin, farklı şekillerde değerlendirilerek analiz edilmesiyle sonuca yönelik yeni bilgilere ulaşılmıştır. Geleneksel Ayvalık konutlarında özgün ve değişmiş plan,

cephe ve kütleye yönelik bilgiler, AutoCAD programı yardımıyla mimari ölçekte hazırlanan çizimler aracılığıyla, metin içinde bahsedilen bilgilerin devamında ayrı ayrı ve ilgili bölümün sonunda bir arada sunulmaktadır. Ayrıca çalışma alanı içindeki geleneksel konutların tamamına dair özgün ve değişmiş plan bilgilerinin bir arada görülmesinin, özgün ve değişmiş kent dokusuna dair bilgi oluşturma açısından gerekli olduğu düşünüldüğünden, tüm çalışma alanını içeren mimari çizimler ekte sunulmuştur. Bunun yanı sıra, mevcut durum ve değişim tablolarıyla, çalışma alanı içindeki konutların tamamına dair, elde edilen bilgiler Excel ve Access programları yardımıyla rakamsal olarak tablolara dönüştürülmüştür. Ancak bilgilerin rakamsal değer olarak belirtildiği bu tablolar ham veri niteliği taşıdığından ve bu belgelerin sayısal çokluğu, matematiksel veri niteliğinde karışık olmalarından dolayı bu çalışmanın ekinde sunulmamıştır. Araştırmacının kendi arşivinde yer almaktadır. Yeni bilgiler üretmek amacıyla, konuya ilişkin tekli ve çapraz sorgularla, rakamsal değerlerin yer aldığı tablolardaki bilgiler, grafik ve haritalarla analiz edilmiştir. Haritalar oluşturmak konusunda Excel ve Access programlarının yanı sıra, CIS (Geographical Information System) programı olan Netcad yazılımından yararlanılmıştır. Tablo, grafik ve haritalarda analiz edilen bilgiler metinde ilgili bölümlerde yer almaktadır.

1.5 Çalışmanın İlgili Literatürdeki Yeri

Çalışma konusuna örnek yerleşim oluşturan Ayvalık kentine dair pek çok kaynak bulunmasına karşın, geleneksel yerleşimdeki konutların etnik kimliğine yönelik detaylı bir araştırma bulunmamaktadır. Ayrıca Anadolu'da diğer geleneksel yerleşimlerin mimari boyutta etnik kimliğine yönelik olarak da çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ayvalık türü yerleşimlerde bu konuya ilişkin bilgiye, çeşitli kaynaklarda kısmen değinildiği görülmüştür.

Çalışma konusuna ışık tutacak şekilde sınıflanan kaynaklar; tarih, tarihsel hukuk, demografi, sosyo-ekonomik, kültürel, din, ve mimari alanda bilgiler içermektedir. Bayraktar'ın, 'Mütareke'de ve Savaş Yıllarında Ayvalık Şehri' başlıklı doktora tezi ve Ayvalık ile ilgili diğer yayınları yerleşimin tarihi coğrafyası hakkında bilgi

vermektedir. Erim'in 'Ayvalık tarihi' adındaki yayını yerleşim hakkında tarihsel bilgi içermesinin yanı sıra, kent yapısı ve mimari dokusu hakkında kısmen bilgi içeren oldukça eski tarihli bir yayındır. Arı'nın diğer çalışmalarının yanı sıra, 'Büyük Mübadele' adlı kitabı, çalışma konusu ile ilgili önemli bir süreç olan mübadele olayına ilişkin çok önemli bilgilerin yer aldığı bir yayındır. Karal'ın 'Osmanlı Tarihi' adlı yayını, konuya ışık tutacak tarihsel bilgilerin yer aldığı önemli bir kaynaktır. Konuyla ilgili tarihsel bilgiler içeren bu çalışmaların yanı sıra, değerli nitelikte başka yayınlar da bulunmaktadır. Ayrıca Bozkurt'un 'Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu' adlı kitabının tarihsel hukuk açısından konu ile ilgili bilgiler içermesinin yanı sıra Türkiye Tarihine yönelik farklı çalışmaları da bulunmaktadır. Anadolu'daki azınlıkların demografik yapısına yönelik önemli çalışmaları olan Mc Carthy'nin yayınlarından birisi 'Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus' başlığını taşımaktadır. Ayrıca seyyahların notları konu ile ilgili önemli demografik bilgiler içeren özgün kaynaklardır. Bunların yanı sıra demografik açıdan yakın tarihli çalışmalar da bulunmaktadır. Anadolu'da ve Ayvalık'taki gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik ve kültürel yaşantılarına yönelik bilgiler tarihsel içerikli kaynaklarda yer alabildiği gibi, seyyahların aktardıkları notlar bu açıdan da önemli bilgiler içeren özgün kaynaklardır. Özgün bilgiler içeren diğer kaynaklar da anı kitaplarıdır. Ayvalık'ta doğmuş ve büyümüş olan Keresteci'nin anılarının aktarıldığı bir yayın olan 'Aivalı' 19. yüzyılda kentteki demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel yaşama ilişkin çok değerli bir kaynaktır. Ancak, Atina Merkez Kütüphanesinden elde edilen bu yayının Rumca olması ve kişisel çabalar sonucu bu çalışma için Türkçe'ye çevrilmiş olması, bunun gibi daha pek çok yayının kullanıcılara ulaşmasını mümkün kılmamaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli dergi ve makalelerde, benzer şekilde bilgilerin yer aldığı anı niteliğindeki yayınlar bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin dini yaşantılarına ilişkin çok fazla sayıda kaynak bulunmasına rağmen, Niğdelioğlu'nun 'Ayvalık Tarihi Çevre Dokusu İçindeki Manastırların İncelenmesi' başlıklı yüksek lisans tezi, Ayvalık'taki dini yapılara dair bilgiler içermektedir. Mimari alanda konuya yardımcı bilgiler içeren Cerasi'nin 'Osmanlı Kenti' adlı yayını ile Aktüre'nin '19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi' başlıklı doktora tezi örnek bilimsel çalışmalardır. Ayrıca Madran'ın 'Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının

Korumasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler' başlıklı yayınının yanı sıra mimari alanda konuya yardımcı olacak bilgilerin bulunduğu diğer çalışmalarından da faydalanılmıştır. Aksu'nun 'Potentials of Usability and Rehabilitability of Historical Sites Which are Located at Touristic Regions in Turkey and Refunctioning them for Touristic Purposes – A Case Study in Ayvalık' adlı yüksek lisans tezi ise Ayvalık'ta yapıların turistik amaçlı kullanımına yönelik yapılan bir çalışmadır. Yorulmaz'ın 'Ayvalık'ı Gezerken' adlı kitabının yanı sıra çok sayıdaki yayını Ayvalık yerleşimi ile ilgili genel bilgiler içermektedir.

Çalışma konusuna yardımcı olacak nitelikte ilgili literatürde, gerek Ayvalık'la ilgili, gerekse Anadolu'daki gayrimüslimlere ilişkin bilgilere rastlamak mümkündür. Ulaşılan kaynaklarda sözü edilen bilgiler, çalışmanın konusu kapsamında değerlendirilerek, etnisiteye bağlı olarak geleneksel Ayvalık konutlarına dair mimari boyutta yeni bilgilere ulaşılmıştır. Bu çalışma etnik kimlik açısından Anadolu'daki ve Ayvalık'taki geleneksel konutları mimari ölçekte incelemede eksikliği gidermeye yöneliktir. Ayrıca gerçekte bu çalışmanın asıl amacı Ayvalık'ta geleneksel konutlara dair tipolojik bir yaklaşım içermese de, plan ve cepheye yönelik genel bir tipolojik çalışma yapılmıştır. Konutlarda ulaşılan bilgilerle, mekansal kurgunun yanı sıra kullanıma bağlı olarak genel plan tipolojisi ve mekansal kullanımla ilişkilendirilen cephe düzenleri ile genel cephe tipolojisi ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, bugüne kadar yerleşimle ilgili tipolojik açıdan rastlanan az sayıda çalışmaya yeni bilgiler ilave etmek konusunda yoğun bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada tipolojik unsurlar, konu ile ilişkili değerlendirilmiştir. Ayvalık örnek yerleşiminde incelenen bu çalışma, konunun geniş kapsamda Anadolu'daki diğer yerleşimlerde etnik azınlık (gayrimüslim) konutlarına dair yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacak yeni bilgiler içermektedir.

Bu çalışmada elde edilen bilgiler, ikinci bölümde; 19. yüzyılda Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamı hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü bölümde; Osmanlı Devletindeki gayrimüslim toplulukların içinde büyük çoğunluğu oluşturan Rumların, 19. yüzyılda tek başına yoğun oldukları bir yerleşim olan Ayvalık'taki konumundan çeşitli alt başlıklar ışığında bahsedilmektedir. Dördüncü bölümde; Batı Anadolu'daki

kültürel çeşitliliğin konutlara yansımalarına örnek oluşturması amacıyla konu, 'Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisi' ana başlığı altında çeşitli alt başlıklar ışığında aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Beşinci bölümde; Ayvalık'ta kültürel değişimin başladığı süreç olan mübadeleden sonraki dönem, 'Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişim' ana başlığı altında, üç dönemden söz edilmektedir. Birinci değişim dönemi-yabancılaşma süreci; 1922-1950, ikinci değişim dönemi-adaptasyon süreci; 1950-1980 yılları arasını, üçüncü değişim dönemi ise, 1980 yılından bugüne kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Altıncı bölümde ise; 'Koruma Yaklaşımları' ana başlığı altındaki alt başlıklarda; 'Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi ve Geleneksel Ayvalık Konutlarına Yansıması' ile çalışmanın tamamında elde edilen bilgiler ışığında, 'Geleneksel Ayvalık Konutlarını Koruma Yaklaşımları' alt başlıklarda anlatılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYILDA ANADOLU' DAKİ KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK ORTAMI

2.1 19. Yüzyılda Etnik Azınlıkların (Gayrimüslimlerin) Anadolu'daki Konumu

Osmanlı Devleti farklı etnik köken ve dini inanca sahip grupların bir arada yaşadığı bir ülkeydi. II. Mahmut dönemine kadar, Osmanlı Devletinde Müslüman ve Hristiyan farkı gözetilmeden bütün halk için reaya tabiri kullanılmaktaydı. Bu dönemden sonra Osmanlı Devleti, daha önceleri Avrupalıların da kullandığı gibi, yalnız Hristiyanları reaya olarak adlandırmaktadır. Osmanlı'da Müslüman ve gayrimüslim ilişkileri dönemlere ve olaylara bağlı olarak farklılık göstermiştir. İlişkilerin çok iyi olduğu 18. yüzyıla kadar gayrimüslim topluluklar, dini, ticari, sosyal ve daha pek çok açıdan rahat bir hayat sürmekteydi. Ancak imparatorluğun gerilemeye başlaması ve 1789 Fransız İhtilali sonrası milliyetçilik fikirlerinin imparatorluğa yayılması sonucunda Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında önemli çatışmalar çıkmaya başlamıştır (Özkaya, 1993, s.171). 19. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı Devlet yapısında etnik kimlik önemli olmaya başlamıştır.

Etnik temele bağlı olarak, Osmanlı Devletindeki Rumlar kuzey ve batıda, deniz kıyısı vilayetlerinde, Yahudiler Batı Anadolu kentlerinde, Ermeniler ise daha çok Doğu Anadolu'da bulunmalarına karşın, İç ve Batı Anadolu'nun bazı kesimlerine de yayılmışlardır (Mc.Carty, 1998, s.1). Osmanlı Devletindeki gayrimüslim toplulukların içinde en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olanlar Rumlardı. Bunları sırasıyla Ermeniler ve Yahudiler izlemekteydi (Tablo 2.1). 1831 tarihindeki ilk resmi Osmanlı nüfus sayımına göre Osmanlı devletinin % 68,42'sini Müslümanlar (bu

oranın % 12.79'u Türkiye sınırlarındadır), % 31,58'ini ise gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Osmanlı Devletinin genelindeki gayrimüslim toplulukların nüfusunun giderek azalarak, 1914 tarihindeki sayımda % 18,88 oranına düştüğü görülmektedir. Nüfus oranındaki bu azalma bütün gayrimüslim gruplar için geçerli olsa da, Rumlar 1914 tarihindeki sayıma göre % 9,33 oranıyla Osmanlı Devleti içindeki en kalabalık gayrimüslim nüfusa sahipti. Aynı tarihte Rumları % 6,99 oranıyla Ermeniler, % 1,01 oranıyla da Yahudiler izlemektedir (Güler, 2001, s.14, 57, 142, 155). Osmanlı Devleti içindeki Müslüman ve gayrimüslim nüfusa sayısal değerler açısından bakıldığında; 1884 yılında toplam nüfusu 17.143.859 olan Osmanlı Devletinin, 12.590.352'sini Müslümanlar, 4.553.507'sini ise gayrimüslimler oluşturmaktaydı. 1897 yılındaki verilere göre Müslümanların nüfusunun gayrimüslimlere göre daha fazla arttığı görülmektedir; toplam 19.050.323 olan nüfusun, 14.111.960'ı Müslümanlardan, 4.938.363'ü ise gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Bunların içinde yine en büyük orana sahip olan Rumların nüfusu 2.569.794'tü. 1914 yılı nüfus bilgilerinde ise, toplam nüfusun 18.520.016 olduğu Osmanlı Devletinde, Müslümanların sayısı 15.044.846 iken, gayrimüslimlerin içinde en büyük orana sahip Ortodoks Rumların sayısı ise 1.729.738'dir (Güler, 2001, s.21, 27). Güler'in de belirttiği gibi, Rum nüfus oranındaki azalma sayısal olarak da doğrulanmaktadır. Bayraktar, Rum nüfusundaki azalmanın nedeninin; Balkan Savaşları sonrasında terk edilen Makedonya, Yanya ve Adalar halkının sayıma katılmamış olmasından kaynaklandığını açıklamaktadır (Bayraktar, 1993, s.114). Osmanlı'da zaman içinde değişen oranlara sahip olmalarına rağmen gayrimüslimler, nüfusu ne olursa olsun, genel olarak devlet içindeki varlıklarıyla ağırlıklı yer tutmuşlardır.

Tablo 2.1 Resmi Osmanlı Nüfus Sayımlarına Göre Gayrimüslim Nüfus

Sayım	Rum Nüfusu (%)	Ermeni Nüfusu (%)	Yahudi Nüfusu (%)	Toplam Genel Nüfus
1831	1.080.463 (%29.67)	18.742 (%0.51)	15.297 (%0.42)	3.641.101
1844	2.000.000 (%5.71)	2.400.000 (%6.78)	150.000 (%0.42)	35.000.000
1881/82	2.332.197 (%13.41)	1.001.465 (%5.75)	184.006 (%1.05)	17.388.604
1894	2.505.782 (%9.20)	994.065 (%3.65)	184.397 (%0.68)	27.208.683
1895	2.337.343 (%12.47)	1.031.824 (%5.50)	190.983 (%1.01)	18.735.218
1896	2.367.826 (%12.36)	1.013.680 (%5.29)	203.965 (%1.06)	19.142.396
1897	2.569.794 (%13.49)	1.042.374 (%5.47)	215.524 (%1.13)	19.050.323
1906/7	2.823.063 (%13.51)	1.173.233 (%5.61)	253.435 (%1.21)	20.884.630
1914	1.729.738 (%9.33)	1.294.851 (%6.99)	187.073 (%1.01)	18.520.016

Bu tabloda Karpat'ın verileri esas alınarak hazırlanan Güler'in yayınındaki değerler kullanılmıştır.

Osmanlı Devletinde Müslüman ve gayrimüslim ilişkilerinin oldukça iyi olduğu 18. yüzyılda, etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) elde ettikleri başarılar, ilerleyen dönemde rahat yaşamalarına neden olmuştur. 18. yüzyılda Osmanlı Devletindeki gayrimüslimler Müslümanlardan daha iyi yaşam koşullarına sahipti. Osmanlı Devleti dini inançları konusunda gayrimüslimleri serbest bırakmıştı. Kiliselerde serbestçe dini ayinlerini yapabilirlerdi. Kiliselerin onarımına ihtiyaç duyduklarında ise, bu görevi devlet üstlenirdi. İstediklerinde Müslümanlığa geçebilirler, ancak geri dönemezlerdi. Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki farklılık kıyafetlerine de yansımaktaydı. Ermenilerin şapka ve ayakkabılarının kırmızı, Rumların siyah, Yahudilerin mavi renkte olması, dönemin padişahı, III. Selim'in belirlediği bir düzenden kaynaklanmaktadır. Gayrimüslimler için olduğu kadar Müslümanlar için de geçerli olan bu kısıtlamada, "paşaların kısa kavuk taşımaları, kadınların uzun hotoz ve uzun yakalı giysi ile gezmeleri, ricalden olmayanların samur kürk giymeleri emredilirken, esnafın orduya ait kıyafet giymesi" yasaklanmıştı (Özkaya, 1993, s.180, 181). Osmanlı Devletinin getirdiği kısıtlamalara rağmen, gayrimüslimlere sunulan imkanlar, onların daha ziyade hayatlarından memnun bir şekilde yaşamalarına neden olmuştur.

Farklı din ve ırka sahip gayrimüslimler Osmanlı Devletinde çoğunluğu oluşturan Müslümanlardan ayrıcalıklı bir konuma sahiptiler. Osmanlı Devletinin ticari yaşamında önemli rol alan bu grupların, Özkaya'nın da belirttiği gibi, Tanzimat'a kadar devlet memuru olmalarına izin verilmemiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde, gayrimüslimler bir kısım idari birimlerde de önemli mevkiler elde etmişlerdir. Özellikle dış ticareti ellerine geçirmiş, aracılık ve komisyonculukla finans kaynaklarını genişletmiş, para mübadelelerinde kontrolü ellerine almış olmalarıyla 'zimmi' olarak da adlandırılan bu sınıfın 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içinde üstlenmiş oldukları rolün 19. yüzyılda da öneminin artarak devam ettiği görülmektedir. 19. yüzyılda Osmanlı'da devlet politikasının zayıflamasıyla, büyük çoğunluğunu Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin oluşturduğu gayrimüslimler, idari konularda; kubbe vezirlikleri, ordu ve donanmada kumandanlıklar, dini liderlikler ve sarayda bazı önemli mevkiler edinmişlerdir. Sarayın doktor ve cerrahları genelde Yahudilerdi (Soy, 1995, s.42, 53). Ayrıca Yahudiler mali

güçleriyle İmparatorlukta önemli konumdaydılar, kredi ve ticaretle uğraşmaktaydılar. Bunun yanı sıra Ermeniler de para ve kredi konularıyla ilgili idiler (Şenel, 1995, s.33). Anadolu'nun büyük şehirlerinde yoğun olarak ticaretle uğraşan Rumlar, köy yaşamında koyun yetiştirip, tarımla uğraşırlardı. Anadolu'da köylerde yaşayan Rumlar oldukça adil bir şekilde yönetilmekteydiler. Rum köylüsü 19. yüzyıl başlarında Batı Avrupa köylüsünden çok daha müreffeh bir düzeye sahipti (Karal, 1995, s.107). On iki-on üç yaşında evlenen kızlar yün eğirip, kumaş dokuyarak ailenin geçimine fayda sağlamaktaydılar. Adalar'daki Rumlar ise, denizden yararlanıp, sünger avcılığı ve balıkçılıkla geçinirlerdi (Özkaya, 1993, s.180, 181).

Etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) mensubu oldukları diğer meslekler şunlardır: Rumlar; duvarcılık, şarapçılık, ayakkabı tamirciliği ve küçük dükkan işletmeciliği; Ermeniler; tenekecilik, çilingirlik, kuyumculuk, demircilik ve inşaat işleri, Yahudiler ise gezgin işçilik ve seyyar tüccarlık yapmaktaydılar (Kasaba, 1993, s.90). Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; toplumun hangi kesiminde olursa olsun, kendi yaşam biçimlerine uygun geçim kaynaklarına sahip olan etnik azınlıklar (gayrimüslimler), Osmanlı yönetiminden bir şikayetleri olmadan yaşamlarını rahatça sürdürmekteydiler.

Yabancı gözlemcilerin değerlendirmelerine göre; Osmanlı Devletinde ticaret etnik bir karaktere sahipti. 19. yüzyıl ortaları Osmanlı Devletinin ihracatında en büyük ilerlemenin olduğu dönemdir. Soy'un da belirttiği gibi, Osmanlı dış ticaretinin teşkilatlanması ve Avrupa sermayesinin Anadolu'ya girmiş olmasında gayrimüslim tüccarların payı çok büyüktü. Özellikle yabancı devletlerle girdikleri ticari ilişkilerde çok başarılıydılar. Yabancı devletlerin gayrimüslim tüccarların haklarını koruyor olmasının bu başarıda payı büyüktür. Gayrimüslimler ticarete, Osmanlı ile yabancı devletler arasında aracı rol oynuyorlardı. Yabancı devletlerle gayrimüslim tüccarların aralarındaki ilişki o kadar kuvvetliydi ki; zaman zaman Osmanlı Devleti aleyhinde işbirliği yaptıkları görülmüştür. Gayrimüslim tüccarların içinde en etkin konumda olan Rumlar ve Ermenilerdi. Bunların ticaretteki üstünlüklerinin nedenlerinden bazıları şöyle açıklanabilir;

...Ülkedeki çeşitli gelenek ve görenekleri, tüketim kalıplarını bilmeleri, ticari deneyim ve becerileri, eğitilmiş olmaları, Rum ve Ermeni tacirleri Avrupalılar için vazgeçilmez bir ortak konumuna yükseltti... Onların aracılığı olmadan hem ithal edilen mamul Avrupa mallarının satışı, hem de ihraç edilecek malların köylü üreticiden toplanarak büyük ihraç limanlarına yollanması son derece zordu. Rum ve Ermeni tacirler Anadolu'nun özellikle dış ticarete yönelen bölgelerinde etkili birer dağıtım ve toplama ağı geliştirmişlerdi... (Soy, 1995, s.54).

Gayrimüslim tüccarlar bu dönemin ticaret alanında kendilerine sunduğu imkanları başarıyla değerlendirmişlerdir. Gayrimüslim toplulukların içinde özellikle Rumların, büyük şehirlerde geniş kapsamlı dış ticaretteki başarılarının yanı sıra, küçük şehirlerde de iç ticarete yönelik önemli girişimlerde bulundukları bilinmektedir.

Hristiyanların ticaretteki başarıları sürekli artarken, Müslüman tüccar ve esnaf grubu gerileme eğilimindeydi (Augistinos, 1997, s.171, 172). 17. ve 18. yüzyıllarda ticareti ellerinde tutan Müslümanlar, Tanzimatın ilanından sonra yabancı malların ülke pazarlarına girmesiyle, bu alandaki üstünlüklerini Rumlara kaptırmışlardır. Böylelikle daha önceleri ticaret alanında ismi geçmeyen Rumlar, 19. yüzyılda oldukça üstün konuma gelmişlerdir (Aktüre, 1978, s.64, 66). 19. yüzyılda Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu ortam ticaret alanında gayrimüslimlere önemli fırsatlar sunmaktaydı. Anadolu'daki ticaret yollarının değişmesi, Müslüman tüccarlar için oldukça zor bir dönemin, gayrimüslimler için ise parlak bir dönemin başlangıcı olmuştur. Avrupa pazarlarına alışık olmayan Müslüman tüccarların gücü gittikçe zayıflamaya başlamıştır. Ayrıca uzun süren askerlik görevleri ve savaşlardaki kayıplar Müslümanların ticaretle uğraşmasına fırsat tanımamıştır (Şenel, 1995, s.29, 30). Askerlik görevinden muaf tutulan gayrimüslimler, Müslümanlardan farklı olarak, kendi sosyal yaşamları ve geçim kaynaklarını oluşturmakta daha fazla imkana sahiptiler. Müslümanların vergi ödemede yaşadıkları zorluk, gayrimüslimlerin ticaret alanında başarılarında itici bir güç oluşturmuştur. Tanzimatın gayrimüslimlere sunduğu bu imkanlarla, 19. yüzyıldan önce Müslümanların lehine olan vergi yükleri, bu yüzyıldan sonra gayrimüslimlerin avantaj sağladığı bir durum haline gelmiştir. Buna göre; "...azınlıkların vergi yükleri azaldı, mülkiyet güvencesi geldi, mülk edinmek, devretmek, miras bırakmak kolaylaştı..."(Kasaba, 1993, s.87). Bu dönemde

Tanzimatın getirdiği avantajların yanı sıra, gayrimüslimler kendi becerilerini de değerlendirerek, Türklere göre daha fazla toprak ve mülk sahibi oldular. Gayrimüslimlerin maddi varlığına ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır; “...en büyük mülkler gayrimüslimlere aitti... Mücevher, porselen ve nakit varlıklarına ek olarak hemen hepsi toprak, evler, depolar ve dükkanlar satın almışlardı. Bazılarının beş dükkanı olduğu görülmektedir. Evleri büyüktü. O zaman zenginliğin işareti sayılan biçimde iki katlıydı, beş veya daha fazla odaları olurdu....” (Kasaba, 1993, s.87). Bu alıntıdaki bilgilerden de anlaşılmaktadır ki; Osmanlı yönetiminin sunduğu imkanlar maddi açıdan gayrimüslimlerin giderek güçlenmesine, Müslümanların ise zayıflamasına neden olmuştur. Şüphesiz Müslümanları bu olumsuz ortama iten unsurlar vardı. Yukarıda anlatılan etkenlerin yanı sıra; borçları gittikçe artan Müslümanların satmak zorunda kaldıkları mülklerinin gayrimüslimler tarafından satın alınması, Müslümanlar için dezavantaj oluşturmaktaydı. Bir diğer etken ise; şer’i yasaların getirdiği katı kurallardır. Kasaba yayınında bu kurallardan şöyle söz etmektedir;

...Şeriat mahkemeleri, sahipleri ölen mülkleri paylaştırdığında, büyük topraklar küçük topraklar haline geliyordu. Müslüman ailelerin büyük şehir ve kırsal mülklerini vakıf olarak adamları da yaygın bir tutumdur. Bu uygulama, hem mülklerin vergilendirilmesini kısıtlıyor, hem de gelecek kuşaklar için daha da verimli kullanılmalarını engelliyordu. Kayıtlar, gayrimüslimlerin mülklerinin parçalandığında, mirasçıların birbirlerinin paylarını satın aldıklarını, mülkiyetinin büyüklüğünü koruduklarını hatta daha da büyüttüklerini gösteriyor...(Kasaba, 1993, s.89).

Müslümanlar yasaların yanı sıra sahip oldukları gelenekler de mal varlıklarını koruyamıyorlardı. Bunun yanı sıra gayrimüslimlerin maddi açıdan tutum ve davranışları, onlara daha fazla ekonomik güce sahip olma imkanı taniyordu. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; çoğunluk nüfusu oluşturan Müslümanlar olmasına rağmen, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu ortam, gayrimüslimlerin daha üstün bir konumda yer almasına neden olmuştur.

19. yüzyılda imparatorluğun zayıflamasıyla doğan imkanlardan en çok yararlananlar Rumlar ve Ermeniler olmuştur. Yahudiler üçüncü durumdaydı.

Ermeniler özellikle İstanbul ve diğer bölgelerde etkili olurken, Rumlar Batı Anadolu'da etkin durumdaydılar. Rumların bu bölgedeki nüfus yoğunlukları, onları ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Gayrimüslimler içinde özellikle Rumlar eğitim durumları yüksek bir topluluktur. Osmanlı Devletinin din ayırımı yapmaksızın, tornacı, dökümcü, marangoz, dokumacı ve bunlar gibi daha birçok mesleklerde yetiştirilmek üzere yurt dışına eğitime gönderdiği gayrimüslim öğrenciler arasında Rumlar da yer alıyordu (Şişman, 1986, s.2524). Osmanlı Devletinin eğitim konusunda sunduğu bu imkanlarla gayrimüslimlerin çok dil bilmeleri, bunların tercümanlıkta ve yabancı ülkelerle olan ticari ilişkilerde etkin olmaları sonucunu doğurmuştur. Beratlı tercümanlık yapan Rumlar, tıpkı elçilik mensupları gibi kapitülasyonlardan yararlandıklarından, bu meslek aynı zamanda kendilerini imtiyazlı tüccarlığa götüren bir yol olmuştur. Rumların bu durumu zamanla suiistimalinin artmasıyla, Osmanlı Devleti tedbir alma yoluna giderek Müslümanlar için, beratlı tüccar, Avrupa tüccarı, Hayriye tüccarı gibi sınıfları ortaya çıkarmıştır (Şenel, 1995, s.34, 35). Tercümanlık yapan diğer gayrimüslim gruplar da vardı. Ancak Rumlar, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tercümanlık görevini kendileri için oldukça başarılı bir şekilde üstlenen topluluktur.

Osmanlı Devletinde şehirler, ayrı mahallelerde yaşayan, etnik açıdan farklı gruplardan oluşmaktaydı. Mahallelerdeki etnik grupların içe dönük yaşamlarının yanı sıra, kentlerin ekonomik ve idari alanları bütün grupları bir araya getirerek, onlara ortak yaşam imkanı sunuyordu. Mahallelerdeki içe dönük yaşamın bir sonucu olarak, etnik gruplar cemaat olarak hareket ederek, dinsel kurumlarını, eğitim ve sağlık kuruluşlarını oluşturma, fiziksel ve ekonomik olarak mahrumiyet içinde olanların refahını sağlamak görevlerini üstlenmişlerdir. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devletindeki etnik azınlık (gayrimüslim) gruplar kendi kendilerine yetme çabası içinde bulunuyorlardı (Augustinos, 1997, s.122).

2.2 19. Yüzyılda Etnik Azınlıkların (Gayrimüslimlerin) Batı Anadolu'daki Konumu

Batı Anadolu tarih öncesi devirlere kadar uzanan bir perspektif içinde sahip olduğu değerleri açısından oldukça geniş bir potansiyele sahiptir. Doğudan gelen kervan yollarının batıda son bulduğu ve buradan deniz yolu ile Avrupa'ya açıldığı, aynı şekilde batıdan gelen her türlü ürünün de Anadolu'ya geçişini sağlayan bir konumda yer alması nedeniyle Batı Anadolu, Selçuklu ve Osmanlı döneminin ticari potansiyelini belirleyen önemli bir bölgeydi. Kuzey ve Batı Anadolu'nun özellikle kıyı kesimleri nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerdi. İç bölgelere oranla daha fazla yağış alması, daha iyi ulaşım imkanlarına sahip olması, daha gelişmiş ekonomiye ve daha verimli ziraata sahip olması bu bölgelerin yerleşim olarak seçiminde etkili olmuştur (McCarthy, 1995, s.101). Batı Anadolu'nun ticari etkinliğine bağlı olarak sunduğu ekonomik fırsatlar Osmanlı içindeki yabancı nüfusun da büyük bölümünün burayı tercih etmesine neden olmuştur. Hatta Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerin Batı Anadolu'daki bazı yerleşimlerde nüfus üstünlüğü sağladıkları görülmüştür. Batı Anadolu'da en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan Rumların çoğunlukta olduğu İzmir, Ayvalık, Foça, Çeşme, Urla gibi yerleşimler bunların en iyi örnekleridir. Bu konuya ilişkin olarak Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914) adlı yayında, ticari unsurun yabancı nüfus oranındaki artışla doğrudan ilişkili olduğu ve Osmanlı'nın bütününde gayrimüslimlerin toplam nüfusa oranı dörtte birle üçte bir arasında yer aldığı anlatılmaktadır. Bu yayında Ege'nin önemli ticari merkezi konumunda olan İzmir' de, azınlık nüfusun toplam nüfusa oranı önceleri %15 iken, 1880 ve 1890'larda nüfusun tam dörtte birini yabancıların oluşturduğu belirtilmektedir (Keyder et al., 1994, s.11). Buna ilave olarak aynı yayında, İzmir' in Ege Adaları ve İç Anadolu'daki Rumlar için de bir çekim merkezi oluşturduğu, 1890'larda Hristiyan Osmanlıların toplam İzmir nüfusunun %30' unu ve bu anlamda yabancılarla birlikte kentin başat grubunu oluşturdukları anlatılmaktadır. Etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) nüfus sayılarının fazla olduğu kentlerde başarı oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Gayrimüslimlerin yoğun olduğu Batı Anadolu'da ticari etkinlikler öncelikle kıyı kesiminde ve İzmir'de yoğunlaşmıştır. Anadolu'nun iç kısımlarında ticaretle uğraşan

Rumlar bile İzmir'e bağlıydılar. Rum tüccarlar iç kesimlerdeki ürünlerini İzmir'e getirerek, buradan diğer pazarlara gönderiyorlardı. Hatta bu durum iç kesimlerdeki tüccarların zamanla kıyı kenti olan İstanbul ve İzmir'e göç etmelerine yol açmıştır (Augistinos, 1997, s.158). Bu yüzden, 19. yüzyılda gayrimüslimler için önem kazanan Batı Anadolu, Osmanlı Devleti için de önemli bir bölgeydi. Çünkü; bölgenin Osmanlı Devletinin ekonomik gelirindeki payı çok büyüktü.

Batı Anadolu özellikle kıyı kesimlerinin konumu itibariyle ticari açıdan da etkin durumdaydı. Buna bağlı olarak ticaret, Batı Anadolu'daki kent yapısını etkileyen önemli bir unsur oluşturmuştur. Ticaretin Anadolu kent yapısına etkisi ile ilgili Aktüre Anadolu Kenti adlı yayınında şunları aktarmaktadır:

...19. yüzyılın ikinci yarısında bazı önemli değişimler olduğu görülür. Bu dönemde kentlerdeki üretimin hammaddesi olan ürünlerin iç pazarlar yerine dış pazarlara yönelmesiyle bölgeler arası ticaret önemli bir değişme göstermiş... Bu değişim süreci içinde kentlerdeki zanaatlar çökerken, onların yerine Avrupa ülkeleri ile imzalanan ticaret anlaşmalarının sağladığı ayrıcalıklarla batının fabrika ürünleri Anadolu'daki kent pazarlarını doldurmuş ve kentlerde ticaret sermayedarlığı gelişmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, bu yeni ilişkiler düzeninde, Anadolu ticaret kentinde sosyal tabakalaşma açısından başlıca iki kesim ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri dış ticaretle uğraşan ve bu yoldan zengin olan Rum tüccarlarla, ticarete konu olan bu ürünleri, köylüden toplayan ve küçük ölçekte toptan-veresiye ticaretle uğraşan Ermeniler, diğeri ise kentlerde çökmekte olan zanaatlarla ve perakende ticaretle uğraşan küçük esnaf ve zanaatkarlardır ki, çoğunluğunu Müslüman Türkler oluşturmaktadır... (Aktüre,1978, s.V).

Buradan da anlaşılmaktadır ki; 19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devletinde dış ticaret oldukça önemli bir unsur olmuştur. Bu durum ise şehirlerde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim toplulukların yaşamında büyük değişiklik yaratmıştır. Buna bağlı olarak; ticari yaşamda Gayrimüslimler ön plana geçerken, Müslümanlar yetersiz kalmışlardır. Böylelikle, gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu Batı Anadolu kentleri ticari açıdan oldukça önemli bir konuma yükselmiştir.

Bir diğere yayında Baykara, Aktüre'nin verdiği bilgilere paralel bir düşünce ile, ticaretin şehir yaşamındaki önemini vurgulayarak şunları söylemektedir;

19. yüzyıl ticaretin şehir hayatında önemli yer tuttuğu bir dönemdir. Şehirlerde dükkan olayı önemli olmaya başlamıştır. Tanzimat sonrasında ticari hayattaki değişim şehri iki yönden etkilemiştir.

1-Genelde şehirlerin nüfusunda bir gerileme ortaya çıkmıştır. Çünkü geçim kaynağı kısmen daralmıştır.

2-Şehirlerde canlılık Hristiyan semtlerine geçmiştir. Bir önceki dönemin zengin Türk tüccarlarının yerini, ithalata dayalı eşya satan gayrimüslim tüccarlar almıştır. Böylece yeni inşaat için gerekli paraları artık Türk değil, ötekiler bulmakta, yeni inşaat ve yeni yapılar orada görülmektedir.

Bu değişme, özellikle daha önceleri Türk özelliğini taşıyan bazı şehirlerin artık 19. yüzyılın sonunda etnik kimlik kazanmasına neden olmuştur (Baykara, 1992, s.279).

Baykara'nın sözünü ettiği ilk maddede, şehirlerdeki nüfus azalması Müslümanlardan kaynaklanmış olmalıdır. Zira, 19. yüzyılda 'Etnik Azınlıkların (Gayrimüslimlerin) Anadolu'daki Konumu' başlığı altında detayları bahsedilen, Tanzimatın sunduğu imkanlardan yararlananlar gayrimüslim tüccarlar olmuştur. Bu bilgi, Baykara'nın bahsettiği ikinci maddede de yer almaktadır. Tanzimatla birlikte ticari yaşamdaki değişiklikler, şehirlerde Müslüman tüccarların gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Ayrıca Aktüre'nin de bahsettiği gibi, şehirlerde dış ticaretin ön plana çıkmasıyla, ticaret dışında başka uğraşları olan Müslümanların da şehir yaşamındaki önemi giderek azalmıştır. Buna bağlı olarak şehirlerdeki Müslümanların geçim kaynakları azalmıştır. Bu yüzden şehirlerde Müslüman nüfus azalırken, gayrimüslim nüfusun arttığı görülmektedir. Şüphesiz ticari yaşamdaki öneminden dolayı Batı Anadolu kentleri, bu nüfus ve kent yapısındaki değişimden en çok etkilenen yerleşimler olmuştur.

19. yüzyılda Batı Anadolu'da ihracatın gelişmesi dört farklı grup açısından yararlı olmuştur. Bunlardan birincisi; aracı olmaksızın ürünlerinin nakliyesini kendileri gerçekleştiren, kıyı kesimindeki şehirlere yakın köylü işletmeleri idi. İkinci grup; deve kervanlarına sahip olan ve kervancılık yapan göçebe aşiretlerdi. Bu dönemde gelir artışı sağlayan üçüncü grup; şehirlerde veya kırsal kesimde sürekli veya geçici

çalışan ücretli işçilerdi. 19. yüzyıl ortasındaki ihracatın artışından en çok yararlanan dördüncü grup ise; Batı Anadolu ticaret ağındaki stratejik konumları ele geçirmiş olan gayrimüslim aracılar oldu (Kasaba, 1993, s.85, 86). Yukarıda sunulan farklı kaynaklardan elde edilen bu bilgilerle; gayrimüslimlerin Batı Anadolu kentleri ile bağlantısının ne denli kuvvetli olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Batı Anadolu gayrimüslimler için, ticaretin yanı sıra verimli toprakları açısından da önemliydi. Anadolu'da başta gelen ihraç ürünlerinin yetiştirildiği bir bölgeydi. 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda da devam eden Batı Anadolu'da özellikle Rumlar tarafından gerçekleştirilen nüfus artışının bir nedeni de şöyle açıklanabilir: Bu dönemde Adalarda fazlaca görülen nüfus yığılması kendine adeta taşacak yer aramaktaydı. Bunun yanı sıra Çeşme, Urla gibi verimli topraklar insan elinin azlığı neticesinde sahiplerine pek az fayda sağlar durumdaydı. Bu durumdan yararlanan Adalar halkı bu çiftliklerde çalışmak üzere bu bölgelere yerleşmeye başlamışlardır. Rum aileler için evler yapıp, köyler kurulmuştur. Bu durumun kısa zamanda hızla artmasıyla bölgede Rum nüfus çoğalmaya başlayarak, buna karşın salgın hastalıklar, savaşlar ve Türk erkeklerinin savaşa katılma zorunluluğu neticesinde (büyük kısmı geri dönmemiştir), Türk nüfusun azaldığı görülmektedir. 20. yüzyılın başlarında Batı Anadolu, savaşların en yoğun yaşandığı bölgelerden biriydi. Hatta bölgede, aynı dönemde, bu oranın tersine dönmesiyle Türk nüfus; toplam nüfusun % 20 si kadar bir seviyeye inmiştir (Baykara, 1992, s.128, 150).

Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'dan sonra en kozmopolit bölge Batı Anadolu idi. Bu bölgede gayrimüslim topluluklar içinde en fazla nüfus yoğunluğuna sahip Rumlardı. Ermeni ve Yahudilerin yanı sıra, Rumlar ekonomik yönden de oldukça güçlüydüler. Batılı Levantenlerle birlikte Yunan vatandaşı Rumlar da, Anadolu'da ekonomik faaliyette bulunuyorlar ve taşınmaz mallar satın alabiliyorlardı. Rumlar, sokak satıcılığından nalbantlığa, değirmencilikten kahveciliğe, ticarete ve komisyonculuğa kadar her türlü uğraşla ilgileniyorlardı (Bayraktar, 1993, s.104). Fırıncılık, kürkçülük, ayakkabı imalatçılığı, terzi ve kumaş ticareti Rumların mesleklerindendi. Kırsal kesimlerde yaşayan Rumların bir çoğu, tarımla da yakından ilgilenmekteydi (Augistinos, 1997, s.136,169). 1895 ve 1900 tarihli yabancı kaynaklı

bir yıllık bilgisine göre; Batı Anadolu’da yapı alanında çalışan etnik gruplar arasında Rumlar çoğunlukta idi (Madran, 1986, s.2468). Böylelikle Rumlar, Batı Anadolu’daki en etkin etnik topluluktur.

Batı Anadolu’nun ticari yaşamında Rumların rolü büyüktü. Büyük oranda ticaretle uğraşan Rumlar, kendilerinin yanı sıra Osmanlı Devletinin de ekonomik yaşamına büyük katkıda bulunuyorlardı. Rumların bu üstünlüklerinin başlıca nedeni; Osmanlı yönetimindeki rol dağılımından kaynaklanmaktadır. Buna göre; gayrimüslimlerin yönetimde, askeri kadrolarda ve tarım alanlarında faaliyet gösterme olanakları kısıtlıydı. Bu yüzden; Rumların geçim kaynaklarını oluşturacakları ticari alanda başarılı olmaları olası bir durumdur. Bir diğer yandan; etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) öğrenim düzeyinin yüksek olması, onların ticarete yabancı devletlerle kurulan ilişkilerde başarılı olmasına neden olmuştur. 1919 yılına ait bir veriye göre; Batı Anadolu’da bulunan toplam sanayi işletmesinin % 73’ü Rumlara aitti. Bu durum aynı zamanda Rumlar için iyi bir istihdam kaynağı oluşturmaktaydı. Bu işletmelerde çalışanların % 85’i Rumlardan oluşmaktaydı (Şen, 1987, s.1). Bu yüzden, 19. yüzyılda ticaret Batı Anadolu’daki Rumlar için çok önemli bir geçim kaynağıydı. Rumlar ticaretteki başarılarını eğitim düzeylerini arttırmak yolunda da kullanmışlardır. Bu konuda tarihçi ve eski Adliye Nazırı Ahmet Cevdet Paşa ‘Tarih-i Cevdet’ isimli kitabında şunları aktarmaktadır: “ Rumlar kendilerini ticarete adayarak ve böylece de maddi refaha erişerek eğitimi yaydılar...”(Stathis, 1999, s.62). Buradan da anlaşılmaktadır ki; Osmanlı yönetiminin getirdiği kurallar Rumların ticari yaşamda, özellikle Batı Anadolu’da üstünlük kurmalarına neden olmuştur. Osmanlı Devletindeki Rumların siyasi güçten yoksun bırakılmaları ve müsamaha gösterilmesine rağmen diğer alanlarda kısıtlanmaları, kendilerine özgürlük imkanı sunan ticari alanda ilerlemesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra; Yakındoğu’ya uzun süre önce yerleşmiş olan Rumlarla diğer halkların, Osmanlıların Anadolu’ya ayak basmadan çok daha önce geçim kaynaklarının ticaret olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Rumların Batılı devletler tarafından aldığı destek, onların ticaretteki başarısının bir diğer nedeni olarak düşünülebilir (Augustinos, 1997, s.172). Birbirlerini destekleyen bu düşüncelerin yanı sıra, neden her ne olursa olsun, yadsınamayacak kadar önemli bir gerçek vardır ki; Rumlar Osmanlı Devletinin ticari

yaşamını yönlendiren bir konumdaydılar. Özellikle Batı Anadolu'daki Rumların ticari alandaki en belirgin gerileme dönemi, 19. yüzyıl ortalarına rastlamaktadır. Buna neden olan ayaklanmanın detayları 'Ayvalık Kentinin Oluşumu ve Rumların Rolü' başlığı altında anlatılmaktadır.

2.3 Anadolu' daki Kültürel Çeşitliliğin Mimariye Yansıması

Anadolu'da özellikle 19. yüzyılda yoğun olan kültürel çeşitlilik ortamı, bugün de kentlerin mimari yapısında etkilerini sürdürmektedir. Osmanlı İmparatorluğundaki etnik azınlıklar (gayrimüslimler), bulundukları kentlerin sosyo-ekonomik boyutunun yanı sıra mimari yapısını da büyük ölçüde etkileyecek kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hatta gayrimüslim nüfusun, belli dönemlerde ve Batı Anadolu'nun bazı kentlerinde Müslüman nüfusundan fazla olduğu bilinmektedir.

Anadolu'daki kültürel çeşitlilik içerisinde etnik grupların, din, gelenek, yaşam ve alışkanlıklarındaki farklılık, yaşamış oldukları mekanlara da yansımıştır ve bu farklar mimari çeşitliliği oluşturmuştur. Farklı topluluklar kimi zaman ve yerde alışkanlıklarını olduğu gibi sürdürmeye devam ederken, kimi zaman da alışkanlıklarını ve mekanlarını bulundukları bölgeye uyarlamışlardır. Çok kültürlülük boyutunun mimariye yansımaları; geleneksel mimarinin karakteristiğinin ve kent kimliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Konut olgusu şüphesiz kent oluşumunda ağırlıklı yer tutmaktadır. Konutun yanı sıra kent yapısına şekil veren başka unsurlar da vardır (Resmi, askeri, ticari, dini...gibi). Ancak konu kültürel çeşitliliğin mekana yansıması olunca, yansımaların en yoğun olduğu birim şüphesiz yine konut olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca aynı dil, din ve ırktan olan topluluklar bir arada yaşamayı tercih etmişlerdir. Bunun sonucu olarak, bir çok yerleşim kent ve mimarlık açısından tanımlanırken Ermeni mah., Rum mah., Türk mah. gibi tanımlarla sıkça karşılaşılmaktadır. Bu duruma etnik farklılığın yanı sıra ticari, ekonomik veya bölgesel nedenlerin de etken olduğu söylenebilir. Ancak bu bir Rum aile ile bir Türk ailenin komşu olamayacağı anlamına gelmez. Maurice M. Cerasi Osmanlı Kenti adlı yayınında şunları söylemektedir:

İmparatorluk bünyesindeki etnik toplulukların kaleoskopisi içinde, belirli bir bölgede oturan grupların, bir etnik topluluğa sahip olmaları ile inşa ettikleri konut tipleri arasında bir uyum varsa da, her şeye rağmen mutlak değildir. Her bir etnik grup, diğer grupların hiç değiştirmeden kullandığı tarz ve tiplerden aynı bölgede veya imparatorluğun bütün topraklarında yararlanmıştır. Ancak bu gözlem, bazı etnik toplulukların belirli tip ve üsluplara diğerlerinden daha fazla eğilimli

olmadıkları anlamını taşımaz. Halkların karışımı öylesine kuvvetli ve derin olmuştur ki, her etnik grup için çoğunluğu oluşturdukları bir bölge varsa da, her bir kentte bütün etnik gruplar beraberce varlıklarını sürdürmüşlerdir. Diğer yandan, bir kentte herhangi bir etnik grup tarafından oturulan evler, mutlaka aynı etnik grubun veya o bölgenin yapı ustaları tarafından inşa edilmiş demek de değildir (Cerasi, 2001, s.25)

Böylelikle anlaşılmaktadır ki; etnik toplulukların bir arada yaşadığı semt, mahalle gibi yerleşimlerde yer alan konutlar, birbirlerinden tamamen bağımsız, ayrı bir tipolojik yaklaşım içermemektedir. Her bir etnik grubun sahip olduğu konutlar arasında benzerlikler bulunabilmektedir. Ancak etnik gruplara göre bir takım yaygın kullanımların varlığından söz edilebilir. Bunun yanı sıra aynı yayında Cerasi, aynı veya farklı zamanlarda, her bir etnik grubun, konutlarında birden çok sayıda tipe yer verdiklerini söyleyerek, bu konut tiplerinin detaylarını anlatmaktadır (Cerasi, 2001, s.37 Dipnot 2).

Konuya bir diğer açıdan bakıldığında, Ege'nin iç kesimlerinden bir örnek olan Kula'daki Türk ya da Rum ailenin oturduğu bir konutla, kıyı kesiminden bir örnek olan Ayvalık'taki Türk ya da Rum ailenin oturduğu konut aynı mıydı? Ya da Ayvalık'taki Türk aile ile Rum ailenin oturdukları konutlar arasında ne gibi farklılıklar vardı? Buna karşın Çeşme' deki Türklerin tamamı aynı tip evlerde mi oturuyorlardı? Özetlenecek olursa; değişik yerleşimlerde aynı etnik gruplar, aynı kentte değişik etnik gruplar, veya aynı kentte tek tek etnik gruplara ait konutların biçimlenmesini etkileyen faktörler nelerdi? Etnik farklılıktan doğan konut tiplerindeki çeşitlilik neye göre sınıflandırılmalı? Mal sahibi ile usta arasındaki etnik farklılık konut tiplerine ne ölçüde yansımıştır? Yaşam biçiminin bu faktörler arasındaki yeri ve ağırlığı neydi? Bunlara şüphesiz tek etken, etnik grup farklılığı değildi. Bugüne kadar araştırmacıların milliyeti göz önüne alarak sınıflamaya çalıştıkları konut tiplerindeki karmaşa, şüphesiz etkenlerin çokluğu ya da farklılığı, hepsinin ortak etkenlere bağlı olmamasından kaynaklanmaktadır.

Nitekim araştırmacıların her zaman bir sınıflama amacıyla olmasa da, etnik topluluklara ait konutların tanımlanmasında bahsedilen mimari özellikler etnik

nitelik taşımamaktadır. Buna örnek oluşturmaları açısından Özkaya'nın Osmanlı Devleti içindeki etnik gruplardan bazılarının konutlarına dair bahsettikleri şöyledir:

Arnavutlar küçük kasabalarda, daracık sokaklarda fakir dükkanlara sahipti. Zengince ailelerin iki katlı, gösterişli evleri vardı. Şehirler etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiş, bir bahçe içinde bir oda, bir kilerden ibaret ufak evlerden oluşurdu... Bulgarların hayatı, Yunanlılarınkine benzerse de, onlar köylerde daha serbest bir hayat yaşarlardı. Evlerinin duvarları kireçle boyanır, balkon şeklinde kemerli dam, ya sazlarla, ya da kiremitle örtülür, içeride şömineli oturma odası, bir yatak odası ve kiler bulunurdu... Romanyalılar doğayla baş başa yaşarlardı. Kışın dağlarda kurdukları evler basitti... Ermenilerin evleri kasvetli ve karanlık olurdu. Beyaz badanalı, bazen oymalı tahta tavanları olan evlerde otururlardı... (Özkaya, 1993, s.180).

Bu tanımlamalarda, etnik topluluklara ait konutların bahsedilen özellikleri etnik kimliğin dışında yaşam biçimi, iklim ve coğrafya gibi etkilerin izlerini taşımaktadır. Bu yüzden etnik azınlıklara (gayrimüslimlere) ait konutların hangilerine Rum evi, Ermeni evi... gibi tanımlamalar getirileceği açık bir konu değildir.

Sosyal yapı kompozisyonu içinde Müslüman-Türklerin göçebelikten gelen kültür yapısı ve daha çok tarımla uğraşmaları, geniş aile yapısı ve İslam geleneklerine göre yaşamaları, Rumların ticaretle yoğun uğraşmaları ve yapı ustası olarak etkin rol almaları, yine Yahudilerin ve Ermenilerin ticaretteki etkinlikleri yaşadıkları mekanlara yansıyan unsurlardan birkaçı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda bazı etnik grupların belli alanlara olan ilgileri veya bu grupların yaşam tarzları, alışkanlıkları, dini, toplumsal farklılıkları konut tiplerinin oluşumunu ne ölçüde etkilediği, bu etkenlerin yanı sıra ekonomi, yerel etkiler gibi başka etkenlerin olabileceği düşünülmelidir.

2.4 Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Konutlarına Yönelik Yaklaşımlar

Osmanlı döneminde Anadolu'daki gayrimüslimlerin konutlarına ilişkin çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Anadolu'da gayrimüslim ve Müslüman grupların bir arada oturduğu pek görülmemektedir. Bu durum, katı kurallar çerçevesinde uygulanmasa da, pek hoş karşılanmayan genel bir tutum içermekteydi. Bazen Müslüman mahallesinde yer alan az sayıdaki gayrimüslim evinin satılması yolunda uygulamalara rastlanmaktadır. 1636 tarihli bir fermanla; gayrimüslim ayinlerinin Müslümanları rahatsız ettiği ve Müslüman mahallesindeki bazı evlerin gayrimüslimler tarafından satın alındığı belirtilmektedir. 1729 tarihli bir fermanla ise; gayrimüslimlerin Müslüman mahallelerine yerleşmesini ve aralarında çatışma çıkmasını önlemek amacıyla, Müslümanlar tarafından evlerinin gayrimüslimlere satılmaması istenmektedir. Gayrimüslim evlerine ilişkin bir tutum olarak 1724 tarihli bir fermanla gayrimüslimlerin evlerinin Müslümanlardan daha alçak yapılması gerektiği belirtilmişse de, bu kural katı biçimde uygulanmamıştır (Bozkurt, 1996, s.19). III. Selim'in verdiği bu fermanla, gayrimüslim evlerinin Müslümanlarınkinden ayrılması gerektiği, bu yüzden Müslümanların evlerini gayrimüslimlerininki gibi siyah ve laciverde boyamamaları, yüksekliklerinin de farklı yapılması emredilmiştir (Karal, 1988, s.103). Hatta bu fermana göre gayrimüslim evlerinin Müslüman evlerine bakan pencereleri de olmayacaktı (Özkaya, 1993, s.181). Osmanlı devletinde gayrimüslim topluluklar genellikle bir arada yaşamayı tercih etmişlerse de, bu ayırım çok katı sınırlar çerçevesinde gerçekleşmemiştir. Gayrimüslim konutlarında zaman zaman karışımlar söz konusu olmuştur. Ancak bu düzende konutlar, belirlenen bazı kuralların etkisi altında kalmışlardır. Bu kurallara bütün gayrimüslim konutlarında uyulma zorunluluğu getirilmişti.

1855 yılına kadar gayrimüslim yapıları için çok katı kurallar getirilmişti. Gayrimüslim yapılarının onarımının mimarbaşı ya da hassa mimarları tarafından denetlenmesi istenmiş ve yapıya yatayda ve düşeyde yeni mekan ilaveleri yasaklanmıştı. Bunun için mutlaka Sadrazamdan izin alınması gerekiyordu. Bu ağır hükümler 1855 yılındaki Viyana protokolü ile ortadan kaldırılarak, gayrimüslim topluluklara yeni haklar getirilmişti. Bu tarihten sonra gayrimüslimler izin almadan

da yapılarını onarabilecekler ve kendi oturduğu yerlerde yeni kilise inşa edebileceklerdi. Ancak ilerleyen dönemde iyimser yaklaşımla alınan bu kararların çok da fazla geçerli olmadığı görülmektedir. 1856 yılında tekrar onarım ve yeni yapım için izin şartı getirilmiştir. Ancak, yine aynı yıl içinde alınan bir kararla, gayrimüslimlere yeni yapı yapmak için izin alma şartı devam ederek, onarıma yönelik girişimlerde serbest bırakılmışlardır (Madran, 2002, s.33, 34). 19. yüzyılda gayrimüslimlerin konutlarına karşı getirilen bir takım kısıtlamaların yanı sıra, dini yapılarına karşı yaklaşımların daha ılımlı düzeyde olduğu bilinmektedir. Kiliselerin onarımı konusunda devlet gayrimüslimlerin ihtiyacı olan maddi desteği üstlenmekteydi. Nitekim gayrimüslimlerin dini yapılarına karşı Osmanlı yönetiminin bu tutumundan dolayı, bugün 19. yüzyıla ait birçok yerleşimde korunan çok sayıdaki kilise yapısı bulunmaktadır. Hatta bu yerleşimlerden birine örnek oluşturan Ayvalık'ta, 19. yüzyılda ihtiyacı fazlasıyla karşılayabilecek çok sayıda kilise yapısı bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra bu dönemde kentte cami olarak kullanılmak üzere bir yapı inşa edilmiştir. Rumların kenti terk ettiği mübadeleden sonraki süreçte, devletin sahip olduğu maddi imkanların da yetersizliği nedeniyle, yeni camilerin inşası yerine, mevcut kiliselerin işlev değiştirerek cami olarak kullanımı söz konusu olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında, önceleri Anadolu'da etnik azınlıklara (gayrimüslimlere) ait pek çok yerleşimde bu uygulamaya sıklıkla rastlanmaktadır.

Osmanlı Devletinde gayrimüslimlerin dini yapılarında daha ılımlı, sivil yapılarında ise, zaman zaman daha katı kurallar geçerli olmuştur. Anadolu'da çok kültürlü toplum yapısına sahip kentlerde, gayrimüslim konutları ile Müslüman konutları arasında ayırım olması gerektiği düşüncesiyle getirilen kurallardan, gayrimüslimler kadar Müslümanlar da etkilenmiştir. Konutlarda farklılık oluşturan bu kuralların yanı sıra, farklı kültürlerin bir arada yaşamasının bir sonucu olarak, konutlarda toplumlar arasında etkileşimler söz konusu olmuştur. Bu yüzden Osmanlı Devletinde gayrimüslim ve Müslüman konutlarında geçerli olan kuralların oluşturduğu farklılıklara rağmen konutlar toplumsal etkileşimin de izlerini taşıyarak yer yer benzerlik göstermektedir. Böylelikle gerek farklılıklar, gerekse benzerliklerle, Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamı konut mimarisine önemli ölçüde yansıyan bir unsur olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

19. YÜZYILDA RUMLARIN AYVALIK' TAKİ KONUMU

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu durum ve buna bağlı olarak Batı Anadolu'daki ortam, şüphesiz Ayvalık'ta da etkili olmuştur. Bu dönemdeki siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar Ayvalık yerleşiminin gelişiminde önemli yer tutmuştur. Anadolu'daki gayrimüslim topluluklar açısından 19. yüzyıl parlak bir dönemdi. Batı Anadolu'daki gayrimüslimlerin içinde, Ayvalık'ta nüfus çoğunluğunu oluşturan Rumlar, bu dönemin sunduğu fırsatlardan fazlasıyla yararlandılar. Batı Anadolu'yu 19. yüzyılda önemli kılan ticari konumu ve toprak verimliliği açısından Ayvalık Rumlar için oldukça uygun bir yerleşimdi. Bunun yanı sıra nüfus yoğunlukları ile hakimiyet kurabilmeleri, Rumlar için Ayvalık yerleşimini vazgeçilmez kılmıştı. Bu dönemde Ayvalık ile ilgili olayların hemen hemen tümü Rumlarla ilişkiliydi. Rumlar kentteki etkinliklerini, 19. yüzyılın başlarında kurup, yüzyıl boyunca giderek artan bir biçimde geliştirmişlerdir. 1922 tarihinde mübadele ile başlayan süreç ve sonrası, Rumların Ayvalık'la ilişkilerini zorunlu olarak kestikleri bir dönemdir.

3.1 Ayvalık Kentinin Oluşumu ve Rumların Rolü

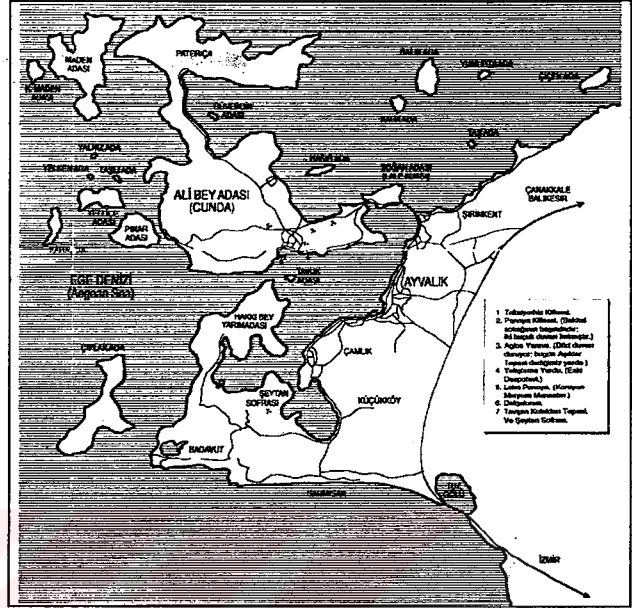
Ayvalık kentinin kuruluşu ile ilgili kesin bilgiler yoktur. Kente adını veren Ayvalık isminin bir zamanlar kentte çok bulunduğu söylenen ayva ağaçlarından geldiği görüşü vardır. Ancak bu görüş bazı seyyahların notlarıyla doğrulanamamıştır. Bunlardan biri olan Gulliam Jouet 21 Mayıs 1818 tarihine ait notlarında şunları aktarmaktadır: '...Sözünü etmeyi unuttum: Bir bahçeden geçerken bir tek yabancı ayva ağacı keşfettim. Bu tür ayva ağaçları eskiden boldu

diyorlar. Kent bugünkü biçimini almadan önce. İki yüz yıldan önce. Bu ağaçlardan almış adını. Türkçe’de Ayvalık, Yunanca’da Kydontes,...’ (Yorulmaz, 1998, s.44).

Harita 3.1 Ayvalık Yerleşiminin Kuzeybatı Ege’deki Konumu

Harita 3.2 Ayvalık ve Yakın Çevresi

Türkiye’nin kuzeybatı Ege bölgesinde yer alan Balıkesir’in bir ilçesi olan Ayvalık yerleşiminin tarihteki eski adı “Kidonie” ya da “Kydnia” dır (Harita 3.1, Bayraktar, 1998, s.271). Ege Denizine kıyısı olan yerleşimin yakın çevresinde çok sayıda adalar bulunmaktadır (Harita 3.2, Yorulmaz, 1998). Yorulmaz’ın yayınında Prof. Dr. Ömer Özyiğit’in aktardıklarına göre; Kydonia Ayvalık ve civarındaki dört antik yerleşimden biridir. Bu antik yerleşimlerden bugün yaşamlarını sürdüren eski adıyla Nesos, (Alibey ya da Cunda Adası) ve Kydonia (Ayvalık)’dır. Özyiğit’e göre; toprak üstünde herhangi bir buluntu olmamasına karşın, yüzeyde yer alan çok sayıdaki çanak-çömlek parçacıkları, burada Hellenistik (M.Ö.330-M.Ö. 30) ve Roma (M.Ö.30-M.S.395) dönemlerine ait bir yerleşimin olduğunu düşündürmektedir. En parlak zamanını Roma döneminde yaşadığı düşünülen kentin Bizans döneminde önemini yitirerek yerleşimin “İlk Kurşun Tepesi” eteklerine doğru kaydığı ve sonraki yıllarda burada gelişme gösterdiği bilinmektedir (Yorulmaz, 1998, s.22, 23). Esaslı bir kazı çalışması yapılmamış olmasından dolayı, bölgedeki antik döneme dair yerleşim çok fazla açığa çıkmış bir konu değildir. Kentin Mysialıların, Makedonyalıların, Romalı ve Bizanslıların egemenliğinden sonra Osmanlıların eline geçtiği bilinmektedir (İlter, 1994, s.1993).

Ayvalık kentinin kuruluşu ile ilgili günümüzde iki yaklaşımdan söz edilmektedir. Birinci görüşe göre; Ayvalık kasabası (16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başlarında) korsan saldırılarından kaçmak amacıyla, çevredeki Midilli ve diğer adalardan göç eden Hristiyanların kurdukları bir yerleşimdir (Arıkan, 1988, s.582). Kurucu göçmenler sırasıyla Kabakum, Eğribucak, Küçükköy yerleşimlerine ve sonra Ayvalık'a yerleşmişlerdir. Tanzimat döneminden sonra Ayvalık'ta nüfusları artmaya başlayan Rumlar adalardan, Yanya'dan ve Yunanistan'dan gelmişlerdir. Bayraktar'ın yayınında Şefik Aker'in düşüncelerine göre, tüm Batı Anadolu kıyılarında yaşandığı gibi, Rumlar, tehdit ve eşkıyalık sonucu, Ayvalık'ta yaşayan Türk halkının kenti terk etmelerine neden olmuştur. İkinci görüşe göre ise, kasabayı Türkler kurmuşlardır. Doğan Aka'nın görüşüne göre; askeri amaca yönelik olarak 1430-1440 yılları arasında kurulmuş olan Ayvalık, uzun zaman ekonomik açıdan gelişme göstermemiştir (Bayraktar, 1993, s.98, 99, 108). Ayvalık'la ilgili ilk tarihsel bilgi 1768 tarihli Karesi Mufassal tapu-tahrir defterindeki bir risaledir. Daha sonra 1772 tarihli başka bir belgede de Ayvalık Rumlarının memnuniyetleri anlatılmaktadır (Arıkan, 1988, s.583). Ayvalık'ın kuruluşu ile ilgili, yer yer birbirleriyle uyum sağlamayan farklı görüşlere de rastlanmaktadır. Ayvalık doğumlu Atina Akademisi eski üyesi olan İlias Venezis 'Ayvalık'ın kaçakçılar kenti olduğunu, kolcularla kaçakçılar arasında, kentin en iç yerlerinde bile, silahlı çatışmalar meydana geldiğini' ileri sürmektedir. Bu görüşle tarihçi Sakkaris'in fikirleri çelişmektedir. Sakkaris'e göre kent korsan saldırılarından kaçan Hristiyanlar tarafından kurulmuştur. Buna karşın Venezis'in düşüncesi ise kentin kuruluş amacını yansıtmamaktadır. Venezis'e göre; kaçakçılar, zaten var olan Ayvalık kentinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Buna göre Sakkaris'in de dikkatini çeken; Ayvalık'ta sokakların dar ve evlerin küçük oluşu kaçakçıların bu kentte yaşamış olmasıyla açıklanmaktadır (Yorulmaz, 1998, s.32).

Charles Elliot'ın Ayvalık'a tanınan özerklik konusunun 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşmasının bir sonucu olduğu görüşü, Bayraktar tarafından da bugün için gerçeğe daha yakın bir görüş olarak düşünülmektedir. 19. yüzyılın başlarında hızla gelişen kent, ekonomik yönden ününü kısa sürede arttırmıştı. Bunun nedenleri farklı görüşlerle benzerlik göstermektedir. Bu görüşlerden birisi Elliot'a, diğeri ise Toynbee'ye aittir. Buna göre Elliot şunları söylemektedir:

Ayvalık Türklerin Rumlardan korkup çekinmedikleri bir zamanda, onlara özerklik verdikleri bir yerd. 1740 yıllarında banker Saroz Petraki'nin gücü ve Rahip İkonomos'un çabaları sonucu Sultandan muafiyet beratı alındı. Fermana göre Ayvalıklı Türklerin şehri terk etmeleri emrediliyor ve kasabada bağımsız Rum Belediyesinin kurulması kararlaştırılıyordu.

Arnold Toynbee ise, Rumlara verilen bu fırsatla, self determinasyon anlamına gelen özerklik olayının, Elliot'ın belirttiği tarihten farklı olarak, 1773 yılında gerçekleştiğini söylemektedir (Bayraktar, 1998, s.9, 10). Ayvalık'ın 19. yüzyıldaki gelişmesinin bir nedeni Küçük Kaynarca Antlaşmasının bir sonucu olarak görülürken, bir papazın kerameti sonucu olduğu görüşü de bir diğer kabul olarak yer almaktadır. Bu kerametın nedeni; Osmanlı donanmasının en iyi komutanlarından olan Cezayirli Hasan Paşa'nın gemisinin ateş alması sonucu bir salla ulaştığı Ayvalık kentinde papaz İkonomos'un kendini bir hafta misafir etmesi ile doğan dostluğun neticesinde, Paşa'nın duyduğu minnettarlık duygusunun bir sonucu olarak açıklanmaktadır. Bu olayın Ayvalık'lı Rumlara getirdiği avantajlar şöyle sıralanmaktadır:

- 1-Ayvalık'ta oturan Türk aileleri, yakın köylere göç ettirilecekler, hiçbir Türk ailesi Ayvalık' ta oturamayacaktır.*
- 2-Ayvalık bağımsız olarak yönetilecek, bundan sonra hiçbir vali karışmayacaktır.*
- 3-Gümrük işleri de kent yönetiminde olacak, buna karşılık Osmanlı hükümetine her yıl 48 bin kuruş verilecek.*
- 4-Vali Türk olacak, ancak atanma ve atılması kent halkının elinde olacaktır.*
- 5-Yargıçlar Türk olacak, fakat aylıkları Ayvalık'tan ödenecek.*
- 6-Askeri komutan ne Ayvalık' ta kalabilecek, ne de Ayvalık'tan geçebilecek.*
- 7-Ayvalık işlediği topraktan vergi vermeyecek, buna karşın zeytin ağacı başına iki akçe vermekle yükümlü olacak (Yorulmaz, 1998, s.38-40).*

Bu belgenin sağladığı imkanlarla bağımsız bir devletçik konumuna giren Ayvalık kentinin, İkonomos'un çabalarıyla da güçlenerek, 1821 tarihindeki Yunan ayaklanmasına kadar Rum nüfusunun büyük oranda arttığı bilinmektedir. Bu tarihlerde dışarıdan gelen zengin ve sanatkar Rumlar, Ayvalık'ı büyük ve ünlü bir kent haline getirmişlerdir. Bir İngiliz misyoneri olan Charles Guillianon'ın 1819'daki Ayvalık'ı ziyareti sonrasındaki izlenimlerine göre: '...Ayvalık yüksekçe

bir tepenin eteklerinde, çok güzel, doğal bir limanın kıyısında inşa edilmiş; büyüleyici büyük bir göl' olarak tanımlanmaktadır (Yorulmaz, 1998, s.44).

1821 tarihindeki ayaklanmalar Ayvalık'taki Rum nüfusun parçalanmasına yol açmıştır. Ayvalık'ta yaşayan Rumlar çevredeki Midilli, İdra, Siros, Egina ve Psara Adalarına sığınmışlardır. Ayaklanma esnasında adalara kaçan halk birkaç sene sonra, gittikleri yerlerde yaşayamayınca, Ayvalık'a geri dönmüşler ve gittiklerinde Osmanlı Devletinin el koyduğu eski mallarına, tekrar sahip olmuşlardır. Ayvalık'ta doğup, büyümüş bir Rum olan Ioannis Keresteci Ayvalık'a geri dönülen ilk yıllardaki yaşantıyı şöyle aktarmaktadır:

Tahrip olmuş kente dönüşle birlikte insanlar, erkekler ve kadınlar olmak üzere insan üstü bir çaba ile çalışıyorlardı. Fakat tahribat o boyutlarda idi ki ve ihtiyaçlar o kadar çoktu ki çoğu kez ümitsizliğe kapılıyorlardı. Evlerini yeniden inşa etmek ve toprağı işlemek için ihtiyaç duydukları araç gereç ve hayvanlara sahip değillerdi. 1835 yılında kenti bir dizanteri salgını vurdu ve dayanılmaz bir açlık...Yıllar geçiyordu. Şehir hala bir mezra, bir mahalle görünümünde idi. Her yer harabe idi....Okul yoktu. İlköğretim geçici olarak barakalarda yapılıyor (Keresteci, 1981, s.12-16).

Bu ayaklanmadan sonra Fransız seyyah Charles Texier'in notlarına göre 1832 tarihinde Ayvalık henüz eski canlılığına ulaşmamıştır (Arıkan, 1988, s.594). Ayvalık'tan kaçan Rumlara mallarının geri verilmesine 1832 yılında başlanmıştır. Malların iadesi için ayrılan iki sene süre uzatılarak, işlemler 1835 yılına kadar devam etmiştir (Kütükoğlu, 1986, s.156). Gerçekten de bu tarihten sonra kent eski ekonomik gücünü yavaş yavaş kazanmaya başlamıştır. İoannis Keresteci'nin anılarının yer aldığı kitapta, Ayvalık'taki refah düzeyinin artması bir mucizeye bağlanmaktadır. Buna göre; 1851 yılında iyi bir Rum ailenin 16 yaşındaki kızının gördüğü bir rüyada, Meryem gibi giyinmiş bir kadının kendisine “uyan ve beni yıllarca gömülü olduğum yerden çıkarmalarını söyle, çıkmak ve size yardım etmek istiyorum” demesiyle, bir umut peşindeki bütün halkın söylenilen bölgede gayretle yaptıkları kazı çalışmaları sonucunda ikona bulmaları ile Ayvalık'ın kaderi değişmiştir. Bu tarihten sonra halk kendine güvenini kazanıyor, çok çalışıyor, zeytinlik ve bağlara sahip oluyorlardı. İoannis'in anılarında 1866 yılında Midilli'de meydana gelen büyük bir depremin

Ayvalık'ta da çok etkili olduğu, pek çok evin yıkılarak oturulamaz hale geldiği de anlatılmaktadır (Keresteci, 1981, s.17, 20). Ayvalık 19. yúzyılın ortalarına doğru özerkliğini tamamen yitirmiştir. Kent, 1841 yılında müstakil bir eyalet olan Hüdavendigâr eyaletine bağlı sekiz livadan birisiydi. Kaymakamlıkla yönetilmekteydi. En az kazaya sahip Ayvalık Livasının iki kazası vardı. 1864 yılında Osmanlı Devletinin vilayetlere bölünmesiyle Ayvalık Karesi Sancağına, sonra 1881'de Karesi vilayetine ve 1888'de tekrar Karesi Sancağına bağlı bir kaza durumundadır (Mutaf, 1997, s.14, 66).

3.2 Ayvalık' ta Rum Nüfus

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) etkin konumu Anadolu'daki kentlerde yoğun biçimde hissedilmiştir. Anadolu'daki bu çok kültürlü ortam içinde, bir kısım kentte etnik topluluklara ait mahallelerin oluşumu güçlenirken, bazı yerleşimlerde de etnik toplulukların tek başına kent kimliğinde etkili olduğu görülmektedir. Yönetim açısından 1864'de Osmanlıların Anadolu'yu vilayetlere bölmesiyle, Anadolu Rumları, kuzey ve batı yanda, deniz kıyısı vilayetlerinde bulunmaktaydılar (McCarthy, 1998, s.1). Hüdavendigar eyaletinde bulunan Ayvalık kenti 19. yüzyılda Rumların tek başına etkin olduğu bir yerleşimdi ve Batı Anadolu kentleri içinde ayrıcalıklı bir konuma sahipti.

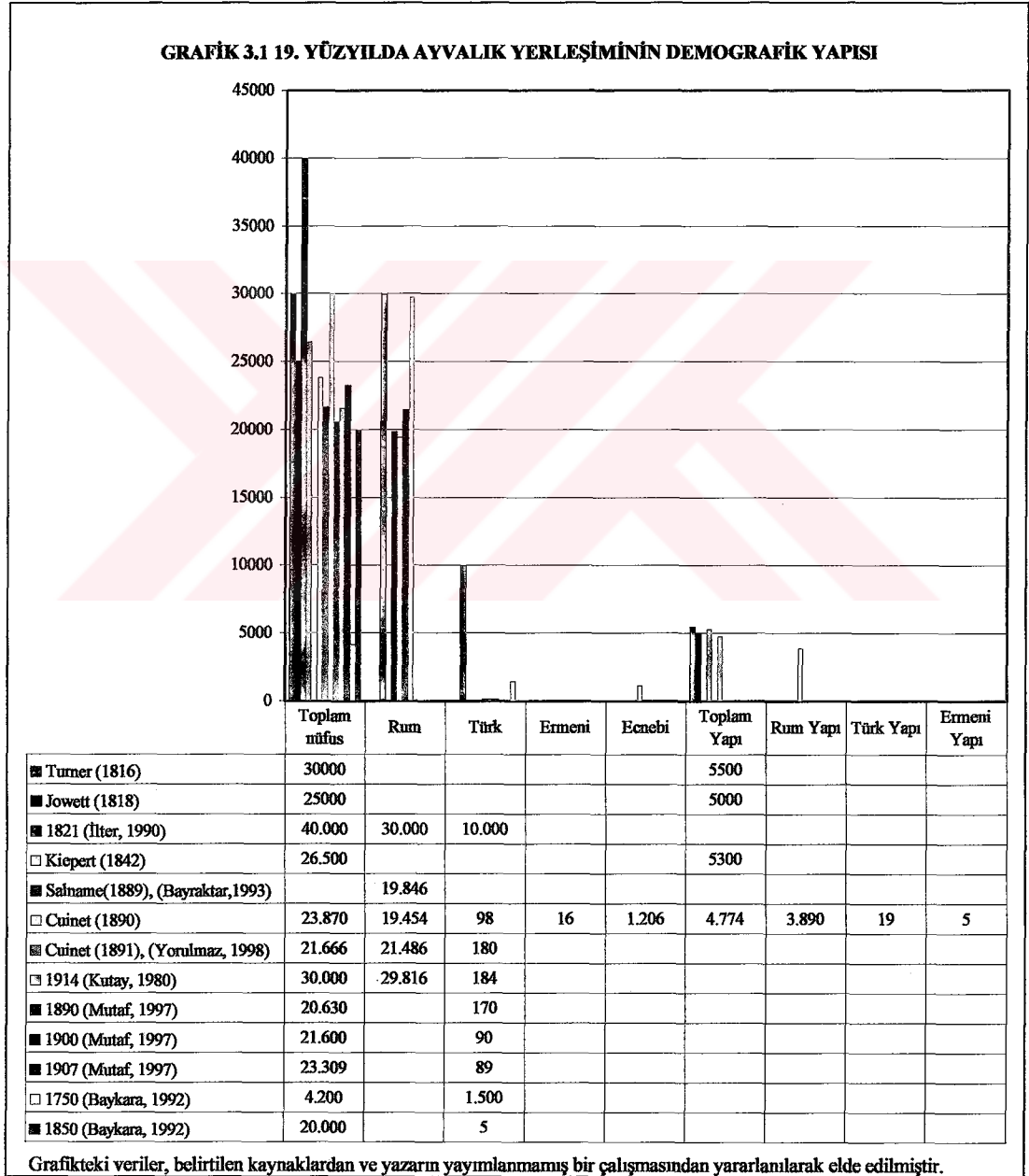
1850 ve sonrasında Yunan politikası ile dünyanın her yerinden Yunan, Rum ve Grek halkları Batı Anadolu Yunanistan ve adalarda toplanmaya başlamıştır. Yunanistan'ın bu konudaki politikası: nüfus ve bununla birlikte güç artışı sağlamaktır. Bu amaçla Batı Anadolu' da Çanakkale'ye kadar (Ayvalık'ı da içine alan bölgede) Rum nüfus ağırlıklı olarak yerleşmeye başlamıştır. Arnold Toynbee'nin aktardıklarına göre; 'Ayvalık'ta da arazi küçük bulunmakla birlikte verimli olduğundan, Osmanlı İmparatorluğunun öteki kısımlarından, adalardan ve Mora'dan göçmenler getirmişler ve mevcut nüfusta Akdeniz tipinin üstünlüğünü sağlamışlardır' (Bayraktar, 1998, s.10).

Seyyahların aktarımlarında, Ayvalık'la ilgili nüfus verilerinin yanı sıra, kentin fiziki ve mimari yapısı hakkında bilgiler de yer almaktadır. Eliot 18. yüzyılın ikinci yarısında Ayvalık'la ilgili yaptığı tasvirde şunları aktarmaktadır: '...temiz caddeleri, parkları, üniversitesi, kütüphaneleri, belediye binası, zenginliği ve sakinlerinin nezaketi ile ünlü olan Ayvalık, Doğu'nun Boston'u gibiydi...' (Bayraktar, 1998, s.8). Eliot'ın Ayvalık'ı ziyaret ettiği dönem, kente özerklik belgesinin verildiği tarihlere yakın olmalıdır. Nitekim Ayvalık bu yıllarda sözünden sıkça bahsedilen ünlü bir yerleşimdi. Osmanlı Devletinin verdiği özerklik belgesiyle Rumlar, kenti yüksek bir refah düzeyine ulaştırmak konusunda imkanlara fazlasıyla sahip olmuşlardır. Bir başka gezgin Williams Jowett ise, 19. yüzyılın başlarında Ayvalık için şunları

söylemektedir ‘...Caddeleri çok dar ve kirlidir. Evlerinde öyle göze çarpıcı bir şıklık, zarafet ve düzenlilik göremezsiniz. Psikopos, konsoloslar ve profesörlerle birlikte, şehrin nüfusu 20.000 kadardı...’ (Bayraktar, 1998, s.8). Gözlem sahiplerinin kendi yorumlarını aktardıkları da dikkate alınarak, Jowett’in kent hakkındaki olumsuz görüşleri, başka bir tarihi olayı anımsatmaktadır. Jowett’in 1818 yılındaki kenti ziyaretinin, 1821 Ayvalık isyanı olarak da bilinen ayaklanmaların hemen öncesinde gerçekleşmiş olması, gezginin kentteki ortamın huzursuz yapısından etkilenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bir başka gezgin ve misyoner Charles Williamson ise, Ayvalık’ta nüfusun niteliğine dikkat çekerek, şunları aktarmaktadır: ‘...Kasabanın nüfusu, yönetici (voyvoda), hakim (kadı) ve aileleri dışında tüm halk Rumlardan oluşuyordu ve sayıları 15-20.000 dolaylarındaydı. Kasabada sekiz kilise vardı ve bazılarının iç düzeni iyi değildi. Ayvalık’ta Peygamber Muhammed’in şerefine başlarını göğe yükselten minareler yoktu...’ (Bayraktar, 1998, s.9).

Yaşanan olaylara bağlı olarak yerleşimin fiziki yapısı değişiklik gösterse de, Ayvalık kenti kurulduğundan mübadeleye kadar olan sürede, nüfus açısından tamamen Rumların hakim olduğu bir yerleşimdi (Grafik 3.1). Ayvalık’ın 1821’deki sayıma göre 40.000 e yakın nüfusunun 30.000 kadarını Rumlar oluşturuyordu, 1891’de yapılan sayıma göre ise, azalan nüfusta Rumların Türklere oranla çoğaldığı gözlenmiştir (İlter, 1990, s.1993). Vital Cuinet’in 1891’de yayınladığı istatistiğe göre önceleri 30.000 olan nüfus 21.666’ya düşmüştür ve bu nüfusun 21.486’sı Rum, 180’i Türk’tür (Yorulmaz, 1998, s.48). 1889 tarihli salnameye göre 19. yüzyılın sonlarında, Ayvalık’ın nüfusunun hemen hemen tamamı olan Rumlar’ın sayıları 19.846 idi (Bayraktar, 1993, s.107). 1900 yılında Karesi Sancağına bağlı bulunan Ayvalık’ta tek gayrimüslim topluluk Rumlardı ve Karesi Sancağına bağlı bulunan toplam 74.631 Rum’ un 21.510’u Ayvalık’ ta yaşamaktaydı (Mutaf, 1997, s.24). Baykara’nın 19. yüzyıl ortasından 20. yüzyıl başına kadar üç dönemde saptadığı nüfus bilgilerine göre Ayvalık’ta ; 1750 tarihinde 4.200 Türk, 1.500 Rum, 1850 tarihinde beş Türk, 20.000 Rum, 1900 tarihinde ise beş Türk, 30.000 Rum yaşamaktaydı (Baykara, 1992, s.193). Ayvalık için geçerli olan bu değerler, Rum nüfusun (daha önceleri görülmeyen oranda) Batı Anadolu’daki yoğun varlığının 19. yüzyıl başlarından itibaren hızla arttığını gösteren çarpıcı bilgilerdir. Ancak bu

çalışma için yapılan araştırmalarda Ayvalık'ta 1750 gibi önceki bir döneme ait nüfus bilgisine rastlanmamıştır. Hatta çeşitli kaynaklardan ulaşılan en eski tarih bilgisinin 1768 yılına ait olduğu görülmüştür. 1750 yılına ait, en eski tarihli bilgide, 18. yüzyıl ortasında Ayvalık'ta Rum nüfusun Türk nüfusa oranla az olduğu görülmüşse de, mübadeleye kadar olan süreçte ulaşılan kaynaklardaki tüm veriler her zaman Rumların sayıca fazla olduklarını göstermektedir. 1750 tarihli bu bilginin dışında, Ayvalık'la ilgili ulaşılan ilk bilgi 1816 tarihli, Turner'ın yerleşimin toplam nüfusu hakkında verdiği bilgidir (Grafik 3.1).

Rumların Ayvalık'taki etkin konumlarına ilişkin Cemal Kutay, Ege'nin Türk Kalma Savaşı adlı yayınında şunları söylemektedir;

1914'de Ayvalık'ın otuz bin nüfusundan sadece 184'ü, evet, 184'ü Türk'tü. Cezayirli Gazi Hasan Paşanın sadrazamlığında Metropolit İkonomos'a verilen fermanla, Ayvalık valisinin Türk, fakat Ayvalıklı Rumlarca seçilmesi, askeri kumandanın Ayvalık dışında oturması, Ayvalık'tan vergi alınmaması kararlaştırıldığından şehir hızla Rumlaşmış ve 22 zeytinyağı, 1 prina fabrikası, 15 büyük sabunhane, 6 un değirmeni, 80 debbağhaneden hepsi Rumların olmuştu. 6 eczane, 20 doktor, 10 avukat arasında tek bir Türk yoktu. Yunan harfleriyle kitap, dergi, gazete basan iki matbaa vardı ve Kirikis adlı günlük Rumca bir gazete yayınlanıyordu (Kutay, 1980, s.228).

Kutay, nüfus açısından çarpıcı verilerden söz etmesinin yanı sıra, 20. yüzyıl başında Ayvalık kentinin genel yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre Ayvalık kenti, dericilik, zeytin ve yan ürünlerinin (zeytin yağı, sabun) üretimi konusunda dikkat çekmektedir. Ayrıca üretime yönelik girişimlerin sahibi olan Rumların Ayvalık'taki etkinlikleri vurgulanmaktadır. 1914 yılına ait başka bir nüfus verisindeki rakamlar, Kutay'ın değerleriyle küçük farklılıklar göstermesine rağmen, aynı çarpıcı sonucu yansıtmaktadır. Buna göre; Ayvalık'ta 31.445 Rum, 454 Türk yaşamaktaydı (Bayraktar, 1993, s.115).

1914 yılında Makedonyalı Türklere yapılan baskı sonucu, Makedonya Türkleri Anadolu'ya akın etmeye başlamışlardır. Bu göç olayı özellikle Ege kıyılarında yoğun yaşanmıştır. Bunun üzerine Anadolu Rumlarında da bir göç olayı başlamıştır. Bu olay bütünüyle yaşanmamasına karşın, Ayvalık'ta da etkili olmuş ve Ayvalık'ın kuzey bölgesinden Marmara'ya kadar olan alanda, 100.000 civarında Rum Yunanistan'a göç etmiştir. Ayvalık'ın yalnız bir bölgesinde kısmen yaşanan göç olayı sonucu, Osmanlı Devleti Rumlardan boşalan yerlere Rumeli göçmenlerini yerleştirmiştir. Ayvalık kadı tutanaklarına göre; 16 Mayıs 1331 (1915) tarihli bir bilgide, Taşlıca muhacirlerinden kişilerin Ayvalık ve Küçükköy'de bulundukları belirtilmektedir (Bayraktar, 1993, s.116).

20. yūzyılın başlarında Balkan ve Birinci Dūnya Savaşlarında Rum başkaldırıları, bunu izleyen 1919'daki Yunan işgali 1922'ye dek sürmūş, Lozan Antlaşması'nda resmīyet kazanan mūbadele ile Anadolu'daki Rumlar Yunanistan'a gōç etmek zorunda kalmışlardır. Bu antlaşma sonrasında Rumların terk ettiđi Ayvalık'a Girit'ten, Yunanistan'dan yine Midilli'den gelen Tūrkler yerleşmişlerdir (İlter, 1994, s.1994).

3.3 Ayvalık' ta Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı

Osmanlılar zamanında özerk kalmayı başaran Ayvalık (Cezayirli Hasan Paşa'nın verdiği özerklik belgesiyle) en parlak dönemini 19. yüzyılda yaşamıştır. Bu dönemde kentin gelişmesini geçici bir süre için olumsuz etkileyen olay, 1821 tarihli ayaklanmadır. Seyyah Texier'in notlarında da belirttiği gibi, ayaklanmadan sonra 1832 yılına kadar durağan bir dönem yaşayan kent, 1843'de Karesi (Balıkesir) Sancağına bağlanarak, gerek yapılaşma, gerekse ticari etkinlikler yönünden hareketli bir döneme girer. Ulaşımın tamamen denizden yapılmasıyla, 1880 yılında genişletilen liman, Ayvalık kentinin ekonomisinin hızla gelişmesine yol açmıştır (Keresteci, 1981, s.45). 19. yüzyılın sonlarına doğru Ayvalık eski ününe tekrar kavuşmuştur. Bu zamanda iki hastanesinin, bir de eczanesinin bulunması, bir akademinin kurulması, yine birçok kilisenin de yapıldığı hızlı bir yapılaşmaya girmesi bunun kanıtı olmaktadır. Giderek Rum ve Türk ilişkilerinin bozulduğu, şiddetli çarpışmaların başladığı, Yunan bağımsızlık hareketleriyle daha da arttığı görülür.

19. yüzyılda Ayvalık kentine ilişkin bilgilerin pek çoğu Rumlarla bağlantılıydı. Kentteki mahallelerin hepsinin ismi Rumcaydı. Ayvalık'ta yer alan 11 mahallenin ve resmi binaların isimleri şöyledir:

Taksiyarih, Aya Yani, Aya Nikola, Aya Yorgi, Aya Dimitri, Aya Vasil, Aşağı Penaye ve Orta Penaye. Ayvalık'ta 4607 hane bulunuyordu. Şehir merkezinde yer alan bir hükümet konağı, bir rüsumat idaresi, üç askeri karakol bulunmaktaydı. Ayvalık'lı Rumların 11 kilise ve 1 manastırı vardı. Bunların yanında Ziraat Bankası, Ticaret ve Sanayi Odası, Telgraf ve Postane İdaresi, Düyun-i Umumiye İdaresi, Reji İdaresi, Liman ve Karantina İdaresi ve belediyeye ait binalar bulunmaktaydı. Ayvalık'ta cami olarak inşa edilmiş tek özgün yapı, bugünkü Sakarya mahallesindeki Hamidiye-Minareli camisi idi. Ayvalık'ta görev yapan devlet memurlarının hemen hemen tamamı Türk'lerdendi (Bayraktar, 1998, s.24).

Ergeneli'nin 1919 yılındaki Ayvalık savunması ile ilgili anılarının yer aldığı yayında da, Ayvalık yerleşiminde memurlar dışında Müslüman aile bulunmadığı anlatılmaktadır (Ergeneli, 1985, s.175). Resmi binalarda görevli kişilerin bir kısmı

Türklerden, bir kısmı da Rumlardan oluşmaktaydı. Kaymakam, mahkeme reisi (naib), mal müdürü, nüfus, vergi, rüsumat müdürü, liman reisi ve nizamiye zabıta, telgraf, posta müdürü, Duyun-i Umumiye müdürü yetkili konumdaki devlet memurlarıydı. Bunun dışında; kaza idare meclis üyeliği, mahkeme üyeliği, belediye başkanı ve meclis üyeliği, Ziraat Odası başkanı ve üyelikleri ise Rumlardan oluşan görevler arasındaydı (Mutaf, 1997, s.67). Bu görev dağılımından da anlaşıldığı gibi; Rumlar Ayvalık yönetiminde önemli derecede söz sahibi idiler. Diğer görevlerin yanı sıra belediye başkanının Rumlardan seçilmesi, Ayvalık'taki Rum nüfusun etkin olmasının bir göstergesidir. Osmanlı Devletinde kazalarda 'kadı'nın görevini üstlenen 'vekil' anlamına gelen naibler bulunurdu. 1864 yılında vilayet sistemine geçilince Ayvalık Livasına da bir naib tayin edildi. Bu şahıs İzmir Mevleviyetine bağlı görev yapmaktaydı. Askeri teşkilat bakımından ise, merkezi İstanbul'da olan ve aynı zamanda sarayın korunmasından da sorumlu olan Hassa Ordusunun bir kolu Ayvalık'ta bulunmaktaydı. Bunun dışında Ayvalık'ta bir komiser ve iki polis şehirdeki asayiş ve emniyeti sağlamakla görevliydi. 1887 yılında Ayvalık'ta Ticaret ve Ziraat Odası bulunmaktaydı (üyeleri Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşmaktadır). 1878 yılında derecesi İdadi olan bir gayrimüslim okulu açılmıştır (Mutaf, 1997, s.36, 38, 40, 42, 48).

Ayvalık'ın sosyo-ekonomik yapısı hakkında Servet-i Fünun Dergisinin 1894 tarihinde yayımlanan 101. sayısında şunlar aktarılmaktadır:

11 mahalle, 1 cami, 12 kilise, 6 manastır, 26 sabunhane, 40 tabakhane, 78 zeytinyağı değirmeni, 25 yel değirmeni, 2 otel, 2 lokanta, 3 gazino, 5 meyhane, 70 kahvehane, 7 zeytinyağı ve un fabrikası, 45 fırın, 1 kiraathane, 95 dükkân, 4 773 ev, 1 hükümet ve gümrük dairesi, 1 askeri hastane, 3 askeri karakol ve 1 telgrafhane var...Binaların toplam sayısı 5 320, genel nüfus 20 630; ilçeye bir saat uzaklıkta ve sahilde Sarımsak denilen yerde 9 adet taş ocağı olup, çıkarılan taşlar binalarda kullanılıyor, bir bölümü de civara satılıyor; 14 kadar kiremit ve tuğla, 7 adet de testi ve bardak ocağı bulunuyor; ürettiği rakı ve şarap pek ünlüdür, önemli miktarlarda başka yerlere satılır... (Yorulmaz, 1998, s.54).

19. yüzyıl sonlarında Ayvalık'ın durumu hakkında genel bilgiler içeren bu alıntıda, nüfus yapısının mimariye yansımaları gözlenmektedir. Ayvalık'ta 12 kilise ve 6

manastırın yanı sıra yalnız bir caminin bulunması, nüfusun neredeyse tümünün Rum olduğunun çarpıcı bir göstergesidir. Ayrıca 19. yüzyılın sonlarına tarihlenen birçok nüfus verisi Rumların yerleşimde büyük çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir. Yerleşimde 4773 evin bulunması, her evde ortalama dört ya da beş kişinin yaşadığı düşünüldüğünde, alıntıda belirtilen 20 630 toplam nüfus verisini doğrulamaktadır. Ayvalık'ta 78 zeytinyağı değirmeni, yedi zeytinyağı ve un fabrikasının bulunduğu belirtilmesi ise, zeytin yetiştiriciliğinin önemini ortaya koymaktadır. Hatta 1894 tarihli bu bilgiden çok daha önceleri, 1818 yılında gezgin ve misyoner Charles Williamson'ın aktardıkları, Ayvalık'ın zeytincilik ile ilgili ününün daha da eskilere uzandığını göstermektedir. Bu konuda Williamson şunları söylemektedir: 'Kasaba zeytin yağının tamamının Padişah saraylarında tüketilmesi konusunda zorlanıyordu. Saray, zeytin yağının gerçek değerinin ancak yarısını verecekti. Halk ağır bir yükümlülük altına girmişti.' (Bayraktar, 1998, s.9). Ayrıca bugün de izlerine rastlanan, geçmişte konutların zemin katlarında zeytincilik ile ilintili mekanların varlığı, Ayvalık'ın bu konuda halen süren ününün çok eskilere dayandığının bir göstergesidir.

1894 tarihli Servet-i Fünun dergisindeki bazı rakamlarla, bundan 13 yıl sonra 1907 yılındaki salnamelerden alınan bilgilerdeki bazı rakamlar farklılık göstermektedir. 1907 tarihli bu bilgide yer alan Ayvalık'la ilgili rakamlar şöyledir:

1907 yılı itibariyle Ayvalık'ta, 4 han, bir hamam, 2 otel, 5 gazino, 762 dükkan, 137 mağaza, 17 fabrika, 78 kahvehane, 33 yel değirmeni, 42 yağhane, 36 fırın, 17 kiremithane, 32 debbağhane, 15 sabunhane, 1 hükümet konağı, 3 karakol, 1 gümrük dairesi, bir liman dairesi, 1 hastane vardır. Ayrıca 1 cami, 13 kilise, 38 manastırın yanında, gayrimüslim cemaate ait bir idadi, bir rüşdi, 6 iptidai ve bir sıbyan mektebi vardır (Mutaf, 1997, s.64).

1894 ve 1907 tarihli verilere göre; kilise sayısı 12'den 13'e, manastır sayısı ise 6'dan 38'e, dükkan sayısı ise 95'ten 762'ye yükselmiştir. Bunun yanı sıra diğer rakamlarda da farklılıklar gözlenmektedir. Genel olarak yapılardaki bu sayısal artış, Ayvalık'ta nüfusun da arttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak manastır ve dükkan sayısında kısa sürede bu denli bir artışın olması şaşırtıcıdır. Ayvalık 13 yıllık süreçte artan manastırlarla dini merkez niteliğini belirginleştirmişse de, verilerin

abartılı olabileceği söylenebilir. Zira bugün Ayvalık'ta izine veya kendine rastlanan 12 adet manastır bulunmaktadır (Niğdelioğlu, 2000, s.22). Ayvalık yerleşiminin bu dönemde ticarete hızla ilerlediği bilindiğinden, bu durumun, belirtilen oranda olmasa bile, dükkan sayılarında artışa neden olduğu düşünülebilir. 1907 tarihli bilgide eğitim kurumlarına ilişkin veriler, bu dönemde Ayvalık'ın Rum halkının eğitilmiş ve eğitime önem veren bir grup olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu bilgide yer alan zeytin ve yan ürünlerine yönelik rakamlar, yerleşimin bu konudaki ününü bir kere daha kanıtlamaktadır.

Ayvalık'ta başlıca geçim kaynağı zeytincilik olmasının yanı sıra diğer uğraşlar ve yukarıda belirtilenlerin dışında resmi binalar ve bankalardan söz eden bir Fransızca yayında şunlar aktarılmaktadır:

Ayvalık limanı çok güvenlidir, 30.000 nüfusludur, postasını Avusturya işletmektedir. Zeytinyağı, balmumu, yerli ipek, şarap sabun dış satımı yapılır; şeker, kahve, yün, pamuklu kumaş ve ham deri ithal eder. Fransa, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Yunanistan ve İtalya Konsoloslukları vardır. Bankalar: Atina Bankası, Osmanlı Bankası, Viyana Kredi Bankası. Buharlı vapur acentalarının sayısı yedidir. Amerikan, Romanya, İngiliz-Rus, Yunan acentaları vardır. Takı satıcısından, boya-vernük satıcısına; kösele, nal, saat ithalatçılarına kadar yer veren yıllık, iki de otel adı verir: Ayvali ve Anatoli (Yorulmaz, 1998, s.55).

Bu bilgiden de anlaşılmaktadır ki; Ayvalık zeytinciliğin dışında daha pek çok konuda ticari açıdan hareketli bir yerleşimdi. Yukarıda sözü edilen bankaların varlığı da, bunun bir göstergesidir. Ayrıca diğer pek çok kaynakta da belirtilen Ayvalık limanının, kentin ticari yaşamında büyük bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Burada bahsedilen konsolosluk yapıları, bugün de Ayvalık geleneksel kent dokusu içinde korunmaktadır.

19. yüzyılda Ayvalık örgütlü bir kentti. Osmanlı Devletinin mimar kadrosuna sahip kentlerinden biriydi. Kadrolu diğer kentlerde olduğu gibi, Ayvalık'ta da mimar-başı olarak da bilinen kişinin, kentin mevcut inşaat esnafını kontrol etmek ve inşaat ve teknik işleri denetlemek gibi görevleri vardı. Osmanlı'da bazı şehir mimarlarının gayrimüslimlerden oluştuğu bilinmektedir (Orhonlu, 1984, s.13, 17,

19). Ancak bu konuda Ayvalık'taki durumla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Osmanlı Rumlarının belgelerine göre binaların, “mastoras” yani usta, “kalfas” yani kalfa denilen kişiler tarafından yapıldığı bilinmektedir (Yorulmaz, 1998, s.42).

Ayvalık birçok yabancı sermayenin Anadolu'ya girişini sağlayan önemli bir merkezdi. 19. yüzyılda zeytin bölgesi olarak bilinen Ayvalık'ın da içinde yer aldığı İzmir'in kuzeyindeki bölge, İngilizlerin de yatırım yapmaları için çekici idi. 1884 yılında, Batı Anadolu'nun en büyük zeytinyağ üreticisi R.Hadkinson'ın, 1500 sterlin değerinde makine ve araç ithali yaparak, Ayvalık'ta kurduğu yağ üretme tesisi bunun en iyi örneğidir. Ayvalık dünyanın pek çok ülkesiyle ekonomik ilişki içindeydi. Bugün de sağlıklı bir biçimde korunan İtalyan, İngiliz ve Fransız konsolosluklarına ait yapılar Ayvalık kentinin uluslararası düzeydeki önemini de ortaya koymaktadır (Bayraktar, 1993, s.106).

Ayvalık, 19. yüzyılda zeytin ve zeytinyağ üretimi başta olmak üzere, sabunculuk, süngercilik, balıkçılık, tuzculuk, dericilik gibi üretimlerle de önde gelen bir ticaret merkezi durumundaydı. 20. yüzyılın başlarına kadar, ticaretin önemli yer tuttuğu Batı Anadolu'nun merkez kenti olan İzmir'in ticari gelirinde Ayvalık kentinin rolü çok büyüktür. Ayvalık, ticari geliri İzmir şehrine bağlanan çevredeki önemli yerleşimlerden biriydi. Özellikle zeytin ve zeytinyağ üretiminde öncü bir konuma sahipti. Ayvalık'ta zeytin ve ticarete yönelik yağ üretimi halkın önemli geçim kaynağını oluşturmaktaydı. Ayvalık'ta üretilen zeytinyağı yurt içinde olduğu kadar Avrupa ülkeleri tarafından da çok iyi bilinen bir kaliteye sahipti. İzmir Ticaret Odasının 'İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914)' adlı yayınında Ayvalık ticaretine geniş yer verilmiştir (Bu konudaki bir diğer yayın da Sayın Mübahat Kütükoğlu'nun İzmir Tarihinden Kesitler adlı kitabıdır). Buna göre; Ayvalık zeytinyağı Küçük Asya'nın en iyi yağı olarak görülmekteydi. Hatta, Ayvalık zeytini adı altında satılmak istenen ve bu yüzden çok uzak başka yörelerden gelip Ayvalık'ta preslenen zeytinler vardı. İzmir'de yaşanan veba salgınının Ayvalık'ta ticari yaşamı kötü etkilediği 1900 yılında bile, diğer ürünlere göre, zeytin ve zeytin yağ üretimi en tatmin edici rakamlara sahipti. Daha önceleri evlerde yapılan küçük çaplı zeytin ve zeytin yağ üretimi, Ayvalık kentinin sanayisinde gelişme göstermiş;

1905 yılında, zeytin çekirdeğinden yağ çıkarmak üzere ilk fabrika kurulmuştur. 1910 yılı, önceki yıllara göre verimin düşük olduğu bir yıldır. Kolera salgını ve anti-Yunan boykotu Ayvalık' ta ticari yaşamı kötü etkilemiştir. Ancak kent, ilerleyen süreçte en iyi olma sıfatını tekrar kazanmıştır. Ayvalık'ın sahip olduğu potansiyel ve yıllar içinde ününe ün katar durumda olması Ayvalık'ta zeytinyağı üretiminin eksilmeden, bilakis artarak devam etmesine neden olmuştur. Zeytin ağaçlarının sahipleri prestan çıkan zeytinlerine istedikleri fiyatı veren yağ alıcısı bulamazsa, bunları depolayarak uygun fırsatta tekrar satışa sunuyorlardı (İzmir Ticaret Odası, 1998, s.172, 205, 261, 274). Bu süreçte depolama amacıyla evlerinin zemin katında bu işe önemli bir yer ayırdıkları düşünülmektedir. Zeytin ve zeytinyağından sonra evlerde üretimi gerçekleştirilen bir diğer ürün olan sabun, Ayvalık'ın ikinci önemli ürünüydü. Ayvalık' ta üretilen ev sabunu, bu yıllarda adından çokça söz edilen bir kaliteye sahipti. Buna göre sabunun, evlerin yine zemin katlarında üretimi süren bir diğer ürün olduğu düşünülmektedir.

Yorulmaz'a göre Ayvalık'ta korsanlığın bir uzantısı olan kaçakçılık, zeytincilik, bağcılık gibi bir meslekti, yaygındı ve örgütlüydü. Ayrıca Rumlar zamanında Ayvalık'ta yaşayanlar da kaçakçılığın çok önemli bir meslek olduğunu belirtirler (Erim, 1948, s.54). Bunlardan birisi olan İoannis Keresteci de bu bilgiyi doğrulayarak Ayvalık'ta kaçakçılar adında bir sınıftan bahsetmektedir (Keresteci, 1981, s.40). Hatta kaçakçılığın yaygın olmasından dolayı, tehlikeli bir durumda kaçmaya yönelik, Ayvalık evlerinin birbirine üst katlardan geçiş sağlayacak şekilde yakın olduğu söylenmektedir.

Ayvalık kenti ticarete olduğu kadar eğitim konusunda da merkezi bir nitelik taşımaktaydı. 19. yüzyılın başlarında Rumların en çok eğitim kurumunun yer aldığı yerleşimlerden biri de, Ayvalık kentidir. Eğitime katkı sağlamak amacıyla bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin başka bir amacı da; balolar, geziler ve amatör tiyatro gösterileri düzenlemektir (Keresteci, 1981, s.61). Böylelikle Rumlar, eğitimin yanı sıra eğlenceye yönelik girişimlerde de bulunmaktaydılar. Eğitim konusunda kentin en çok sözü edilen kurumu 1803 yılında kurulmuştur. Bu kurum hakkında ünlü gezgin Williams Jowet; Rumların özel bir statüde yaşadıkları 25 000 nüfuslu

Ayvalık'ta 1803'de kurulan kolejın 200 öğrencisi olduğunu, bunların 100'ünün dışarıdan geldiğini, bunlar için 72 odalı bir yurt yapıldığını, bir kütüphanenin olduğunu, dersler arasında fizik, astronomi, matematik bulunduğunu aktarmaktadır (Baykara, 1993, s.273). 19. yüzyılın sonlarında Ayvalık'ta sosyal ve ekonomik yaşamın gelişmişliğine paralel olarak kültürel etkinlikler de önemli bir düzeye ulaşmıştır. Arnold Toynbee konu ile ilgili şunları aktarmaktadır: 'Anadolu Rumları üç büyük avantaja sahipti. Yetenekleri ekip çalışmasına yatkındı ve gelişmiş kollektif yaşantıları vardı. Eğitime karşı istekli idiler. Ayrıca devlet yardımı olmadan kendi gayretlerine dayalı olmak zorunda dürtüleri vardı. Bu sonuncusu temel etkendi.' 1821'de yaşanan olaylardan sonra Osmanlı Devleti ile uzun süre çatışmaktan çekinen Ayvalık'taki Rumlar, 1908 yılında II. Meşrutiyet döneminin getirdiği özgürlük ortamı içinde siyasal faaliyetlere de ilgi duymaya başladılar ve Yunan Siyasi Cemiyeti adlı bir örgüt kurdular (Bayraktar, 1993, s.112, 113). Daha sonraları dağıtılan bu örgütün yerine Tüccarlar Kulübü kurulmuştur (Erim, 1948, s.60).

19. yüzyılın sonlarında Ayvalık sosyal ve kültürel açıdan çok parlak bir yerleşimdi. 9 Eylül 1887 tarihli Karesi Gazetesinde, Ayvalık'taki özel bir günü anlatan yazıda, Osmanlı dönemindeki halkın yaşantısına dair bilgi aktarılmaktadır:

II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 11. yılı nedeniyle, Ayvalık'taki tebaası da kutlamalarda bulunur...Ayvalık Polis Komiserliğinden gazeteye gelen yazıya göre, 19 Ağustos 1887 günü tüm kent şenliklere katılmıştır. O mutlu günde sabahleyin üç saat süreyle yerel memurlar, kentin saygıdeğer kişileri, din adamları, dost devletler konsolosları, vekilleri, kaymakamlıkta tebrikleri sundular. Bunu izleyen saatlerde Padişah vapurundan ve Osmanlı Sancağı'nı taşıyan Yorgala Vapuru'ndan karşılıklı atılan toplarla tahta çıkış halka duyurulmuş, herkes birbirlerini tebrik edermiş. Alışveriş yerleri Pazar vesaire Osmanlı Sancakları ile rengarenk süslenmiştir. Akşam ezanından sonra hükümette hazırlanan kandilin kapıya asılmasıyla, her tarafta halk da kandillerini yakmış, kentin içi gerçekten ışık seline gömülmüştür. Bunun üzerine halkın tamamı deniz üzerindeki gazinolara ve çarşı içindeki dükkanlara üşüştü. Bu sırada türlü kandillerle süslenmiş, bir taraftan da havai fişekler atılan belediye binasına gelen halk, 'celi' yazı türüyle ve kandillerle süslenmiş 'Padişahımız bin yaşa' levhasıyla karşılaşp, aynı duayı tekrarlamaya

başlayınca bu, gökte yankılar meydana getirmiştir...On günden beri Ayvalık'ta panayırlar da kurulmakta, dünya kadar halk gelip, gitmekte; fakat büyük Padişahımız yüzünden bir olay çıkmadığı, şükran duygularıyla görülmektedir. (Yorulmaz, 1998, s.172).

19. yüzyılın ilk yarısında bir süre durgunluk yaşayan Ayvalık kenti, Rum halkının büyük çaba ve gayretleriyle kısa sürede pek çok konuda ününden sıkça sözü edilen bir yerleşim olmuştur. 1821 yılında yaşanan isyan olayı, 19. yüzyılda kentin gerileme yaşadığı tek süreçtir. Bu tarihten sonra, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, Rum halkının özellikle ticaret alanındaki başarıları üst seviyelere ulaşmıştır. Rumların ticaretteki başarılarıyla elde ettikleri ekonomik üstünlük, eğitim, sosyal, kültürel ve daha pek çok alanda Ayvalık kentini Osmanlı İmparatorluğunun önemli yerleşimlerinden biri haline getirmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELENEKSEL AYVALIK KONUT MİMARİSİ

4.1 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Oluşumunda Rumların Rolü

Ayvalık kentinin 19. yüzyıldaki konumundan dolayı, kent kimliğinde Rum etnik topluluk tek başına baskın rol almıştır. Ayvalık konutlarına ilişkin olarak ulaşılan ilk bilgiler 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu tarihten öncesi, konut bilgisi açısından henüz karanlık bir konudur. Bilgi, belge, mekan niteliklerinden ve nüfus yoğunluklarından, bugün de varolan geleneksel Ayvalık konutlarının ilk sahiplerinin Rumlar olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 19. yüzyılda Ayvalık' ta Türklere ait bir yerleşmeye rastlanmamıştır. Ancak sadece bir kaynaktan kesin olmamakla birlikte bununla ilgili Yorgi Sakkaris şunları söylemektedir; 'Muhtelif söylentilere göre Türkler , eskiden Taksiyarih (bugünkü İsmet Paşa Mahallesi) adı verilen bölgede yerleşmişlerdi. Fakat kendi ırk ve dinlerine uymayan göçmenleri yadırgamışlar, yavaş yavaş bulundukları yeri bırakarak yakın Türk şehirlerine çekilmişlerdir' (Erim, 1948, s.11). Bu görüşe göre Türklerin yerleştiği bir bölge varsa da, asıl çoğunluk Rumlardan oluşuyordu ki, Türkler Ayvalık' ta azınlık olmanın verdiği rahatsızlıkla bu bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. 1866 yılında Ayvalık'ta doğmuş bir Rum olan İoannis Keresteci de, bu bilgiyi doğrulayarak; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce nüfusu 30-35.000 olan kentte daimi olarak yaşayan Türk olmadığını belirtmektedir (Keresteci, 1981, s.37). Nüfus bilgilerine dayanılarak, Ayvalık' ta Türklere ait etkin bir yerleşimin varlığı düşünülmemektedir. Siyasi, ticari ve tarihi bilgiler de, bu yüzyılda Ayvalık yaşamında Rumların etkili olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, 19. yüzyılda Ayvalık konut mimarisinin oluşumunda tek bir etnik grubun, yani Rumların etkili olduğu söylenebilir.

Tek etnik kökenli çoğunluktan dolayı, Ayvalık'ın kent yapısı ve mimari dokusu 19. yüzyılda da büyük oranda Rumların yaşantılarının izlerini taşımaktadır. Bu yüzden 19. yüzyılda Ayvalık'ta etnik gruplar arasında toplumsal etkileşimden söz etmek doğru olmayacaktır. Büyük çoğunluğu 19. yüzyıla ait olan Ayvalık'taki geleneksel konutları, Rumlar bu dönemde kendi ihtiyaçlarına göre yaptırmışlar ve yüzyılı aşkın bir sürede kullanmışlardır. Mübadeleyle başlayan süreçte konutların tamamı Türklerin eline geçmiş ve böylelikle konutlarda mekansal değişim başlamıştır.

4.2 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özellikleri

Ayvalık çoğu 19. yüzyıla ait geleneksel konut dokusu ile zengin bir mimari potansiyele sahiptir. Kent merkezinde yoğun olan bu doku, bugün de büyük ölçüde korunabilmiştir. Tepenin eteklerine doğru konumlanan yerleşimde sokakların dar ve yokuş olması 19. yüzyılda seyyah Jowett'in ve Ayvalık'lı İoannis Keresteci'nin gözlemlerinde de dikkati çeken bir unsur olmuştur (Bayraktar, 1998, s.8; Keresteci, 1981, s.39). Kentte yer yer çıkmaz sokaklara rastlanmaktadır. Ayvalık'ta konutlar oldukça küçük ve bitişik nizam konumlanmıştır (Şekil 4.1). Bu durumun kentteki korsan ve kaçakçılıkla ilişkili olduğu yolunda bazı görüşler bulunmaktadır. Konutlardan denize doğru inildikçe, denize paralel olan alanda ticarethaneler yer alır. Bunların bir kısmı özgün işlevini korurken, aralarında yer yer oteller bulunmaktadır.

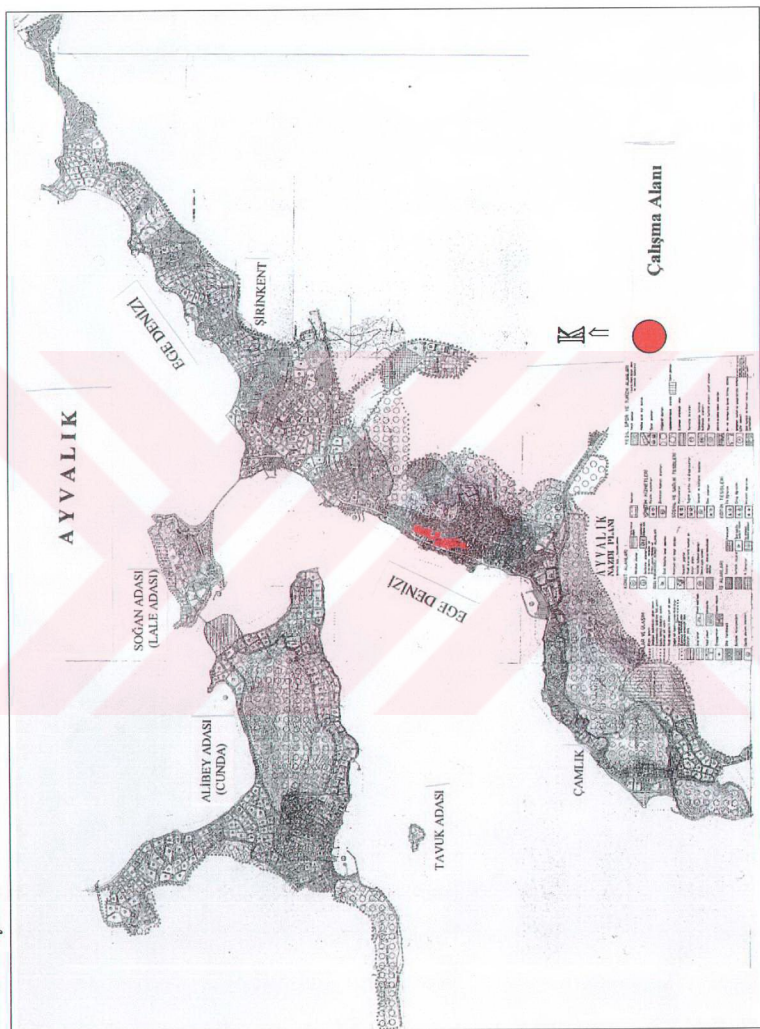

Şekil 4.1 Fethiye Caddesindeki Konutların Bugünkü Cepheleri

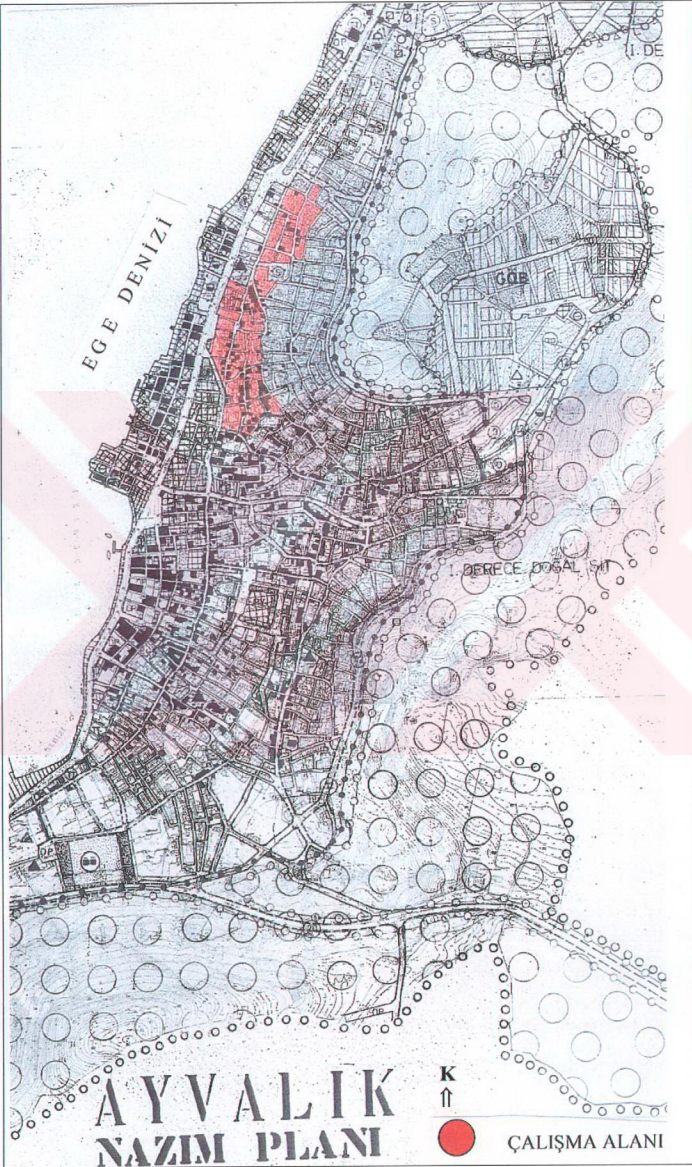
0 1 2 3 4 5 metre

Kent merkezinin kuzeyinde çalışma alanı olarak belirlenen bölgedeki geleneksel konutlar yoğun bir doku oluşturur (Harita 4.1, 4.2). Bu alandaki 92 adet konutta elde edilen verilere göre; Geleneksel Ayvalık konutlarının genel özellikleri Tablo 4.1' de görülmektedir. Buna göre; konutların büyük çoğunluğu 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında inşa edilmiştir. Özgünde konut ve ticaret amacına yönelik kullanılan yapılar, bugün sadece konut olarak kullanılmaktadır. İşlev, kullanıcı ve zamana bağlı değişimlerden dolayı konutlar büyük oranda kısmen kullanılmaktadır. Zaten küçük olan konutlarda yeterli kullanım sağlanamadığından bazı mekanlar atıl durumdadır. Konutlarda genellikle, alt katlar yığma taş, üst katlar ise ahşap karkas yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Yapım sisteminin tamamı yığma taş olan konutlar da bulunmaktadır. Bazı konutlardaki onarımlarla geleneksel yapım sistemlerinin yerini, kısmen betonarme sistem almıştır. Konutlarda esas olan ön cepheler, yarıya yakın oranda korunmuş ve değişmiştir (Tablo 4.1). Ön cephelerdeki değişimin niteliği hakkında Üçüncü Değişim Dönemi başlığı altında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Harita 4.1 Ayvalık

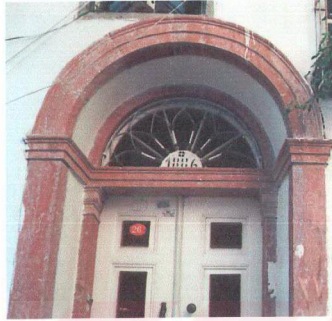

Harita 4.2 Çalışma Alanı

Em.No	Patna/Adres	Yapım Tarihi	Örgün Fonksiyon	Başvuru Fonksiyon	Yapım Sistemi	Katılım Durumu	Cephesi Değişim (Özellik)	Kat Adeti
1	24/371/14		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası + Betonarme	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2
2	24/371/13		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası + Betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
3	24/371/10	1888	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
4	22/364/10	1910	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	3
5	22/360/24	1864	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	3
6	22/362/25	1864	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2
7	22/363/5	1889	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
8	22/363/4		Konu + Konut altı teatır	Konu	Betonarme	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
9	22/360/29		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2
10	22/360/28	1911	Konu + Konut altı teatır	Konu	Betonarme	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
11	22/365/11		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
12	24/371/4		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
13	24/371/3		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
14	22/374/11		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
15	22/374/10		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
16	22/374/6		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
17	22/360/35		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
18	22/362/2	1886	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
19	22/362/3		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
20	22/362/4		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
21	21/359/16		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
22	22/358/9		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
23	22/358/11		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
24	22/358/12		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
25	22/358/13	1855	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
26	22/358/14		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
27	22/358/1		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
28	21/453/10		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
29	21/453/9	1901	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs + betonarme	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
30	20/453/10	1881	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
31	20/453/9		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
32	20/453/32		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
33	22/358/3	1865	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
34	22/358/3		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	3
35	22/358/7		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2
36	22/358/8	1901	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	3
37	22/205/4		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2,5
38	22/205/4	1860	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2
39	20/204/6		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	3
40	20/204/10		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	3
41	20/204/11		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
42	20/452/25	1908	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2,5
43	20/452/24	1911	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
44	20/452/24	1887	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2
45	20/450/16	1863	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
46	20/450/18		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	3
47	20/449/14	1860	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
48	20/449/13	1859	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
49	20/353/14		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
50	20/353/15	1907	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
51	20/449/10		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası + Yığılı + Betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
52	20/449/9		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
53	20/449/7	1905	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
54	20/352/15		Konu + Konut altı teatır	Konu + Konut altı teatır	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs + betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
55	20/449/5	1907	Konu + Konut altı teatır	Konu + Konut altı teatır	Yapım tası + Yığılı	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
56	21/378/24	1901	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	3
57	20/452/40	1904	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	3
58	20/452/46		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
59	8/457/21		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
60	7/458/20		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
61	7/458/23		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Özgen	2,5
62	7/458/3	1906	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs + betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
63	7/458/6	1884	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası + Betonarme	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3,5
64	7/458/7		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
65	7/458/8	1871	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
66	7/458/9		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
67	7/458/11	1903	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
68	7/522/14	1905	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Özgen	2,5
69	7/522/18	1907	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
70	7/522/2	1886	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
71	7/522/4		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
72	7/522/3	1892	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
73	7/524/13	1862	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
74	7/525/13	1845	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
75	7/525/15		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	3
76	7/523/13		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	2,5
77	7/523/15		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2
78	7/523/16	1913	Konu	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
79	7/523/18		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
80	8/459/3	1885	Konu	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
81	8/459/2		Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	Yapı katılmalınaktadı.	Özgen	3
82	8/459/1		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
83	8/459/17	1904	Konu + Konut altı teatır	Panayon	Alt kat yığılmı tası, üst kat betonarme	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
84	8/459/16	1896	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
85	8/459/15		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
86	8/459/8		Konu + Konut altı teatır	Panayon	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	Yapım tamamı katılmalınaktadı.	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
87	7/523/1		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
88	7/523/3		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
89	7/524/6		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	3
90	7/524/2	1887	Konu + Konut altı teatır	Konu	Yapım tası	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2
91	7/524/2	1911	Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5
92	7/525/10		Konu + Konut altı teatır	Konu	Alt kat yığılmı tası, üst kat alıyıp katkıs	İçine girilme	Değişim (Tipolojye uyum)	2,5

Ancak, Ayvalık'ta geleneksel kent dokusu, bugün büyük oranda ayakta duran konutlarla dikkat çekmektedir. Konutlar genellikle iki buçuk ve üç katlı olmasının yanı sıra, az sayıda iki katlı konuta da rastlanmaktadır.

Resim 4.1 Giriş Kapısı

Ayvalık'ta geleneksel konut ve dükkanların genellikle giriş kapılarında yapım tarihleri bulunmaktadır (Resim 4.1). Yorulmaz'ın saptamalarına göre tarihleri belirlenen konutlar Tablo 4.2' de, çalışma alanındaki araştırmalara göre tarihleri saptanan konutlar ise Tablo 4.3'de belirtilmektedir (Yorulmaz, 1998, s.25).

Tablo 4.2 Ayvalık'ta Tarihleri Saptanan Geleneksel Konutlar

1842:1 adet	1862:1 adet	1875:4 adet	1886:7 adet	1897:4 adet	1908:13 adet
1845:2 adet	1863:4 adet	1876:3 adet	1887:5 adet	1898:6 adet	1909:8 adet
1847:1 adet	1864:4 adet	1877:2 adet	1888:6 adet	1899:6 adet	1910:20 adet
1848:1 adet	1865:2 adet	1878:2 adet	1889:6 adet	1900:7 adet	1911:17 adet
1849:1 adet	1866:2 adet	1879:2 adet	1890:11 adet	1901:17 adet	1912:3 adet
1850:1 adet	1869:4 adet	1880:4 adet	1891:14 adet	1902:19 adet	1913:10 adet
1855:1 adet	1870:3 adet	1881:7 adet	1892:6 adet	1903:9 adet	
1856:2 adet	1871:2 adet	1882:5 adet	1893:7 adet	1904:10 adet	
1858:3 adet	1872:1 adet	1883:1 adet	1894:6 adet	1905:16 adet	
1860:4 adet	1873:1 adet	1884:5 adet	1895:5 adet	1906:20 adet	
1861:3 adet	1874:1 adet	1885:1 adet	1896:10 adet	1907:11 adet	Toplam: 363

Tablo 4.2 Yorulmaz'ın verileri esas alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 4.3 Ayvalık' ta Çalışma Alanı İçinde Tarihleri Saptanan Geleneksel Konutlar

1845:1 adet	1864:2 adet	1881:1 adet	1888:1 adet	1903:1 adet	1908:1 adet
1855:1 adet	1865:1 adet	1884:1 adet	1889:1 adet	1904:2 adet	1910:1 adet
1860:2 adet	1869:1 adet	1885:1 adet	1892:1 adet	1905:2 adet	1911:3 adet
1862:1 adet	1871:1 adet	1886:2 adet	1896:1 adet	1906:1 adet	1913:1 adet
1863:1 adet	1887:1 adet	1887:1 adet	1901:3 adet	1907:3 adet	Toplam: 40

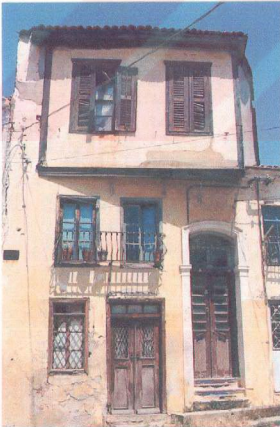
Bu tablolardaki rakamlara göre geleneksel Ayvalık konutlarının bir çoğu 19. yüzyıl ortalarından başlayarak, yüzyılın sonlarına doğru tarihlenmektedir. Çalışma alanı içindeki 92 adet konuttan, 40 adetinde tarih bilgisine rastlanmıştır (Tablo 4.1). Yorulmaz'ın belirttiği en eski konut 1842 tarihine ait iken, çalışma alanı içindeki en eski konut 1845 tarihli Yorulmaz'ın belirttiği iki konuttan biridir (Tablo 4.2, Tablo 4.3). 1845 tarihli bu yapı, çalışma alanındaki geleneksel Ayvalık konutlarının içinde tarihi bilinen en eski konut olması açısından önemlidir (Resim 4.2). Geleneksel Ayvalık konutunun bazı tipik özelliklerini taşıyan yapı, kütsel yüksekliği ve cephe özellikleriyle diğer konutlardan ayrılmaktadır. Üst üste gönye çıkmalar, karakteristik depo/dükkan ve giriş kapısındaki farklılıklar, cephede yapıyı diğerlerinden ayıran özelliklerdir. Çalışma alanı içindeki en son 1913 tarihli konut ise, Yorulmaz'ın belirttiği en son aynı tarihli konutlardan biridir. Bu konut da, 1845 tarihli konutta olduğu gibi, çoğu 19. yüzyıla ait olan diğer geleneksel konutlardan ayrılmaktadır (Resim 4.5). Bugünkü kullanıcılarından öğrenildiğine göre; konutun yer aldığı köşe parselde 1913 tarihinden önce, karşısında ve çaprazında yer alan, 1845, 1884 ve 1886 tarihli konutlara benzeyen, daha büyük ve çok katlı bir yapı yer alıyormuş. Bu parseldeki ilk özgün konutun, 1913 yılında başka bir Rum ailenin eline geçmesiyle, yıkılarak yerine bugünkü konut yaptırılmıştır. Yapı, planda ve özellikle cephede, büyük ve sık konumlanmış pencerelerle, diğer geleneksel konutlardan ayrılmaktadır. En eski ve en yeni tarihli bu iki konutun diğerlerinden ayrılan özellikleri olmasına karşın, bu tarihlere daha yakın bazı konutların da, 19. yüzyıla tarihlenen diğer konutlarla planda ve cephede büyük benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bunlardan 1911 tarihli bir konut çalışma alanı içindeki 1913 tarihli konuta benzememektedir (Resim 4.4 ve Resim 4.5). Yine çalışma alanı içindeki en eski 1845 tarihli konuta en yakın olan 1855 tarihli konut arasında da cephede benzerlikler oldukça azdır (Resim 4.2 ve Resim 4.3). Ancak en son 1913 tarihli konut dışında diğer yapılar planda benzerlik göstermektedir. Çalışma alanı içinde yakın tarihli bazı konutlarda benzerlikler olduğu saptansa da, konutların mimari özellikleri arasındaki benzerliklerin tarih bilgileri ile tam bir paralellik içinde olduğunu söylemek çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

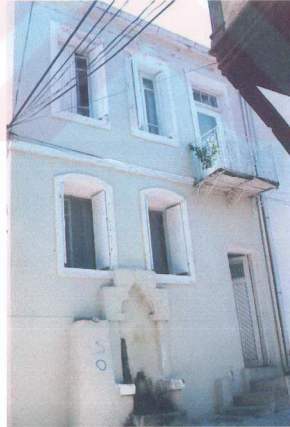
Resim 4.2
1845 Tarihli Konut
(Envanter no: 74)

Resim 4.3
1855 Tarihli Konut
(Envanter no: 25)

Resim 4.4
1911 Tarihli Konut
(Envanter no: 43)

Resim 4.5
1913 Tarihli Konut
(Envanter no: 78)

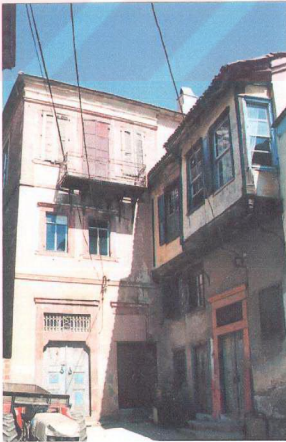

Rumlar, Ayvalık'ta çoğu 19. yüzyıla ait olan konutların ilk kullanıcılarıdır. Yorgo Sakkaris şehir nüfusuna oranla az sayıda Türkün yerleştiği Taksiyarih adındaki bir bölgeden bahsetse de, bunun geçici bir dönem için söz konusu olduğunu belirtmektedir (Erim, 1948, s.11). Bunun dışındaki diğer belgelerde Türklere ait bir yerleşimden söz edilmemektedir. Türkler Ayvalık konutlarında kullanıcı özelliğini mübadeleden sonraki süreçte elde etmişlerdir. Mübadele ile gelen ailelerin yerleştirildiği konutların bir bölümünde bugün yine aynı aileden kişiler oturmaktadır. Bir kısmı da satılarak el değiştirmiştir, ancak yine konut olarak kullanılmaktadır. Ayvalık kent merkezi içinde oldukça geniş bir alana yayılmış olan yapılar, Rumlar dönemindeki özgün ticaret işlevini yitirerek, bugün büyük ölçüde sadece konut olarak kullanılmaktadır (Harita 4.3). Konut kullanımının yoğun olduğu kent dokusundaki yapıların tamamı geleneksel nitelik

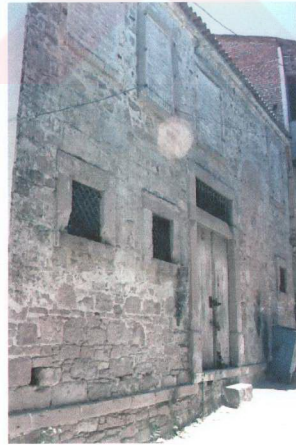
taşımamaktadır. Bu bölgedeki geleneksel konutların bir kısmı yok olmuş, yerine yeni yapılar inşa edilmiştir. Ancak bugün var olan özgün yapılarla, kent dokusu büyük

oranda geleneksel kimliğini korumaktadır. Öte yandan; Rumlar döneminde kent içinde yoğun konut ve ticaret kullanımı ile homojen nitelikteki doku, bugün de konut kullanımı ile yine homojen niteliğe sahiptir. Ayvalık'ta gelişen turizmin etkisiyle çalışma alanı içindeki az sayıda konut pansiyon olarak işlev değiştirmiştir. Bugün bu durum, çalışma alanında incelenen 92 yapıdan sadece iki tanesinde geçerlidir (Örnek; 83 ve 86 envanter nolu konutlar). Rumlardan hemen sonra, Türkler bazı yapılarda ticaret işlevini sürdürseler de, bu kullanımın kısa bir zaman sonra iptal edilerek, bu yapıların sadece konut işleviyle kullanıldığı bilinmektedir (Örnek; 29, 44, 45 envanter nolu konutlar). Bugün de tamamı konut olarak kullanılanlara göre, oldukça az sayıda konutun zemin katı ticari amaçlı kullanılmaktadır (Harita 4.3).

Bugünkü kullanıcılarla yapılan görüşmeler sonucu; 19. yüzyılda Rumların drahoma geleneklerine göre yaptırdıkları konutlar olduğu öğrenilmiştir. Çalışma alanı içinde bunlardan iki adet konuta rastlanmıştır. Bunlardan birisinin inşaatı sürerken mübadelenin gerçekleştiği ve konutun tamamlanamadığı öğrenilmiştir (Resim 4.7). Diğeri ise, 48 envanter nolu yapıdır. 1869 tarihli yapı, hemen bitişigindeki 1860 tarihli 47 envanter nolu konutun özgün kullanıcısı olan Rum ailenin kızına evlenirken drahoma olarak yaptırılmıştır (Resim 4.6).

Resim 4.6
1860 ve 1869 Tarihli Konutlar

Resim 4.7
Drahoma olarak yaptırılan bir ev

Harita 4.4
Özgün Teras Mekanlarının Konutlardaki Konumu

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Özgün halinde sadece 1.katta teras bulunan konutlar
- Özgün halinde sadece 2.katta teras bulunan konutlar
- Özgün halinde 1. ve 2. katta teras bulunan konutlar
- Özgün halinde teras olmayan konutlar

Amaç : Özgün teras mekanlarının konutlardaki plansal konumlarının nedeninin saptanması
Saptama: Özgün teras mekanları konutlarda büyük çoğunlukla birbirine geçiş sağlamak amacıyla konumlanmıştır.
Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Yazarların Ayvalık'ta korsan saldırıları ve meslek halini almış olan kaçakçılık ile konutların plansal ve konumsal durumları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Sakkaris'in, şehrin korsan saldırılarından kaçmak amacıyla kurulduğu görüşü ile konutların planlanması arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. Buna göre, kent dokusu kuruluş aşamasında kaçmak amacına yönelik şekillenmiştir. İlias Venezis'in kentte kaçakçıların yaşamış olduğu görüşüne göre ise; konutların konumlanması, bu kentin kaçakçılık için bir tercih sebebi olduğunu düşündürebilir. Bu bakış açısı ise; Ayvalık kentinin kuruluşunda değil, var olduğu dönemde, konutların bazı plansal ve konumsal özelliklerinin kaçakçılık amacına yönelik kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Sözü edilen plansal özelliklerden birisi; konutlarda terasların konumlarına ilişkindir. Terası olmayan konutların az sayıda oluşu her iki görüşü de doğrulamaktadır (Harita 4.4). Sadece birinci

katında teras olan konutlar iki kat yüksekliğindedir. Bu durum dikkate alındığında, teras mekanı, 2,5 ve 3 katlı konutlarda olduğu gibi, iki katlı konutlarda da en üst katta yer almaktadır (Harita 4.4). Çok büyük oranda üst katlarda yer alan terasların hem çok küçük oluşu, hem de bitişik nizam konutlarda konumlanması konutlardan birbirine geçiş imkanı sağlamaktadır. Geleneksel Ayvalık konutlarındaki terasların mekan kaliteleri, konfor amaçlı bir kullanımı çoğu zaman mümkün kılmamaktadır. Sokakların dar oluşu ve cephedeki çıkıntılarla üst katlarda birbirine yakın konumlanmaları, bir konuttan diğer konuta geçiş sağlayan bir diğer özelliktir. Bir diğer söylentiye göre ise; evlerin zemin katlarındaki dehlizlerden birbirine geçmek suretiyle kaçmak da mümkündür. İç mekanı görme fırsatı bulunan birkaç evde de, üst kattaki bir yatak odasından çatıya gizli bir çıkış olduğu görülmüştür. Bütün bunlar, kaçakçılık ve Türk olmayan bir topluluğun burada yaşaması sonucu, savunma amacına yönelik olarak Ayvalık'taki konutların birbirine bitişik ve sık bir doku oluşturmalarının nedenleri olarak düşünülebilir.

19. yüzyıl tüm Batı Anadolu'da olduğu gibi, Ayvalık'ta da, ticaretin en yoğun olduğu dönemdir. Ayvalık ticaretinde en önemli yere sahip olan zeytin ve zeytinyağ, sabun gibi yan ürünlerinin üretimi ve depolama işleminin evlerde gerçekleştiği bilinmektedir. Bu bağlamda evlerin Ayvalık'ın ticari yaşamında önemli yer tuttuğu bir gerçektir. 19. yüzyılda Ayvalık konut mimarisinin biçimlenmesinde ticaret önemli bir faktör oluşturmuştur. Çalışma alanı içinde oldukça az sayıdaki yapı özgün halinde sadece konut işleviyle kullanılmıştır (Tablo 4.1). Özgün yapılarda konutun yanı sıra ticaret işlevi önemli yer tutmaktadır. Bu durum konutların zemin kattaki mekan kullanımı ve kapı sayısından anlaşılmaktadır. Özgün Ayvalık konutlarında ticari amaca yönelik kullanılan zemin katların cepheleri çok karakteristiktir. Konutların büyük çoğunluğunda zemin katta yer alan iki kapıdan biri, konuta, diğeri ise depo ve/veya dükkan olarak kullanılan mekana giriş sağlamaktadır. Depo/dükkan kapısı olmayan az sayıda konut bulunmaktadır. Bu konutlarda da ticaret farklı şekillerde yer almıştır. Depo/dükkan kapılarının varlığı, zemin katın ticari amaca yönelik mekansal kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, depo/dükkan kapıları ile zemin katların mekansal kullanımı arasındaki ilişki Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlığı altında

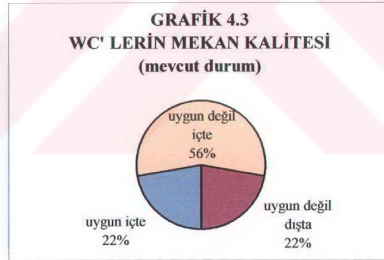
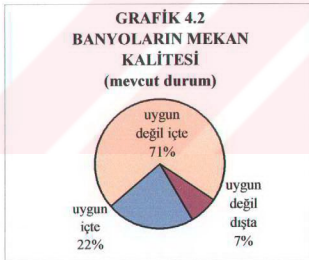
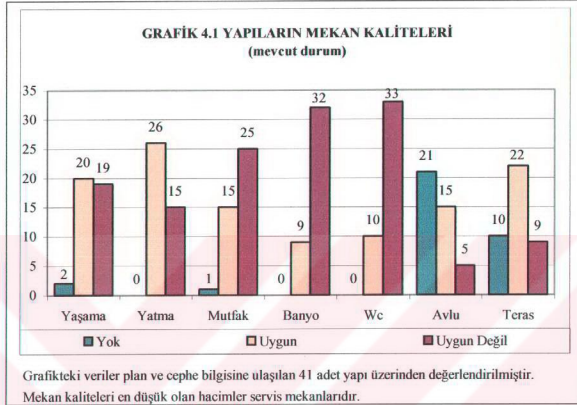
detaylı olarak anlatılmaktadır. Konutlarda depo/dükkan kapılarının sayıları farklılık gösterebilmektedir. Konutların büyük çoğunluğunda bir adet depo/dükkan kapısı bulunmasına rağmen, iki veya üç adet depo/dükkan kapısı olan konutlara da rastlanmaktadır (Harita 4.7). Depo/dükkan kapılarının sayısal çokluğu, konutlarda ticaret işlevinin yoğunluğu ile paralellik göstermektedir. Ticaretin konutların zemin kat cephelerine yansımaları ve depo/dükkan kapılarının sayısal miktarının ticaretle olan ilişkisi Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri başlığı altında detaylı olarak anlatılmaktadır.

Konutların özgün plan kurgusu Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri, özgün cephe düzenleri ise Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlıkları altında anlatılmaktadır. Çalışma alanı içindeki tüm geleneksel konutların özgün ve değişmiş planları Şekil 5.39, özgün ve değişmiş cepheleri ise Şekil 5.40' da görülmektedir. Konutlarda plansal ve cephesel açıdan değişim konusuna ilişkin bilgiler ise Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişim bölümünde yer almaktadır.

Özgün konutların planda ve cephede en belirgin karakteristik özelliğini oluşturan zemin katlardaki depo/dükkan mekanları bugün özgün işlevini yitirerek, konut işlevine yönelik farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bir başka deyişle; bugün geleneksel konutların zemin katlarında değişken fonksiyonlar yer alırken, birinci ve ikinci katlarda daha sabit kullanımlar söz konusudur. Birinci katların genellikle yaşama amaçlı, ikinci katların ise yatma amaçlı kullanımı ile konutlar, özgün plan tipolojisini üst katlarda büyük oranda korumaktadır.

Ayvalık'ta geleneksel konutlar doğrudan sokağa açılmaktadır. Avlu ve teras konutlarda mutlak varlığı söz konusu olmayan mekanlardır (Grafik 4.1). Yaşama ve yatma mekanlarının bir kısmının mekan kaliteleri uygun iken, uygun olmayanlar da çoktur. Konutlarda mekan kalitesi en düşük olan hacimler ıslak mekanlardır. Mutfaklar, banyo ve wc'lerden sonra konutlarda en düşük mekan kalitesine sahip hacimlerdir (Grafik 4.1). Konutlarda tasarlanmış bir banyo mekanı genellikle bulunmamaktadır. Banyo ve wc mekanı avlulu konutlarda dışta ya da içte, avlusuz

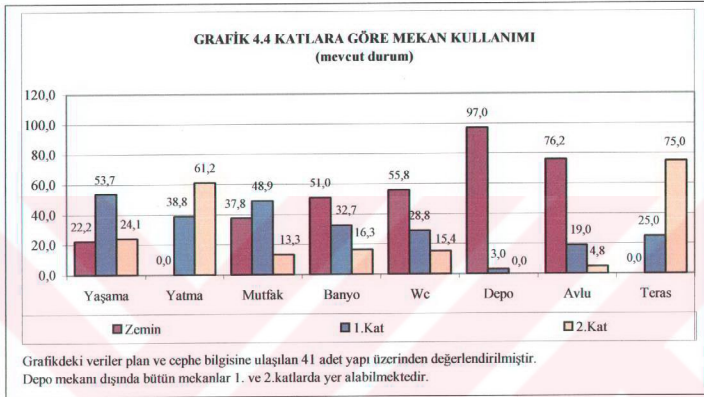
konutlarda ise, iç mekanda yer alabilmektedir. Avluda yer alan bütün banyo ve wc'lerin mekan kaliteleri uygun değildir. İç mekanda olduğu halde mekan kaliteleri uygun olmayan ıslak mekanların bulunduğu konutlar, uygun olanlara oranla daha fazladır (Grafik 4.2 ve Grafik 4.3).

Bugünkü kullanımda geleneksel Ayvalık konutlarında yer alan mekanların katlara göre dağılımına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Grafik 4.4):

Zemin katlarda; büyük oranda depo, avlu, banyo ve wc mekanları, birinci katlarda; mutfak ve yaşama mekanları, ikinci katlarda ise; yatak odaları ve teraslar yer almaktadır. Ayrıca depo mekanı dışındaki mekanlar farklı oranlarda tüm katlarda yer alabilmektedir. Üçüncü Değişim Dönemi başlığı altında detayları anlatıldığı gibi; yaşama mekanlarının yer aldığı birinci katlar ve yatma mekanlarının yer aldığı ikinci

katlarda mekanların büyük oranda özgün işleviyle kullanımı sürmektedir. En çok değişim zemin katlarda yaşanmıştır. Özgün kullanımını en çok yitiren, bu katta yer alan depo/dükkan mekanlarıdır. Bugün zemin katlar kısmen veya tamamen kullanım dışı olduğundan dolayı depo olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda mekanın özgün depo kullanımı ticari amaca yönelik iken, bugün kullanılmayan eşyaların konulmasına yöneliktir.

Geleneksel konutların cephelerinde çeşitlilik gösteren üst katların belli bazı özellikleri olmasına rağmen, zemin kat cepheleri belirli bir düzende karakteristik nitelik taşımaktadır. Bu durum bugün de özgün cephe düzeninin kısmen devamından kaynaklansa da, yer yer cephe düzenlerinde bozulmalar söz konusudur. Cephede zemin katta konutun ve depo mekanının giriş kapısı yanı sıra küçük bir pencere yer alan çok sayıda örnek vardır. Üst katlarda geniş açıklıklı ve sık konumlanmış pencereler bulunur. Birinci katlarda pencerelerin önündeki sardunyalık denilen ferforje parmaklıklar cephenin ana unsurlarından biridir. İkinci kat cephelerinin karakteristik özelliğini oluşturan kapalı çıkmanın konutların cephelerindeki konumlanmaları farklı olabilmektedir. Kapalı çıkmanın (cumba) yanı sıra açık çıkma (balkon) olan örneklerle de rastlanmaktadır.

Ayvalık konutlarında esas yapı malzemesi ahşap, tuğla ve taştır. Yöre ait bir malzeme olan sarımsak taşı yaygın olarak kullanılmaktadır. Tamamı taştan yapılmış konutların yanı sıra, üst katlarda ahşap karkas yapım sisteminin kullanıldığı konut

çoktur. Tuğla, bazı yapıların üst kat yan duvarlarında yığma yapım sistemiyle kullanılmıştır. Kesme taş, cumbaları taşıyan konsollarda, konutların köşelerinde, pencere ve kapı sövelerinde süsleme niteliği taşımaktadır. Kapılar düz ya da basık ve yuvarlak kemerlidir, ayrıca birkaç basamakla çıkılan düzendedir. Pencerele ise katlara göre farklılık göstermektedir. Konutların pencere ve kapı formları ve açıklıklarda malzeme kullanımına ilişkin detaylı bilgi Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri bölümünde yer almaktadır.

Pekçok tarihi yerleşimde olduğu gibi Ayvalık'ta da geleneksel konutlar değişime uğramıştır. Konutlardaki uygun ya da uygun olmayan değişimi dönemlere bağlamak mümkün olabilir. Mübadeleden sonraki yıllarda yapılan değişiklikler uygun olarak nitelendirilebilir. Malzeme ve boyut açısından yapının karakterine uyum göstermektedir. Bu durum mübadelenin ilk yıllarında içinde bulunan ortamın yanı sıra özgün malzeme kullanımı ve işçiliğin devam ettiği konusunu da düşündürmektedir. Yakın dönemde yapılan değişikliklerin kimisi koruma amaçlı olsa da, bir çoğu yanlış uygulamadır. Yapının cephesi, pencere, kapı boyutu ve konumu açısından korunmuş olsa bile, bazı konutlarda tamamen farklı nitelikte bir yapı ortaya çıkmıştır.

Konutların yapıldığı döneme göre günümüzde yaşam tarzı ve buna bağlı ihtiyaçlar şüphesiz değişmiştir. Ayvalık'ta geleneksel konutları yaptırnanlar ve ilk sahipleri ile bugünkü kullanıcıları arasındaki farklılık konutlara yansımıştır. Bunun sonucu olarak konutların bazı bölümleri bugün kullanılmamakta veya ihtiyaca bağlı olarak değiştirilmektedir. Özgün depo/dükkan mekanlarının büyük çoğunluğu kullanım dışı kalmıştır. Konutların iç mekanına yönelik özgün mekan kalitesi düşük olan wc, banyo ve mutfak mekanları konutların bugünkü sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamadığından yeni düzenlemelere gidilmiştir. Konutların değiştirilmeden kullanılan bölümlerinin de bugünkü kullanıcıların ihtiyaçlarına tam olarak cevap verdiği söylenemez. Buna neden olduğu etkenler Üçüncü Değişim Dönemi başlığı altında anlatılmaktadır. Böylelikle bir kısım konut kullanım zorluğu ve mekanların yetersizliği nedeniyle kısmen kullanılmaktadır. Bazı konutlarda maddi yetersizlikten dolayı iki kuşak bir arada yaşamaktadır. Ortak kullanılan servis mekanları dışında alt katta ilk kuşak, üst katta ise ikinci kuşak yaşamaktadır. Bunun dışında konutlar çoğu

Harita 4.5
Konutların Mevcut Kullanım Sıklığı

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Tamamen kullanılan konutlar
- Kısmen kullanılan konutlar
- Yaz aylarında kullanılan konutlar
- Kullanılmayan konutlar

Amaç : Bugünkü kullanıcılar açısından konutların yeterliliğinin saptanması
Saptama: Konutlar bugün büyük oranda kullanıcılar için yeterli düzeyde kullanılmamaktadır.
Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

zaman onarım yaptırılarak, kimi zaman ise değişiklik yaptırılmadan tamamen kullanılmaktadır. Ayvalık' ta çalışma alanında içine girme imkanı bulunan konutların çoğunluğunda, tamamen veya kısmen kullanılsa da, zamansal açıdan sürekli kullanım söz konusudur (Harita 4.5). Ayvalık'ın yaz turizmüne yönelik bir yerleşim olmasından dolayı, bazı konutlar sadece yaz aylarında kullanılmaktadır. Bu konutların tamamı kullanılmış olsa bile, zamansal açıdan sürekli kullanım söz konusu değildir. Bunlar çalışma alanındaki kent dokusu içinde küçük bir orana sahiptir ve yazlık konut olarak kullanılan geleneksel konutların bir arada bulunduğu bir bölge bulunmamaktadır. Bazı konutlar bakımsızlıktan dolayı yaşamaya elverişli olmayıp terk edilmiş olduğundan kullanılmamaktadır. Çalışma alanını kapsayan harita 4.5' de kullanılmayan konutların az olduğu görülse de, gerçekte bu oran daha fazladır. Çoğu zaman konutlara girme imkanı

bulunamayışının bu oranın az oluşundaki etkisi büyüktür. Çalışma alanı içindeki geleneksel konutlar genellikle sahip olduğu mekansal potansiyelin altında kısmen kullanılmaktadır. Çalışma alanında içine girme imkanı bulunamayan yapıların konut olarak kullanıldığı anlaşılsa bile, kullanımın niteliği açısından bilgiye ulaşılmadığından, harita 4.5' deki verilerin değişkenlik gösterebileceği göz önüne alınmalıdır.

4.2.1 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri

Ayvalık yerleşiminin bugün yaklaşık 20.000 olan nüfusunun kente yayıldığı alanın büyüklüğü ile, 19. yüzyılda 40.000' e ulaşan nüfusun kente yayıldığı alanın küçüklüğü karşılaştırıldığında, 19. yüzyılda geleneksel konutların çok küçük ve sık konumlandığı anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda kentte ticaret için ayrılmış bir bölge olmasına rağmen, konutların oluşturduğu bu sıkışık düzen içinde, Ayvalık yerleşiminin Rum halkı konutlarında küçük çaplı ticarete yoğun olarak yer vermiştir.

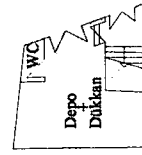
Geleneksel Ayvalık konutları; zemin kat, birinci kat ve ikinci kat olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. Genellikle birinci katlar ara kat niteliğindedir (Şekil 5.39, Örnek 12 envanter nolu konut-1.kat planı). Tam kat olarak planlanmış birinci katlar da bulunmaktadır (Şekil 5.39, Örnek 45 envanter nolu konut-1.kat planı). Ayrıca konutların cephedeki kat adetlerini belirleyen kriterler Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri başlığı altında detaylı olarak anlatılmaktadır.

Geleneksel Ayvalık konutlarında, özgün halinde birinci ve ikinci katlar belirli tiplerde plan şemalarına sahipken, zemin katlar plansal olarak farklı açılardan çeşitlilik göstermektedir. Bir başka deyişle; konutlarda plan şemalarını belirleyen kriter, birinci ve ikinci katlarda aynıken, zemin katların plan şeması farklı kriterlerin etkisiyle çeşitlenmektedir. Konutlarda plan şemaları, üst katlarda mekanların biçimlenmesine yönelik oluşurken, zemin katlarda mekanların biçimlenmesinin yanı sıra, mekansal kullanım da plan şemasının çeşitlenmesinde etkili olmuştur. Zemin katlar, üst katlardan bağımsız şekilde planlanmıştır (Şekil 4.2). Bu durum tamamen konutların mekansal kullanımından kaynaklanmaktadır. Konutlarda üst katlar kullanıcılara içe dönük bir yaşam imkanı sunarken, zemin katlarda dışa dönük bir kullanım söz konusudur. Bir başka deyişle; özgün halinde geleneksel yapılarda üst katlar konut işlevine yönelik kullanılırken, zemin katlar ticari amaçlı kullanılmıştır. Kendi içinde küçük farklılıklar göstermesine rağmen, çalışma alanı içindeki konutlarda, plan şemaları açısından birinci ve ikinci katlarda; yan hollü ve orta hollü olmak üzere belirgin iki tip göze çarpmaktadır (Şekil 4.2). Zemin katlarda ise; dükkan olmayanlar, tek mekanlı depo/dükkanı olanlar, çok bölmeli depo/dükkanı

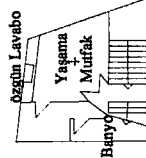
olanlar şeklinde, belirgin üç tipe rastlanmaktadır. Mekansal kullanım açısından tek mekanlı ve çok bölmeli depo/dükkanı olanlar ise, satış ve üretimin öncelikli yer aldığı konutlar olmak üzere kendi içinde ayrı iki tipe sahiptir (Şekil 4.2 - Zemin kat plan tipleri). Zemin katların ticari kullanımındaki farklılıklar plansal açıdan da çeşitliliğe yol açmıştır. Satış, üretim ve depolama, zemin katlarda yer alan farklı ticari işlevlerdir. Zemin katlarda depolama, satış ve üretim işlevlerinin yanı sıra yer alabilmektedir. Buna göre; zemin katlarda üretim ve depolama, satış ve depolama, satış, depolama ve üretim işlevleri bir arada yer alabilmektedir. Üretim ve satış işlevinin öncelikli olma durumunu depo/dükkan kapıları belirlemektedir. Depo/dükkan kapıları sokakla doğrudan ilişkiyi sağladığından konutlarda öncelikli satış imkanı sunmaktadır. Satış; perakende ve toptan olmak üzere iki şekilde gerçekleşmiştir. Depo dükkan kapısı olan konutlarda perakende veya toptan şekilde, satış öncelikli unsurdur (Şekil 4.2 - Zemin kat plan tipleri, 41 ve 55 envanter nolu konutlar). Bu konutlarda üretim imkanı bulunsa da, bu işlev ikincil unsur olarak yer almıştır. Depo/dükkan kapısı olmayan konutlarda ise ticari açıdan üretim, öncelikli unsurdur. Bu konutlarda üretim yapılan depo/dükkan mekanının, konutun giriş kapısı aracılığıyla, sokakla dolaylı bir bağlantısı kurulabildiğinden, satış ancak toptan şekilde gerçekleşmiştir (Şekil 4.2 - Zemin kat plan tipleri, 86 ve 1 envanter nolu konutlar). Buna göre; tek mekanlı ya da çok bölmeli depo/dükkan mekanı olan konutlarda depo/dükkan kapısının bulunduğu durumlarda satış, depo/dükkan kapısının bulunmadığı durumlarda ise üretim öncelikli unsurdur (Şekil 4.2 - Zemin kat plan tipleri) Dükkan mekanı olmayan konutların zemin katında ise üretim öncelikli unsurdur, bu konutlarda perakende satış yoktur. Ancak toptan satış söz konusu olabilmektedir (Şekil 4.2 - Zemin kat plan tipleri, 12 envanter nolu konut). Ayrıca, özgün konutlarda zemin katlarda yer alan satış, üretim ve depolama işlevlerine bağlı olarak, ticari kullanımın yarattığı mekansal çeşitlilik, planın yanı sıra cepheye de yansıyan bir unsur olmuştur. Bu konu Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri başlığı altında detaylı olarak anlatılmaktadır. Yukarıda anlatılanlardan dolayı; geleneksel konutlar özgün plan tipolojisi açısından incelendiğinde; birinci ve ikinci katlar birbirleriyle ilişkili, zemin katlar ise bağımsız ve kendi içinde sahip oldukları plansal çeşitliliğe göre değerlendirilmelidir.

Şekil 4.2 Çalışma Alanı İçindeki Konutların Sıklıkla Karşılaşılan Özgün Plan Tipleri

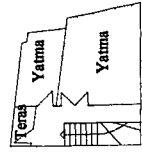
YAN HOLLÜ PLAN TİPİ

Zemin Kat Planı

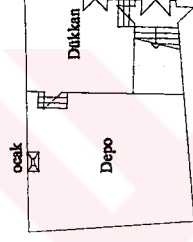
1. Kat Planı

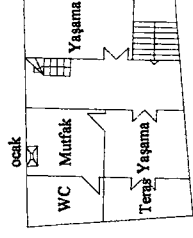
2. Kat Planı

24 Envanter nolu Konut

ORTA HOLLÜ PLAN TİPİ

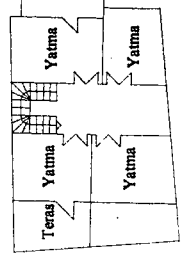

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

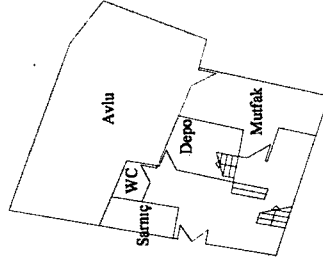
69 Envanter nolu Konut

2. Kat Planı

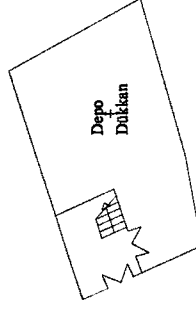
0 1 2 3 4 5 metre

ZEMİN KAT PLAN TİPLERİ

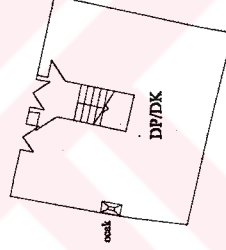
Zemin Kat Planı
Dükkan olmayanlar
(Üretim öncelikli)

12 Envanter nolu Konut

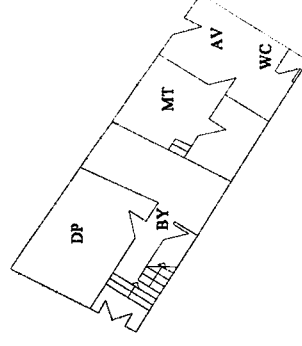
Zemin Kat Planı
Tek Mekanlı
Depo/Dükkanı olanlar
(Üretim öncelikli)

86 Envanter nolu Konut

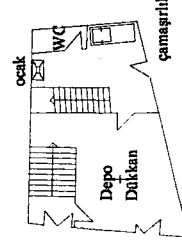
Zemin Kat Planı
Tek Mekanlı
Depo/Dükkanı olanlar
(Satış öncelikli)

41 Envanter nolu Konut

Zemin Kat Planı
Çok bölümlü
Depo/Dükkan mekanları olanlar
(Üretim öncelikli)

1 Envanter nolu Konut

Zemin Kat Planı
Çok bölümlü
Depo/Dükkan mekanları olanlar
(Satış öncelikli)

55 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Harita 4.6

Avlu Mekanlarının Tarihsel Süreçteki Değişimi

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Özgünde ve bugün avlulu konutlar
- Özgünde ve bugün avlusuz konutlar
- Sadece bugün avlulu konutlar
- Sadece özgünde avlulu konutlar

Amaç : Rumlar ve Türkler döneminde avlu mekanlarındaki değişimin saptanması

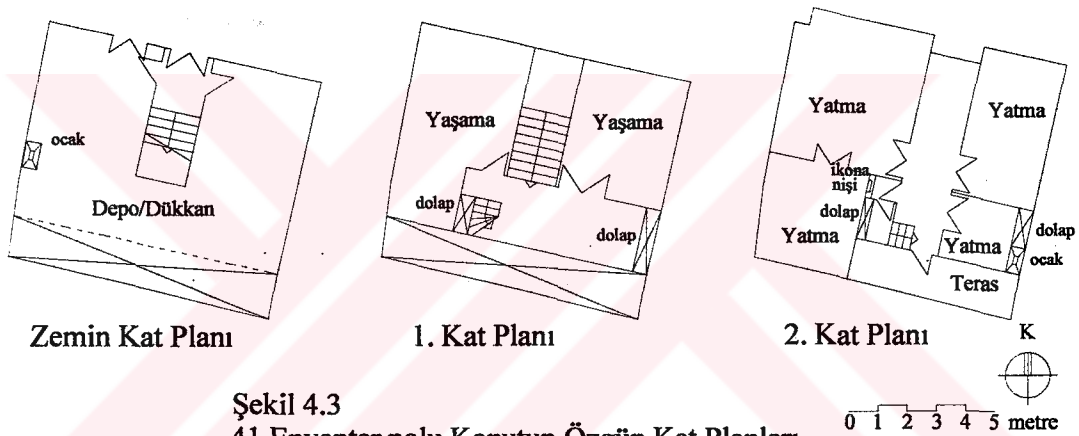
Saptama: Rumların ve Türklerin konutları kullanımı esnasında avlu mekanına olan gereksinimde büyük çoğunlukla değişim görülmemektedir.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Geleneksel Ayvalık konutlarının zemin katlarında avlunun yanı sıra kapalı mekan olarak özgün depo/dükkanlar yer almaktadır. Avlu, bitişik nizam yapılaşmadan dolayı, konutlarda mutlak kullanımı olan bir mekan niteliğinde değildir. Çok sayıda avlusuz konut bulunmaktadır (Harita 4.6). Avlulu konutlarda; sokaktan avluya, avludan da konuta ulaşılan örnek yoktur. Başka bir deyişle; geleneksel Ayvalık konutlarının tamamının sokağa cephesi bulunmaktadır. En yaygın konum; sokaktan hem konuta, hem de avluya ulaşıldığı durumdur. Bu durum, büyük oranda köşe parsellerde görülmektedir. Avlulu köşe parsellerde, hem konutun, hem de avlunun yola bakan cephesi bulunmaktadır. Sokaktan konuta, konuttan da avluya ulaşılan örnekler de bulunmaktadır. Bunlar da, çok büyük oranda bitişik nizam konutlarda ara parsellerde görülmektedir. Bu durumda da avlunun sokağa bakan cephesi bulunmamaktadır (Bkz. Ek.9).

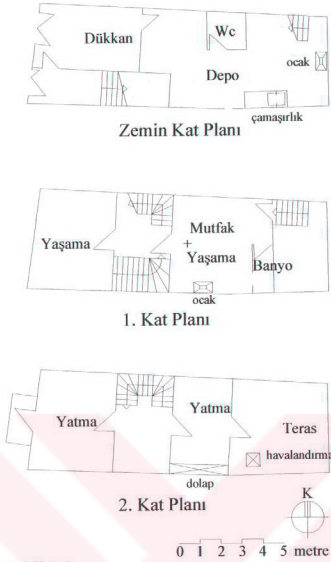
Konutların özgün halinde Rumların tamamen ticari amaca yönelik kullandığı zemin katlar; depo ve/veya dükkan işlevini görmekteydi (Bkz. Ek10). Birçok mekanda zemin katta konutun giriş kapısının yanı sıra, depo ve/veya dükkan mekanına girilen ikinci bir kapı daha bulunur. Depo/dükkan kapısının iki veya üç adet olduğu konutlar da bulunmaktadır. Sokağa açılan depo/dükkan kapıları konutlardaki ticaret işlevinin en belirgin göstergesidir. Bazı konutlarda depo ve/veya dükkan kapısından girildiğinde zemin kat tek mekandan oluşmaktadır (Tek mekanlı depo/dükkanlı olanlar). Bazı konutlarda ise, zemin kat iki veya daha fazla mekana bölünmüştür (Çok bölmeli depo dükkan mekanı olanlar). Sokak cephesine bakan mekanın dükkan, arkada kalan mekanların ise depo amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (Şekil 5.39, Örnek 62 envanter nolu konut-Özgün zemin kat planı). Arkada yer alan bu mekanlarda, satış yapılan ya da konutta üretilen zeytin, zeytinyağ, sabun gibi ürünler depolanmıştır. Bugün zemin katların özgün kullanımını yitirdiği görülmektedir. Özgün konuttaki üretim olayı artık geçerli olmadığından, çoğu zaman bu mekan konutu kullananların gereksiz eşyalarını depoladıkları bir mekan haline dönüşmüştür. Konutların özgün halinde zemin katta yaşama mekanı yoktur (Bkz. Ek.10). Bunun esas nedeni; bu katın ticarete ayrılmış olmasıdır. Bir başka nedeni ise; üst katların Rumlara rutubetten uzakta yaşama imkanı sunması olarak düşünülebilir. Zira konutların zemin katındaki rutubetli ortam, bugün de Ayvalık halkının zemin katı genellikle, sadece yaz aylarında ya da kışın kısmi olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Planda, zemin kattaki depo ve/veya dükkan mekanının, üst katlardaki konutun esas bölümleriyle bağlantısını sağlayan esas unsur birinci kata çıkan merdivenlere açılan bir kapıdır. Merdivenin yer aldığı bu mekan, konutun esas kapısından girişi, depo mekanından ayıran bölümdür. Bazı konutlarda ise, zemin kattaki özgün depo/dükkan mekanının arka bölümünden birinci kata çıkılan ikinci bir merdiven daha bulunmaktadır (Şekil 5.39, Örnek 13, 27 nolu konutların özgün zemin kat planları). Konutların bazılarında, zemin katta depo mekanının arkasından başlayan ve ikinci katta döşeme ya da çatı seviyesine kadar yükselen boşluk mekanlar yer almaktadır (Şekil 4.3). Üst katlarda iç mekanda kullanılmayan bir hacim olan bu boşluk, zaten küçük olan konutlarda alan kaybına neden olmaktadır. Hangi amaca yönelik olduğu tam olarak anlaşılamayan bu plan özelliğini, Rumların gizlenmek ya da rutubeti önlemek amacına yönelik

oluşturdukları düşünülebilir. Bazı konutlarının zemin katlarındaki izlerden, wc ve banyo mekanlarının bu katta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çamaşır yıkamak için kullanılabilecek kadar büyük ve derin olan lavabo (çamaşırhık) ve banyonun yanındaki ocak bu izlerden birkaçıdır. Özgün halinde birçok konutta banyo için ayrılmış özel bir mekan yoktur. Zemin katta ya da birinci kattaki merdiven altındaki kapalı mekan -ki bu mekanda tesisat yoktur- banyo yapmak amacıyla kullanılmıştır (Şekil 5.39, Örnek 24 envanter nolu konut-Özgün 1.kat planı). Rumların banyo olarak kullandıkları, bazı konutlarda dolap niteliğindeki bu hacim, geleneksel Türk konutundaki gusülhane gibi tasarlanmış bir mekan niteliği taşımamaktadır. Wc ise avlusuz konutlarda iç mekanda zemin katta, avlulu konutlarda da avluda, ya da yine yapı içinde yer alabilmektedir (Bkz. Ek 10).

Şekil 4.3
41 Envanter nolu Konutun Özgün Kat Planları

Özgün Ayvalık konutlarında birinci katta yaşama mekanları yer alır (Bkz. Ek 11). Giriş kapısından çıkılan merdivenlerin ulaştığı kapalı sofaya açılan iki veya üç adet oda bulunmaktadır. Bazı konutlarda, içinde ocak bulunan, yaşama mekanı olarak kullanılan bir oda aynı zamanda evin yemek pişirilen mekanıdır. Bu konutlarda mutfak için ayrılmış bir mekan yoktur. Mutfak ve yaşama mekanı iç içedir (Şekil 4.4). Birinci katta mutfağın yaşama amaçlı kullanılan odadan ayrı bir mekan olarak planlandığı konutlar da bulunmaktadır. Bu konutlarda mutfak hem küçük, hem de mekan kalitesi oldukça düşüktür (Şekil 5.39, Örnek 23 envanter nolu konut - Özgün 1.kat planı). Ayvalık' ta konutların birçoğunda katlardaki odaların her birinden diğerine açılan kapılar vardır. Bir başka deyişle; katlarda odalar geçişli bir plan düzenine sahiptir. İki katlı konutlarda birinci kat en üst kat niteliğinde olup, teras mekanının bu katta yer aldığı konutlar bulunmaktadır.

Şekil 4.4

51 Envanter nolu Konutun Özgün Kat Planları

Özgün Ayvalık konutlarında ikinci katta yatma mekanları yer alır (Bkz. Ek.12). Birçok konutta bu kattaki odalarda sokağa doğru kapalı çıkmalar (cumba) bulunur. Bazı konutlarda cumbalar gönye çıkma şeklinde olup, dar sokaklardaki görüş açısını genişletmektedir. Ayrıca böylelikle parselin mekan kullanımına yönelik uygun olmayan geometrisi üst katlardaki odalarda kullanıma uygun hale gelmiş olmaktadır. Bu yüzden ikinci katta sokağa bakan odalar, birinci kattaki odalardan daha büyüktür (Şekil 5.39, Örnek 21 envanter nolu konut-Özgün 2.kat planı). Bu katta da odalar birçok konutta birbirine geçişlidir (Resim 4.8).

En üst kat niteliğindeki ikinci katlarda teras bulunan çok sayıda konut vardır. Sadece çamaşır asılan oldukça küçük terasların yanı sıra, manzaraya yönelik bakış yönü bulunan büyük teraslar da bulunmaktadır. Küçük terasların konutlardan birbirine geçiş sağlamak suretiyle Rumlara kaçış imkanı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca konutların bir kısmında ikinci kattaki yatak odasında kapının arkasındaki bir dolabın içinden çatıya gizli bir çıkış bulunmaktadır (Resim 4.9). Birbirini destekleyen bu iki unsur, en üst katların yer yer kaçmaya yönelik kullanım için planlandığının göstergesidir.

Resim 4.8
DolapResim 4.9
Çatıya gizli çıkış

Özgün konutlarda Rumların yaşam biçimini yansıtan iç mekanda yer alan bir takım mimari elemanlar bulunmaktadır (Bkz. Ek 17). Bunlar; kesme taş malzemeden yapılmış ocaklar, ikona nişi, çamaşırılık, ahşaptan yapılmış hareketli ve sabit mobilyalardır. İç mekanda kullanılan kanepeler, cumbalardan sokağa bakış açısını

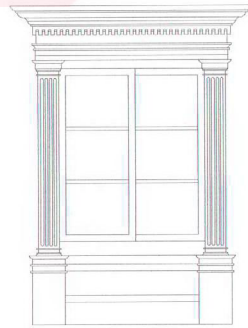
Resim 4.10 Hareketli mobilya: Kanape

sağlayan hareketli elemanlardır. Çalışma alanı içindeki konutlarda az sayıda korunan kanepeler, Rumların iç mekanda, kapalı çıkma (cumbanın) sokak cephesi boyunca konumlandıkları ve sokağı seyretmek amacıyla kullandıkları özgün hareketli mobilyalardır.

(Resim 4.10) Yine iç mekanda Rumların genellikle yatak odalarında yer verdikleri yoğun ahşap işçiliği ile dikkati çeken dolaplar, sabit mobilyalardır. Çalışma alanı içinde örneklerine rastlanan bazı dolapların, üst bölümünde yer alan taç kısmının arkası boş kalacak biçimde oldukça yüksek yapıldığı görülmektedir. Bunların bazılarında taç kısmının içinde gizlenmiş anahtarla açılan ahşap kasalar bulunmaktadır. Konutları eskiden beri kullananlardan Rumların bu dolaplarda, dekoratif amaçlı tasarımının yanı sıra, değerli eşyalarını gizleme imkanı bile buldukları öğrenilmiştir (Resim 4.11 ve Şekil 4.5). Bunun yanı sıra daha sade tasarlanmış, dolaplar da bulunmaktadır (Resim 4.8).

Resim 4.11 Dolap

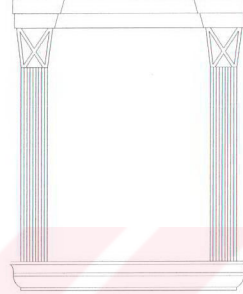
Şekil 4.5 Sabit Mobilya: Dolap

0 0.5 metre

İkona nişi, Rumların Hristiyanlık dini geleneklerine göre kullandıkları sabit mimari elemanlardır (Resim 4.12 ve Şekil 4.6). Bugün az sayıda konutta korunmakta, ama kullanılmamaktadır. Konutlarda Rumların ikona nişini kullanma şekillerine dair detaylı bilgi Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma Yaklaşımları başlığı altında anlatılacaktır.

Resim 4.12 İkona Nişi

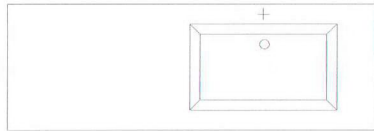
Şekil 4.6 İkona Nişi

0 0.5 metre

Konutlarda zemin kattaki özgün ocağın yemek pişirme işlevinden daha ziyade ısıtma ve çamaşır yıkama amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Bunun bir nedeni; özgün konutlarda zemin katta yaşama mekanının yer almasıdır. Ayrıca konutların zemin katlarında mutfak kullanımına dair bir ize rastlanmamıştır. Bir diğer neden ise; zemin katta yer alan ocağın yanındaki lavabonun, büyük ve derin olmasından dolayı bulaşık yıkamak için uygun olmayışıdır. Bu lavabo çalışmada adı geçen çamaşırılık elemanıdır (Resim 4.13 ve Şekil 4.7).

Resim 4.13 Çamaşırılık

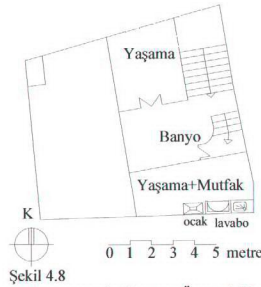

Şekil 4.7 Çamaşırılık

0 0.5 metre

Resim 4.14
32 Envanter nolu Konutun Yaşama ve
Mutfak Mekanı

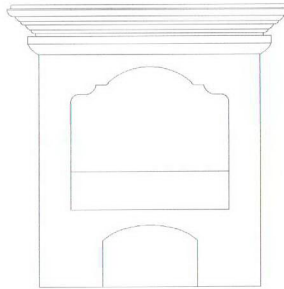

Şekil 4.8
32 Envanter nolu Konutun Özgün 1.Kat Planı

Bazı konutlarda üst katlarda yaşama mekanının içinde, özgün halinde yemek pişirmek amacıyla kullanılan ocağın yanı sıra, lavabo, dolap gibi iç mekan elemanları da bulunmaktadır. Söz konusu konutlarda bu mekanın özgün mutfak olduğu düşünülmektedir. Bir başka deyişle; aynı mekan mutfak ve yaşama amaçlı kullanılmıştır (Şekil 4.8). Resim 4.14 deki 32 envanter nolu konutta örneği görülen mekan özgün durumunu korumaktadır. Özgün mutfak mekanının yaşama mekanından ayrı bir mekan olarak konumlandığı konutlarda da mekan kalitesi oldukça düşüktür. Az sayıda konutta ise mutfak olarak kullanılmak üzere konfor düzeyi yüksek mekanlar bulunmaktadır. Bunlardaki ocak özenli tasarlanmıştır (Resim 4.15 ve Şekil 4.9). Birçok konutta da özgün mutfak mekanına rastlanmamaktadır. Mekan kalitesi oldukça düşük olan özgün mutfak mekanına çok az sayıda konutta rastlanması, Rumların yemek pişirmek için bir mekan tasarlamaksızın mevcut mekanlarda ısınma amacıyla yer alan ocaklarda yemek pişirme işlevini de sürdürdüklerini düşündürmektedir.

Resim 4.15 Ocak

Şekil 4.9 Ocak

0 0.5 metre

Özgün banyo mekanının izine rastlanmayan çok sayıda konut bulunmaktadır. İzine rastlanan banyolar ise, çoğu zaman merdiven altında , ışık ve hava almayan, tesisatı olmayan mekanlardır. Banyo yapmak amacıyla tasarlanmış mekanların kaliteleri de oldukça düşüktür. Bu durum, Rumların banyo ihtiyaçlarını hamam gibi toplu kullanımlarla ya da odalarda dökme suyla yıkanarak sağladıklarını düşündürmektedir. Wc mekanları da kullanım açısından uygun değildir. Mekan kaliteleri oldukça düşüktür. Avlulu konutlarda wc'ler genellikle dışarıda yer almaktadır. Özgün geleneksel Ayvalık konutlarında en az özen servis mekanlarının tasarımında gösterilmiştir. Servis mekanlarının konutlarda rastgele, küçük ve uygun olmayan alanlarda konumlanmasının iki nedeni olabilir. Bunlardan birincisi; konutların küçük olmasından dolayı Rumların bu mekanları yeterli büyüklükte ve uygun konumda tasarlayamamış olmasıdır. İkinci neden ise; konutların varolduğu 19. yüzyılda Ayvalık'ta çözülmemiş olan su sorunudur. Bu mekanlarda suyun kullanımı çok önemli olduğundan, tesisat yetersizliği nedeni ile servis mekanları uygun kalitede tasarlanmamıştır. Bu durum 19. yüzyılda Ayvalık'ta doğmuş ve büyümüş bir Rum olan Keresteci'nin aktardığı bilgilerle de doğrulanmaktadır. Keresteci bu konuda şunları söylemektedir;

...Ayvalık'ta kanalizasyon yoktu ve kaldırımlarla sokaklar dar olmakla birlikte oldukça temiz idi. Işıklandırma büyük petrol lambaları ile yapılıyordu...şehrin en önemli ihtiyacı olan su konusunda başarılı olamamışlardı. Kentte kaynaktan içme suyu yoktu...Kent halkının önemli bir bölümü evlerine ilk yağmurlarla kiremitlerden süzülen suların aktığı birer sarnıç yapıyorlardı ve bu suyu içme amacıyla kullanıyorlardı... (Keresteci, 1981, s.39).

Bugün çok azı korunmuş olan sarnıçlar, özgün halinde Rumların yoğun olarak kullandığı elemanlardır.

4.2.2 Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri

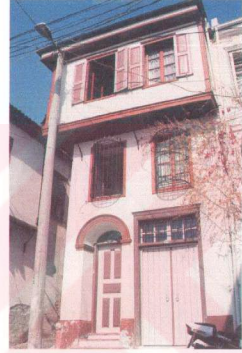
Geleneksel Ayvalık konutları cephede genellikle iki buçuk ya da üç katlıdır (Tablo 4.1). İki katlı çok az sayıda konut bulunmaktadır (Resim 4.16). Bu çalışma kapsamında, yapının birinci katı, giriş kapısı seviyesinin üstünde, cephede tam bir kat olarak görünüyorsa, yapı üç katlı (Resim 4.18), giriş kapı seviyesinin bitiminden önce birinci kat cephede bir ara kat olarak görünüyorsa yapı iki buçuk katlıdır (Resim 4.17).

Resim 4.16
İki Katlı Konut
(Envanter no:10)

Resim 4.17
İki buçuk Katlı Konut
(Envanter no:17)

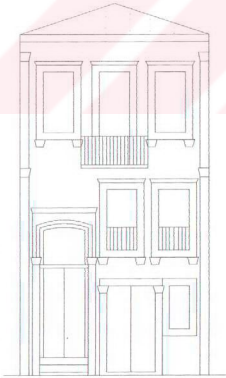

Resim 4.18
Üç Katlı Konut
(Envanter no:14)

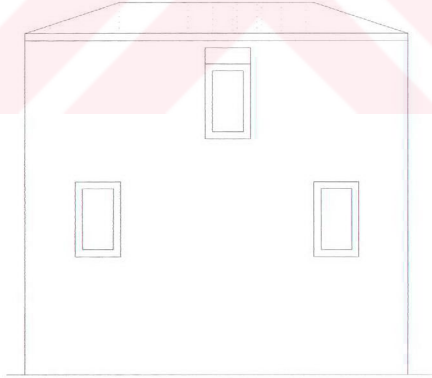
Geleneksel Ayvalık konutlarında tipolojiyi belirleyen esas cephe, sokağa bakan ön cephe'dir. Bitişik konumlanmalarından dolayı konutların büyük bölümü tek cephelidir. Konutlarda ancak köşe parsellerde ya da avluya bakan tarafta yan cepheler görülmektedir. Konutlarda ön cephedeki özenin yanında, yan cephe özellikle ara veya çıkmaz bir sokakta ise, hiç önemsenmemiş niteliktedir. Avluya bakan yan cephelerde ise, çoğu zaman gelişigüzel konumlanmış pencereler bulunmaktadır (Resim 4.19 ve Şekil 4.10). Bu konutlarda yan cephe, çoğu zaman sıvasız, sağır bir yüzeydir. Geleneksel Ayvalık konutlarının yan cephelerinde benzer bir tipoloji görülmemektedir.

Resim 4.19
37 Envanter nolu Konut

Ön Cephe

Yan Cephe

Şekil 4.10

37 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler

0 1 2 3 4 5 metre

Ayvalık konutlarının özellikle zemin kat cepheleri çok karakteristiktir. Konutların cephe düzenleri üst katlarda değişiklik gösterebilmektedir (Şekil 5.40, Özgün cepheler). Yaşama mekanlarının yer aldığı birinci kat cephesinde kapalı çıkma (cumba), ya da açık çıkma (balkon) bulunmamaktadır. Pencerelerin önünde yer alan sardunyalıklar birinci katın en belirgin karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Üst katlarda tipolojik açıdan en fazla çeşitlilik, ikinci kat cephelerinde görülmektedir. Çalışma alanı içindeki konutlarda, yatma mekanlarının yer aldığı ikinci kat cephesinde en belirgin, çıkmalı ve çıkmasız olmak üzere iki tip göze çarpmaktadır. Çıkmalar: kapalı çıkma; cumba ya da açık çıkma; balkon şeklindedir. Konutlarda farklı konumlarda yer alan kapalı çıkmalar, açık çıkmalar ve hem kapalı hem de açık çıkmaların bir arada yer aldığı durumlar cephe tipolojisini çeşitlendirmektedir. Ayrıca çıkmasız konutlarda da, pencerelerin konumlanmasına göre cephe düzeni değişiklik göstermektedir (Şekil 4.11). Bunlara göre konutların cephelerinde ikinci kattaki çıkmaların belirlediği tipolojik sınıflama şöyledir;

***Çıkmalı**

Kapalı çıkmalı, konumlarına göre;

- Tek kapalı çıkma-Simetrik
- Tek kapalı çıkma-Asimetrik
- Ayrık çift kapalı çıkma
- Cephe boyunca tek kapalı çıkma
- Cephe boyunca çift gönye kapalı çıkma

Açık çıkmalı, konumlarına göre

- Balkonlu-Simetrik
- Balkonlu-Asimetrik

Kapalı ve açık çıkmalı - Kapalı çıkmalı ve balkonlu

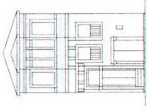
****Çıkmasız**

Kapalı ve açık çıkmasız, konumlarına göre

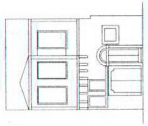
- Kapalı çıkmasız ve balkonsuz-Simetrik
- Kapalı çıkmasız ve balkonsuz-Asimetrik

Şekil 4.11 Çalışma Alanı İçindeki Konutların Sıklıkla Karşılaşılan Özgün Cephe Tipleri

KAPALI ÇIKMALI CEPHE TIPLERİ

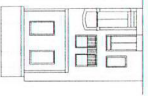
Ön Cephe
35 Evantere nolu Konut
Tek kapalı çıkma - Simetrik
0 1 2 3 4 5 metre

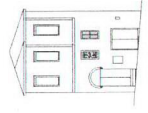
Ön Cephe
52 Evantere nolu Konut
Tek kapalı çıkma - Asimetrik
0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe
41 Evantere nolu Konut
Ayrık çift kapalı çıkma
0 1 2 3 4 5 metre

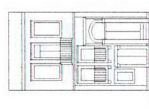

Ön Cephe
43 Evantere nolu Konut
Cephe boyunca tek kapalı çıkma
0 1 2 3 4 5 metre

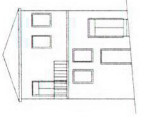

Ön Cephe
24 Evantere nolu Konut
Cephe boyunca çift gönyeli kapalı çıkma
0 1 2 3 4 5 metre

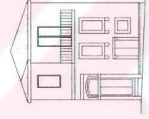
AÇIK ÇIKMALI CEPHE TIPLERİ

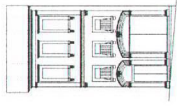
Ön Cephe
68 Evantere nolu Konut
Balkonlu - Simetrik
0 1 2 3 4 5 metre

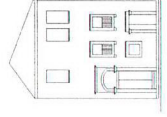
Ön Cephe
68 Evantere nolu Konut
Balkonlu - Asimetrik
0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe
69 Evantere nolu Konut
Kapalı çıkmalı ve balkonlu
0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe
26 Evantere nolu Konut
Kapalı çıkmasız ve Balkonsuz
Simetrik
0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe
55 Evantere nolu Konut
Kapalı çıkmasız ve Balkonsuz
Asimetrik
0 1 2 3 4 5 metre

KAPALI VE AÇIK ÇIKMASIZ CEPHE TIPLERİ

Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlığı altında bahsedildiği gibi; konutların zemin katlarındaki mekansal kullanım, tipolojiye yönelik, plansal açıdan etkili olduğu kadar, cephe özelliklerinde de belirgin yansımalar göstermektedir. Plan özelliklerinde olduğu gibi, cephe düzenlerinde de zemin katlar, üst katlardan bağımsız şekillenmektedir. Konutlarda üst katlardan farklı olarak, zemin katlarda tamamen dışa dönük bir ticari yaşamın cepheye yansımaları görülmektedir. Buna göre; özgün konutlarda zemin kat cephe tipolojisini belirleyen unsur ticarettir. Önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi; ticaret özgün konutların var olduğu dönemde Ayvalık için önde gelen bir faktördür. Ticaretin konuttaki yansımaları, zemin katların mekan kullanımı ve cephe düzenlerinde kendini göstermektedir. Konutlardaki zemin katların cephe düzeni iç mekanın ticari amaca yönelik kullanımı ile kendi içinde küçük ayrıcalıklar göstermektedir. Konutlardaki iç mekanın ticari kullanımında ve cephe düzenindeki sınıflamalar arasında ilişkiler kurulduğunda aşağıda belirtilen sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Zemin kat cephelerini oluşturan açıklıklardaki sınıflamalar: Özgün zemin kat cephelerinde her konutta mutlak var olan konutun giriş kapısının yanı sıra, diğer açıklıklar şöyle sınıflanmaktadır;

- Sadece depo/dükkan kapısı olanlar (küçük veya büyük depo kapıları)
- Sadece depo/dükkan mekanına ait pencere olanlar (depo/dükkan kapısı olmayanlar)
- Hem depo/dükkan kapısı, hem pencere olanlar (genellikle bir adet)
- Büyük konutlarda birden fazla depo/dükkan kapısı ve pencere olanlar
- Depo/dükkan mekanında yer alan pencere niteliği taşımayan, ön cephede küçük bir havalandırma deliği bulunan konutlar

Zemin katta iç mekanın ticari amaca yönelik farklı kullanımları açısından: Ayvalık geleneksel konutlarında zemin kattaki ticari işlevler; satış, üretim ve depolama olarak adlandırılabilir;

-Satış: Konutlarda satış, perakende ve toptan olmak üzere iki şekilde gerçekleşmiştir. Konutların bir bölümünde zemin katta depo/dükkan olarak

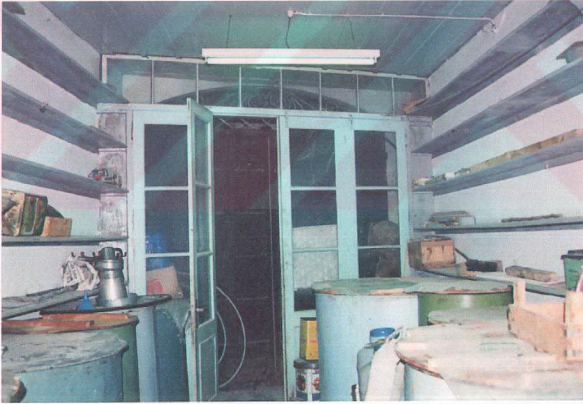
adlandırılan mekanlar, (genellikle zeytin ve yan ürünlerinin) halka yönelik perakende satış amacıyla kullanılmıştır. Ancak zemin katlarda toptan satış imkanı da bulunmaktadır. Zemin katlarda satışın yapıldığı dükkan mekanının yanı sıra depolama işlevi de söz konusudur. Hatta bu konutlarda satışı yapılan zeytin ve yan ürünlerinin küçük çapta üretiminin de mümkün olduğu düşünülebilir. Ancak bu konutlarda satış öncelikli, depolama ve üretim ikincil unsur olmuştur.

-Üretim: Küçük ve büyük çapta olarak iki gruba ayrılabilir. Konutların bir bölümünde belki de sadece ailenin kullanımına yönelik küçük çapta zeytin, zeytinyağı ve sabun üretildiği (satış amacı içermeyen), bir bölümünde ise zemin katta üretilen, ancak perakende satışın buradan yapılmadığı, üretici konumundaki kişilerin zemin katı büyük çapta üretim amacıyla kullandığı konutlar bulunmaktadır. Büyük çaplı halka yönelik üretimin söz konusu olduğu konutların zemin katında, perakende satıcılara yönelik toptan satışın ve depolama işlevinin yer aldığı düşünülebilir. Her iki şekilde de üretim, bu konutlarda öncelikli unsur olmuştur. Depolama ve satış ikincil unsurdur.

-Depolama: Konutlarda üretime, satışa ya da her ikisine birlikte yönelik kullanılan zemin katlarda ürünlerin depolanması söz konusu olabilmektedir. Depolama konutların bazılarında satıştan sonra, bazılarında ise, üretimden sonra gelen ikincil unsur olmuştur.

Yerinde yapılan çalışmalar neticesinde düşünülmektedir ki; zemin katta konutun giriş kapısının yanı sıra, sadece depo/dükkan kapısı olanlar ile bir veya birden fazla depo/dükkan kapısı ve penceresi olan konutlarda zemin kat, satışa yönelik kullanılmıştır. Konutların cephelerinde giriş kapısının yanı sıra sadece depo/dükkan kapısı olan çok sayıda konut yer almaktadır (Şekil 4.12, Şekil 5.40, Örnek 14, 15, 16, 17 envanter nolu konutlar-özgün cepheler). Bununla birlikte giriş kapısının yanı sıra bir veya birden fazla depo/dükkan kapısı ve pencere olan konutlar da çoktur (Şekil 4.14, Şekil 4.15, Şekil 5.40, Örnek 29, 31, 52, 53 envanter nolu konutlar-özgün cepheler). Her iki gruba giren tüm konutlarda satışı yapılan zeytin ve yan ürünlerinin, üretimi ve depolanması da söz konusu olabilmektedir. Satış; perakende ve toptan

şekilde olabilmektedir. Kesin bir yargı olmasa da, büyük depo/dükkan kapısı olan konutlarda perakende satışın mümkün olduğu, ancak toptan satışın daha kuvvetli olarak yer aldığı düşünülebilir. Toptan ve perakende satışın yer aldığı zemin katlarda depo/dükkan kapıları satış amacına yönelik tasarlanmıştır (Şekil 4.12, Şekil 4.14, Şekil 4.15). Bir başka deyişle; depo/dükkan kapısı olan konutlarda, satışa yönelik olarak zemin katın sokak ile doğrudan bir ilişki içinde olması gerekmektedir. Depo/dükkan kapıları bu ilişkiyi sağlamaktadır. Buna örnek oluşturan 26 envanter nolu konutta zemin katın korunan özgün plan özellikleri ve iç mekan düzeni bu bilgiyi doğrulamaktadır (Resim 4.20, Şekil 5.39, 26 envanter nolu konut-Zemin kat planı). İç mekanda yer alan raf düzeninin perakende satışa yönelik olabilmesinin yanı sıra, toptan satış amaçlı ürünlerin depolanmasında da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Resim 4.20’de zemin katın sokağa yakın bölümünde iç mekanda yer alan bu raf düzeninin, bu mekanın sokakla ilişkili olmayan, ışık ve hava almayan, arka bölümünde de yer alması, konutların zemin katında arkada kalan mekanın üretim ve depolama amacıyla kullanıldığını düşündürmektedir.

Resim 4.20
Özgün Depo/Dükkan - İç Mekan

Şekil 4.12
26 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 4.13
3 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 4.14
36 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 4.15
53 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Diğer bir durum ise; zemin katta konutun giriş kapısının yanı sıra sadece pencere olan konutlarda, gerek ailenin kendi ihtiyacına yönelik küçük çapta, gerekse üretici sıfatıyla halka yönelik büyük çapta zeytin ve yan ürünlerinin üretiminin gerçekleştiği düşünülmektedir (Şekil 4.13). Bu konutlarda depo/dükkan kapısı bulunmamaktadır. Bu konutlar, zemin kat cephesinde depo/dükkan kapısı olan konutlara göre, daha az sayıda yer almaktadır (Şekil 5.40, Örnek 5, 6 envanter nolu konutlar - Özgün cepheler). Bu durumda konutlarda perakende satış işlevi yer almamaktadır. Depo/dükkan kapısı olmayan konutlarda, bu mekan öncelikli olarak konut ile bağlantılı kullanılmıştır. Esas gereksinim satış işlevi olmadığı için, sokak ile doğrudan bir bağlantıya ihtiyaç duyulmadığından, konutta depo/dükkan kapısı yer almamıştır. Ancak büyük çaplı üretimin yapıldığı konutların zemin katında, toptan satış söz konusu olabileceğinden depo/dükkan mekanını, konutun esas giriş kapısından ulaşılan hole bağlayan kapı, sokak ile dolaylı bir bağlantı sağlamaktadır (Şekil 5.39, Örnek 86 envanter nolu konut-Özgün zemin kat planı).

Bunların sonucunda özetle şunlar söylenebilir; konutların zemin katındaki yola cepheli depo/dükkan kapıları, perakende ya da toptan şekilde, öncelikli satışa yönelik kullanılmıştır. Depo/dükkan kapısı olmayan konutlarda da esas unsur üretim olup, toptan satış da söz konusu olabilmektedir. Toptan satış imkanı bulunan bütün konutlarda üretim öncelikli unsur değildir. Depo/dükkan kapısı olan konutlarda, üretim imkanı bulunsu da satış ön planda yer almıştır. Ayrıca üretim, satış ya da her iki işlevin bir arada yer aldığı konutların zemin katında depolama işlevi olabilmektedir. Buradan da anlaşılabileceği gibi; özgün Ayvalık konutlarının zemin katlarında üretim, depolama ve satış işlevleri öncelikli önemli olma durumlarına göre küçük sınıflara ayrılrsa da, hepsi birlikte ilişki içindedirler.

Yukarıda da söz edildiği gibi, özgün Ayvalık konutlarında cephede zemin katta yer alan açıklıklar ticaret işlevinin yer alış biçimi ile doğrudan ilişkilidir. Zemin kattaki depo/dükkan kapılarının sayıları ise, özgün konutta ticaretin işlevsel biçiminin yanı sıra yoğunluğunu da vurgulamaktadır. Ayvalık' taki geleneksel konutların büyük çoğunluğunda zemin kat cephelerinde bir adet depo/dükkan kapısı bulunmaktadır. Depo/dükkan kapısı iki adet olan konutlar daha az, üç adet olan

konutlar ise en az orana sahiptir (Harita 4.7). Buradan şu sonuç çıkmaktadır; depo/dükkan kapılarının sayısının artması zemin katta daha hareketli bir mal giriş çıkış olayı olduğunun göstergesidir. Konutlarda depo/dükkan kapısının en çok bir adet olduğu durum, ticaret işlevine önemli bir standart şekil kazandırmaktadır. Ancak konutlarda bir, iki veya daha fazla depo/dükkan kapısı, satış işlevinin kesin göstergesidir. Bu konutlarda depo/dükkan kapıları perakende ya da toptan satış imkanı tanımıştır. Ayrıca bu konutlarda arka planda gerçekleşen bir diğer işlevin üretimin olduğu düşünülebilir. Ancak satış öncelikli unsurdur. Özgün durumunda ticaret işlevinin yer aldığı konutlarda depo/dükkan kapısı olmayan konutlara da rastlanmaktadır. Bu konutlarda ticaret işlevinde üretim öncelikli unsurdur. Bunun yanı sıra depo/dükkan kapısı olmadığı için perakende satış imkanı yoktur. Ancak yukarıda da anlatıldığı gibi, konutun giriş kapısı aracılığıyla toptan satış yapılabilmektedir. Ticaret işlevinin satış ya da üretim şeklinde gerçekleştiği durumların tamamında depolama işlevinin de yer aldığı düşünüldüğünde, depo/dükkan kapıları ile ticaret işlevinin şekillenmesi şöyle ilişkilendirilebilir;

- 1- Üretim öncelikli ticaret: Depo/dükkan kapısı olmayanlarda ticaret iki biçimde gerçekleşmiştir;
 - 1.1- DÜ-Depolama, üretim
 - 1.2- DÜ(TS)-Depolama, üretim ve toptan satış
- 2- Satış öncelikli ticaret: Depo/dükkan kapısı bir, iki ve üç adet olanlarda ticaret başlıca iki şekilde gerçekleşmiştir;
 - 2.1- DS-Depolama, satış
 - 2.1.a- D(PS)-Depolama, perakende satış
 - 2.1.b- D(TS)-Depolama, toptan satış
 - 2.1.c- D(PS)(TS)-Depolama, perakende ve toptan satış
 - 2.2- DÜS-Depolama, üretim, satış
 - 2.2.a- DÜ(PS)- Depolama, üretim ve perakende satış
 - 2.2.b- DÜ(TS)-Depolama, üretim ve toptan satış
 - 2.2.c- DÜ(PS)(TS)-Depolama, üretim, perakende ve toptan satış

Bir, iki veya üç adet depo/dükkan kapısı olan konutlar Ayvalık kent dokusu içinde dağınık düzende konumlanmıştır (Harita 4.7). Buradan da konutların ticaret işlevinin

Harita 4.7

1922 Öncesi Konutlarda Ticaret İşlevinin Yoğunluğu

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Depo/Dükkan kapısı olmayanlar (DÜ veya DÜ(TS))
- Depo/Dükkan kapısı 1 adet olanlar (DS veya DÜS)
- Depo/Dükkan kapısı 2 adet olanlar (DS veya DÜS)
- Depo/Dükkan kapısı 3 adet olanlar (DS veya DÜS)

Amaç : Özgün halinde ticaret işlevinin yer aldığı konutlarda depo/dükkan kapılarının ticari amaca yönelik kullanımının saptanması

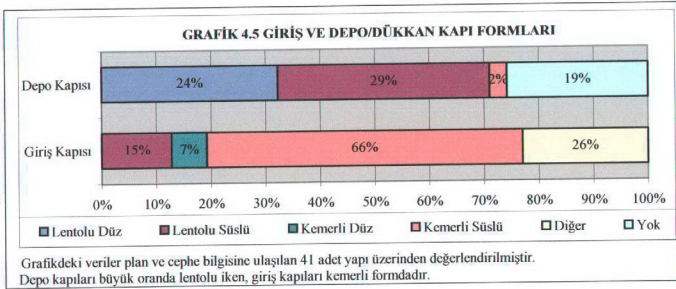
Saptama: Özgün kent dokusu içinde ticari amaca yönelik en yaygın kullanım 1 adet depo/dükkan kapısı olan konutlarda görülmektedir.

Bilgi çalışma alanı içindeki cephe, plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

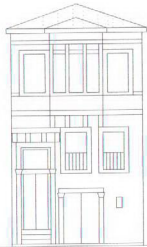
yoğunluğu açısından kent dokusunda homojen gruplaşmalar oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bir adet depo/dükkan kapısı olan konutların büyük çoğunluğu oluşturması, konutlarda ticaretin benzer şekilde ve aynı yoğunlukta gerçekleştiğini göstermektedir. Depo/dükkan kapısı bir, iki veya üç adet olan konutlarda ticaret, üretim, depolama ve satış açısından benzer şekilde, ancak mal giriş çıkışının daha fazla olduğu iki veya üç adet depo/dükkan kapısı olan konutlarda daha yoğun gerçekleşmiştir. Buna göre konutlarda ticaret en yaygın olarak, daha az yoğunlukta, depolama, satış veya depolama üretim ve satış şeklinde gerçekleşmiştir (Harita 4.7).

Buradan da şu anlaşılmaktadır: 19. yüzyılda Ayvalık yerleşiminin Rum halkı, konutlarında zeytin ve yan ürünlerinin üretiminin yanı sıra satışına daha fazla ağırlık vererek, ticari açıdan üstün bir konumda, kendilerine önemli bir geçim kaynağı oluşturmuşlardır. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde de anlatıldığı gibi,

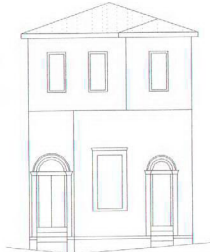
geleneksel Ayvalık konutları 19. yüzyılda etnik azınlıklar (Gayrimüslimler) içinde Rumların ticari yaşamdaki üstünlüklerinin en belirgin göstergesidir.

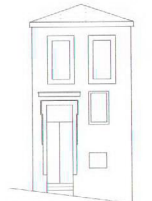
Özgün Ayvalık konutlarının büyük çoğunluğunda zemin kat cephesinde iki adet kapı bulunmaktadır. Bunlardan genellikle daha büyük ve gösterişli olanı konutun giriş kapısı iken, diğeri zemin katta depo ve/veya dükkan olarak kullanılan mekana girilen kapıdır (Şekil 5.40). Konutlarda bu iki kapının genellikle değişen formlarda olmasının yanı sıra, aynı formda giriş ve depo/dükkan kapılarına da rastlanmaktadır (Şekil 4.16 ve Şekil 4.17). Özgün giriş kapıları büyük oranda kemerli süslü formdadır. Lentolu süslü ve kemerli düz formda giriş kapıları da bulunmaktadır (Şekil 4.19- 24). Lentolu düz formda giriş kapısına rastlanmamıştır (Grafik 4.5). Lentolu süslü formdaki 9 nolu konutun giriş kapısına benzer şekilde, bazı konutların iç mekanlarında yer alan oda kapıları bulunmaktadır (Şekil 4.18 ve Şekil 4.30). Aralarındaki fark malzemeden kaynaklanmaktadır. Giriş kapısında taş malzeme kullanılırken, iç mekanda kapılar ahşap sövelidir. Giriş kapılarında sarımsak taşı, kapiya form kazandıran ve en yaygın kullanılan malzemedir. Depo/dükkan kapılarında ise taş malzemenin yanı sıra ahşabın kullanıldığı örnekler de sıklıkla

Şekil 4.16
35 Envanter nolu Konut

Şekil 4.17
28 Envanter nolu Konut

Şekil 4.18
9 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

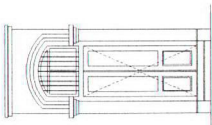
bulunmaktadır. Depo/dükkan kapılarında formun malzemeye göre çeşitlilik kazandığı görülmektedir (Şekil 4.25-29). Depo/dükkan kapıları genellikle lentolu süslü ve lentolu düz formda olup, giriş kapısına benzer özende kemerli süslü formda olanların sayısı çok azdır (Grafik 4.5, Şekil 4.17). Her iki kapıdan da konuta ulaşılmakla birlikte, giriş kapısı bulunmayan konut olmamasına karşın, depo/dükkan kapısı bulunmayan çok az sayıda konut vardır. Depo/dükkan kapıları konuta giriş amacıyla kullanılmamıştır. Birçok konutta kapının üzerindeki demir süslemede tarih yazılıdır. Bu iki kapının yanı sıra, zemin kat cephesinde bir ya da daha fazla küçük pencerenin yer aldığı konut sayısı çoktur. Bu pencereler genellikle çapraz demir kafes örgülüdür. Zemin katların bir diğer karakteristik özelliği ise; depo kapısının yanında yer alan, pencere niteliği taşımayan, küçük havalandırma delikleridir (Şekil 4.16). Bunlar genellikle iç mekandaki özgün wc'yi aydınlatmakta ve sokak cephesinde yer almaktadır. Halbuki Ayvalık konutlarında esas olan ön cephedir. Bu durumun birbirine bitişik konumlanmış konutların havalandırma için başka cephelerinin bulunmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özgün wcinin, özgün depo/dükkan mekanının içinde yer almasının başka bir nedeninin; yine zemin katlardaki sarnıçlara yakın konumlanma gereğinden olduğu düşünülmektedir.

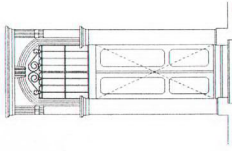
Resim 4.21
Gönnye Kapalı Çıkma

görüüş açısını genişleten, hem de parselden kaynaklanan geometrisi bozuk formları odalarda kullanıma uygun hale getiren gönnye kapalı çıkma şeklindedir (Resim 4.21). Bazı konutlarda kapalı çıkma olmayıp, sadece balkon vardır. Bazılarında ise, balkon ve cumba yan yanadır. Konutlarda üst katların cephe özelliklerinin oluşturduğu tipolojik sınıflama Şekil 4.11'de görülmektedir.

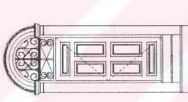
GİRİŞ KAPILARI

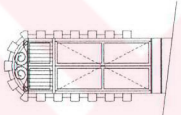
Şekil 4.19
Giriş Kapısı (55 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 1 metre

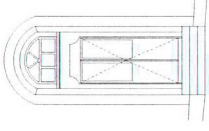
Şekil 4.20
Giriş Kapısı (53 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 1 metre

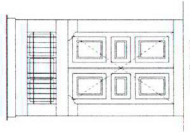
Şekil 4.21
Giriş Kapısı (44 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 1 metre

Şekil 4.22
Giriş Kapısı (32 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 1 metre

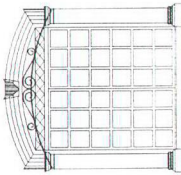

Şekil 4.23
Giriş Kapısı (22 nolu yapı)
Kemerli Düz (Taş)
0 1 metre

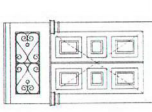

Şekil 4.24
Giriş Kapısı (47 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 1 metre

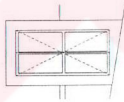
DEPO/DÜKKAN KAPILARI

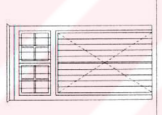
Şekil 4.25
Depo/Dükkan Kapısı (26 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 1 metre

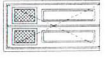
Şekil 4.26
Depo/Dükkan Kapısı (36 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 1 metre

Şekil 4.27
Depo/Dükkan Kapısı (81 nolu yapı)
Lentolu Düz (Taş)
0 1 metre

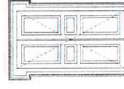

Şekil 4.28
Depo/Dükkan Kapısı (14 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Alıngap)
0 1 metre

Şekil 4.29
Depo/Dükkan Kapısı (83 nolu yapı)
Lentolu Düz (Alıngap)
0 1 metre

İÇ KAPI

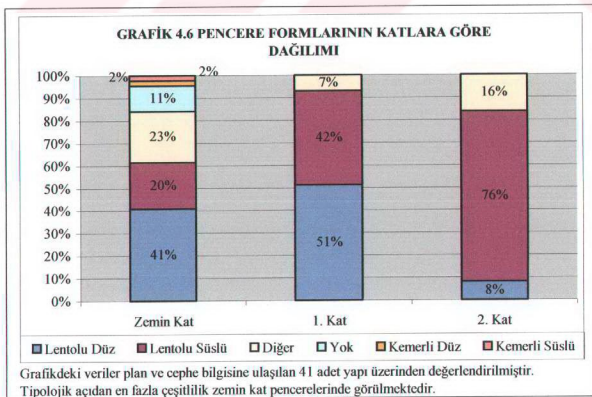
Şekil 4.30
İç Kapi (Alıngap)
26 nolu yapı
0 1 metre

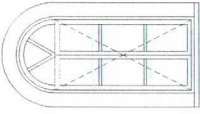
Resim 4.22
41 Evanter nolu Konut

sövelerinde sarımsak taşı kullanılmıştır. Birinci ve ikinci katlarda yer alan pencerelerde ise, yapım sistemine paralel olarak, ahşap ya da taş malzeme görülmektedir. Pencere sövelerinde, cephede tamamı taş olan konutlarda sarımsak taşı, üst katlar ahşap karkas yapım sistemi ile inşa edildiğinde ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

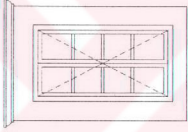
Konutlarda birinci kattaki pencereler daha küçük ve sade iken, ikinci kat pencereleri daha büyük ve özenlidir (Resim 4.21, Resim 4.22). En fazla çeşitlilik gösteren zemin kattaki pencere formlarıdır. Zemin ve birinci katta pencereler genellikle lentolu düz, ikinci katta ise lentolu süslü formdadır. Kemerli formda pencere çok az sayıda konutta bulunmaktadır (Grafik 4.6). Konutlarda zemin kat cephelerinde yer alan depo/dükkan kapılarında olduğu gibi, pencere formları da malzemeye göre çeşitlilik içermektedir (Şekil 4.31- 40). Yığma taş yapım sistemi ile inşa edilmiş zemin katlarda yer alan pencerelerin

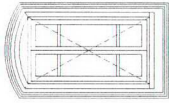
PENCERELER

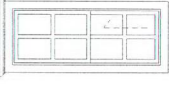
Şekil 4.32
Pencere (44 nolu yapı)
Kemerli Düz (Taş)
0 0.5 metre

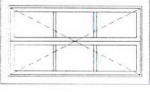
Şekil 4.33
Pencere (31 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 0.5 metre

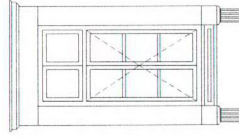
Şekil 4.31
Pencere (78 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)
0 0.5 metre

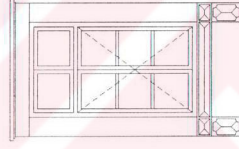
Şekil 4.34
Pencere (24 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Ahşap)
0 0.5 metre

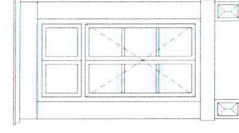
Şekil 4.35
Pencere (40 nolu yapı)
Lentolu Düz (Ahşap)
0 0.5 metre

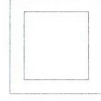
Şekil 4.37
Pencere (37 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 0.5 metre

Şekil 4.38
Pencere (39 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 0.5 metre

Şekil 4.39
Pencere (53 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)
0 0.5 metre

Şekil 4.40
Pencere (4 nolu yapı)
Lentolu Düz (Taş)
0 0.5 metre

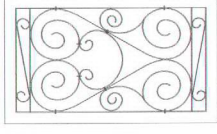
Geleneksel Ayvalık Konutlarında cephedeki mimari elemanlar katlardaki mekan kullanım farklılığının cepheye yansımalarının bir göstergesidir. Birinci kattaki pencerelerin önünde yer alan sardunyalıklar bunlardan biridir. Şekil 4.42’de görülen sardunyalıklar cephelerde sıklıkla rastlanan örneklerdir. Çiçek koymak ve sokağı seyretmek amacıyla kullanılan sardunyalıklar birinci katın yaşama amaçlı kullanıldığının bir işaretidir (Resim 4.24). Sardunyalıklar bu katın sokakla ilişkisini sağlayan elemanlardır. İkinci kat cephesinde sardunyalık yoktur. Üst katların pencerelerinde camlı kanatın yanı sıra ahşap kepenkler bulunur. Camın pencerede kullanımının daha sonraki dönemlere rastlaması, pencerelere camlı kanadın sonradan ilave edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Camlı kanadın daha sonra eklendiği düşünüldüğünde, camlı kanadın katlardaki pencerelerdeki konumu Türklerin, Rumların katları kullanma biçimini değiştirmeden sürdürdüğü söylenebilir. Ahşap kepenklerin cephedeki biçimlenmesi, katlarda farklı mekansal kullanımların cepheye yansımaları gösteren bir diğer unsurdur. Birinci kattaki pencerelerde ahşap kepenkler içte, camlı kanat ise dıştadır. İkinci kat cephesinde ise, durum bunun tam tersidir (Resim 4.21, Resim 4.22). Katlardaki bu farklılığın nedeni; yine iç mekan kullanımına bağlı olarak ikinci katlardaki pencerelerin sahip olduğu mekanizmadır. İkinci kat pencerelerinde dışa açılan ahşap kepenklerin sahip olduğu mekanizma birinci kat pencerelerinde yoktur. İkinci kat pencerelerinde yer alan kepenklerdeki hareketli ahşap mekanizma sayesinde (Venedik Panjuru (Levi, 2003 Şubat)), kepenkler açılmadan da içeri ışık ve hava almak mümkündür. Ayrıca dışarıdan içerisi görülmeden, içeriden dışarıyı görmek de olanaklıdır (Şekil 4.41 ve Resim 4.23). Bu sistem ikinci katta içe dönük bir yaşam imkanı sunmaktadır ve bu kattaki odaların yatma mekanı olarak kullanıldığının göstergesidir. Birinci kattaki pencerelerde bu sistem yoktur. Bu da söz konusu katın yaşama amaçlı kullanımından dolayı, sokak ile ışık, hava ve görsel bağlantının daha kuvvetli olması gerektiğinden dolayıdır.

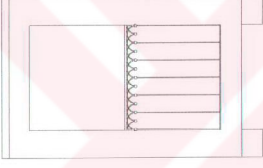
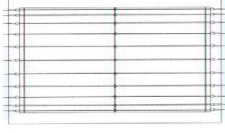
Resim 4.23 Kepenk

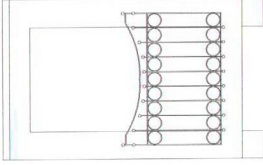
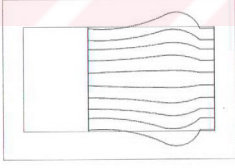
Şekil 4.41 Kepenk
0 0.5 metre

0 0.5 metre

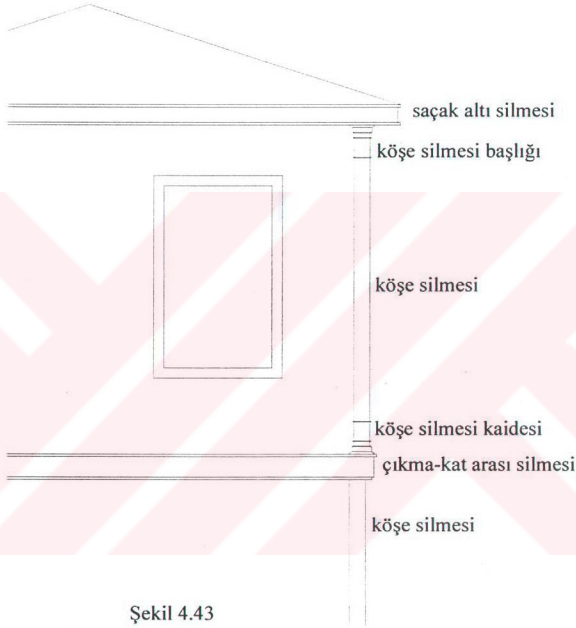

Şekil 4.42 Sardunyalıklar

Resim 4.24 Sardunyalıklar

Özellikle tamamı taş olan konutlarda cephede katlar arasında ve çatı ile birleştiği yerde korniş (silme) vardır (Şekil 4.43). Bazı konutlarda cephenin ve/veya cumbanın sağında ve solunda köşe süslemeleri yer alır. Ayrıca cumbayı taşıyan konsollar demirden ya da kesme taştan yapılmıştır, süsleme niteliği taşımaktadır. Çatılar saçaklı veya saçaksız, kiremit kaplıdır.

Şekil 4.43
Silme ve Köşe Süslemeler

0 0.5metre

BEŞİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARINDA DEĞİŞİM

19. yüzyılda Anadolu'nun büyük bölümünde yaygın olan çok kültürlü ortama karşın, belli başlı örneklerinden biri olan Ayvalık gibi bazı küçük yerleşimler, tek kültürlü bir toplum yapısına sahipti. Tek ve çok kültürlü toplum yapısının mimariye yansımaları farklı dönemlerde ve şekillerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Çok kültürlü toplum yapısına sahip merkezi nitelikteki büyük yerleşimlerde etnik kimliğe sahip mahalleler, semtler arasında bir etkileşim görülebilir. Tek kültürlü toplum yapısına sahip yerleşimlerde ise, konutların varolduğu 19. yüzyılda, aynı kent dokusundaki mimariye toplumsal etkileşim söz konusu değildir. Bu dönemde tek kültürlü yerleşimlerde, Anadolu'da etkin olan kültürel çeşitliliğin mimariye yansımaları mübadele sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Bu duruma örnek oluşturan Ayvalık'ta da, Anadolu'daki çok kültürlü ortamın konutların mekansal yapısına yansımaları konutların etnik açıdan el değiştirdiği mübadele süreci ile ortaya çıkmıştır. Buradan yola çıkarak Ayvalık konutlarının var olduğu 19. yüzyılda konutun biçimlenmesini etkileyen faktörler ile, 1922'deki mübadele ile başlayan konutlardaki değişim sürecinde etkili olan faktörler farklılık göstermektedir. 19. yüzyılda tamamen Rum toplumuna ait olan kent ve kendi ihtiyaçlarına göre yaptırılan konutlar, mübadele ile el değiştirilerek, Türk toplumunun kullanımına sunulmuştur. Ancak Ayvalık kentini terk eden Rumlar ile kente yeni yerleşecek olan Türkler aynı coğrafya, aynı iklim ve çoğu zaman benzer kültürlere sahip iki topluluktur. Bu durumda din ve ırk farklılığı olmasına rağmen, bu iki topluluk birbirine tamamen yabancı değillerdi. Bundan dolayı el değiştirme sonrasında sahip oldukları konutlar açısından oluşan etnik farklılığının yanı sıra, diğer faktörlerin de düşünülmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu açıdan konuya örnek yerleşim olarak seçilen Ayvalık'taki geleneksel kent dokusunda yer alan 41 adet konut; plan, cephe ve kütle, 51 adet konut ise, cephe bağlamında incelenmiştir. Yapıların tamamında plan bilgisine ulaşmak mümkün olamamıştır. Konutların mevsimsel kullanımı, terkedilmiş olma durumları veya kullanıcıların çalışmaya izin vermemesi buna neden olan faktörlerdir. Plan bilgisine ulaşılan konutlarda anket çalışmaları ve bugünkü kullanıcıları ile yapılan görüşmelerle yapıların özgün ve değişmiş plan, cephe bilgilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Plan ve cephe bağlamında çalışılan konutlardaki bilgilerinin birçoğu görüşme sonucu elde edilirken, cephe bağlamında çalışılan konutlarda ise içine girme imkanı bulunamadığından, veriler çoğunlukla gözlem sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler mevcut durum, değişim tabloları ve bilgi formlarıyla değerlendirilmiştir. Bunların ışığında geleneksel Ayvalık konutlarında 19. yüzyıl Rumlarının mekan anlayışı ve daha sonra Türklerin konutlarda yaptığı değişikliklere ait bilgiler elde edilmiştir.

Ayvalık geleneksel konutlarına ait değişim süreci iki açıdan değerlendirilebilir: Bunlardan birincisi; konutların kullanıcıları olan toplumsal (etnisite) açıdan değişim, ikincisi ise; konutların var olduğu ilk zamandan sonra, kullanımının sürdüğü ilerleyen süreçte zamana bağlı oluşan değişimdir. Değişim faktörüne toplumsal açıdan bakıldığında genel olarak; kullanıcıların etnik kimliğinin değiştiğinde, değişimin küçük boyutlarda, etnik kimliğin aynı kaldığında ise, konutlarda değişimin daha büyük boyutlarda olduğu görülmektedir (Tablo 5.1). Zaman açısından değişim faktörüne bakıldığında ise; mübadele sonrasında ilerleyen süreçte değişimin giderek arttığı görülmektedir (Tablo 5.2). Çalışma alanı içindeki konutlar kullanıcı ve zamana bağlı olarak değişimin niteliği açısından değerlendirildiğinde ulaşılan sonuç, Tablo 5.2'deki bilgileri doğrulamaktadır. Bir kısım konutta ara dönemde değişim

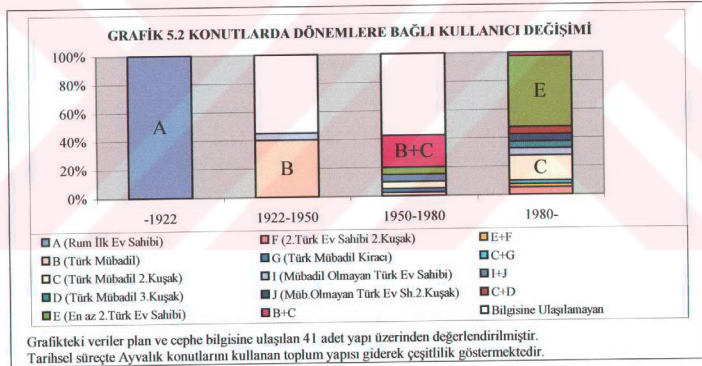
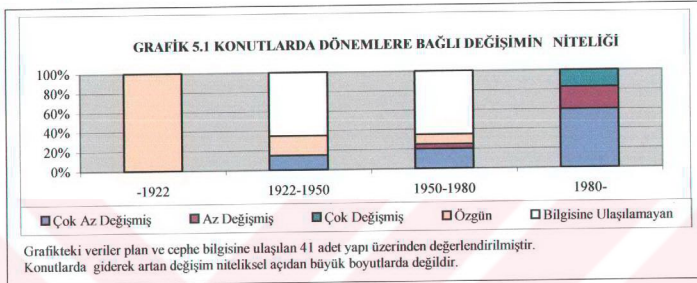
Tablo 5.1 Toplumsal Açıdan (Etnisite) Değişim

Rumlar		Türkler	

Tablo 5.2 Zaman Açısından Değişim

Zaman	Kullanıcı	Değişim
-1922	Rum	_____
1922 Mübadele	Rumlardan Türkler	_____
1922-1950	Türkler	Pek değişiklik yok
1950-1980	Türkler	Küçük değişiklikler
1980-	Türkler	Büyük değişiklikler

bilgisine ulaşamamasına rağmen, konutların var olduğu süreçten bugüne kadar değişimin giderek artan, tamamen özgünlük durumunun ise yok olan bir unsur olduğu görülmüştür. Ancak konuya bir başka açıdan bakıldığında, geleneksel Ayvalık konutlarındaki değişimin niteliğinin büyük boyutlarda olmadığı anlaşılmaktadır. Bugüne gelindiğinde konutlardaki değişim, büyük oranda, çok az ya da az değişmiş niteliğe sahiptir (Grafik 5.1).

Zamana bağlı konutlarda artan değişime paralel olarak, kullanıcı toplum yapısında da değişikliğin arttığı görülmektedir. Mübadele öncesinde Ayvalık toplum yapısındaki homojenite, ilerleyen süreçte giderek yok olmaya başlamıştır. Birinci ve ikinci değişim döneminde konutların tamamında kullanıcı bilgisine ulaşamamıştır. Buna rağmen, mübadeleden sonra etnik kimlik değişmemesine rağmen, kullanıcı açısından toplum yapısında birinci dönemde başlayan çeşitliliğin, ikinci dönemde artarak devam ettiği, üçüncü dönem olan ve bugüne kadar süregelen zamanda ise,

Harita 5.1

Konutlarda El Değişirme Sıklığı

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Mübadil aile ve devamı kuşakların sürekli kullanımındaki konutlar

Amaç : Rumlardan sonra konutları mübadil aile ve devamı kuşakların kullanımındaki sürekliliğin saptanması

Saptama: Mübadil aile ve devamı kuşakların büyük oranda konutlardaki kullanımı sona ermiştir.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

büyük bir orana sahip olduğu görülmüştür (Grafik 5.2). Bir başka deyişle; konutlar Türkler arasında hızla el değiştirmeye başlamıştır. Konutların ilk kullanıcıları olan mübadil ailelerin devamı kuşakların günümüze kadar konutlardaki kullanımının sürekliliği az sayıda konutta saptanmıştır (Harita 5.1). Ayvalık kent dokusunda halen mübadil ailelerin devamı kuşakların bir arada oturduğu mahalle, semt gibi bir yerleşim bulunmamaktadır. Mübadil ailelerin devamı kuşakların kullandığı konutlar kent dokusunda homojen bir yapıya sahip değildir. Bu konutlardaki bütün mekanların Rumlardan sonra günümüze kadar yer ve işlev değiştirmeden kullanımının devam ettiği örnek yoktur. Mübadeleden bugüne kadar konutlarda aynı ailenin kullanımı devam etse de, değişim söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda; kullanıcı niteliğindeki çeşitlilik arttıkça, değişimin de artmasına rağmen, konutlarda

sürekli aynı ailelerin kullanımı durumunda da değişim devam etmektedir. Buna göre; konutlardaki değişimin tek nedeni kullanıcılardaki çeşitlilikten

kaynaklanmamaktadır. Kullanıcı yapısının yanı sıra, zamanla artan düzeyde ihtiyaçlar konutlarda değişime neden olmuştur.

Geleneksel Ayvalık kent dokusu içindeki konutlarda değişimin zamana bağlı olarak üç farklı dönemde etkili olduğu görülmüştür. Buna göre, birinci değişim dönemi; 1922-1950 yılları arasını, ikinci değişim dönemi; 1950-1980 yılları arasını, üçüncü değişim dönemi ; 1980 sonrasını kapsamaktadır.

5.1 Birinci Değişim Dönemi - Yabancılaşma süreci (1922 - 1950)

Mübadele olayının kentlerde yarattığı ortama bağlı olarak, bu dönemi iki süreçte incelemek doğru olacaktır. İlk süreç kentlerde ve konutlarda yabancılaşmanın yoğun olarak gözlemlendiği mübadeleden sonraki 10-15 yıllık dönemdir. İkinci dönem; 1935-1950’li yıllarda geçen süreçtir.

Erim’in kitabında yer verdiği bilgi, Ayvalık’ta birinci değişim döneminin iki süreçte incelenmesinin ve tarihteki kırılma noktasının doğruluğunu göstermektedir. Erim bu konuya ışık tutacak şekilde Ayvalık’a gelen Türk mübadil ailelerin yaşadıklarına dair şunları söylemektedir;

...İskan ve teffiz işleri bir türlü neticelenemiyor...Bu hal yıllarca sürüp gitmişti. Göçmenlerin ‘malına malım’ diyememesinden zeytinlikler bakımsız kaldı; evler ve şehir harap oldu. Nihayet 934 senesinde verilen malların tapuya bağlanması ile zeytinliklerle evlerin kendilerinin olduğuna inandılar ve bu tarihten sonra yıllarca ihmal ettikleri zeytinliklerin tımarına ve evlerin onarımına kendilerini verdiler (Erim, 1948, s.103,104).

Böylelikle, birinci değişim döneminin ilk sürecinde güven duygusundan mahrum olan halk, 1935 yılından sonra üretici duruma geçmekle, konutlarda aidiyet duygusu kazanmaya başlamıştır. Birinci değişim döneminin ilk süreci Anadolu’da olduğu gibi Ayvalık’ta da mübadelenin etkilerinin oldukça yoğun olduğu bir dönemdir.

5.1.1 Mübadelenin Anadolu’da ve Ayvalık’taki Etkileri

1922 yılı Eylül ayında başlayan nüfus mübadelesi 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması’yla resmi nitelik kazanmıştır. Antlaşmaya göre; Anadolu’daki Rumlar Yunanistan’a, Yunanistan’daki Türkler ise Anadolu’ya göç ettirildiler. 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul’da yerleşen Rumlar ile Batı Trakya’da yaşayan Türkler bu zorunlu göç kapsamına girmediler. 1922 yılı Eylül ayından itibaren Adalardan ve Yunanistan’dan gelen Türkler, Anadolu’ya ve Doğu Trakya’ya göç etmeye başlamışlardı. Lozan Antlaşması’ndan sonra göç olayı, her iki devletin idaresinde planlı bir şekle dönüşmüştür. 1924 yılının Ekim ayında büyük

bölümü tamamlanan yer değiştirme işleminin, 1925 yılının başlarına kadar devam ettiği bilinmektedir. Yerleştirme işlemi hem çok uzun süren, hem de çok karışık bir süreç olmuştur. Yunanistan'a 1.100.000 ile 1.200.000 arasında Rum nüfus göç ederken, Türkiye'ye gelen Türklerin sayısı 450.000-500.000 civarındaydı (Güler, 2001, s.171). Nüfuslar arasındaki farka bakılırsa, mübadele olayının yerleştirme esnasında Türkiye açısından sorun olmayacağı görüşü belirse de, yaşanan zorluklar bu avantajı bertaraf etmiştir.

Devlet yerleştirme işleminin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi için bir planlama yaptıysa da, gerçek planlandığı gibi olmamıştır. 13 Ekim 1923 tarihinde mübadele süreci ile ilgili doğacak sorunlarla ilgilenmek üzere Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Adalar ve Yunanistan'dan gelecek mübadil ailelere maddi kaynak sağlamak amacıyla bütçeden destek sağlanması, tarımla uğraşanlara, üretimleri karşılığı avans verilmesi, savaştan zarar gören yerleşimlerdeki onarım işi, mübadil ailelerin gideceği yere kadar taşınmaları, yerleştirilmeleri, beslenmeleri, sağlık sorunlarıyla ilgilenilmesi, yeni kurulan bu bakanlığın görevleri arasında yer almaktaydı (Arı, 2000, s.24). Bakanlık 5 Mart 1924'te bir antlaşma yaparak, Kızılay ile birlikte çalışmaya başlamıştır. Buna göre; bu tarihten sonra mübadil ailelerin beslenme ve sağlık sorunlarıyla ilgilenmek Kızılay'ın görevleri arasında yer almaktaydı (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1.cilt, s.22).

Yer değiştirmede öncelikle esas olan, Rumlardan boşalan yerleşimlere Yunanistan ve Adalardan gelen Türk halkının yerleştirilmesi olmuştur. Yerleşim alanlarının belirlenmesinde dikkat edilen bir diğer unsur ise; gelecek olan mübadil ailelerin nicelik ve nitelikleri ile yerleştirilecekleri bölgenin nicelik ve niteliklerinin uyum içinde olmasıydı. Ancak mübadil Türk ve Rum ailelerin yaşam şekillerindeki farklılık ve konutlarda yaşanan sorunlar, bu uyumun sağlanmasında zorluk yaratmıştı. Giden Rumların %80'i kentli, buna karşılık gelen Türklerin %30'u kentliydi. Psikolojik boyutlarının yanı sıra, bu durum hem gelecek Türklerin, hem de ülkenin sosyo-ekonomik durumu açısından sorun yaratacaktı. Yerleştirme işleminde çıkan aksaklıkları düzeltmek üzere kurulan Mübadele İmar ve İskan Bakanlığı ile Anadolu 10 iskan bölgesine ayrıldı (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1.cilt, s.22).

Rumların ayrıldıkları bölgelerdeki geçim kaynaklarının, gelecek Türklerin ilgi alanları ile aynı olmasına çalışıldı. Böylece mübadil ailelerin, tütüncü, çiftçi, bağcı, zeytinci olarak dört ana gruba bağlı olarak dağıtılmasına karar verildi. Bu paylaşımda Preveze, Yanya, Midilli, Girit ve diğer adalardan 30.000 çiftçi-bağcı, 20.000 zeytinci olmak üzere toplam 50.000 kişinin Ayvalık, Edremit ve Mersin yörelerine gönderilmesi planlanmıştı. Kavala ve Selanik'ten gelenler tütüncü oldukları için bir kısmının Samsun bölgesine, diğer kısmının ise Manisa, İzmir, Menteşe ve Denizli bölgelerine yerleştirilmesi gerekiyordu (Arı, 2000, s.51, 53). Ancak bu uygulama bütün bölgelerde başarıyla uygulanamadı. Mübadele sürecinde yaşanan diğer sorunların yanı sıra, 'emvâl-i metrûke' (terkedilmiş mallar) konusundaki zorluklar sonucunda da, kırsal kesimde yaşayan ve çiftçilikle uğraşan bir aile terkedilmiş bir ev olduğu için kendilerine uygun olmayan bir kente gönderilebiliyordu (Arı, 1990, s.642). Bu uygulamanın sonuçlarında başarısız olunan yerleşimlerden birisi de Ayvalık'tır. Bugün Ayvalık'taki geleneksel konutlarda mübadele sürecinde devletin planladığı şekilde Midilli, Girit Adalarından Ayvalık'a gelen mübadil ailelerin devamı kuşakların yaşadığı öğrenilmişse de, planlanan aksine Selanik'ten, Kavala'dan gelen bazı mübadil aileler Samsun bölgesi yerine Ayvalık'a yerleşmişlerdir. Bugün bazı geleneksel Ayvalık konutlarında bu ailelerin ikinci, üçüncü kuşak fertleri yaşamaktadır. Bu karışıklığın bir kısmı ise, Yunanistan'dan yola çıkmaları esnasında yaşanmıştı. "Türk hükümetinin Türkiye'ye gidecek göçmenleri hiçbir ekonomik değeri olmayan, tarımsal yönden verimliliği bulunmayan topraklara yerleştireceği ve böylece bu insanların gittikleri bu yerlerde eriyip tükenecekleri" gibi olumsuz söylentilerin mübadil ailelerde yarattığı endişe nedeniyle, bazıları kendileri için ayrılan vapura değil, kendi gitmek istedikleri yere hareket edecek olan vapurlara biniyorlardı (Arı, 2000, s.81). Bunun sonucunda da gittikleri yerlerde sosyal ve kültürel açıdan uyum zorlukları yaşanıyordu. Yer yer yığılmalar söz konusu oluyordu. Mübadil ailelerin geldikleri yerlerdeki taşınmazlarına eş değerde bir mülk edinmelerinin sağlanması Lozan Barış Antlaşması'nın yükümleri arasındaydı. Yunanistan'dan ayrılmadan mal bildirim beyannamesi alan aileler şanslıydı. Bir kısım aile ise, savaş sonrası Türklerle uygulanan baskı dolayısıyla beyannamelerini alamadan bir an önce Türkiye'ye sığınma isteğindediler (Arı, 2000, s.75). Kurtuluş Savaşı esnasında Yunanistan ve

Adalarda yaşayan Türk halkının can emniyetleri kalmamıştı ve her ne kadar yaşadıkları bölgeden ayrılmak istemeseler de, bir taraftan da yaşam korkuları onları bu zorunlu göçe istekli olmaya zorluyordu. Nitekim mübadil Hasan Olcay anılarını anlattığı bir yayında şunları söylemektedir: “Mübadeleyi biz istedik, çünkü Kurtuluş Savaşı Anadolu’da sürerken bizim Girit’teki yaşamımız tehlikeye girmişti” (İzbek, 1996, s.374). İçinde bulundukları ortam onlar için mübadeleyi zorunlu kılsa da, birçok aile geldikleri yerlerde uzun süre mutlu olamamışlardı. Nitekim mübadil ailelerin devamı fertlerinden edinilen sözlü bilgiler, birinci değişim döneminde Ayvalık’a gelen ailelerin yaşantısına ışık tutmaktadır. Buna örnek olarak 48 envanter nolu konutun kullanıcısı, Midilli’den Ayvalık’a gelen babaannesinin anlattıklarını şöyle aktarmaktadır: “Babaannemin Midilli’deki evi çiftlik gibi, çok büyük ve güzelmiş. Koyunları, portakal bahçeleri, emrinde çalışanları varmış. Mübadeleden sonra Ayvalık’a geldiklerinde, hemen geri döneceklerine inandıkları için, yerleştirdikleri bu evi hiç önemsememişler. Eşyalarının hiçbirini getirememişler. Babaannem Rumlar gibi ocakta odun yakmamış, sac sobası kullanmış. Babamı kapının arkasında leğende yıkarmış. Ölene kadar ağlayarak Midilli’deki evini anlatırdı” (13.02.2001 tarihli sözlü görüşme).

Anadolu’da bazı yerleşimlerdeki yığılmalar ve evlerle ilgili sorunlar mübadil ailelerin hakkı olan evlere yerleştirilmelerine engel teşkil ediyordu. Kendilerine arazi ve ev verilecek olan mübadil aileler bir yandan da savaştan henüz çıkan fakir Türk halkının tepkisiyle karşılaşıyorlardı. Türkiye’den giden Rumların sayılarına göre; bir evde ortalama beş kişinin yaşadığı varsayılarak, giden Rumlardan kalan ev sayısı yaklaşık olarak 250.000 adettir. Ancak sağlıklı biçimde oturulabilecek 100.000 ev olduğu saptanmıştır. Bunun da 75.000 i yağmalanmıştır. Yağmalama dışında 100.000’i aşkın ev de yangınlarla yok olmuştur. Bu yüzden Rumlardan kalan evler Türklerin yerleştirilmesinde yeterli gelmiyordu. Anadolu’dan giden Rumlar genellikle ticaretle uğraşan varlıklı aileler olduğu için, bunların terk ettiği evler de köşk niteliğindedir. Bunlardan boşalan evlere Türkler yerleştirilmeye başlanınca, bunların da bir çoğu yoksul aileler olduğundan, bu büyük ve gösterişli konutlar tahrip edilmeye başlanmıştır. Evler çok büyük olduğundan ve ev sayısına göre yerleştirilecek Türklerin sayısı daha fazla olduğundan, alt kat bir aileye, üst kat başka

bir aileye veya bir kat ikiye bölünmek suretiyle daha fazla aileye verilmiştir (Arı, 2000 Şubat). Böylelikle Anadolu'da mübadele sürecinin geleneksel konutlardaki etkileri olumsuz sonuçlara yol açmıştır.

Rumlardan kalan evler terkedilmiş ve harap durumdaydı. Ciddi onarımlar gerektiriyordu. Mübadele İmar ve İskan Bakanlığının emriyle iskan komisyonlarının yürütülen evlerin onarım işleri kış aylarının getirdiği zorluklara rağmen 1924 yılının Mart ayında büyük ölçüde tamamlanmıştı (Arı, 1990, s.643,644). Bazı evlere ise savaştan sonra her şeyini yitiren yerli halktan aileler yerleştirildi. Ayvalık'ın bazı köyleri de bu yerleşimlerden birkaçıdır (Arı, 2000, s.11). Bazı evlerin ise, memur ve yöneticilerin kullanımına sunulduğu bilinmektedir. Ayvalık'ta çalışma alanı içindeki 69 ve 78 envanter numaralı evler bunlardandı. Evlerin bir kısmında ise, daha önce aynı çevrede yaşayan aileler ve akrabalarının el koymasıyla fuzuli işgaller söz konusuydu. Bu evlerin tahliye ettirilmesi, boşalan evlere aynı sayıda göçmen yerleştirilmesi, harap durumdaki evlerin onarımı, Anadolu'nun her yerinde yaşanan sorunlardı. Anadolu'nun birçok yöresinde mübadil aileler evlere yerleştirilinceye kadar, barınmaları için geçici misafirhaneler kurulmuştu. Bunların övgüyle söz edilenlerinden birisi de, Ayvalık'taydı. Mübadil ailelerin misafirhanelerde en çok üç gün kalmaları planlanmıştı, bu süre içinde kendilerine ayrılan evlere geçmeleri düşünülmüştü. Ancak bu sürenin zaman zaman uzadığı görülmüştür. Misafirhanelerin maddi kaynağı devlet ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi çeşitli yardımsever kuruluşlar tarafından sağlanıyordu. Ekonomik durumu iyi olan aileler ihtiyaçlarını kendileri karşılıyordu (Arı, 2000, s.94-97).

Mübadeleden sonraki süreçte Anadolu'nun bütününde geçerli olan bu sorunlar, Ayvalık'ta da yaşanmıştır. Üstelik diğer yerleşimlerin aksine, Ayvalık 'ın tamamının Rum olması, mübadeleden sonra kentin tamamında bir el değiştirme olayını gündeme getirmiştir. Fakat bir yandan da bu durum, Ayvalık'taki konutların savaş sonrası yangınlar ve yağmalama olaylarından daha az etkilenmiş olmasına neden olabilir. Zira mübadeleden önce Rumlarla Türklerin bir arada yaşadığı yerleşimlerde, savaş sonrasında fakir Türk halkının konutlardaki harabiyeti daha fazla olmuştur. Bu yüzden Ayvalık, konutlardaki yangın ve yağmalanma olayları konusunda diğer

yerleşimlere göre daha şanslı olmuştur. Ancak etkileri az da olsa, bugün de Ayvalık'ta yok olmuş ya da kullanılmayacak kadar kötü durumda olan terkedilmiş konutlardaki harabiyetin nedeninin mübadele sürecinde yaşanan olaylara kadar uzandığı düşünülebilir.

Mübadelenin ilk yılları büyük zorluklar içinde geçmişti. 1940-1945 yıllarına kadar ekonomik ve tıbbi alanda yaşanan sıkıntılar Türkiye'de nüfusun artma oranında düşüşe neden olmuştur (McCarthy, 1995, s.135). Türkiye'ye gelen mübadillerin oldukça zor şartlardaki yolculukları, geride bıraktıkları yaşam standardını yakalama çabaları, yeni yerleşim bölgelerine uyum sağlamaları, birçoğu kış aylarında gerçekleştirilen göçün ağır şartlarından bir an önce kurtulmak için barınacakları bir eve yerleştirilmeleri, üretici konuma geçip hayatlarını devam ettirmeleri, bunun için gerekli toprak, iş kaynağı, kredi ve donanımın sağlanması gerçekten çok zor ve karışık bir süreçti. Bu olayların yaşandığı yıllarda birçok mübadil aile kendi isteği olmadan ya da ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmaksızın sadece bir ev sahibi olmanın peşindeydi. Bu durumda Ayvalık'taki konutlara yerleştirildikleri ilk zamandan, üretici konumuna geçmeye başladıkları döneme kadar (1922-1935) mübadil Türk aileler konutları Rumlardan aldıkları gibi kullanmışlardır. 1935 yılından sonra, devletin de önem verdiği ilk iş olan bir ev edinme kaygısından sonraki dönemde, şüphesiz geçinme sıkıntısı gündeme gelmiştir. Rumlardan kalan tarla, bağ, bahçelerin değerlerinin saptanması, bunların mübadil ailelere Yunanistan'daki taşınmazlara karşılık paylaştırılması ve bunun sonucunda toprakların ekilip biçilerek gelir getirir seviyeye ulaşması şüphesiz çok zaman alacaktı. Bunlara bağlı olarak mübadil ailelerin yeni mal alma veya sahip oldukları evlerde ihtiyaçlarına göre onarım yaptırmaları için on yıldan fazla bir zamana ihtiyaçları vardı (Arı, 2000, s.74). Bu yüzden mübadil aileler yeni mülk sahibi olamadan, Ayvalık'taki konutları uzun süre kullanmışlardır.

Geleneksel Ayvalık konutlarının değişim sürecinde 1922-1950'li yılların ikinci dönemi, yabancılaşmanın giderek azalarak, mübadillerin yeni yerleşimlerine adaptasyonu için gerekli koşulların sağlanmaya başladığı bir dönemdir. 1935-1950'li yıllar arasındaki bu süreçte aileler artık üretici konuma geçmişler, mübadelenin ağır

şartlarını bir anlamda geride bırakmışlardı. Anadolu'nun diğer bölgelerinde de olduğu gibi, Ayvalık'ta da kendi yaşamlarına bir şekil vermişlerdir. Bu dönemde konutları sahiplenmeye başladıkları, ancak yine de ilk dönemin sıkıntılarını taşıdıkları görülmektedir. Şunu belirtmek yerinde olacaktır; 1935 yılından sonra Ayvalık ve Cunda (Ali Bey Adası) Adasında yerleşen mübadillerin tamamının bu yörede yaşamaya devam ettiklerini söylemek mümkün değildir. Bu konuda Ayvalık Cunda'ya göre daha şanslı bir yerleşim olmuştur. 1935 yılından sonra Ayvalık'ın hızla gelişme göstermesi, Cunda'daki bir kısım mübadil halkın da, Ayvalık'a yerleşmesine yol açmıştır. Cunda'da yerleşen diğer kısım halkın bir bölümü de, yerlerinden memnun olmayarak Anadolu'nun başka yerlerine gitmiştir. Bu durum kullanıcıların yaşadıkları bölgeyi benimseyerek, aidiyet duygusunun oluşmaya başladığının bir göstergesidir. Ayrıca geldikleri yerlerdeki anı değerlerini konutlarına taşıyarak, yeni yerleştirildikleri konutlara kimlik kazandırmaya başlamışlardır.

Birinci değişim döneminin sonlarına doğru Ayvalık'ta çalışma alanı içindeki sadece bir konutta mübadil olmayan Türk ev sahibine rastlanmaktadır. Konutlardaki kullanıcılar çok büyük oranda mübadil Türk ailelerdir (Grafik 5.2). Mübadele ile yer değiştiren topluluklar sonuç olarak aynı coğrafyada yaşamış, birbirleriyle çok fazla ortak yönleri olan gruplardı. Umar, yüzyıllar boyu bir arada yaşamalarının sonucu olarak, Türk ve Yunan uyruklu bu iki topluluğun kültürel etkileşimlerinin yoğun olduğu konusuna dikkat çekmektedir (Umar, 1974, s.27). Bu yüzden mübadil ailelerin yeni yerleşimlerde yadırgadıkları unsurların çok büyük ölçüde farklılık göstermesi beklenmeyebilir. Ancak yaşamlarını etkileyen mekanlar dışındaki alışkanlıklar, geçim kaynakları gibi unsurların önem kazanması, yadırgama konusunu daha anlaşılabilir bir hale getirmektedir. Üstelik mübadil ailelerin yerleştirdikleri evlerin birçoğunun harabe halinde olması mekanları yadırgamadan öte, kullanılmayacak duruma getirmiştir.

5.1.2 Mübadelenin Geleneksel Ayvalık Konutlarına Yansıması

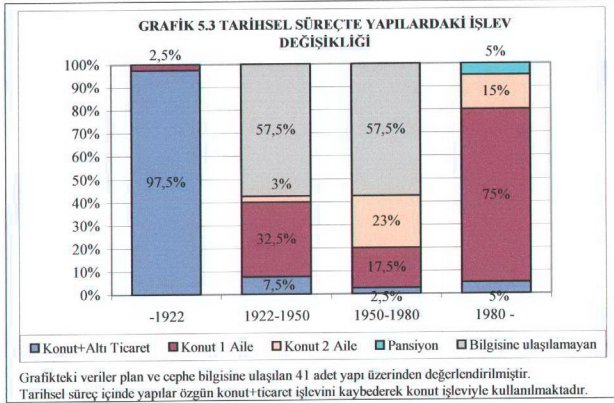
Konutlardaki etnik farklılığın gerçekleştiği birinci değişim sürecinin ilk döneminde (1922-1935), mekanda hemen hemen hiç değişiklik görülmemektedir. Yukarıda sözü edilen, mübadele sürecinde yaşanan zorluklardan dolayı, öncelikle bir ev sahibi olma kaygısı, Türklerin konutları değişiklik yapmadan kullanmalarına neden olmuştur. Mübadele sonucu, konutlardaki harabiyetin neden olduğu,

Resim 5.1
2 Envanter nolu Konut

mekandaki bozulmalara yönelik onarımlara ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Bunlar da sadece kullanıma cevap verecek nitelikte basit onarımlar şeklinde gerçekleşmiştir. Bu onarımlar konutların özgün durumunu bozmayacak niteliktedir. Çalışma alanı içindeki 2 envanter nolu konutta meydana gelen bir yangın sonucu, yapının tamamıyla özgün haline uygun olarak onarıldığı bugünkü kullanıcılarından edinilen bir bilgidir. Ancak konutun, özgün plan tipolojisini yansıtmaya rağmen, diğerlerinden farklı olarak özensiz giriş kapısı dikkat çekmektedir (Resim 5.1). Bu konuttaki diğer değişiklikler ileri dönemlere tarihlenmektedir. İkinci dönemde (1935-1950) görülen değişiklikler ise, ihtiyaca yönelik küçük boyutlarda, hatta bazen geçici niteliktedir.

Anket değerlendirmeleriyle anlaşılmıştır ki; ilk gelen Türk ailelerden bazıları, mübadelenin ilk yıllarında, Rumların konutların zemin katını ticari amaca yönelik kullanma geleneklerini sürdürerek, bu katı bakkal olarak kullanmışlardır (Örnek; 32, 27 envanter nolu konutlar). Fakat bu oran oldukça düşüktür. Zira yukarıda da anlatıldığı gibi; Ayvalık'a ilk gelen ailelerin geçim kaynaklarını oluşturması epey bir zaman almıştır. İlerleyen süreçte de, konutlarda Rumlar dönemindeki kadar ticarete yer verilmediği görülmüştür. Birinci değişim dönemine ilişkin konutların tamamında bilgiye ulaşılammıştır. Edinilen bilgiye göre; bu dönemde konutları bir ailenin kullanımı büyük oranda söz konusudur. Çok küçük oranda ise; mübadil aile ve devamı olan ilk kuşağın konutu birlikte kullandığı duruma rastlanmıştır (Grafik 5.3).

Birinci değişim döneminde de, özgünde zemin katta planda ve cephede tipolojiyi oluşturan ticaret unsurunun etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Fakat bu durumda mübadil ailelerin katkısı yoktur, tamamen Rumlardan kalan bir özelliktir. Bir başka deyişle; mübadil ailelerin bir çoğu, karakteristik zemin katları Rumlarla aynı amaca yönelik kullanmasa da, konutlarda planda ve cephede değişiklik görülmemektedir. Rumlardan miras kalan bu plan ve cephe özelliği ile Ayvalık'a ilk gelen mübadil ailelerin zemin katı yine ticari amaca yönelik kullandığı az sayıdaki konuttan biri 29 envanter nolu konuttur (Şekil 5.1, Şekil 5.2). Yapı, 1901 yılında inşa edilmiştir. Çalışma alanı içinde giriş kapısının yanı sıra, üç adet depo/dükkan kapısının bulunduğu tek konut olması, yapıda ticaret işlevinin ağırlıklı yer tuttuğunu göstermektedir (Şekil 5.1). Korunan özgün izlerden bir benzerinin karşısındaki 26 envanter nolu konutta (Resim 5.3) yer aldığı anlaşılan en büyük depo/dükkan kapısı, konutun batı cephesindedir (Resim 5.2). Diğer iki küçük kapı ise, özgün konutun güney yan cephesinde yer almaktadır (Şekil 5.1). Bu konutta 1950 yılında Kömürcü Osman diye bilinen mübadil ailenin vefatına kadar, zemin kat bakkal olarak kullanılmıştır. Bu yüzden depo/dükkan kapılarının kullanımı da bu tarihe kadar devam etmiştir. Konutta özgünde olduğu gibi birinci katta yaşama, ikinci katta yatma mekanları yer almıştır (Şekil 5.2). Konuttaki ilk değişiklik, 1950'de konutta ticaret işlevinin sona ermesiyle depo/dükkan kapılarının kapatılmasıdır (Resim 5.2). Zemin kat yaşama amaçlı kullanılmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte de konutta plan, cephe ve kütledeki değişiklikler devam etmiştir.

Resim 5.2
Kapatılan Depo/Dükkan Kapısı
(Envanter no: 29)

Resim 5.3
Korunan Depo/Dükkan Kapısı
(Envanter no: 26)

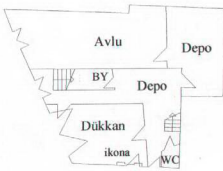
Ön Cephe (Batı)

Şekil 5.1
29 Envanter nolu Konut
Özgün Cepheler

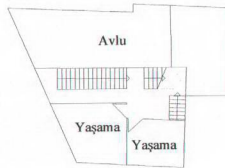

Yan Cephe (Güney)

0 1 2 3 4 5 metre

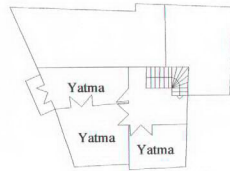

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

Şekil 5.2
29 Envanter nolu Konut
Özgün Planlar

2. Kat Planı

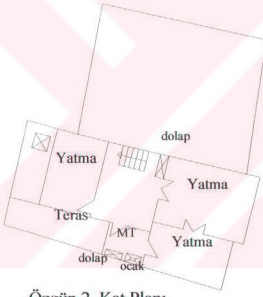
0 1 2 3 4 5 metre

görüldüğü gibi; birinci değişim döneminde büyük oranda konutta banyo mekanı olmayışı bu bilgileri doğrulamaktadır. Buradan da mübadeleden sonraki süreçte Türklerin Rumların kullandığı yöntemlerle banyo yaptıkları anlaşılmaktadır. Rumlar döneminde de, az sayıda konutta banyo mekanının izine rastlanmıştır. İkinci değişim döneminde banyo mekanı görülmeye başlanan konutların sayısında biraz artış görülse de, 1980 sonrasında banyo mekanlarının varlığı hızla artış göstermiştir (Harita 5.2). Buradan da Ayvalık'taki su sorununun ikinci değişim döneminde giderilmiş olabileceği, ancak bunun yeni banyo mekanlarına yansımalarının oldukça yakın bir tarih olan 1980'lere kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Yorulmaz'ın aktardıkları da bu bilgiyi doğrulamaktadır: “Kurulduğundan 1953 yılına dek Ayvalık, su gereksinimini kuyulardan, sarnıçlardan karşılamıştı. Hemen her evin bahçesinde, avlusunda ya bir kuyu ya da bir sarnıç vardır. Genelde bu sularla evin temizlik işleri görülürdü. İçme suyu ise, kentin güney batısında, İzmir yolunun altında kalmış bir kesimdeki Yedi Kuyulardan sağlanırdı...Sucular bu kuyu sularını merkeplerine yükledikleri ağaçtan yapılmış silindiri andıran fiçilerle taşırlandı...Sucu içme suyunu vereceği evin önüne gelir: sucuuu...diye seslenirdi...Nihayet Altınova ovasında açılan kuyulardan sağlanan su, şehir şebekesinin de yapılmasıyla 1953 yılında Ayvalık, düzenli olarak suya kavuştu” (Yorulmaz, 1998, s.95).

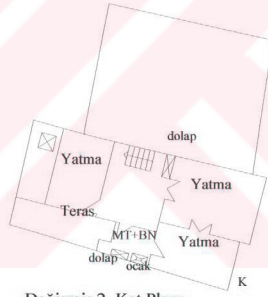
Rumların kullandığı banyo mekanı bulunan bazı konutlarda, birinci değişim döneminde Türkler, özgün mekanı kullanmayıp, yeni banyo mekanı yaptırmışlardır. İlk etapta alelacele, özenmeden sadece ihtiyaca yönelik yaptırılan bu banyolar, konfor düzeyi son derece düşük mekanlardır. Hatta ocaklı yaşama mekanının içine açılan banyolar da vardır (Resim 5.4 ve Şekil 5.3). Bunların bir kısmı, daha sonraki dönemde iptal edilmiştir. Bir kısmı ise, 45 envanter nolu konutta olduğu gibi, mutfak mekanının uzantısı olarak kullanılmıştır (Resim 5.4). Bu kullanım da, son dönemde iptal edilmiştir. Bir başka deyişle mutfak, yaşama ve banyo aynı mekan içindeyken, Türkler memnun olmadıkları bir ortamda yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Resim 5.4
Yaşama mekanına açılan ilave
mekan - Banyo

Özgün 2. Kat Planı

Değiştirilmiş 2. Kat Planı

Şekil 5.3
45 Envanter nolu Konut

Ayvalık konutlarının kullanıcılarının etnik açıdan değiştiği birinci değişim döneminde küçük değişiklikler dışında konutlar özgün halini büyük oranda korumuştur (Grafik 5.1). Anket değerlendirmelerinden de anlaşıldığına göre, bunda iki unsur etkili olmuştur. Bunlardan birincisi; zorunlu göçten dolayı adalardan gelen Türk halkının tüm varlıklarını geldikleri yerde bırakmak durumunda kalmış olmalarıdır. Bu yüzden Ayvalık'a geldiklerinde karşılaştıkları maddi zorluklar, onların isteseler de konutları uzun süre değiştirmeden kullanmalarına neden olmuştur. Bunda şüphesiz yerleştirme işlemlerindeki karışıklığın da payı vardır. Mübadil

aileler ve devamı kuşaklardan edinilen bilgiye göre, ikinci unsur ise; bu zorunlu göçten memnun olmayan Türk halkının Ayvalık'ta uzun süre geldikleri yerlere geri dönecekmiş umudu ile yaşamış olmalarıdır. Bu durum başlangıçta onların konutlardaki aidiyet duygusunu engelleyen ve konutları buldukları gibi kullanmaya iten bir başka unsur olmuştur. Kullanıcılar ancak bu dönemin sonlarına doğru aidiyet duygusu kazanmaya başlamıştır. Rumlar için de durum aynıydı. Onlar da bu zorunlu göçten memnun değillerdi, Ayvalık'ta alışmış oldukları yaşamı, evlerini, topraklarını bırakıp gitmek istemiyorlardı. Anadolu'nun diğer yerlerinde de olduğu gibi, Ayvalık'ta da bazı Rum ailelerin Türkler tarafından saklandığı bilinmektedir (Arı, 2000, s.87).

5.2 İkinci Değişim Dönemi - Adaptasyon Süreci (1950 - 1980)

Adaptasyon süreci olarak da adlandırabilen, 1950'li yıllarda başlayan bu süreç 1980'lere kadar sürmüştür. Konutlarda yapılan değişiklikler açısından 1950-1980'li yıllar da, birinci değişim sürecinde olduğu gibi, iki bölümde incelenebilir. Bu dönemin başlangıcından 1960'lı yılların ortalarına kadar (1950-1965), konutlarda adaptasyon sürecinin etkileri, geriye dönülebilen küçük değişikliklerde kendini göstermektedir. Özgün izler büyük oranda korunarak, yapılan ilave ve değişiklikler küçük boyutlarda, basit onarımlarla gerçekleştirilmiştir. 1965 yılına doğru ve sonrasında, özellikle 1970'li yıllarda, adaptasyon sürecinin etkileri konutlarda yer yer kalıcı değişikliklerin yapılması ile sonuçlanmıştır. Yeni mekan bölüntüleri, konutta küçük de olsa kütsel değişiklik yaratacak genişleme ve ilaveler, bazı özgün mekanların iptali veya kullanım dışı bırakılması değişimin adaptasyon süreci olan ikinci döneminin (1965-1980) son zamanlarına doğru artan birtakım değişikliklerdir. Ancak bu onarımlar büyük ölçüde özgün durumuna uygun ve konutlarda az ya da çok az nitelikte bir değişime neden olmuştur (Grafik 5.1). Adaptasyon sürecinde, birinci değişim dönemine göre sayıları azalsa da, özgün halini koruyan konutlara rastlanmaktadır.

İkinci değişim döneminin ilk sürecinde, konutlarda birinci değişim dönemindeki uyum çabaları, anı değerleri ve kimlik arayışları geride kalmıştır. 1950'lerden sonra ailelerin kentte ve konutlardaki adaptasyonu gerçekleşirken, ekonomik açıdan kazanılmış yeni değerler önem kazanmıştır. Bu dönemde üretici konumundaki ilk mübadil aileler kendi geçim kaynaklarını oluşturmuşlar, hatta bu yıllarda etkin olmaya başlayan ikinci kuşak fertlerine de geçim kaynağı oluşturacak imkanlar sunmaya başlamışlardır. Pekçok ailenin oturacağı bir evi ve işletebileceği bir tarlası vardı. Artık mübadil aileler Ayvalık'ta yaşamak zorunda olduğunu tam anlamıyla anlayarak, mekanlara ve kente dair aidiyet duygusunu geliştirmişlerdir. Bunun sonucunda da konutlarda kendi mekan ihtiyaçlarına yönelik yaptıkları küçük değişiklikler görülmektedir. Bu dönemde konutların kullanıcılarındaki çeşitliliğin artmaya başladığı görülmektedir (Grafik 5.2). Mübadil ailenin yetişkin yaşa gelen ikinci ve üçüncü kuşak fertlerinin evlenmesiyle büyük oranda konutta iki aile birlikte

yaşamaya başlamıştır. Mübadil ailelerin evlenen ikinci kuşak fertlerinin bir kısmı özgün konutu terk ederek, başka bir konutta yaşamayı tercih etmişlerdir. Böylelikle mübadil ailenin konuttaki tek başına kullanımı devam etmiştir. Diğer bir yandan da mübadil ailelerin vefatıyla, bazı konutlarda ikinci kuşak fertlerin bir aile olarak kullanımı söz konusu olmuştur. İkinci kuşak fertleri, mübadil ailelerinin aksine büyük oranda Ayvalık' ta doğmuş ve/veya büyümüştür. Bir kısım konut ise, Türkler arasında el değiştirmeye başlamıştır. Bu el değiştirmenin bir şekli, satış ya da kiralama yoluyla gerçekleşmiştir. Söz konusu bu el değiştirmede mübadil Türklerden sonra bir kısım konutların 2.Türk ev sahipleri, Anadolu'nun iç kısımlarından gelen Türklerden oluşmaktaydı. Böylelikle bu dönemde Ayvalık konutunu kullananların kimlikleri farklılaşmaya, artık hepsi Türk olmalarına karşın, Ayvalık dışından da gelenlerle birlikte topluluk içindeki çeşitlilik artmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra 1980'lere doğru konutlardaki değişikliğin niteliğinin ve miktarının artmaya başladığı görülmektedir (Grafik 5.1). İkinci değişim döneminde konutlardaki değişim kullanıcıya ve kullanıcı dışındaki etkenlere bağlı olmuştur.

5.2.1 Kullanıcı Dışındaki Etkenlere Bağlı Değişimler

Birinci değişim döneminin sonlarına doğru, 1944 yılında Ayvalık'ta meydana gelen bir deprem konutlardaki etkisini 1950'lerden sonra adaptasyon sürecinin ilk yıllarında göstermeye başlamıştır. Bu olay mübadeleden sonra henüz kendine gelen halk için yeni bir sarsıntı oluşturmıştır. Konutlara ve ortama henüz ayak uydurmaya başlayan Ayvalık halkı depremden dolayı maddi sıkıntıya düşmüştür. Bazı konutların yıkıldığı, bazılarının ise taşıyıcı sisteminin onarım gerektirecek boyutta zarar gördüğü bilinmektedir. 6 Ekim 1944 tarihindeki depremden 4 yıl sonra, Erim 6 Aralık 1948 tarihli yazısında, depremin Ayvalık şehrini harap ettiğini, yıkılan binaların yerine yeni binalar yapıldığını, ya da onarıldığını belirtmektedir (Erim, 1948, s.105).

Geleneksel Ayvalık konutlarında deprem birçok açıdan etkili olmuştur. Bunlardan birisi; konutların yapı-parcel ilişkisinde gerçekleşen değişikliklerdir. Deprem sonrasında çalışma alanı içinde yıkılan bir evin yer aldığı parsel, bitişiğindeki 17

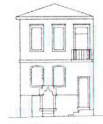
envanter nolu konutun avlusu olarak kullanılmaya başlamıştır. Harita 4.6'da da görüldüğü gibi (yeşil ile boyalı olan parsel) çalışma alanı içinde özgünde avlusu olmayan bu konut, depremden sonra avlulu bir konut olarak kullanılmaya devam etmiştir. Buna bağlı olarak konutun avlu cephesine ilave edilen pencere ve kapı bulunmaktadır.

Depremin yapı-parcel ilişkisinde değişikliğe neden olduğu bir diğer durum, 78 envanter nolu konutta görülmektedir. Çalışma alanı içinde yer alan bu konutta 1951 yılında gerçekleşen ilk onarımda, Mareşal Çakmak Caddesi 11.Sokakta, bitişik parselde yer alan konutun yıkılmasıyla, bu parsel çatısı kapatılarak, konutun zemin katından geçilen tek katlı bir yaşama mekanı haline dönüştürülmüştür. Böylelikle özgün konuta yol cephesinden de görülen kütleli ilave gerçekleşmiştir (Şekil 5.4 ve Şekil 5.6). Bu konuttaki diğer değişiklikler de adaptasyon sürecinin ikinci döneminde gerçekleştirilmiştir. 1968 yılında avludaki özgün wc yıkılarak, zemin kattaki özgün mutfak avluya doğru genişletilmiştir. Aynı zamanda kütleli olarak avluya taşarak, mutfaka açılan, yeni bir wc eklenmiştir. Zemin katta bu mekanın üstü, birinci katta da genişletilerek bir yatak odası ilave edilmiştir. Özgün teras kapatılarak, banyo olarak kullanılmaya başlamıştır. Banyo mekanına bitişik, daha küçük bir de teras eklenmiştir (Şekil 5.5 ve Şekil 5.7). Bu konutta bilgiye ulaşılan ilk kullanıcılar mübadil aile değildir. Birinci değişim döneminde de aktarıldığı gibi, konutların bir kısmına Ayvalık'ta görevli devlet memurları yerleştirilmişti. 1913 yapım tarihli 78 envanter nolu bu konut da bunlardan biridir. Aynı ailenin devamı olan bugünkü kullanıcılardan öğrenildiğine göre; babalarının ilk defa 1915 yılında İzmir'den Ayvalık'a gelmesiyle, bu konut kendilerine devlet tarafından verilerek, 1926 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Bugün de konut aynı ailenin ikinci kuşak fertleri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca bu yapı Ayvalık'ta en son tarihli konutlardan biri olması açısından da önemlidir. Bu konudan Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özellikleri başlığı altında detaylı olarak bahsedilmektedir (Resim 4.5).

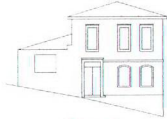
Ön Cephe

Şekil 5.4

78 Envanter nolu Konut
Özgün Cepheler

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

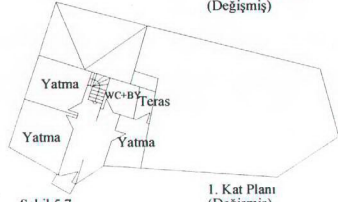
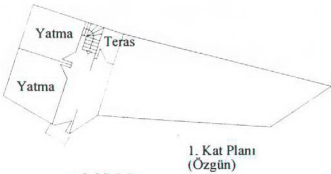
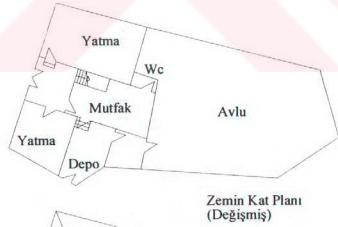
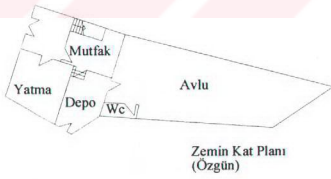
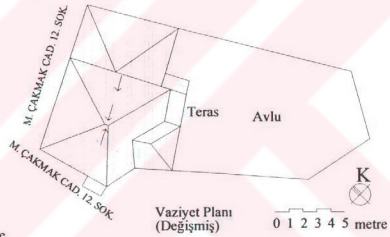
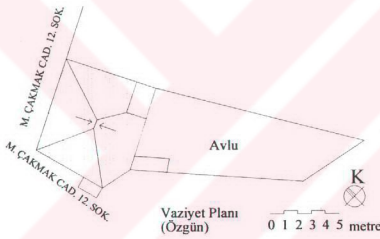
Ön Cephe

Şekil 5.6

78 Envanter nolu Konut
Değişmiş Cepheler

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 5.5
78 Envanter nolu Konut
Özgün PlanlarŞekil 5.7
78 Envanter nolu Konut
Değişmiş Planlar

Resim 5.5
Konutun deprem sonrası yıkılan
2.katının izleri (Envanter no: 75)

Deprem, yapı-parsel ilişkisinin yanı sıra, konutlarda cephe ve kütleli açıdan da etkili olmuştur. Depremden sonra ikinci katı yıkılan 76 envanter nolu konutta onarım yapılmadan, özgün halinde 2,5 katlı olan konutun, bugün üst katının olmadığı gözlenmiştir (Resim 5.5). Buradan da depremin etkileri sonucu konutlarda kütleli değişikliklerin, yapı-parsel ilişkisinde yatayda ve düşeyde görülebildiği gibi, aynı parsel içinde sadece düşeyde de gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Şekil 5.8 ve Şekil 5.10). Bu konutta yatayda ve düşeyde, plan ve

arka cephede kütleli yansıyan, özgün avlu mekanındaki değişiklikler üçüncü değişim döneminde gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.9 ve Şekil 5.11).

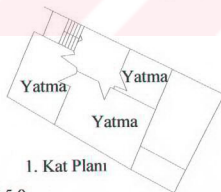
Şekil 5.8
76 Envanter nolu Konut
Özgün Cephe

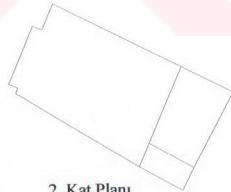
Şekil 5.10
76 Envanter nolu Konut
Değişmiş Cephe

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

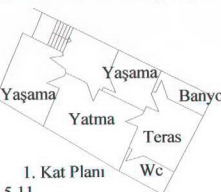

2. Kat Planı

Şekil 5.9
76 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

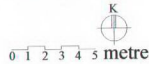

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

Şekil 5.11
76 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

Depremde zarar gören konutların cephelerinde yer yer özgün haline uygun, kimi zamanda özgün halinin dışında onarımlar yapılmıştır. Aynı parsel içinde gerçekleşen bu değişiklikler çoğu zaman ahşap karkas yapım sistemiyle inşa edilmiş özgün kapalı çıkmalarda gözlenmektedir. 20 envanter nolu konutta kullanıcıların depremden zarar gören çıkmayı, 1951'deki onarım esnasında iptal ettikleri, hem kullanıcılardan alınan bilgilerle, hem de cephedeki izlerden anlaşılmaktadır. Bu konutta kullanıcılarla yapılan görüşme, konuta bitişik, özgün halinde birbirlerinin aynısı diğer iki konutun cephe değişikliği bilgisine de ışık tutmaktadır. Ayvalık'ta az rastlanan sıra konutlar şeklindeki yapılardan birinin cumbası özgün durumunu kaybederek onarım görmüş; diğeri ise iptal edilmiştir (Resim 5.6). Üst katlardaki pencere boyutları da değişmiştir (Şekil 5.12). Bu iki konuttaki cephe değişikliğinin ne zaman yapıldığı hakkında bilgi edinilememiştir. Ancak sadece ikinci katlarda görülen bu değişimin, gözlem sonucu edilen bilgiye dayanarak, üç konutta da depremin etkisiyle oluşan cumbaların taşıyıcı sistemindeki bozulmalar sonrasındaki onarımlarla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Resim 5.6 Sıra Konutlar
(Envanter no:20, 19, 18)

Özgün Ön Cepheler

Değişmiş Ön Cepheler

Şekil 5.12

20, 19, 18 Envanter nolu Konutlar

0 1 2 3 4 5 metre

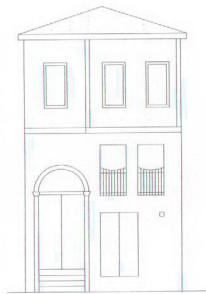
Geleneksel kent dokusunda cephede, genellikle birinci katlarda özgün durumunu koruyan bazı konutların ikinci katlarındaki değişim depremin etkisi ile oluşmuştur. İkinci kat cephelerinde gerçekleştirilen onarım sonrasında özgün niteliğini kaybeden konutlardan birisi de, 16 envanter nolu konuttur (Resim 5.7). Yapı, geleneksel Ayvalık konutunun özgün izlerini sadece zemin ve birinci kat cephelerinde taşımaktadır. Konutun zemin kattaki süslü, özgün giriş kapısı, özensiz depo kapısı ve yanında özgün wc'yi aydınlatan küçük delik ve birinci kattaki sardunyalıklı pencerelerle iki kat çok tipiktir. İkinci kat cephesi kat yüksekliği ve açıklık oranlarıyla geleneksel niteliktedir (Şekil 5.13). Depremin konutların ikinci

katlarındaki değişime neden olduğu bir diğer örnek ise, 28 envanter nolu konuttur (Resim 5.8). 1881 tarihli yapıda büyük bölümü yıkılarak, betonarme sistemiyle inşa edilen ikinci kat, özgün niteliğini kaybetmiştir. Bu katta konut geleneksel cephe tipolojisinden ayrılmaktadır (Şekil 5.14). Bu konutlarda da cumbaların ikinci katlarda yer alması nedeniyle, taşıyıcı sistemde yarattığı bozulmalardan dolayı, depremin üst katlarda değişikliğe yol açtığı anlaşılmaktadır. İkinci değişim döneminin başlarında, yukarıda da örnekleri verilen, konutlardaki değişime neden olan ortak etkenlerden birisi Ayvalık'ta 1944 yılı sonlarında yaşanan depremdir.

Deprem dışında yapı-parsel ilişkisindeki bir diğer değişiklik; bazı bitişik konutlarda görülen tevhit ve ifraz işlemleridir. Bazı konutların parsellerinde ifraza neden olan veya ifrazın neden olduğu, bazılarında ise değişikliğe yol açmasa da, özgünde birbirine geçilebilen ayrı parsellerde yer alan konutların bağlantılarını sağlayan kapıların kullanımının bu dönemde iptal edildiği görülmektedir. Bu kapıların varlığı, bitişik konutların kullanıcılarının özgün halindeki akrabalık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bir konutun herhangi bir katından diğer konuta geçişi sağlayan kapılar, mübadele sonrasında konutların ayrı ailelere ait olmasıyla ihtiyaç dışı kalmıştır, fakat ikinci değişim dönemi boyunca özgün izlerini korumuştur. 1980 sonrasında bu bağlantılar iptal edilmiştir. Çalışma alanı içindeki 14 ve 15 envanter nolu konutlar bu duruma örnek oluşturmaktadır (Bkz. Ek.10). Bu değişim bazen kullanıcıya, bazen de kullanıcı dışındaki etkenlere bağlı oluşmuştur.

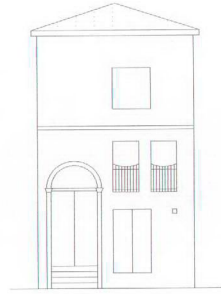

Resim 5.7
16 Envanter nolu Konut

Özgün Ön Cephe
Şekil 5.13

16 Envanter nolu Konut

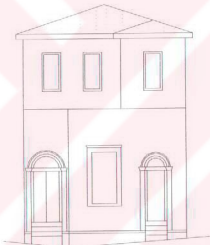

Değişmiş Ön Cephe

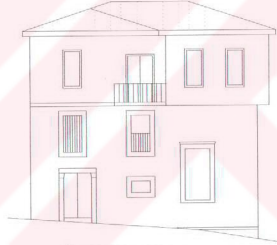
0 1 2 3 4 5 metre

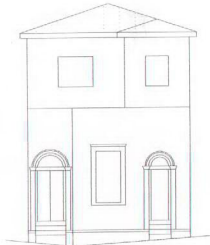
Resim 5.8
28 Envanter nolu Konut

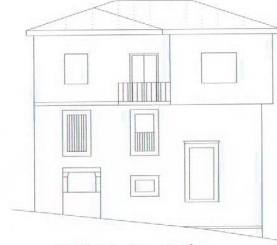
Özgün Ön Cephe

Özgün Yan Cephe

Değiştirilmiş Ön Cephe

Değiştirilmiş Yan Cephe

Şekil 5.14
28 Envanter nolu Konut

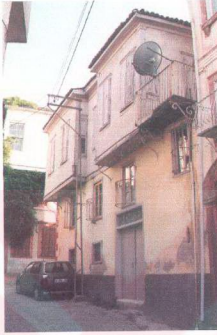
0 1 2 3 4 5 metre

5.2.2 Kullanıcıya Bağlı Değişimler

Çalışma alanı içinde plan bilgisine ulaşılan konutların bir kısmında, birinci ve ikinci değişim döneminde mekansal kullanıma dair bilgiye ulaşılammıştır (Harita 6.1). Ayvalık'taki geleneksel konutların zaman içinde el değiştirmesi, yeni kullanıcılarının daha önceki dönemlere ait bilgi sahibi olmaması, özgün ve sonraki döneme ait birçok izin kaybolması konutlarda bu dönemlere ilişkin bilgi edinmeye engel olmaktadır. Mekansal kullanıma dair konutlarda ulaşılan bilgi bazen gözlemle, çoğu zaman ise görüşme sonucu elde edilmiştir. Bu konu hakkında Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma Yaklaşımları başlığı altında detaylı bilgi verilmektedir. Ulaşılan bilgilere göre; ikinci değişim döneminde konutlarda kullanıcıya bağlı oluşan mekansal değişiklikler şöyledir:

Konutların bir bölümünde ilk gelen mübadil Türklerin de kullandıkları, zemin kattaki depo/dükkan mekanının özgün işlevini bu dönemde de giderek artan oranda yitirdiği görülmektedir. Özgün halinde ticari amaca yönelik depo ve/veya dükkan amacıyla kullanılan zemin katlar, birinci değişim döneminde olduğu gibi, bu dönemde de kullanıcıların gereksiz eşyalarını koydukları bir depo niteliğine dönüşmüştür. Konutların bir kısmında zemin kat konutun yaşama mekanına dahil edilmiştir. Yaşama ve yatma mekanları, kullanımın izlerinin belirgin ölçüde korunduğu nitelikler taşımadığından, bu mekanlara dair bilgilerin bir kısmı görüşme sonucu elde edilmiştir. Buna bağlı olarak, yaşama ve yatma mekanlarının büyük oranda özgün işlev ve konumunu korudukları anlaşılmıştır. Bir ailenin kullanımının söz konusu olduğu çoğu konutta yaşama mekanı birinci katta, yatma mekanı ise ikinci katta yer almaktadır. İki kuşağın bir arada yaşadığı konutlarda birinci kat veya büyük evlerde evin bir bölümü ilk kuşağa, ikinci kat ise ikinci kuşağa ait bir mekan haline gelmiştir. Bu konutlarda katlar mekanlara göre değil, ailelere göre ayrılmaktadır. Ortak kullanımı olan servis mekanları dışında (banyo, wc), her katta bir ailenin yaşama, yatma, hatta mutfak olarak kullandığı mekanlar bulunmaktadır. Bazı konutlarda ise bu işlevlerin hepsi aynı mekanda yer alabilmektedir. İki ailenin birlikte kullandığı bazı konutlarda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Böylelikle yeni mekan bölünmeleri ile bazı katlarda özgün plan kısmen kaybolmuştur. Bunlardan

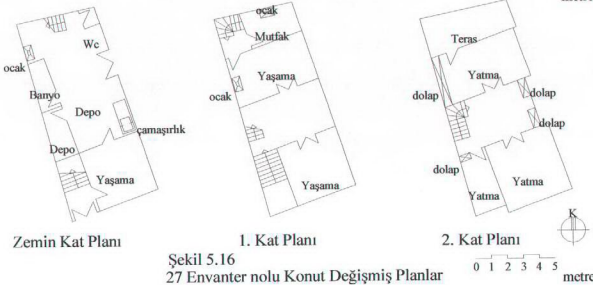
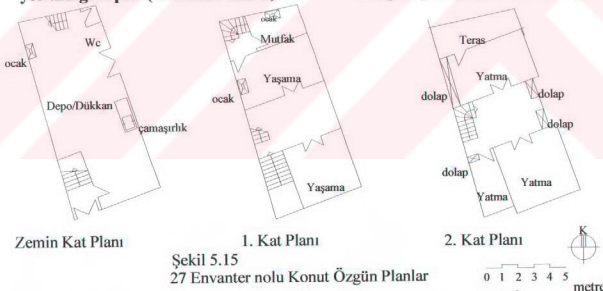
birisi de, 27 envanter nolu konuttur (Resim 5.9, Resim 5.10). Bu konutta zemin kattaki özgün depo/dükkan mekanı bölünerek yeni bir yaşama mekanı oluşturulmuştur. Bu mekan mübadil ailenin vefatından bugüne kadar kullanılmamaktadır. Ancak dönemin izini taşıyarak, korunmaktadır. Ayrıca özgün konutta izine rastlanmayan banyo mekanı, 1955 tarihinde ilave edilmiştir ve bugün de kullanılmaktadır (Şekil 5.15, Şekil 5.16).

Resim 5.9
Konutun depo/dükkan kapısının yer aldığı cephe (Envanter no:27)

Resim 5.10
Konutun giriş kapısının yer aldığı cephe (Envanter no:27)

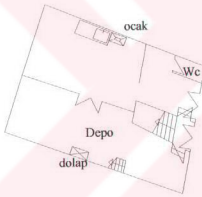

Bazı konutlarda da, katlar mevsimlere göre kullanılmıştır. Yazları zemin kat, kışları birinci kat yaşama mekanı olarak kullanılmıştır. Türklerin misafir odası geleneğine göre bazı evlerde evin üst katlardaki sokağa bakan aydınlık odası konuklarını ağırladıkları mekan olarak kullanılmıştır. Bazı konutlardaki banyo, wc ve mutfak mekanına ait değişiklikler ve ilavelerin bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Mübadele öncesinde servis mekanları bulunan (banyo ve wc) birçok konutta, mekanların özgün kullanımı bu döneme kadar sürmüştür. Banyo mekanının izine rastlanmayan konutların bir bölümünde ise, bu dönemde ilave edilen banyo mekanlarına rastlanmaktadır. Konutların bir bölümünde içinde tesisat bulunmayan, merdiven altını Rumların dökme suyla banyo yapmak amacıyla kullandıkları mekan, bu dönemin sonuna kadar Türkler tarafından da özgün işlevini korurken, bir kısım konutta ise yeni banyo mekanlarının ilavesiyle dolap olarak kullanılmaya devam etmiştir (Harita 5.2).

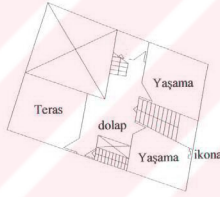
Konutların, birinci değişim döneminde tamamen korunan, Rumların kullandığı bazı mekansal özellikleri bu dönemde değişikliğe uğramıştır. Bunlardan biri, bazı konutların zemin katta arka bölümünden, üst katlara doğru devam eden boşluk mekandır. Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan özellikleri başlığı altında detaylı bir şekilde bahsedilen bu boşluk, Rumların yaşadıkları ortamda ihtiyaç duydukları bir mekan olmasından dolayı, Türklerin konutları kullanımında buna ihtiyaç duymadıklarından yer yer iptal edilmeye başlamıştır (Şekil 5.17, Şekil 5.18; Birinci Kat Planları). Bazı konutlarda kısmen, bazı konutlarda ise tamamen kapatılan bu boşluk ile konuta yeni mekan kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu döneme kadar korunan bu mekanda, ikinci değişim döneminde görülmeye başlayan bu değişiklik Türklerin konutlardaki adaptasyonlarının bir göstergesidir. Bazı konutlarda izlerine rastlanan, Rumlardan sonra kullanımı sona eren, diğer bir plan özelliği ise, ikinci kattaki odalardan birinden çatıya ulaşılan gizli çıkışlardır. Bunlar bazı konutlarda bu dönemde iptal edilmeye başlarken, bazılarında ise bugün de izlerine rastlanmaktadır. Ayrıca yine kaçmak amacına yönelik kullanılan küçük teraslar da özgün işlevini yitirmiştir. Korunmasına rağmen, mekansal yetersizliğinden dolayı, Rumlardan sonra terasların birçoğu kullanılmamaktadır. Bu mekansal özelliklerdeki değişiklikler, kültürel değişimin konuttaki mekan kullanımına yansımaları olarak düşünülebilir.

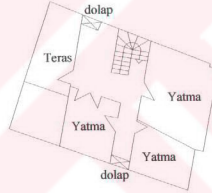
Resim 5.11
11 Envanter nolu Konut

Zemin Kat Planı

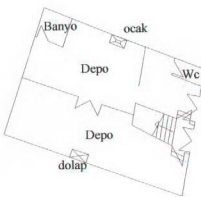
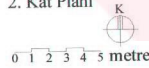

1. Kat Planı

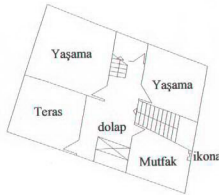

2. Kat Planı

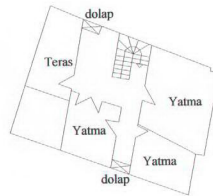
Şekil 5.17
11 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

Zemin Kat Planı

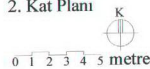

1. Kat Planı

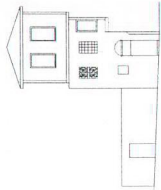

2. Kat Planı

Şekil 5.18
11 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

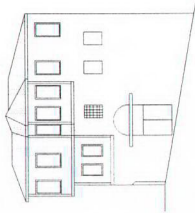
Zemin katların mekansal kullanımının değişmesiyle, bu katta cephede de değişim görülmeye başlamıştır. Zemin katın özgün ticaret işlevini yitirerek, gereksiz eşyaların depolandığı bir mekan haline dönüşmesiyle, özgün depo/dükkan kapıları korunmasına rağmen kullanım dışı kalmıştır. Özgün depo/dükkan kapılarındaki değişim, özellikle yaşama mekanının zemin katta yer aldığı konutlarda görülmektedir. Bunların bir bölümünde, özgün depo/dükkan kapıları kapatılarak pencereye dönüştürülmüş, ya da yerine daha küçük bir kapı ve yanına küçük bir pencere ilave edilmiştir. 20 envanter nolu konutun depo/dükkan kapısındaki değişiklik, zemin katın yaşama amaçlı kullanımından dolayı 1980 yılında gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.12). Adaptasyon sürecinin ikinci döneminde, değişikliklerin hızla arttığı konutlardan birisi de, 74 envanter nolu konuttur. Çalışma alanı içindeki en eski tarihli bu konuttaki değişiklikler, 1970 sonralarına tarihlenmektedir. Konutta iki kuşak ailenin bir arada yaşamaya başlamasıyla, zemin kattaki özgün depo ve/veya dükkan mekanı bölünerek, mutfak ve yaşama amaçlı kullanılmaya başlamıştır. Depo kapısından girişte köşede yer alan özgün banyo kaldırılmıştır. Avluya taşan, bugünkü mutfak mekanının içinden kullanılan, banyo ve wc bu tarihte ilave edilmiştir. Avluda yer alan özgün wc korunmakta, ancak kullanılmamaktadır. Birinci kattaki özgün mutfak, yaşama amaçlı kullanılmaya başlamıştır. Buradan geçilen özgün yaşama mekanı da, yatak odası olarak kullanılmaktadır. İkinci kat özgün konumdadır (Şekil 5.20, Şekil 5.22). Zemin kat cephesinde, özgün depo mekanına girilen kapı kapatılarak, benzerlerine sıkça rastlanan nitelikte, yerine daha küçük bir kapı ve pencere açılmıştır. Cephede özgün depo kapısının izleri korunmaktadır. Depo kapısının diğer yanındaki pencere ise, sonradan ilave edilmiştir (Şekil 5.19, Şekil 5.21). Geleneksel Ayvalık konutlarının en tipik özelliğini oluşturan zemin kat kullanımının özgün niteliğini kaybettiği cephedeki bu değişiklik, ikinci değişim döneminden başlayarak, 1980'ler sonrasında da hızla artarak devam ederek ve konutların zemin kat cephelerinde tipolojik bir dönüşüm olmaya başlar.

Ön Cephe

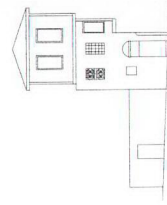
Şekil 5.19

74 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler

Yan Cephe

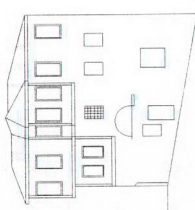
0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe

Şekil 5.21

74 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler

Yan Cephe

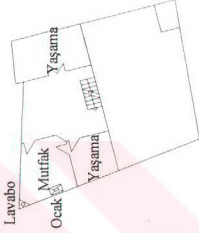
0 1 2 3 4 5 metre

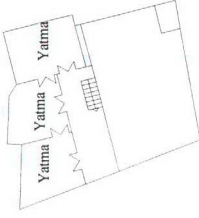
Zemin Kat Planı

Şekil 5.20

74 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

1. Kat Planı

2. Kat Planı

0 1 2 3 4 5 metre

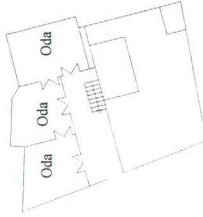
Zemin Kat Planı

Şekil 5.22

74 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

1. Kat Planı

2. Kat Planı

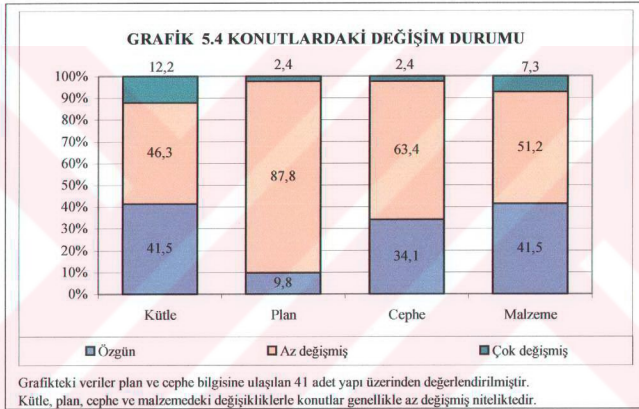
0 1 2 3 4 5 metre

5.3 Üçüncü Değişim Dönemi (1980-)

1980’li yıllardan sonra değişikliklerin hızla arttığı görülmektedir. Üçüncü değişim döneminin başlangıcı, aynı zamanda geleneksel konutlarda koruma yasalarının geçerli olmaya başladığı bir tarihtir. 1980 sonrasında, özellikle günümüze doğru, konutlardaki değişiklikler, kullanıcıların mekan ihtiyaçlarından çok yasaların belirlediği nitelikte olmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, kullanıcıların konutların onarımı için yeterli maddi imkana sahip olmamaları ve yasal onarım için gereken formalitenin karışıklığından dolayı bir kısım konut terkedilmiş durumdadır, birçok konutta ise yasa dışı yanlış uygulamalarla gerçekleşen değişimler söz konusudur. Maddi ve yasal zorluklardan ötürü birçok konutun artık onarım yapılmadan kullanıldığı görülmüştür. Bu yüzden Ayvalık’taki konutların birçoğunda eskime hızla artmaya başlamıştır.

Geleneksel Ayvalık Konutlarındaki değişim süreci özetlendiğinde; mübadeleden hemen sonra konutlar büyük oranda özgün konumunu korumuştur. 1950’lere doğru başlayan küçük değişiklikler, 1965’lerden sonra artmaya başlamıştır. 1980 sonrasında ise koruma yasalarının geçerli olmasına rağmen, değişikliklerin hızla arttığı görülmektedir. Koruma yasalarıyla beraber birçok konut, son dönemde değişiklik yapılmadan, önceki dönemlerde yapılan değişikliklerle kullanılmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki; 1922 sonrasında ortam yapısına bağlı olarak, özellikle 2000’li yıllarda ise, maddi ve yasal etkenlerden dolayı konutları zorunlu olarak koruma durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum her iki süreçte de gerçek bir koruma anlayışının sonucu gelişmemiştir. 1980 sonrası insan ihtiyaçları çoğu zaman ikinci plana atılarak, çalışmanın amacı gereği yaşam biçimlerinin mekana yansımaları sağlıklı biçimde gözlenemeyeceğinden, bu dönemde koruma yasalarının gerektirdiği değişikliklerden bahsedilecektir, ancak daha çok kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik değişim konusuna değinilecektir. Ayrıca bu dönemde, konutlarda, yasal ya da yasal olmayan uygulamalarla gerçekleştirilen değişiklikler, mekan ihtiyaçlarının yanı sıra, moda ve estetik değerlerin de etkisi altında kalmıştır. Önceki dönemlere göre birbirlerinin devamı ailelerin yaşamlarını sürdürdükleri konutların, toplumsal, kültürel değerlerin değişmesine bağlı olarak kullanımları devam etmektedir.

İkinci Değişim Dönemi başlığı altında da bahsedildiği gibi, 1980'lere doğru Ayvalık'ta çeşitliliğin arttığı toplum yapısı ve konutlardaki kullanıcı niteliği, üçüncü değişim döneminde giderek artan bir orana sahip olmuştur. Kullanıcı yapısındaki bu çeşitliliğe paralel bir şekilde, konutlardaki mekansal ihtiyaçların da arttığı ve farklılaştığı görülmektedir. Buna bağlı olarak ise, değişimin niteliğinde büyük bir artış gözlenmektedir. Bu dönemde özgün niteliğini tamamen koruyan konut bulunmamasına karşın, konutların büyük bir kısmı çok az değişmiş olmakla beraber, çok değişmiş nitelikteki konutlara da rastlanmaktadır. Konutlardaki 'çok değişmişlik' ilk olarak üçüncü değişim döneminde görülmeye başlayan bir niteliktir (Grafik 5.1).

Üçüncü değişim dönemine gelindiğinde Grafik 5.4'te de görüldüğü gibi, kütüphane, plan, cephe ve malzeme açısından konutlardaki değişim durumu incelendiğinde aşağıdaki başlıklarda belirtilen sonuçlar ortaya çıkmıştır:

5.3.1 Kütlesel Açıdan Değişim

Kütlesel anlamda; diğerlerine göre en fazla ‘çok değişmişlik’ oranı görülse de, bu durum konutların tamamına oranla az sayıda konut için geçerlidir (Grafik 5.4). Koruma yasaları kütleli değişime izin vermemektedir. Kütleli değişimin gerçekleştiği konutların bir kısmında ise, yasa dışı bir uygulama söz konusudur. Bu duruma yasal etkilerin yanı sıra konutların bitişik nizamda yer almalarının da etken olduğu düşünülmektedir. Konutlar çoğu zaman mekansal anlamda yetersiz kalmasına rağmen, yapıların bitişik parsellerdeki konumundan ötürü kütleli bir değişiklik yapmak sınırlı düzeyde mümkün olmaktadır. Bu yüzden konutlarda parsel dışına taşan kütleli değişikliklere daha az rastlanmaktadır. Ancak avlulu konutlarda avlu mekanına doğru kütleli değişiklikler görmek mümkündür. Bunun yanı sıra, aynı zamanda mekanın işlev değişikliği olarak da değerlendirilebilen, dıştan algılanabilen, konutun kapalı mekanlarının oluşturduğu özgün kütleli yansıyan değişiklikler de söz konusudur. Bu durum genellikle teras mekanlarında görülmektedir. Bazı konutlarda terasa taşan ilave mekanlar, özgün konutun üst katlarında kapalı mekan kütleli değişimine neden olmuştur. Konutların kapalı mekan kütleli yansıyan değişiklik, kimi zaman da teras mekanlarının tamamen iptal edilerek kapalı mekan haline dönüştürülmesi sonucu olmuştur. Kütleli yansıyan bu değişiklik aynı zamanda mekanın işlev değişikliği olarak da düşünülebilir. Bu durum çalışma kapsamında şöyle değerlendirilmiştir; söz konusu mekanın varlığı özgünde varolan başka bir mekanın tam olarak yok olmasına neden oluyorsa, özgün mekanda işlev değişikliği söz konusudur. Bu durum yarı açık mekan niteliği taşıyan teraslarda geçerli olduğunda, değişiklik özgün konutun kapalı mekan kütleli yansımadır. Başka bir deyişle; özgün teras mekanı tamamen iptal edilerek, yeni bir işlev verildiğinde, kapalı mekan kütleliindeki değişikliğin yanı sıra, özgün mekanın işlevi de değişmiştir. Bazı konutlarda ise, avlu cephesine doğru kütleli taşmalar görülmektedir. Bazı konutlarda da aynı parsel içinde avluda yer alan özgün kütlelerin iptali, ya da ilavesi söz konusudur. Avluyla bağlantılı bu değişiklikler, parsel dışına taşmayan kütleli değişikliklerdir. Hatta, yasa dışı bir uygulama ile, çalışma alanı içindeki 76 envanter nolu konutta mekan kazanmak düşüncesiyle avlu iptal edilerek, zemin kata kapalı mekan, birinci kata ise yeni teras mekanı ilave edilmiştir (Şekil

5.9, Şekil 5.11). Böylelikle konutta ikinci değişim döneminin başlarında, kullanıcıdan bağımsız bir etken olan depremin neden olduğu düşeydeki kütleli değişiklik, üçüncü değişim döneminde yatayda da görülmeye başlamıştır. Yasa dışı bir onarımla gerçekleştirilen bu değişiklik, tamamen kullanıcının mekan ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Üçüncü değişim döneminde bu konut dışında genel olarak avlu mekanının ilave veya iptali görülmemektedir. Konutların avlulu ya da avlusuz olma durumu zaman içinde büyük oranda değişmeyen bir unsur olmuştur (Harita 4.6). Çalışma alanı içindeki az sayıda konutta ise, yeni bir kat ilavesi şeklinde düşeyde kütleli değişime rastlanmıştır. Bu değişim sokak cephesinden algılanabilmektedir. Ancak sokakların dar oluşundan dolayı çatı katının sokağa bakmayan bölümünde gerçekleşen kütleli değişimlerin dışarıdan algılandığı konutlar da vardır. Bunun yanı sıra kütleli değişimin söz konusu olduğu konutların birçoğunda değişim yatayda veya arka cephede olduğundan, sokak cephesinden algılanamamaktadır. Avluya, terasa taşan veya kat ilavesi şeklindeki kütleli değişiklikler yapının kendi parseli içinde gerçekleşmektedir. Çok sayıda konutun cephelerinde kütleli değişime neden olacak ilavelere rastlanmamaktadır. Ancak birkaç konutta yarı açık mekan niteliğindeki özgün balkonlar kaldırılırken, bazı konutlarda da bu mekanın büyütüldüğü görülmektedir. Özellikle mekan kazanmak amacıyla ihtiyaç duyulan kütleli değişim çalışma alanı içinde az sayıda konutta daha çok yasa dışı uygulamalarla gerçekleştirilmiştir. Bu durumda kullanıcıların mekan ihtiyaçlarını kütleli anlamda çoğu zaman konutlara yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

Kütleli anlamda yasal ve yasal olmayan iki değişiklikten bahsetmek yerinde olacaktır. 1884 tarihli, 63 envanter nolu yapı, geleneksel Ayvalık konutlarının özgün niteliklerini kısmen korumasına rağmen, kullanıcılarından yasal uygulama ile gerçekleştirildiği öğrenilen onarım sonrasında, aynı parsel içinde kütleli anlamda; yatayda (avluya doğru) ve düşeyde (kat ilavesi) değişiklik görülmektedir. Avluda yer alan özgün wc mekanı onarım esnasında yıkılmıştır. Buna karşılık özgün mutfağın içine açılan, avluya taşan wc ilave edilen bir mekandır. Bu mekan, ikinci katta yatak odasının içine açılan banyo ve wc mekanı olarak yükselmektedir (Şekil 5.25, Şekil 5.26; Birinci Kat Planları). Ayrıca onarım esnasında konuta ikinci kattan çıkılan bir çatı katı ilave edilmiştir (Şekil 5.26; Çatı Kat Planı). 1988 yılında esaslı bir onarım

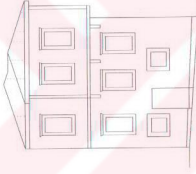
geçiren yapıdaki tek değişiklik kütlese anlamda gerçekleşmemiştir. Söz konusu tarihten bu yana, yazlık konut olarak kullanılan yapı, özgün plan ve cephesi kısmen korunarak, yeniden betonarme sistemiyle inşa edilmiştir. Yapıda plansal ve işlevsel açıdan da değişiklikler söz konusudur. Özgün halinde ticaret amacına yönelik kullanılan zemin kat, resim atölyesi ve depo olarak kullanılmaktadır. Özgün ve bugünkü mutfak mekanının içinden zemin kata inilen özgün merdiven korunmaktadır. Cephede özgün açıklıkların konumu korunmasına karşın, boyutlar değişmiştir (Şekil 5.23, Şekil 5.24). Açıklıkları çevreleyen süslemeler de, özgün haline benzetilmeye çalışılmıştır (Resim 5.12, Resim 5.13). Konut yer yer özgün izlerini korumasına karşın, onarım esnasında tipolojiye uygun değişikliklerin yanı sıra, özellikle ilave edilen çatı katı ile özgün durumundan uzaklaşmıştır. Böylelikle konuttaki ilavelerin bir bölümünün, kullanıcının yeni mekan ihtiyacına ve ıslak mekanlara yönelik olduğu söylenebilir. Özgün konutlarda ıslak hacimlerin gerek büyüklüğü, gerekse mekan kalitelerinin bugünkü toplum yapısına göre yeterli olmadığı bir gerçektir. Ancak bugün konutun iki kişilik kullanıcı aileye yetecek kadar mekana sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden, yasal bir uygulama ile gerçekleştiği öğrenilen bu onarımda, yeni kat ilavesinin mekan ihtiyacından çok, moda ve lüks eğiliminden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Resim 5.12 Yan Cephe
(Envanter no: 63)

Resim 5.13 Ön Cephe
(Envanter no: 63)

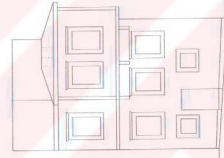

Yan Cephe

Ön Cephe

0 5 metre

Şekil 5.23
63 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler

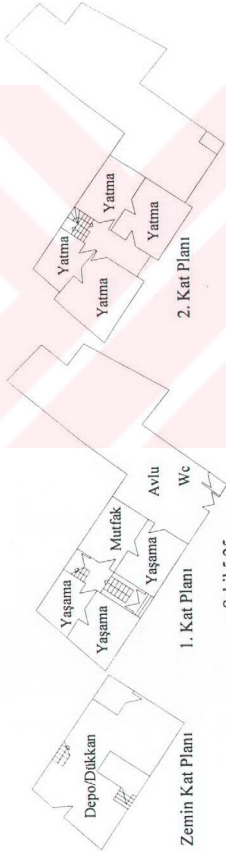

Yan Cephe

Ön Cephe

0 5 metre

Şekil 5.24
63 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler

Şekil 5.25
63 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

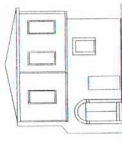
Şekil 5.26
63 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

Konutlarda yasa dışı uygulamalar ile gerçekleşen kütleli değişim, kullanıcıların mekan ihtiyacının yanı sıra onarım yaklaşımlarını da yansıtmaktadır. Konutlardaki bu onarımlar, genellikle tipolojiyi bozan nitelikte gerçekleşmektedir. Yasal olmayan bu uygulamaların bir bölümü değişimin hızla arttığı 1980'li yılların başlarından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. Zira ilerleyen yıllarda koruma yasalarının konutlarda getirdiği kısıtlamalar ve denetlemeler, özellikle kütleli ve cephesel değişime izin vermemiştir. Ancak buna rağmen günümüzde de yasa dışı uygulamalara rastlanmaktadır. 54 envanter nolu konut, bu duruma örnek oluşturmaktadır (Resim 5.14). 1982 yılında gerçekleşen onarım sonrasında konuttaki en belirgin değişiklik, kütleli anlamda yeni bir kat ilavesi şeklinde gerçekleşmiştir (Şekil 5.28). Özgünde iki katlı olan yapıya, birinci kattaki özgün terastan bir merdivenle çıkılmak suretiyle bir yarım kat kazandırılmıştır (Şekil 5.29, Şekil 5.30). İlave kattaki banyo ve wc, yaşama ve yatak odası mekanlarıyla yapı, düşeyde kütledeki özgün karakterini büyük oranda kaybetmiştir (Şekil 5.28). Özgün terasın

iptalinin yanı sıra, ilk halinde konutta balkon yokken, birinci ve ikinci katlara balkon eklenmiştir (Şekil 5.28). Kütleli değişikliklerin yanı sıra, zemin kat cephesindeki yeni giriş ve depo kapıları, özgün form ve büyüklüğünü kaybetmiştir. Yine bu katta özgün pencerelerin büyütüldüğü görülmüştür (Şekil 5.27, Şekil 5.28). Birinci katta mutfak cephesine pencere ve kapı açılmıştır. Rumların ticaret amacıyla kullandığı zemin kat, dükkan olarak kiraya verilmek suretiyle kullanılmaktadır. Ancak bugün kısmen depo niteliğindedir. Zemin kattaki özgün wc ve ocak kullanılmamakla birlikte korunmaktadır.

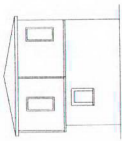
Resim 5.14
54 Envanter nolu Konut

Ön Cephe

Şekil 5.27

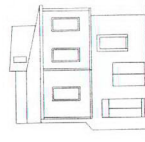
54 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

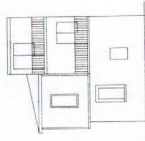
54 Envanter nolu Konut Özgün Cepheler

Ön Cephe

Şekil 5.28

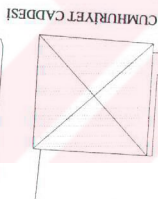
54 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

54 Envanter nolu Konut Değişmiş Cepheler

Vaziyet Planı

Zemin Kat Planı

Şekil 5.29

54 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

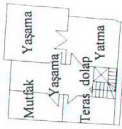
ocak

WC

Depo/Dükkan

1. Kat Planı

0 1 2 3 4 5 metre

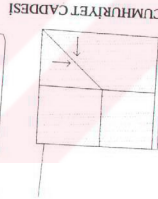
Mutfak

Yaşama

Yaşama

Teras dolap

Yatma

Vaziyet Planı

Zemin Kat Planı

Şekil 5.30

54 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

ocak

WC

Depo/Dükkan

1. Kat Planı

0 1 2 3 4 5 metre

Mutfak

Yaşama

Yaşama

dolap

Yatma

BV-WC

Yatma

BV-WC

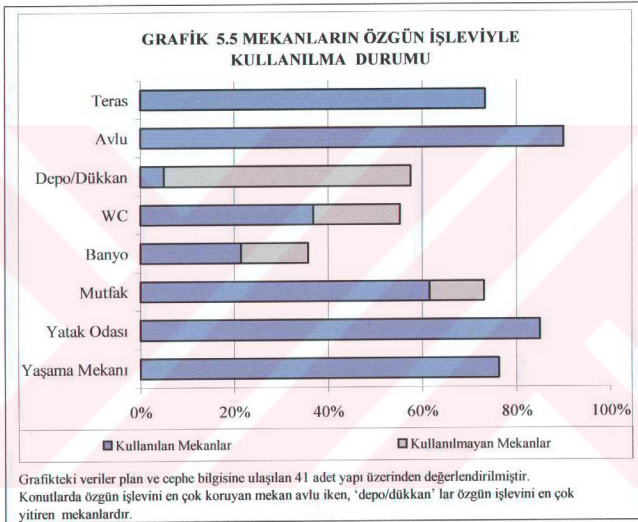
Yaşama

2. Kat Planı

5.3.2 Plansal Açıdan Değişim

Plansal bağlamda; özgün halini koruyan az sayıda konut bulunmaktadır. Konutlardaki değişim, sayısal çokluk olarak, en fazla plansal bağlamda görülmektedir. Ancak konuya değişimin niteliği açısından bakıldığında; konutların bugünkü planlarının az değişmiş nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada da, konutların küçük değişikliklerle kullanıcıların ihtiyaçlarına kısmen cevap verebildikleri anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle; kullanıcıların maddi gücü ancak küçük değişiklikler yapmaya izin vermektedir. Diğer bir yandan da, yasal zorlukların bu durumdaki etkisi göz ardı edilmemelidir. Kullanıcılarla yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır ki; konutta mekansal düzenlemeler yapılsa bile, genellikle küçük konutlar kullanıcıların ihtiyacına tam olarak cevap verememektedir. Koruma yasaları açısından denetlemesi zor bir konu olduğundan, konutlardaki değişim daha ziyade iç mekanlarda gerçekleşmiştir. Bazı konutlarda iç mekandaki değişikliklerin bir kısmı konutların özgün izlerini kısmen kaybetmesine neden olmuştur. Konutlarda plansal açıdan genellikle küçük değişiklikler yapılsa da, işlevsel kullanımın değişmesi daha yaygın bir durumdur. Bir başka deyişle; özgün kat planları tamamen ya da kısmen korunan konutlarda, aynı mekan özgün işlevinin dışında başka bir işlevle kullanılabilir. Bugün mekanların özgün işleviyle korunma durumu incelendiğinde; grafik 5.5'te de görüldüğü gibi, avlu, teras, yatak odaları ve yaşama mekanları Rumların ve daha sonraki farklı dönemlerde Türklerin büyük oranda aynı işlevle kullandığı mekanlardır (Şekil 5.39, Örnek 20 Envanter nolu konut, Örnek 77 Envanter nolu konut). Özgün mutfak, banyo ve wc mekanlarının özgün işleviyle kullanılarak korunmasına karşın, bu mekanların kullanılmadığı çok sayıda konut bulunmaktadır (Grafik 5.5). Özgün depo/dükkanlar ise özgün işlevini en çok yitiren mekanlardır. Teras mekanları korunan konutlarda özgün işleviyle kullanılmasına rağmen, bir kısım konutta ise bu mekan iptal edilmiştir. Yukarıda da anlatıldığı gibi, bu durum konutlarda sokak cephesinden algılanmayan kütleli değişime yol açmıştır. Bir diğer kütleli değişiklik ile yeni mekan ilaveleri bazı avlularda alan kaybına yol açsa da, korunan avlu mekanının özgün işleviyle kullanılma durumu devam etmektedir. Yatak odaları ve yaşama mekanları özgün işleviyle en çok korunarak kullanılan diğer mekanlardır. Banyo, wc ve mutfak mekanları, birçok

konutta kalite yetersizliği nedeniyle, korunsa da kullanılmamaktadır. Kullanıcılarla yapılan görüşmelerle anlaşılmıştır ki; bugün özgün işleviyle kullanılan mutfak, banyo ve wc'ler kullanıcıların ihtiyaçlarına tam olarak cevap verememektedir. Depo/dükkanlar ise, çok az sayıda konutta özgün işlevini korumakta, çok büyük oranda konutun zemin katında bazen tamamen, bazen de kısmen kullanılmayan bir mekan niteliğinde depo olarak işlev görmektedir. (Şekil 5.39, Örnek 26, 27, 41 Envanter nolu konutlar).

Harita 5.3

Özgün Banyo Mekanlarındaki Dönüşüm

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- 1980 sonrasında özgün banyo mekanının yok olduğu konutlar
- 1980 sonrasında özgün banyo mekanının korunduğu halde kullanılmadığı konutlar
- 1980 sonrasında özgün banyo mekanının korunarak kullanıldığı konutlar
- 1980 sonrasında özgün banyo mekanının banyo ve wc olarak kullanıldığı konutlar
- 1980 sonrasında özgün banyo mekanının dolap olarak kullanıldığı konutlar

Amaç : Rumların kullandığı banyo mekanlarının bugünkü kullanımlarının saptanması

Saptama: Rumların kullandığı banyo mekanları bugün sıklıkla özgün kullanımını yitirmiştir.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Grafik 5.5’de de görüldüğü gibi; özgün işleviyle en az kullanılan mekanlar depo/dükkan ve banyolardır. Rumların kullandığı depo/dükkanlar bugün kullanıcıların büyük oranda özgün işlevle ihtiyaç duymadıkları, banyolar ise kalite açısından ihtiyaca cevap vermeyen mekanlardır. 1922 yılından önce banyo bulunan konutlarda, özgün mekanın bugünkü kullanımı Harita 5.3’ de görülmektedir. Özgün banyo mekanları büyük oranda korunmasına karşın, işlevsel kullanımında değişiklikler görülmektedir. Az sayıda konutta ise, banyolar korunduğu halde kullanılmamaktadır. Banyo mekanlarının sadece özgün işleviyle kullanıldığı çok az sayıda konut vardır. Az sayıda konutta mekana, özgün banyo işlevinin yanı sıra, wc işlevi de eklenmiştir. Banyoların merdiven altındaki kapalı mekanda yer alması, bugün özgün mekanların sıklıkla dolap olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, mekan kalitesinin düşüklüğü nedeniyle, özellikle banyo, wc ve mutfak

Harita 5.4

Konutlarda Mevcut Wc'lerin Mekansal Yeterliliği

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Mekan kalitesi uygun wc'si olan konutlar
- Mekan kalitesi uygun olmayan wc'si olan konutlar

Amaç : Bugünkü kullanıcılar açısından mevcut wc'lerin mekansal yeterliliğinin saptanması

Saptama: Konutlardaki wc mekanları genellikle yeterli kalitede değildir.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

mekanlarında konfora yönelik yapılan değişikliklerin büyük bölümü bu dönemde gerçekleşmiştir. Wc'ler konfor düzeyi en düşük mekanlardır. Gerçekleştirilen onarımlara rağmen, wc mekanları bugünkü kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verememektedir (Harita 5.4). Wc'lerin özgün işleviyle korunduğu ve kullanıldığı konutlar olsa bile, bu mekanlar kullanıma uygun nitelikte değildir. Bunun nedeni; çok sayıda konutta bugün kullanılan wc mekanlarının özgün konumda, terasta ya da avluda (dış mekanda) yer almasıdır. Dış mekanda yer alan wc'lerin mekan kalitesi çok düşüktür. Kullanıcılarla yapılan görüşmelerde de anlaşılmıştır ki; özellikle maddi zorluklar, memnun olmadıkları wc mekanlarının onarımı için engel oluşturmaktadır. Bu yüzden özgün wc mekanları genellikle işlev ve konumunu korumaktadır, ancak bazı wc'ler kullanılmamaktadır.

Avluda yer alan bazı wc'ler de yıkılmıştır. Mekanlardaki işlev değişikliğinin bir diğer ve en belirgin örneği; özgün depo/dükkan mekanlarının bulunduğu zemin katlarda görülmektedir. 1922 yılı öncesinde kentte yoğun bir homojen doku oluşturarak

Harita 5.5

Özgün Kullanımı Değişen Yapılar (Zemin Kat)

Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller

Cephe bilgisine ulaşılan parseller

1980 sonrasında zemin katta depo mekanının yer aldığı konutlar.

1980 sonrasında zemin katta yaşam mekanının yer aldığı konutlar.

Amaç : Rumların ticari amaca yönelik kullandıkları zemin katların, 1980 sonrasında sıklıkla rastlanılan yeni kullanımlarının saptanması

Saptama: Rumların zemin katları ticarete yönelik depo/dükkan amaçlı kullanma geleneği çok büyük oranda yok olmuştur.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

depo/dükkan amaçlı kullanılan zemin katlar, 1980 sonrasında homojen yapısını bozarak, farklı kullanımların bir arada bulunduğu bir kat haline dönüşmüştür (Şekil 5.39, Zemin Kat Planları). Yeni işlevlerin içinde en yoğun olarak depo, ikinci olarak da yaşama amacına yönelik kullanımlar yer almaktadır (Harita 5.5). Zemin katlarda depo ve yaşam mekanları, tek başına ya da diğer kullanımlarla birlikte yer alabilmektedir. Ancak, daha önce de bahsedildiği gibi, bugünkü depo mekanı, özgün halindeki gibi ticari amaca yönelik değil, mekanın kullanım dışı olmasından kaynaklanan, gereksiz eşyaları koymaya yönelik kullanılmaktadır. Başka bir deyişle; özgün depo/dükkan mekanları kullanılmamaktadır. Konutlarda tamamı depo olarak kullanılan zemin katlar tam anlamıyla atıl durumdadır. Bazı konutlarda zemin katlar, kısmen depo olarak kullanılmaktadır. Özgün depo ve/veya dükkan mekanının yer aldığı zemin katlarda yaşama mekanının yanı

Harita 5.6

Özgün Kullanımı Süren Yapılar (1. ve 2. Katlar)

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Özgünde ve bugün, 1. katta yaşama ve 2. katta yatma amaçlı kullanılan konutlar

Amaç : 1. ve 2. katlardaki özgün plan tipolojisinin bugünkü geçerliliğinin saptanması

Saptama: 1. ve 2. katlarda özgün mekansal kullanım büyük oranda devam etmektedir.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

sıra, banyo, wc, mutfak gibi kullanımlar da yer alabilmektedir. Böylelikle bazı konutlarda zemin katlar, günlük yaşamın geçtiği esas kat niteliğine bürünmüştür (Şekil 5.39, Örnek 20, 23 Envanter nolu konutlar). Bugün geleneksel konutların zemin katlarında çok çeşitli işlevler yer alabilmektedir.

Yaşama amaçlı kullanılan mekanlar konutların genellikle birinci katında, yatma amaçlı kullanılan mekanlar ise, ikinci katında yer almaktadır (Şekil 5.39, Örnek 75 Envanter nolu konut). Bu bağlamda konutların birinci ve ikinci katlarında özgün plan tipolojisindeki işlevsel kullanımın, günümüzde de birçok konutta devam ettiği anlaşılmaktadır (Harita 5.6). Bu katların kullanımı, gerek Rumlar ve Türkler, gerekse Türklerin kendi içinde değişim gösterdiği toplum yapısına bağlı olarak genellikle farklılık göstermemektedir. Birinci ve ikinci katlarda yer alan

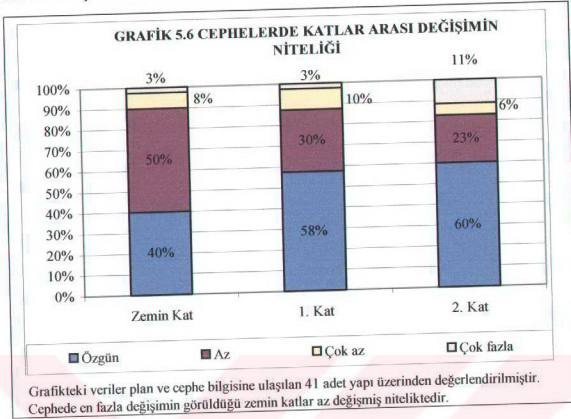
mekanların bir çoğu özgün işlevini korumaktadır, ancak az sayıda mekanda yaşama ya da yatma amaçlı kullanım değişikliği söz konusudur (Şekil 5.39, Örnek 77

Envanter nolu konut). Birinci katların sokağa daha yakın olması ve günlük yaşam içindeki kullanım yoğunluğundan dolayı ulaşılması daha kolay bir konumda yer alması, tarihsel süreçte bu katın büyük ölçüde yaşama amaçlı kullanımına neden olmuştur. İkinci katların ise, sokağa daha uzak olması ve daha az kullanımının bir sonucu olarak en zor ulaşılan konumda bulunması ise, yatak odası mekanlarının bu kattaki sürekliliğinin bir nedenidir. Bunların aksine mekanın işlevsel kullanımının en çok zemin katta farklılaşması, zemin katların özgün fonksiyonunu çok büyük ölçüde yitirmiş olmasının bir sonucudur.

5.3.3 Cephesel Açıdan Değişim

Planda olduğu gibi cephe bağlamında da, birinci ve ikinci katlar büyük ölçüde özgün niteliğini korumaktadır. En belirgin nitelikteki değişim ise, zemin kat cephelerinde gözlemlenmektedir (Grafik 5.6). Konutlarda cephe tipolojisine uymayan, özgün izleri tamamen yok edecek nitelikteki uygulamalar çok fazla nitelikte değişime yol açmaktadır. Cephede değişim görülen konutlarda, tüm katlarda çok az sayıda konutta görülen çok fazla değişmişlik durumu en çok ikinci katlarda söz konusudur. Bu duruma yukarıda anlatılan 1944 yılında Ayvalık'ta yaşanan depremin ikinci katlarda zaman içindeki etkileri neden olmuştur. Şekil 5.40'da yer alan 28 envanter nolu konutun ikinci kat cephesindeki değişiklik bu duruma örnek oluşturmaktadır. Cephede katlar arasında özgün niteliğini koruma durumu birçok konutta geçerli iken, diğer konutların büyük bölümünde az değişmişlik durumu söz konusudur (Grafik 5.6). Değişiklik ön cepheden algılanmasına karşın, tipolojiyi bozmayan nitelikte ise (pencerenin yerinin kaydırılması, boyutunun değiştirilmesi gibi) cephe az değişmiş niteliktedir. Şekil 5.40'da görülen 31 envanter nolu konutun cephesinde yer alan pencere boyutundaki değişim az değişmişlik durumuna örnek oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra cephelerde az sayıda oranda konutta çok az değişmişlik boyutunda uygulamalar söz konusudur (Grafik 5.6). Resim 5.14 ve 5.15' de görülen 21 envanter nolu konutta zemin katta yer alan depo/dükkan kapısındaki malzeme değişikliği çok az değişmişlik boyutunda bir uygulamadır. Değişiklik, eğer yapının cephe tipolojisini bozmayan nitelikte (malzeme değişimi gibi) veya yapının esas cephesi olan ön cephesi dışında, avlu ve yan sokak gibi cephe tipolojisine esas

oluşturmayan cephelerde ise cephe çok az değişmiş niteliktedir. Konutların cephelerinde az ve çok az nitelikteki değişimler tipolojiye uygun nitelik taşımaktadır.

Yasalar, geleneksel konutların özgün cephe açıklıklarının korunması yönünde bir yaklaşım içermektedir. Bundan dolayı yasal onarımlarla gerçekleştirilen, konutların cephelerindeki değişim tipolojiye uygun nitelikte, az ya da çok az değişmişlik boyutunda olabilir. Ancak bu durum çoğu zaman kullanıcıların onarım yaklaşımını yansıtmamaktadır. Bu yüzden yasal uygulamalar cephede kullanıcı açısından kısmen bilgi oluşturmaktadır. Yasa dışı onarımlarla gerçekleştirilen uygulamalar ise, genellikle bir koruma yaklaşımı içermemektedir. Bu yüzden konutların cephelerinde yanlış uygulamalar sonucunda tipolojik nitelik taşımayan değişiklikler olabilmektedir. Bunlar az, çok az ya da çok fazla değişmişlik niteliği taşıyabilir. Ancak bu uygulamalar tamamen kullanıcıların onarım yaklaşımını yansıtmaktadır. Bunlara örnek oluşturan 21 envanter nolu konutta, cephede değişimin farklı nitelikteki uygulamalarını görmek mümkündür. Yapıda, 1993 yılında gerçekleştirilen yasa dışı onarım sonrasında, cephede kısmen tipolojiye uygun, kısmen de uymayan nitelikte uygulamalar gerçekleşmiştir. Ön cephede yer alan depo/dükkan kapısı korunmasına karşın, kapıyı çevreleyen özgün ahşap malzeme yerine taş kullanılmıştır. Ancak bu değişim, tipolojik açıdan bir bozulmaya yol açmamıştır, çok az değişmişlik boyutundadır. Özgün depo/dükkan kapısının yanında yer alan tipolojik nitelikteki küçük pencere ise iptal edilmiştir (Resim 5.15, Resim 5.16). Yine

yasa dışı bir uygulama ile ikinci değişim döneminin ortalarında, yan cephede yer alan diğer depo/dükkan kapısının kaldırıldığı, bugünkü kullanıcıların, konutun önceki sahiplerinden edindiği bir bilgidir. Birinci katta yan cephede yer alan pencerelerdeki değişimler boyut ve yer değiştirme yönünde olduğundan ve konutun esas olan ön cephesinden algılanmadığından az değişmiş niteliktedir (Resim 5.16). İkinci kattaki köşe cumbada yer alan karakteristik özgün çift pencereler iptal edilerek, konutların özgün durumunda ve bugünkü değişim sonrasında benzerine sıklıkla rastlanmayan, kare formlu büyük tek pencereye dönüştürülmüştür (Şekil 5.31). Özgün konutlarda, yan yana birbirlerine çıkma yapan cumbaların yan cephelerinde yer alan ve iç mekandan sokağa bakış açısını genişleten dar pencere de, bu onarım esnasında kaldırılmıştır. Böylelikle cepheye ilişkin özgün bilgi kısmen yok olmuştur. Bu yüzden ikinci katta cephe bilgisini yok eden bu uygulamalar çok fazla değişmiş niteliği taşımaktadır. Farklı nitelikteki bu değişimlerle, yapı genel olarak geleneksel Ayvalık konutunun cephe özelliklerinden tamamen uzaklaşmamıştır.

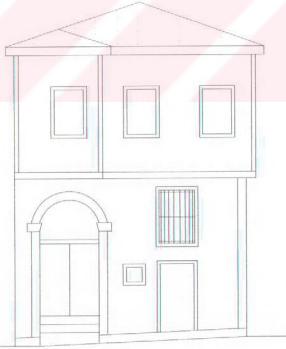
Zemin katların özgün mekansal kullanımındaki değişiklik cepheye büyük ölçüde yansıyan bir unsur olmuştur. Konutlarda zemin kattaki özgün depo/dükkan kapıları cephenin en karakteristik elemanlarıdır. İkinci değişim döneminde de bahsedildiği gibi; depo amaçlı kullanılan zemin katlarda çoğu zaman özgün depo/dükkan kapıları korunurken, yaşama mekanının yer aldığı zemin kat cepheleri dönüşüme uğramıştır. Üçüncü değişim sürecinin ilk zamanlarından başlayarak, cephedeki bir değişiklik olarak daha önce de benzerleri görülen bu dönüşümün günümüze kadar artarak devam ettiği görülmektedir. Ancak özgün halinde konut ve konut altı ticaret amacıyla kullanılan yapılarda özgün depo/dükkan kapıları büyük oranda korunmaktadır. Bu durum en belirgin olarak iki nedene dayanmaktadır. Birinci neden: Bugün özgün depo/dükkan mekanları gerçekte mekanın kullanılmamasının sonucu depo işlevi kazanmıştır. Bu yüzden özgün mekana açılan kapı, gereksinim duyulmadığından, korunmasına rağmen kullanılmamaktadır. Konuta esas olarak giriş kapısından ulaşılmaktadır. Ayrıca giriş holünde depo mekanına açılan ve konutun esas bölümleriyle bağlantıyı sağlayan bir diğer kapı bulunması, özgün depo/dükkan kapısını kullanım dışı bırakmaktadır. İkinci neden ise; ihtiyaç duyulsa bile, maddi ve yasal zorluklar değişime engel olmaktadır.

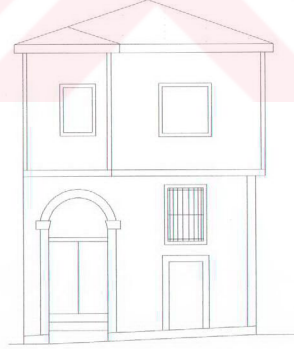
Resim 5.15
Onarım Öncesi Konut
(Envanter no: 21)

Resim 5.16
Onarım Sonrası Konut
(Envanter no: 21)

Özgün Cephe

Değişmiş Cephe

Şekil 5.31
21 Envanter nolu Konut

0 1 2 3 4 5 metre

Harita 5.7
Özgün Depo/Dükkan Kapılarındaki Dönüşüm

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Depo/Dükkan kapılarında dönüşüm olmayanlar
- Depo/Dükkan kapılarının küçük kapı ve pencereye dönüşümü
- Depo/Dükkan kapılarının küçük bir kapıya dönüşümü
- Depo/Dükkan kapılarının pencereye dönüşümü

Amaç : Özgün depo/dükkan kapılarının korunma ve değişim durumlarının saptanması

Saptama : Özgün depo/dükkan kapıları büyük oranda korunmaktadır.

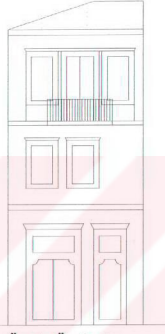
Bilgi çalışma alanı içindeki cephe, plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Özgün halinde ticaret işlevinin yer aldığı konutlarda, yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı, özgün depo/dükkan kapılarında değişimin görülmediği çok sayıda konut bulunmaktadır. Harita 5.7' de depo/dükkan kapılarında değişim görülen konutlarda, uygulamaların tamamının yasa dışı olduğu dikkate alındığında, değişimin göz ardı edilmeyecek boyutta olduğu fark edilmektedir. Bu yüzden özgün depo/dükkan kapılarındaki değişimin zaman içinde artacağı düşünülmektedir. Özgün depo/dükkan kapılarında değişim görülen konutlar kent içinde değişimin şekline göre yer yer küçük homojen gruplar oluşturmaktadır (Harita 5.7). Bunun nedeni; kullanıcıların birbirlerinden görerek zemin katlarda kullanılmayan depo/dükkan mekanlarını kullanmaya başlamaları ve bunun sonucu olarak da, depo/dükkan kapılarında değişime ihtiyaç duymalarıdır. Karakteristik nitelikteki değişim üç şekilde gerçekleşmiştir. Özgün depo/dükkan kapılarında,

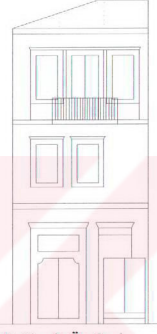
pencereye dönüşümün oranı en fazla iken, eşit oranda ‘daha küçük bir kapı ve pencere’ ile ‘küçük bir kapıya’ dönüşüm görülmektedir. Bazı konutlardaki büyük depo/dükkan kapısının küçük bir kapıya dönüşümünün nedeni; genellikle yaşama amaçlı kullanılan zemin katın sokakla ilişkisi kurulmak istenerek, diğer katlardan bağımsız kullanımıdır (Resim 5.17, Şekil 5.32). Aynı nedenden dolayı bazı özgün depo/dükkan kapıları küçük bir kapı ve yanında bir pencereye dönüşmüştür (Resim 5.18, Şekil 5.33). Bu değişimlerle zemin kat cepheleri özgün karakterini kaybetmiştir.

Resim 5.17
47 Envanter nolu Konut

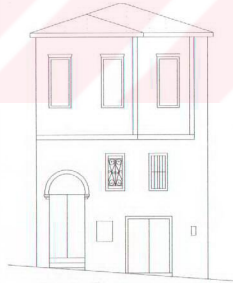
Özgün Ön Cephe
Şekil 5.32
47 Envanter nolu Konut

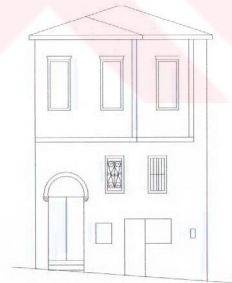
Değişmiş Ön Cephe
0 1 2 3 4 5 metre

Resim 5.18
24 Envanter nolu Konut

Özgün Ön Cephe
Şekil 5.33
24 Envanter nolu Konut

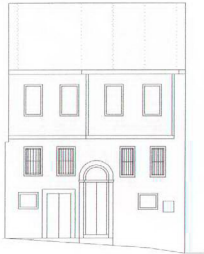
Değişmiş Ön Cephe
0 1 2 3 4 5 metre

Özgün depo/dükkan kapılarının tek pencereye dönüşümü zemin kat cephelerinde en sık rastlanan bir değişimdir (Şekil 5.34). Buradan da; konutun esas giriş kapısının bugünkü kullanımda büyük oranda yeterli olduğu ve bu yüzden depo/dükkan kapısının iptal edildiği anlaşılmaktadır. 1896 yapımı tarihli, 84 envanter nolu konut

bu duruma örnek oluşturmaktadır. Konutta 1998 yılında gerçekleşen yasa dışı bir onarım sonucu özgün depo/dükkan kapısı, büyük bir pencereye dönüştürülmüştür (Resim 5.19, Resim 5.20). Değişimin nedeni; tamamen kullanıcının mekan kullanımından kaynaklanmaktadır. Onarım öncesinde zemin kattaki özgün depo/dükkan mekanı korunmasına rağmen kullanılmamaktadır. Onarım sonrasında zemin katta, gerek iç mekanda gerekse cephede yapılan düzenlemelerle, özgün depo/dükkan günlük yaşamın geçtiği bir mekan haline dönüşmüştür. İçinde mutfak mekanının da yer aldığı özgün mekan, yaşama amaçlı kullanılmaya başlamıştır (Şekil 5.35, Şekil 5.36). Buna bağlı olarak özgün depo/dükkan kapısı ve yanındaki demir çapraz kafesli pencere iptal edilerek, pencereye dönüştürülmüştür (Şekil 5.34). Zemin kattaki bu değişiklik dışında, cephe tamamen özgün niteliktedir. Ancak zemin kattaki özgün cephe tipolojisi yok olmuştur. Plansal açıdan yapılan tek değişiklik; zemin kata, konutta daha önce bulunmayan, banyo mekanının ilave edilmesidir. Özgün planın korunduğu birinci ve ikinci katlarda, işlevsel değişiklik görülmektedir. Özgün mutfak ve yatak odası, yaşama mekanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.36).

Resim 5.19 Onarım Öncesi Konut
(Envanter no: 84)

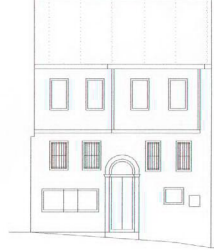
Özgün Ön Cephe

Şekil 5.34

84 Envanter nolu Konut

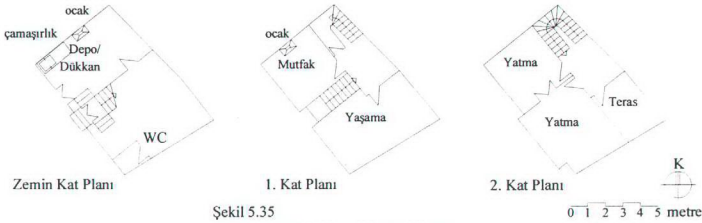

Resim 5.20 Onarım Sonrası Konut
(Envanter no: 84)

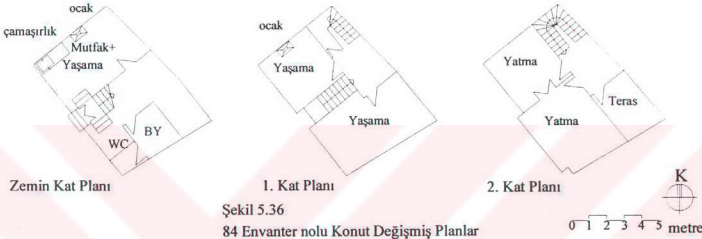

Değişmiş Ön Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 5.35
84 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

Şekil 5.36
84 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

26 envanter nolu konut, üçüncü değişim döneminde konutlardaki en belirgin plansal ve cephesel değişiklikleri yansıtan bir örnektir (Resim 5.21). Geleneksel Ayvalık konutunun tipik bir örneğini oluşturan yapıda zaman içinde ihtiyaca yönelik yapılan onarımlar sonucundaki değişiklikler, depo/dükkan kapısındaki dönüşüm dışında, bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 1980 öncesinde konutta iki ailenin bir arada yaşamasından dolayı, daha önceleri de benzerlerine rastlanan şekilde, zemin katın yaşlı kuşağa ait bir mekan haline dönüşmesine bağlı olarak, depo/dükkan kapısındaki dönüşüm ikinci değişim döneminde gerçekleşmiştir (Resim 5.18, Resim 5.21). 1980 yılına kadar birinci katta merdiven altında yer alan mekan (içinde tesisatı olmayan) banyo olarak kullanılmıştır (Şekil 5.37). Bu tarihten sonra bu mekan dolap olarak kullanılmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, zemin kata yeni banyo ve mutfak mekanları ilave edilmiştir (Şekil 5.38). Böylelikle bu tarihten sonra, birinci kattaki yaşama mekanı içinde yer alan mutfak korunmasına rağmen, kullanılmamaktadır. Zemin katta depo kapısından girildiğinde sağ köşede, ön cepheye küçük bir pencere ile açılan, Rumların kullandıkları özgün wc mekanı da aynı dönemde kaldırılmıştır (Şekil 5.37, Şekil 5.38). Ancak özgün mekana açılan ve sıkça rastlanan küçük havalandırma deliğinin izi korunmaktadır (Şekil 5.33). Zemin kat banyo, wc ve mutfak mekanlarının da yer aldığı bir yaşama mekanına dönüştürülmüştür (Şekil

5.38). Birçok konutta olduğu gibi, zemin kattaki özgün ticaret işlevinin bugün geçerli olmamasından dolayı, gerek işlevsel, gerekse plan ve cephede bu kat, konutta en çok değişikliğe uğramıştır. Birinci ve ikinci katlarda konut özgün niteliktedir.

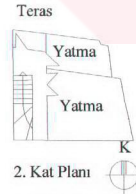
Resim 5.21
26 Envanter nolu Konut

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

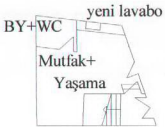

2. Kat Planı

Şekil 5.37

24 Envanter nolu Konut Özgün Planlar

0 1 2 3 4 5 metre

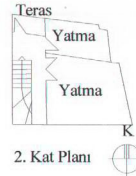
Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

Şekil 5.38

24 Envanter nolu Konut Değişmiş Planlar

2. Kat Planı

0 1 2 3 4 5 metre

Harita 5.8
Konutlarda Ön Cephelerin Özgünlük ve Değişmişlik Durumu

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Cephe bilgisine ulaşılan parseller
- Özgün ön cephelerin bulunduğu konutlar
- Ön cephelerinde tipolojiye uygun değişikliklerin görüldüğü konutlar
- Ön cephelerinde tipolojiye uymayan değişikliklerin görüldüğü konutlar

Amaç : Ön cephelerin özgünlük ve değişmişlik durumu ile değişimin niteliğinin saptanması

Saptama: Konutların ön cepheleri eşite çok yakın oranda özgün ve değişmiştir.

Bilgi çalışma alanı içindeki cephe, plan ve cephe bilgisine ulaşılan konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri başlığı altında da bahsedildiği gibi; genellikle bitişik nizam konumlanmış konutlarda, esas olan ön cephe, tasarlanmış ve özenli bir niteliğe sahiptir. Ön cephe elemanlarındaki süsleme unsurları daha yoğun olarak dikkat çekmektedir. Konutlarda yan cephe çoğu zaman yer almazken, var olan yan cepheler de özensiz tasarlanmıştır ve belirli bir karaktere sahip değildir. Konutlarda ön cepheler eşite yakın oranda korunmuş ve değişmiştir. Harita 5.8'de de görüldüğü gibi; ön cephede değişimin söz konusu olduğu konutlar kent dokusu içinde yer yer gruplaşmalar oluşturmaktadır.

Bunun nedeninin, yukarıda özgün depo/dükkan kapılarındaki dönüşüm konusunda da bahsedildiği gibi, kullanıcıların birbirlerinden görerek değişiklik yapma eğiliminde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum, geleneksel konutların cephelerindeki değişimin artmakta olduğunun da, bir göstergesidir.

Değişim görülen konutların cepheleri büyük oranda tipolojik açıdan uygun niteliktedir (Resim 5.22). Bunun yanı sıra tipolojiye uygun olmayan değişimin görüldüğü konutlar da bulunmaktadır (Resim 5.23). Konutların cephelerindeki değişim, her zaman açıklıkların boyutlarının değişmesi veya ilave ve iptal edilmesinden kaynaklanmamaktadır. Bazı konutların cepheleri, pencere ve kapı büyüklükleri ve konumu açısından değişme de, yapılan onarımlardaki malzeme, renk gibi unsurlarla cephenin özgünlük değerini yitirmesine neden olmaktadır.

Resim 5.22
Tipolojik Açıdan Uygun Değişim -
Zemin Kat (Envanter no: 31)

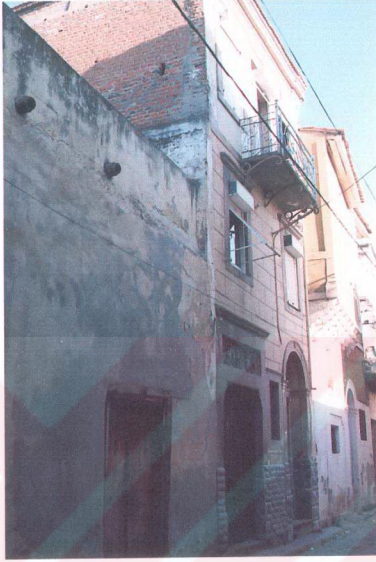

Resim 5.23
Tipolojik Açıdan Uygun Olmayan
Değişim-Tüm Katlar (Envanter no: 8)

5.3.4 Malzeme ve Mimari Elemanlar Açısından Değişim

Malzeme bağlamında; bazı konutlarda gerek cephede, gerekse planda geçirdiği onarımlar sonrasında özgün malzeme kullanımı söz konusu değildir. Özgün konutlarda kullanılan sarımsak taşı hala yörede bulunmasına rağmen, bazı kullanıcılar günümüz yapı malzemelerini kullanma eğilimindedirler (Resim 5.24). Onarım esnasında sarımsak taşı kullanılan konutlarda ise özellikle taş konsolları taşıyan eli böğründeler, kapı ve pencere sövelerinin süslemelerinde özgün işçilik elde edilememektedir. Konutun özgün giriş ve depo/dükkan kapılarındaki demir süslemeli işçilik de onarımlarda uygulanamamaktadır. Ahşap pencere sövelerinde özgün malzemenin yanı sıra işçiliğin de korunduğu konutlar bulunmaktadır. Konutlarda

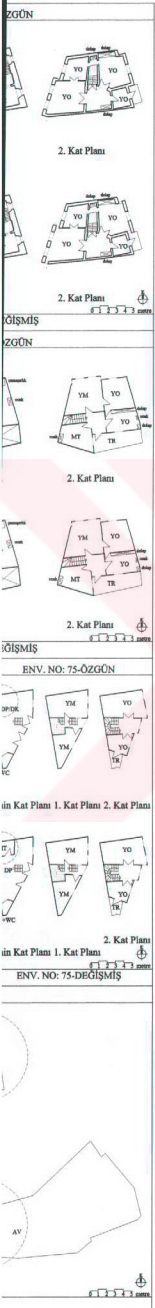
yapım sistemi açısından ise; bu dönemde, özgün yığma taş, tuğla ve ahşap karkas sistemin yerini betonarme yapım sistemi almaktadır.

Resim 5.24
51 Envanter nolu Konut

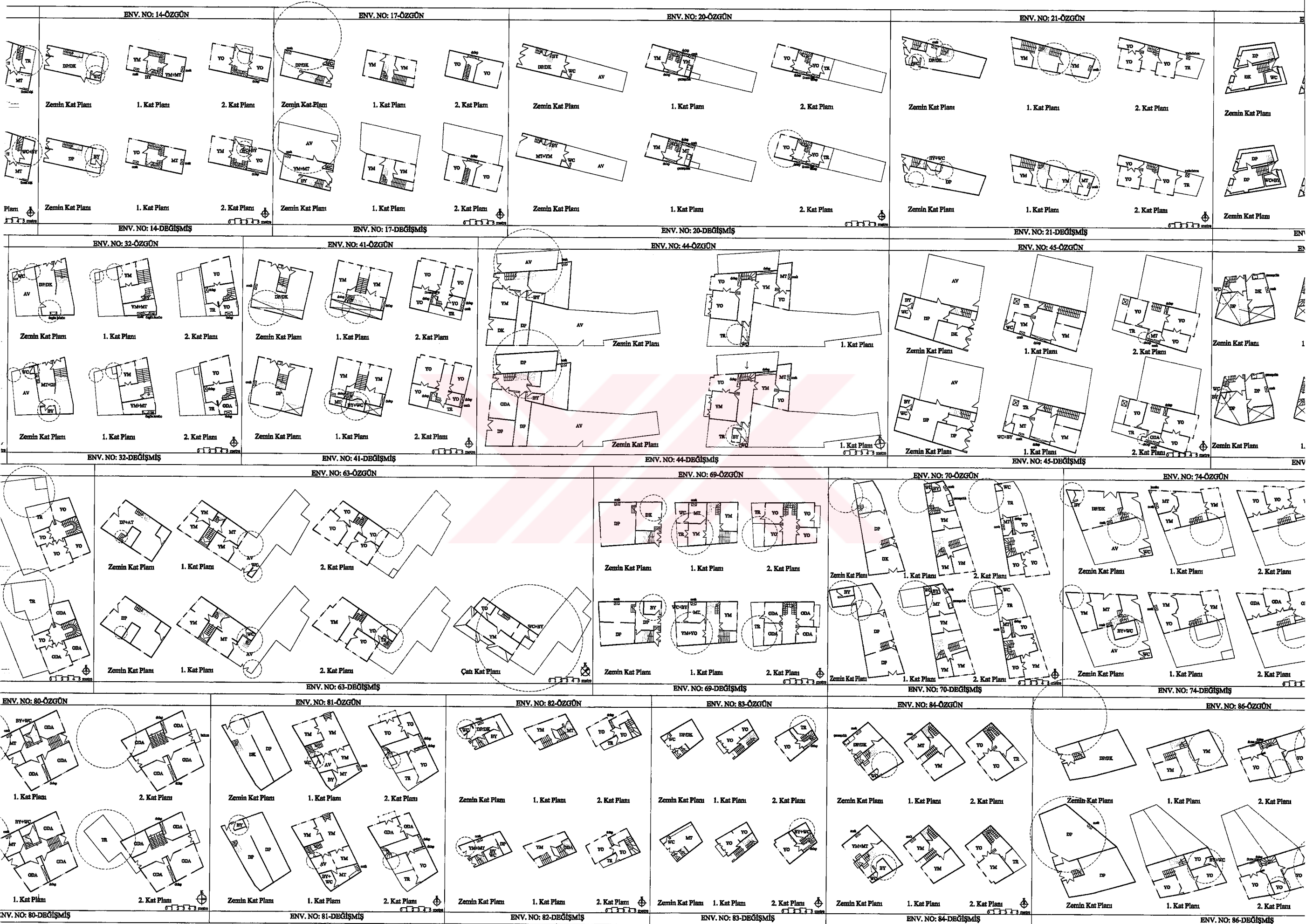
Özgün halinde Rumların cepheye şekil verdiği bazı mimari elemanlar, bugün de kısmen kullanılmaktadır. Özellikle yapılan onarımlar sonrasında, özgünden farklı estetik yorumlar katılsa da, sardunyalıklar, yine çiçek koymak veya sokağı seyretmek için kullanılan cephe elemanlarıdır. Kullanılmayan bir unsur ise, genellikle ikinci kat pencerelerinde yer alan Venedik Panjuru sistemidir. Ahşap panjurların açılmadan dışarıyı görmeye ya da içeriye hava almaya yarayan bu özgün sistem, değişen toplum yapısının bir uzantısı olarak, konutların özgün halinde ve bugünkü yaşam anlayışı arasındaki farklılıktan dolayı birçok konutta iptal olmuş ya da korunsa da kullanılmamaktadır. Geleneksel konutlarda iç mekanda yer alan özgün mimari elemanlar; ikona nişi, çamaşırlık, ocak, dolap, sarnıç, hareketli ve sabit mobilyalardır. Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlığı altında bu elemanların özgün kullanımına ilişkin detaylı bilgi yer almaktadır. Hareketli mobilyalar çalışma alanı içinde çok az sayıda örneğine rastlanan

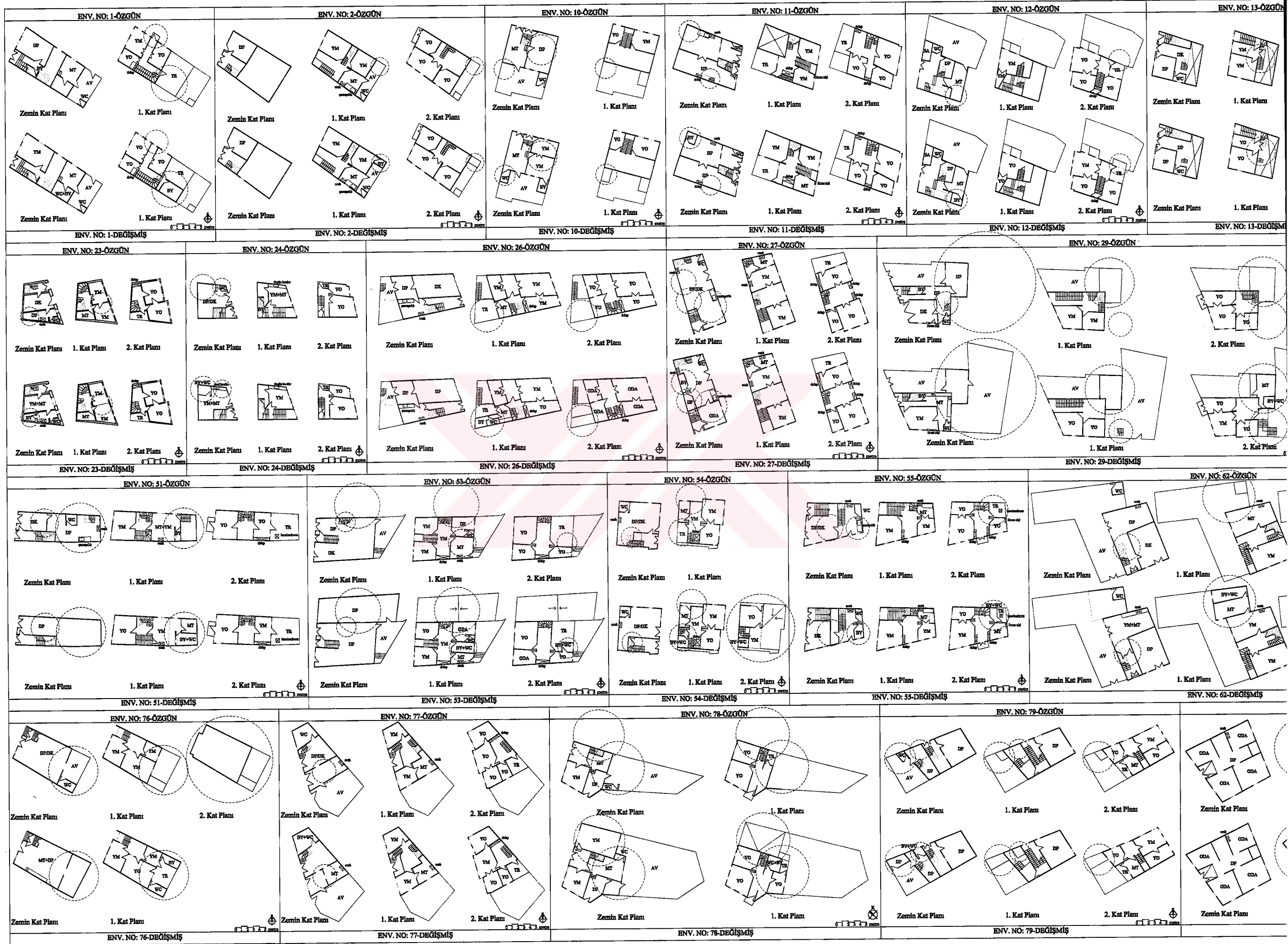
kanepelerdir. Bunlar korunmakla birlikte, kullanıcıların günümüzdeki beğeni tarzına uygun olmadığından kullanılmamaktadır. Sabit mobilyalar; ahşap malzemeden yapılmış dolaplardır. Bunların mekanlarda sabit konumlanmaları, hareketli mobilyalara oranla daha çok korunmalarına neden olmuştur. Dolaplar bugün de, özgün konumunda ve işleviyle kullanılmaktadır. Konutlarda kullanımı devam etmediği için korunan oldukça az sayıda sarnıç elemanı bulunmaktadır. Ocaklar ise, bugünkü kullanıma adapte edilerek, büyük oranda konutta korunmaktadır. Özgün çamaşırlık elemanına, bugün kullanılmamasına rağmen, pekçok konutta rastlanmaktadır. İkona nişi ise, bugün tamamen kullanım dışı olduğundan oldukça az sayıdaki konutta yer yer değişiklik yapılarak korunmaktadır. Bu elemanların bugünkü kullanımına dair Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma Yaklaşımları başlığı altında detaylı bilgi yer almaktadır.

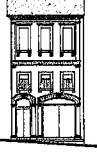
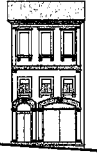
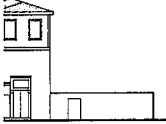
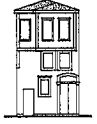
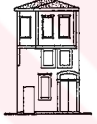
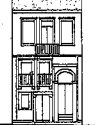
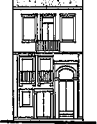
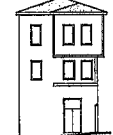
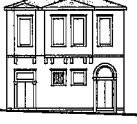
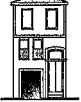
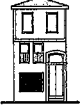

GÖSTERİM	AÇIKLAMA
AV	Avlu
BY	Banyo
DK	Dükkan
DP	Depo
DP+AT	Depo ve Atölye
DP/DP	Depo ve/veya Dükkan
MT	Mutfak
MT+DP	Mutfak ve Depo
ODA	Kullanılmıyan Mekan
SA	Sarıncı
TR	Teras
WC	Tuvalet
WC+BY	Tuvalet ve Banyo
YO	Yatak Odası
YM	Yaşama Mekanı
YM+MT	Yaşama Mekanı ve Mutfak
YM+YO	Yaşama Mekanı ve Yatak Odası
YM+YO	Mekansal veya kitlesel değişim

Şekil 5.39 GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI
ÖZGÜN VE DEĞİŞMİŞ PLANLAR

NV. NO: 24-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe V. NO: 24-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 25-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 25-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 26-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 26-DEĞİŞMİŞ
NV. NO: 45-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe V. NO: 45-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 46-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 46-DEĞİŞMİŞ	
NV. NO: 68-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe IV. NO: 68-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 69-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 69-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 70-ÖZGÜN Ön Cephe Yan Cephe Ön Cephe Yan Cephe ENV. NO: 70-DEĞİŞMİŞ
NV. NO: 90-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe IV. NO: 90-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 91-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 91-DEĞİŞMİŞ	ENV. NO: 92-ÖZGÜN Ön Cephe Ön Cephe ENV. NO: 92-DEĞİŞMİŞ

GÖSTERİM AÇIKLAMA

- Mekansal veya kitlesel değişim
- Eleman değişimi

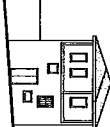
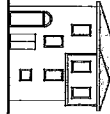
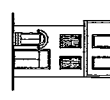
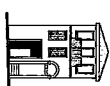
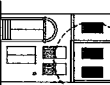
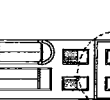
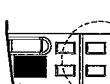
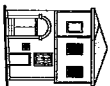
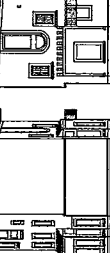
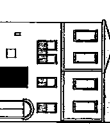
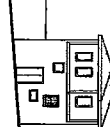
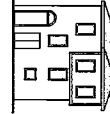
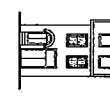
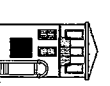
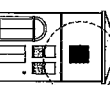
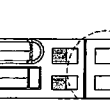
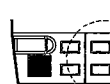
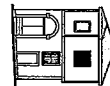
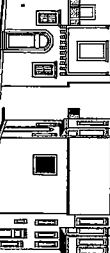
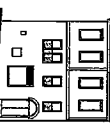
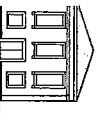
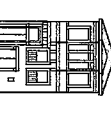
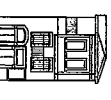
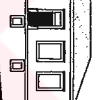
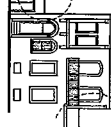
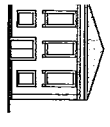
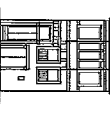
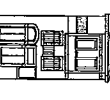
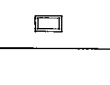
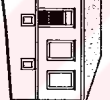
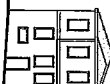
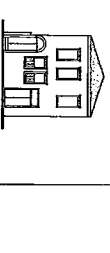
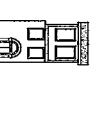
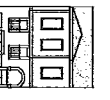
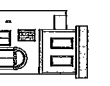
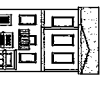
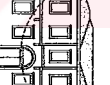
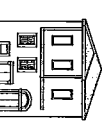
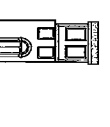
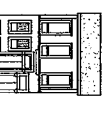
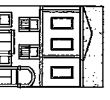
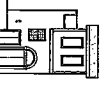
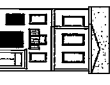
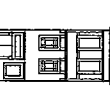
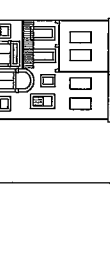
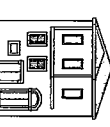
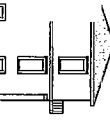
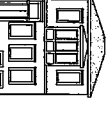
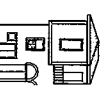
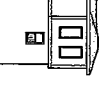
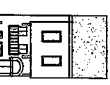
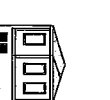
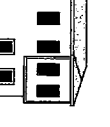
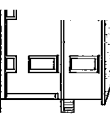
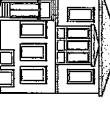
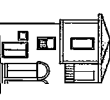
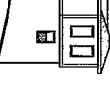
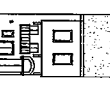
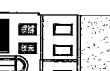
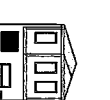
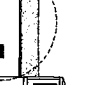
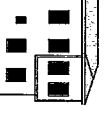
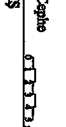
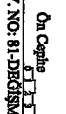
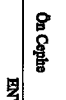
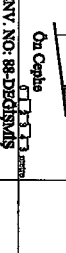
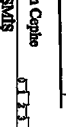
Şekil 5.40

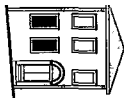
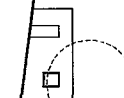
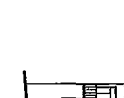
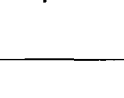
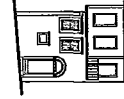
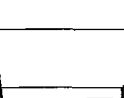
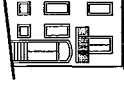
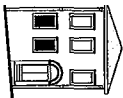
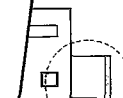
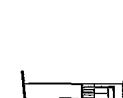
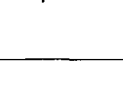
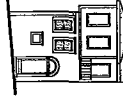
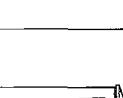
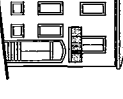
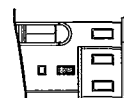
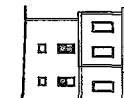
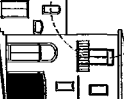
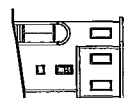
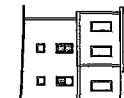
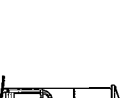
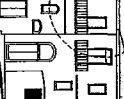
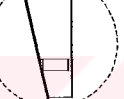
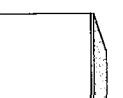
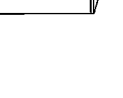
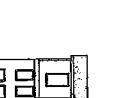
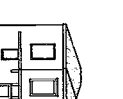
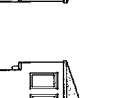
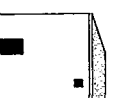
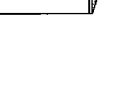
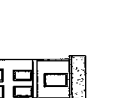
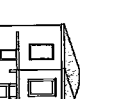
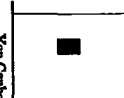
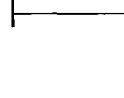
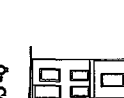
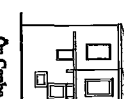
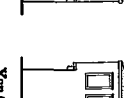
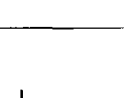
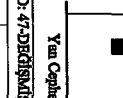
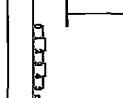
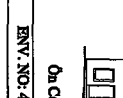
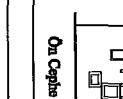
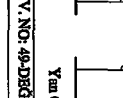
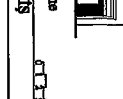
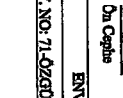
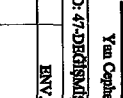
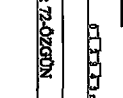
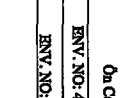
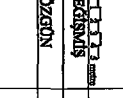
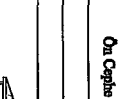
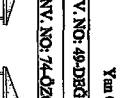
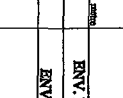
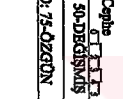
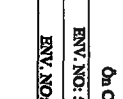
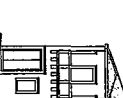
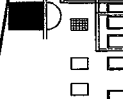
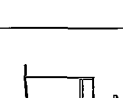
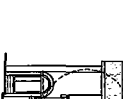
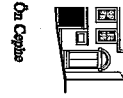
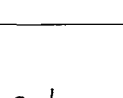
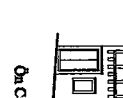
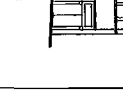
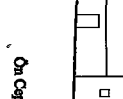
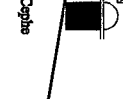
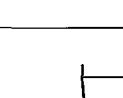
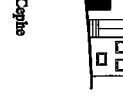
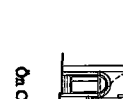
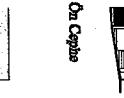
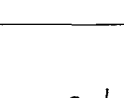
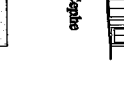
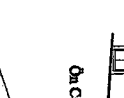
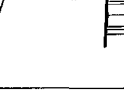
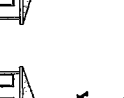
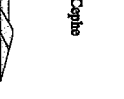
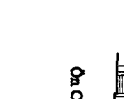
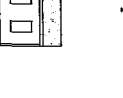
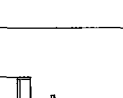
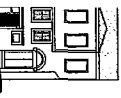
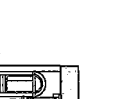
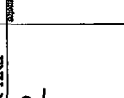
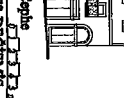
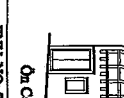
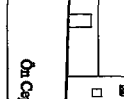
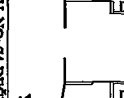
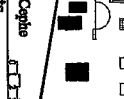
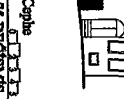
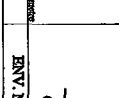
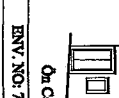
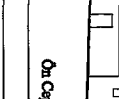
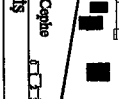
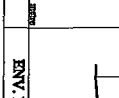
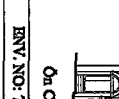
GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI
ÖZGÜN VE DEĞİŞMİŞ CEPHELER

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ:BİLGE YILDIRIM GÖNÜL

ENV. NO: 12-ÖZGÜN	ENV. NO: 13-ÖZGÜN	ENV. NO: 14-ÖZGÜN	ENV. NO: 15-ÖZGÜN	ENV. NO: 16-ÖZGÜN	ENV. NO: 17-ÖZGÜN	ENV. NO: 18-ÖZGÜN	ENV. NO: 19-ÖZGÜN	ENV. NO: 20-ÖZGÜN	ENV. NO: 21-ÖZGÜN	ENV. NO: 22-ÖZGÜN	ENV. NO: 23-ÖZGÜN
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Arkas Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe
 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Ön Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe	 Yan Cephe

ENV. NO: 1-0ZGÜN		ENV. NO: 2-0ZGÜN		ENV. NO: 3-0ZGÜN		ENV. NO: 4-0ZGÜN		ENV. NO: 5-0ZGÜN		ENV. NO: 6-0ZGÜN		ENV. NO: 7-0ZGÜN		ENV. NO: 8-0ZGÜN		ENV. NO: 9-0ZGÜN		ENV. NO: 10-0ZGÜN		ENV. NO: 11-0ZGÜN	
	On Cephe		1. Kat Planı		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe
	On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		Yan Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe		On Cephe

ALTINCI BÖLÜM

KORUMA YAKLAŞIMLARI

6.1 Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi ve Geleneksel Ayvalık Konutlarına Yansıması

Koruma olgusu Osmanlı'dan bu yana gündemde olan bir konudur. Zaman içinde değişen yaklaşımlarla, tarihi nitelik taşıyan her türlü taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları farklı uygulamalara maruz kalmıştır. Çalışmanın içerdiği dönemde korumaya yönelik yaklaşımların tarihsel gelişimine değinilmesinin, Ayvalık'taki geleneksel konutların varoldukları mübadeleden önce ve kullanılmaya devam ettikleri mübadeleden sonraki süreç için bilgi oluşturması açısından gerekli olduğu düşünülmüştür.

Tarihi eserlerin önemi Osmanlı döneminde bilinse bile, bugün de, korumanın ilk gereklerinden biri olan, tarihi ve kültürel mirasımızın gelecek dönemlere aktarılması ve konuya gerekli önemin verilmesi, 1930'lardan sonraya tarihlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki uzun bir süreçte koruma çabalarının daha ziyade, Türk ve İslam kökenli yapılar ve arkeolojik eserler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Koruma çabaları her ne kadar taşınır kültür varlıklarının yanı sıra, cami, medrese, türbe gibi taşınmaz vakıf eserlerine yönelik yaklaşımlar içerse de, bu dönemin genel koruma ilkelerini yansıtmaması açısından önemlidir. Özellikle mübadelenin gerçekleştiği cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan yeni çıkmış bir devlet olarak koruma olgusuna gerektiği kadar önem verilmediği görülmektedir. Koruma olgusu, cumhuriyetin kuruluşundan sonra oldukça uzun bir süre sadece anıtlar ve dini yapıları içermektedir. Bu süreçte geleneksel konutların korunmasına yönelik bir yaklaşıma rastlanmamıştır. 1933

tarhli Belediye Yapı ve Yollar Kanunuyla “bir binanın büyüme, küçölme ya da cephesini değıştiren müdahaleler, sokak üzerine iskele kurmayı gerektiren değışiklik ve tamirler ile ıslak mekanlara ilişkin yenileme ve değışiklikler için belediyeden ruhsat alınma zorunluluğu getirilmiştir” (Madran, 2002, s.158). Ruhsat almak için projeye bile gerek olmayan bu uygulamanın koruma amacı gütmeyen bir denetleme olduğu düşünölmektedir. Hatta 19. yüzyılın sonlarında geçerli olan Ebniye Kanunu’nun 1960’lara kadar etkisini sürdürerek, kent ölçeğinde alınan bazı kararlarla, geleneksel konut dokusunun bozulmasına neden olduğu bilinmektedir. Madran’ın detaylarını anlattığı kanunda özetle; sokakların genişletilerek bazı yapıların yıkılması, yeni yollardaki yapıların sadece cephelerinin onarılması ve esaslı onarıma ancak yapının bir bölümü yola terk edildikten sonra izin verilmesi gündeme gelmiştir. 1936 tarihindeki Vakıflar Nizamnamesinde, ancak dolaylı yoldan çok az sayıda konutu içine alan onarım kararlarına rastlanmaktadır. 1933-1935 yılları arasında başlayan tarihi yapıların envanter çalışmaları sonucunda, hayrat dışında kalan, onarımı ve yenilenmesi düşünölen, maddi gelir sağlayan diğer yapıların içinde evler ve dükkanlar da bulunmaktaydı (Madran, 2002, s.111). Görölmektedir ki; bazı evler gerçek bir koruma anlayışının değil, maddi fayda sağlamanın bir sonucu olarak tarihi nitelikteki diğer yapılarla aynı yaklaşımla değerdendirilmekteydi. Hatta çoğu zaman sözü edilen evlerin geleneksel nitelikte herhangi bir ev olmadığı, bu kapsamda daha ziyade köşkların, yalıların yer alabileceği düşünölmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında alınan bazı yanlış kararlara karşın, Eski Eserleri Koruma Encümeninin 1939 yılındaki raporu, bugünkü koruma anlayışına yakın kararlar içermektedir. Buna göre; az değerli olan eserlerin korunmasına gerek olmadığı görüşüne karşı çıkılarak, tarihi eserlerin içinde sadece örnek teşkil edecek nitelikte olanlarının değil, bütün eserlerin korunması gerektiği, yeniden yapmak yerine, bakım ve onarımla korumak görüşü savunulmuştur (Madran, 2002, s.114).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan mübadele süreci geleneksel nitelikteki konutlar açısından değerdendirildiğinde, mübadele ve savaş sonrası ortamın iki yönde etkili olduğu düşünölebilir.

Birincisi; devletin içinde bulunduğu şartların kısmen de olsa olumlu olabilecek sonucu olarak nitelendirilebilen, geleneksel konutlara duyulan ihtiyaçtır. Zorunlu göçün yarattığı zorlu dönemin bir sonucu olarak bu konutlara çok fazla ihtiyaç vardı. Türkiye’den Yunanistan’a giden 1.200.000 insanın yanı sıra, Yunanistan ve Adalardan gelen 500.000’e yakın insan olmasına rağmen, Anadolu’da Rumlardan boşalan konutlar, mübadil ailelerin yerleştirilmesinde sayıca yeterli gelmiyordu. Bunda füzuli işgallerin, harap ve kullanılamaz nitelikteki evlerin büyük payı vardı. Bu yüzden Rumlardan kalan konutların yanı sıra, mübadil aileleri yerleştirmek üzere yeni yerleşimlerin oluşturulması yoluna gidilmiştir (Arı, 2000, s.58). Zaten maddi sıkıntı çekilen bir ortamda konutları uzun süre olduğu gibi ya da sadece ihtiyaca yönelik yapılan çok küçük değişikliklerle kullanma gereği ortaya çıkmıştı. Yine savaş sonrası ortamın sonuçlarından birisi olarak, 1930’lu yıllardan sonra da işlevlerini yitirmiş tarihi eserlerin onarılarak, yeniden işlevlendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu durum kamu kullanımına açık tarihi yapılarda olduğu gibi, bazı konutların da korunması sonucunu getirmiştir.

Kurtuluş Savaşı ve mübadele sonrası süreç, geleneksel konutların korunmasına ilişkin, ikinci olarak olumsuz bazı sonuçlar yaratmıştır. Konutlarda oluşan yıkım ve tahribattan dolayı çok sayıda geleneksel konut yok olurken, kullanılmak üzere onarım gerektirenler de, yeni sorunlar oluşturmuştur. Mübadeleden sonra terkedilmiş “evlerin kapıları, pencereleri, kiremitleri, taban ve tavanları sökülüyor, işe yarar kısımları çalınıyor, zaman zaman da hayvan ahır ve depo olarak kullanılıyordu” (Arı, 1989, s.697). Konutların tarihi değerini yitirmesinin yanı sıra maddi bir yük getiren bu durum, aynı zamanda bu onarımları yapacak ustaların yetiştirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Ancak, mübadil ailelerin bir an önce evlere yerleştirilmesi, bu duruma zaman konusunda bir engel teşkil etmekteydi. Yeni ustaların yetiştirilmesi konusu ilerleyen süreçte bilinçlenmeye yönelik bir gelişmeye yol açarak, 1945 yılında “Eski Eserler ve Müzeler I. Danışma Kurulu” toplantısındaki bir maddede, tarihi eserlerde çeşitli nedenlerle (yangın, eskime gibi) ihtiyaç duyulan onarım konusuna şöyle değinilmiştir: “Bir anıtın onarımı, ‘...bir kalfa, bir dülger, hatta salt bir mimar işi olmaktan çok ileridir...’. Bu husus geç de olsa anlaşılmış, ancak hatalar da yapılmıştır. Bu hatalar, ‘...ne bir para, ne bir emir

meselesi değil, bir kültür, bir anlayış eksikliğinin fena izleridir.” (Madran, 2002, s.141). Bu düşüncenin paralelinde usta yetiştirmenin yanı sıra, halkın koruma ve tarihi eser bilincini geliştirmeye yönelik eğitimsel faaliyetler düzenlenmiştir. Geleneksel konutlara ilişkin doğrudan korumaya yönelik yaptırımlar getirilmemiş olsa da, bu tür eğitim faaliyetleri ile bilinçlendirmeye çalışılan halkın, Ayvalık'ta da sahip oldukları konutların değerini anlamaya ve korumaya dair bir fayda oluşturduğu düşünülmektedir. Nitekim 1940'lı yıllarda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyr Koşay, eğitimin koruma açısından faydasına değindiği bir yazısında, eğitim sayesinde “Eski evler ve yapılar korunacak ve onlara uygun işlevler verilecektir” görüşüne yer vermiştir (Madran, 2002, s.155).

Anadolu'nun birçok yerleşiminde olduğu gibi, özgün halinde Rumların inşa ettirip mübadeleye kadar kullandıkları konutlar, 1922 yılı ile başlayan sıkıntılı süreç sonrasında kültürel kimlik değişimine şahit olmuştur. Çalışmanın içinde detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılan, kültürel kimlik değişiminde ve sonraki süreçte, konutlarda farklı etkenlere bağlı olarak değişimler söz konusudur. Gerek kütsel anlamda, gerek mekan kullanımına bağlı olarak plansal anlamda ve gerekse cephesel bağlamda gerçekleşen ve yapının özgün kimliğini bozmayan değişiklikler ait oldukları dönemin bir göstergesidir. Bu yüzden doğru kararlar içeren değişiklikler koruma anlayışı açısından önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu anlayış yer almamaktadır. 1930'lu yıllardaki onarım çalışmalarında yetkili bir kurum niteliğindeki, “Evkaf Umum Müdürlüğü” nün hazırladığı bir belgede yer alan bazı hükümler bunun bir göstergesidir. Eski eserin üzerinde tarihi değeri olmayan bazı eklerin kaldırılması, eksik olan bölümlerin özgün haline uygun olarak yeniden yapılması bu hükümler arasındaydı. Böylelikle sonraki dönemlerde yapılan ilavelerin kaldırılması gündeme gelmişti. Bu yılların genel bir yaklaşımı olan, genellikle İslami yapılara yönelik koruma çalışmalarında olduğu gibi, bu kararlar da çoğunlukla camilerin onarımı için düşünülmüşse de, Madran'ın da sözünü ettiği gibi, dönemin restorasyon ilkelerini yansıttığı bir gerçektir. Bu dönemde geleneksel konut mimarisinin yer almadığı koruma yaklaşımında, Türklere ait eserlere ağırlık verilirken, Ayvalık'taki kiliselere ve ilk sahipleri Rumlar olan geleneksel konutlara nasıl bir önem verildiği endişe verecek boyutta düşündürücüdür. Ancak 1945 yılında

Eski Eserler ve Müzeler I. Danışma Kurulunda alınan bir karar, etnik azınlık (gayrimüslim) konutlarını korumaya yönelik olumlu sayılabilecek bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Bu karar şöyledir; “Gelip geçmiş kavimlerin ve atalarımızın yaşayışlarına, maddi ve manevi kültürlerine tanıklık eden, yeraltında ve yerüstünde bulunan belgelere eski eser, eski eserlerden gayrimenkul olanlar içinde, tarihi ve mimari değeri olup da korunması kamunun menfaatine olan yapı ve tesislere tarihi anıt adı verilmektedir” (Madran, 2002, s.142).

Mübadeleden sonraki dönemde yaşanan zorluklar ve yapılan yanlışlıklar, koruma yaklaşımlarında başarısız olunduğu sonucunu getirmiştir. Bu durumda kişisel etkenlerin yanı sıra dönemin hükümet politikalarındaki yaklaşımlarının da etkisi olduğu bir gerçektir. Korumaya yönelik girişimlerde karşılaşılan sorunların Ayvalık'taki geleneksel konutlarda da olumsuz sonuçlara yol açtığı düşünülmektedir. Ayvalık'ta bu dönemde büyük oranda özgün halini koruyan konutların varlığı, doğru ve bilinçli bir koruma anlayışı sonucunda değil, içinde bulunulan zor ortamın olumlu bir katkısı sonucu oluştuğu düşünülebilir.

6.2 Geleneksel Ayvalık Konutlarını Koruma Yaklaşımları

Ayvalık türü yerleşimlerde yer alan, 19. yüzyılda Anadolu'daki etnik topluluklara ait, geleneksel konutlar kültürel kimlik değeri taşımaktadır. Bu bağlamda; Ayvalık'ta örneği sunulan etnik azınlık konutları, koruma yaklaşımları açısından geleneksel konutlar içindeki ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır. Bu konutlarda zaman içindeki değişim unsurlarının nedensellik ilişkileri kurularak ortaya çıkarılması, doğru koruma kararların oluşturulması ve uygulanması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, Geleneksel Ayvalık konutlarını koruma yaklaşımlardan söz ederken, yapılarda değişime neden olan onarımlar sonrasındaki korunma durumlarından bahsetmek yerinde olacaktır.

6.2.1 Geleneksel Ayvalık Konutlarının Onarım ve Korunma Durumları

Ayvalık'taki geleneksel konutlar, bugün kent dokusundaki merkezi konumundan dolayı yoğun olarak kullanılmaktadır. Konutlar yapılan müdahalelerle, büyük oranda kısmen korunmuş niteliktedir (Grafik 6.1). Maddi ve yasal zorluklar nedeniyle, birçok yapı esaslı bir onarım geçirmemiş olsa da, konutlarda ihtiyaca yönelik kısmi onarımlar söz konusudur. Çoğu yasa dışı olan bu uygulamalar, her zaman bilinçli bir yaklaşım içermese de, konutlarda koruma açısından kimi zaman doğru kimi zaman ise yanlış sonuçlara yol açmıştır. Cephede bölgesel (sıva, boya veya ahşap malzemeye yönelik onarımlar), çatıda veya iç mekanda tavanda, döşemede ve duvarlardaki bozulmalara yönelik kısmi onarım niteliğindeki bu uygulamalarda, konutlarda bazı değişiklikler görülmektedir. Bunların sonucunda konutlar kısmen korunurken, kısmen de özgün izlerini kaybetmiştir. 70 envanter nolu konutun ikinci kat cephesinde yer alan köşe cumbasında gerçekleştirilen kısmi onarım müdahalesi her iki duruma örnek oluşturmaktadır. Konutun cumbasının taşıyıcı sistemindeki onarım günümüz koruma anlayışına uygun doğru bir uygulama olarak değerlendirilirken (Resim 6.1), pencerelerin özgün ahşap kepenklerinin onarımı yerine iptal edilmiş olması özgün unsurların yok olmasına neden olduğundan yanlış bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Resim 6.2).

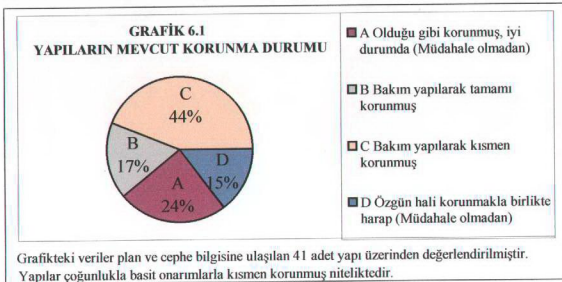

Resim 6.1
Onarım Öncesi Konut
(Envanter no: 70)
(Grafik 6.1' de C grubuna örnek)

Resim 6.2
Onarım Sonrası Konut
(Envanter no: 70)

Tamamı onarım geçirerek korunan az sayıda konut bulunmaktadır (Grafik 6.1). Bu onarımların büyük bölümü yasal nitelik taşımaktadır. Ancak yasal onarımlarla da konutların tam anlamıyla korunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu duruma örnek olarak; 89 envanter nolu konutun cephesi yasal onarım sonrasında özgün kimliğini kısmen yitirmiştir. Cephede değişen pencere boyutları ve bazı pencere formları, özgün köşe çıkmayı taşıyan eli böğründe profillerin iptal edilmesi ile onarım, günümüz koruma anlayışına uymayan yanlış kararlar içermektedir (Şekil 5.40; 89 Envanter nolu Konut). Bunun yanı sıra yasal olan bu uygulamada özgün durumunu koruyan giriş kapısı ile yanındaki pencereler ve korunan kütle, onarımın doğru kararlar içeren unsurlarıdır (Resim 6.3, Resim 6.4). Yasal ya da yasa dışı onarımların yukarıda sözü edilen içerdiği yanlış kararlar, geleneksel Ayvalık konutlarında bilgi, belge, kimlik, mimari, özgünlük, süreklilik ve estetik açıdan değerlerin yitirilmesine neden olmaktadır.

Resim 6.3
Onarım Öncesi Konut (Envanter no: 89)
(Grafik 6.1' de B grubuna örnek)

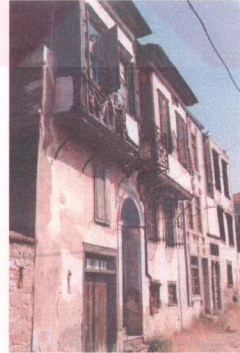

Resim 6.4
Onarım Sonrası Konut (Envanter no: 89)

Geleneksel yapıım sisteminin getirdiği bir avantaj olarak, çalışma alanı içindeki konutlar, dörtte bir oranında müdahale görmeden korunmakta ve kullanılmaktadır (Resim 6.5). Az sayıda bir orana sahip konut ise zorluklar nedeniyle, herhangi bir bakım ve onarım çalışması olmaksızın harap halde bulunmaktadır (Grafik 6.1). Bunların bir kısmı kullanılmayacak durumda olduğundan terkedilmiştir (Resim 6.6). Bir kısmı ise olumsuz şartlar altında halen kullanılmaktadır.

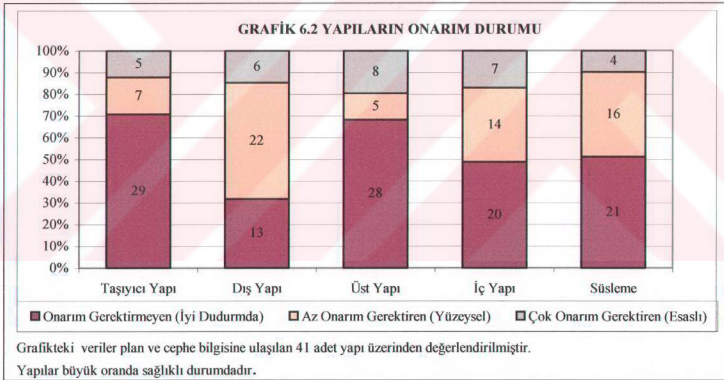

Resim 6.5
55 Envanter nolu Konut
(Grafik 6.1'de A grubuna örnek)

Resim 6.6
7 Envanter nolu Konut
(Grafik 6.1'de D grubuna örnek)

Genel olarak, konutlar yapısal açıdan sağlıklı durumdadır. Grafik 6.2’de de görüldüğü gibi, konutlarda gerekli olan onarımlar büyük oranda yüzeysel niteliktedir. Bu durumda geleneksel yapım sistemi ve malzeme kullanımının rolü çok büyüktür. Grafikte dış yapı olarak adlandırılan cepheler şüphesiz dış şartlara en çok maruz kalan bölümlerdir. Bu yüzden cepheler, konutların en çok onarım gerektiren bölümleridir. Fakat gerekli onarımlar yine büyük oranda yüzeysel niteliktedir (Resim 6.5). Aynı şekilde dış koşullara açık olmasına rağmen konutlarda üst yapı, bir başka deyişle; çatılar, büyük oranda sağlıklı durumdadır (Grafik 6.2). Bu durumda ise; zaman içinde gerçekleşen basit onarımların etkisi büyüktür. Grafikte iç yapı olarak adlandırılan, konutlardaki iç mekanlar ve süslemeler yarıya yakın oranda sağlıklı durumdadır. Grafik 6.1 ve 6.2’deki bilgiler neticesinde anlaşılmaktadır ki; bundan sonra doğru yaklaşımlarla alınacak koruma kararlarıyla, Geleneksel Ayvalık konutlarının büyük ölçüde zarar görmeden geleceğe aktarılması mümkündür.

6.2.2 Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma

Yaklaşımları

Bugün geleneksel Ayvalık konutlarında korunan mekanların hala kullanılabilir nitelikte olmasının yanı sıra, mekanları değiştirmeden korumaya teşvik eden asıl neden; maddi imkansızlıklar ve bugün yürürlükte olan koruma yasalarının getirdiği zorluklardır. Yapılan anket değerlendirmelerinde de anlaşılmıştır ki, kullanıcılar isteseler de, ilk önce maddi, ikinci olarak da yasal sorunlar, onarım ve değişiklik yapmaya engel teşkil etmektedir. Bu durum konutlarda eskimenin hızla arttığı yolunda olumsuz bir sonuca neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, genellikle kullanıcılar açısından olumsuz olan bu durum, konutlardaki değişiklikleri sınırlandırarak, kütsel, plansal ve cephesel bozulmaların az olması şeklinde olumlu bir sonuca yol açmıştır. Var olan ve izleri korunan özgün unsurlar, konutlardaki ilk döneme ait bazı bilgilere ulaşılmasına olanak tanımaktadır. Özgün dönemden sonraki değişim süreçlerine dair bilgiye ulaşmak zor olsa da, kısmen mümkün olmaktadır. Ancak yakın dönemde yapılan bazı ilave ve değişikliklerin artarak, yer yer özgün izleri yok ettiği görülmektedir. Konutlar var olduğu süreçte, geçirdiği değişikliklerle dönemlere ilişkin sürekli bilgi içermektedir. Bu bilgiler kütle, plan, cephe, eleman ve malzeme bağlamında değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Kütsel anlamdaki değişiklikler genellikle yeni mekan ilaveleri sonucu gerçekleşmiştir. Kütsel bağlamda var olan mekanların iptali az rastlanan bir durumdur. Çünkü; küçük olmasından dolayı, Ayvalık'taki geleneksel konutlar zaman içinde mekansal açıdan kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Bu durum bugün de geçerlidir. Bu yüzden çoğu zaman, konutlar küçük olmasına rağmen var olan bazı mekanlar kullanılmazken, yeni mekan ilaveleri söz konusu olmuştur. Konutlardaki kütsel değişiklikler kısmen sokak cephesinden gözlenmektedir. Bazı konutlarda özgün nitelikteki eklentiler, konutun ana kütsesi ve mimari tarzı ile uyum içindeyken, yakın dönemlerdeki kütsel eklentilerin konuttan ayrı niteliğe sahip olduğu görülmüştür. Bunların bir kısmı yasal, bir kısmı ise yasa dışı uygulamalarla gerçekleştirilmiştir. Kütsel değişikliklerin, çoğu zaman kullanıcıların mekan ihtiyacından kaynaklansa da, yakın dönemdeki bazı

uygulamalarda özentî, moda, estetik gibi değerlerin de etkisi altına girdiği görülmektedir. Zaman içinde gerçekleşen kütsel değışiklikler, geleneksel konutların kullanımına yönelik bilgi oluşturmaktadır. Birinci değışim döneminde konutlarda kütsel değışiklik görülmezken, ikinci dönemin sonlarına doğru meydana gelen depremin etkileri üçüncü dönemde konutlarda kütsel değışikliğe yol açmıştır. Ayrıca üçüncü değışim döneminin sonlarına doğru, günümüze yakın süreçte yoğunlaşan kütsel değışiklikler ise, konutların sahip olduğu mekansal potansiyelin altında kullanıldığını, bunun yanı sıra yeterli düzeyde kullanılmayan konutlarda yeni mekan ilavelerinin var olduğunu göstermektedir. Kütsel değışikliklerin konutlara dair yeni bilgiler içermesinin yanı sıra bazı uygulamalarda özgün izleri yok ettiği görülmüştür. Bu bağlamda; geleneksel Ayvalık konutlarının bazı karakteristik özelliklerini yok eden uygulamalar korumaya yönelik olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Plan bağlamında; özgün ve sonraki dönemlere ait mekan ihtiyaçlarında kısmen değışiklik olduğu görülmüştür. Özgün halinde Rumların konutları kullanmaya yönelik tutumlarının, daha sonraki kültürel değışimde ve aynı kültürün farklı dönemlerdeki ihtiyaçlarına yönelik değıştiği görülmüştür. Yapılan çalışmanın sonunda anlaşılmıştır ki; konuttaki mekan örgüleri üst üste geldiğinde Ayvalık'taki geleneksel konutların zaman içindeki mekansal kullanımı ortaya çıkmaktadır. Rumların kendi ihtiyaçları doğrultusunda planladıkları konutlarda bazı mekanlar özgün haliyle, bazı mekanlar değışiklik yapılarak kullanılmaya devam ederken, bazı mekanlar da atıl kalmıştır. Zemin kattaki özgün plan anlayışı, bunun en belirgin örneğidir. Özgün halinde hemen hemen her konutta görülen ticaret unsuru, yapılarda konutun yanı sıra ikinci bir fonksiyon olarak nitelendirilebilir. Bunun bir yansıması olarak düzenlenen zemin katlardaki depo ve/veya dükkânlar, ilerleyen süreçte toplum yapısının değışmesiyle, böyle bir mekana ihtiyaç duyulmadığından, sadece var oldukları için kısmen depo olarak kullanılmıştır. Hatta hemen hemen her konutta bu mekanın son derece bakımsız ve göz ardı edildiği görülmektedir. Özgün ticaret işlevinin, mübadeleden sonraki ilk dönemlerde çok az yapıda devam ederek, bunun sonucunda da çok az bir oranda bu mekanın benzer ihtiyaçtan dolayı kullanımı söz konusu olmuştur. Zaman içinde bazı yapılarda ortak fonksiyon ticaret olsa da,

mekansal kullanım değişmiştir. Konutlarda artık üretilen ve/veya satışa sunulan zeytin ve yan ürünleri değildir. Üstelik bugün ticari amaca yönelik zemin katlarda konutların kullanıcıları tarafından bir kullanım da söz konusu değildir. Zemin katlar, özgün halinden tamamen farklı olarak, kiraya verilmek suretiyle iş yeri olarak kullanılmaktadır. Bir diğer deyişle; özgün depo/dükkanların konut ile mekansal bağlantısı söz konusuysa, bugün ticaret işlevinin yer aldığı konutlarda, zemin katların konuttan bağımsız sadece sokağa dönük kullanımı söz konusudur. Bu yüzden konutlarda zemin katın üst katlarla bağlantısını sağlayan özgün kapı kapatılmış ya da kullanım dışı bırakılmıştır.

Plansal açıdan konutlardaki ıslak mekan anlayışı, değişimin en yoğun yaşandığı başka bir durumdur. Yine çalışma içinde detayları anlatılan, her iki kültürün ıslak mekan kullanımları farklılık göstermektedir. Fakat bu durumda kültürel değişimin yanı sıra, tarihsel süreçteki ilerlemenin ve aynı Türk toplumu içindeki kültürel gelişimin etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira 19. yüzyılda banyo işlevi için kolektif çözüm getiren hamam gibi kullanımları, bu dönemde sadece Rumlar değil, Türkler de kullanmaktaydı. Bu yüzden mübadeleden sonra Türkler, çalışma içinde detayları anlatılan nedenlerden dolayı, ilk etapta Rumların ıslak mekan anlayışını benimsedilerse de, ilerleyen süreçte Türklerin ıslak mekan anlayışında farklı çözümlere gittiği görülmektedir. Bu yüzden mübadeleden sonraki ilk yıllarda bu mekanlar aynen kullanılsa da, zaman içinde gerek konfor düzeyi, gerekse konumunda en çok değişiklik yapılan hacimler olmuştur. Ayvalık konutlarındaki değişim açısından adaptasyon sürecinde yer alan 1945 yılındaki bir kanunda ıslak mekanlara ait, denetim düzeyinde görevler söz konusu olmuştur.

Plan bağlamında üst katların genellikle özgün işlevini korumasına rağmen, kullanımda ihtiyaca yönelik mekansal değişimler görülmüştür. Özgün halinde Rumların sayıca azınlık grup olmasının bir sonucu olarak, korunmak amacıyla yaptırdığı düşünülen, ikinci kattaki odaların birinden çatıya çıkılan gizli bir çıkış sonraki dönemlerde, böyle bir ihtiyacın ortadan kalkmasıyla, kimi konutta kullanılmadan korunurken, kimi konutta da iptal edilmiştir. Birçoğu oldukça küçük olan konutlarda, iç mekanda alan kaybına yol açan ve yapılma nedeni tam olarak

anlaşılamayan parselin arka bölümünde, zemin kattan ikinci katın yer döşemesine kadar uzanan boşluk mekanlar, ikinci değişim döneminden başlayarak konutta yeni mekanlara ihtiyaç duyulması sonucu bir bölümü kapatılarak odaya dönüştürülmüştür. Bu uygulamada boşlukların tamamen kapatılmaması, özgün izlerin okunabilmesi açısından korumaya yönelik doğru bir yaklaşım olarak düşünülmelidir.

Konutlardaki özgün ve sonraki döneme ait wc, banyo, mutfak, oda gibi mekanlarda kullanıma dair izler bulunan örnekler söz konusudur. Merdiven altında yer alan özgün banyolar, depo/dükkan mekanındaki sabit raf düzeni, ocak gibi mimari elemanlar, mekanların kapı ve pencere düzenleri gibi izler bulunduğu mekanın işlevsel kullanıma dair bilgi içermektedir. Böylelikle bu mekanlar kullanılsa da, konutun kullanıldığı her döneme ait bilgi akışı sürmektedir. Konutlarda kullanılmamasına karşın korunan bazı mekanlar, kendileri veya izleri korunduğu sürece bilgi oluşturmaya devam edecektir. Mekanın özgün işlevi yok olsa bile, izlerinin korunmasıyla, o mekana artık özgün işleviyle ihtiyaç duyulmadığını anlamak mümkündür. Bu önemli bir bilgi kaynağıdır. Özgün depo/dükkan mekanları bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bugün yok olan depo/dükkan kullanımı, mekanın korunan izlerinden dolayı özgün döneme dair bilgi içermektedir. Ancak kendisi veya izi tamamen, hatta bazen de bilinçli olarak, kaybolan bir mekanın konutlara dair oluşturduğu bilgi tahminden öteye geçemez. Bu çalışmada izine bile rastlanmayan bazı mekanlar ve mekanların kullanımındaki değişiklikler, aynı konutu mübadeleden bu yana aynı ailenin kullandığı az sayıdaki yapının kullanıcılarından öğrenilmiştir. Nitekim Harita 5.1' de de görüldüğü gibi; konutlarda el değiştirme sıklığının çok fazla olduğu, az sayıdaki konutun ilk mübadil ailenin devamı kuşaklar ile el değiştirmeden kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mübadil ailenin fertlerinin yaşlarının çok ilerlemiş olması ve/veya bu kişilerin konutları terk etmiş olması sözlü kaynakların hızla kaybolduğunu göstermektedir. Bu durum konutlardaki terk olayı sürdürükçe devam edecektir. Bunun yanı sıra, çok fazla el değiştiren konutta, kullanıcılar ancak kendilerinin konutlara sahip oldukları zaman ve bundan sonraki dönemle ilgili olarak bilgi verebilmektedir. Bazı konutlarda izine ve bilgisine ulaşılamayan çok sayıda mekan bulunmaktadır. Bazı konutlarda da benzerlerine bakarak gözlem sonucu birtakım bilgiler elde edilmiştir. Bu yüzden çalışmada sözlü kaynaklar, kimi zaman

Harita 6.1

Tarihsel Bilgiye İlişkin Süreklilik

- Plan ve cephe bilgisine ulaşılabilen parseller
- Cephe bilgisine ulaşılabilen parseller
- Özgün, 1., 2. ve 3. değişim döneminde mekan kullanım bilgisine ulaşılabilen konutlar
- 1. ve 2. değişim döneminde mekan kullanım bilgisine ulaşılabilen konutlar

Amaç : Konutlardaki mekansal bilginin sürekliliğinin saptanması

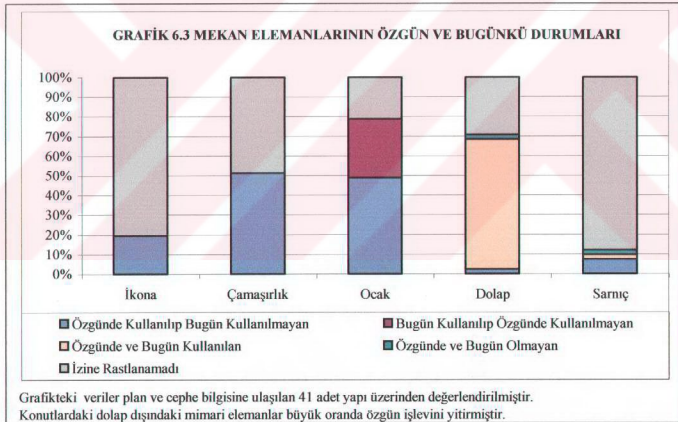
Saptama: Konutlarda geriye dönmüş mekan bilgisi giderek yok olmaktadır.

Bilgi çalışma alanı içindeki plan ve cephe bilgisine ulaşılabilen konutlar üzerinden değerlendirilmiştir.

gözlem sonucu elde edilen bilgilerden daha güvenilir nitelikte değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında hem gözlem, hem de görüşme sonucu elde edilen bilgiler, en güvenilir nitelikte değerlendirilmiştir. El değiştirme sıklığı arttığı sürece, konutlarda bilgiye ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bu şekilde, Ayvalık'ta izlerin kaybolduğu, kullanıcısına bile ulaşamayan çok sayıda konutta geçmiş dönemlere ait mekan kullanımı tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. Bu çalışmada birinci ve ikinci değişim dönemi olarak adlandırılan süreçlere dair bilgiye ulaşılabilen az sayıda konut bulunmaktadır (Harita 6.1). Yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı bilgi kaynaklarının da zaman içinde azalmaya devam edeceği kesindir. İnsan yaşamının sürekliliği söz konusu olmadığına göre, mekanları bilgi kaynaklarını yok etmeden yaşatmaya yönelik koruma yaklaşımlarının bu yüzden önemi çok büyüktür.

Cephe bağlamında da durum aynıdır. Geleneksel Ayvalık konutlarının en belirgin tipolojik niteliğe sahip zemin kat cephelerinde değişim söz konusudur. İkinci değişim döneminde başlayan ve bugün de hızla artan özgün depo/dükkan kapılarında belirgin olan bu dönüşüm, gerçekte zemin katın mekansal kullanımından kaynaklanmaktadır. Zemin kattaki özgün depo/dükkan mekanının bugün genellikle yaşama amaçlı kullanılmasıyla depo/dükkan kapılarının yanı sıra zemin kattaki diğer açıklıklarda da değişim hızla artmaktadır. Geleneksel Ayvalık kent dokusunda bu değişimin hızla artması, bugün depo/dükkan kapılarına ihtiyaç duyulmadığının bir göstergesidir. Konutlardaki bazı onarımlarda değişim, zemin katta bazı özgün izlerin tamamen yok olmasına neden olmuştur (Resim 5.19, Resim 5.20). Böylelikle bu konutlarda önemli bir bilgi yok olmuştur. Bazı konutlarda ise değişim, zemin kat cephelerinde özgün izler kaybolmadan gerçekleşmiştir (Resim 5.22). Depo/dükkan kapılarında değişim görüldüğü halde, özgün izlerin korunduğu bu konutlar, Rumlar dönemine dair bilgi içermesinin yanı sıra, sonraları konutları Türklerin kullandığı farklı dönemlere ait de bilgi içermektedir. Özgün depo/dükkan kapısı ve pencerelerin değişmeden korunduğu konutlar, Rumların kullandığı ilk dönemdeki mekansal kullanıma dair bilgi oluşturmaktadır (Resim 5.3). Korunan ya da özgün izler kaybolmadan gerçekleşen değişimin söz konusu olduğu konutlarda bilgi akışı devam etmektedir. Özgün izlerin kaybolması bilginin sürekliliğine engel oluşturmaktadır. Bu yüzden koruma yaklaşımları, depo/dükkan kapılarında özgün izlerin kaybolmadığı bir değişim anlayışı içermelidir. Kullanıcıların değişen yaşam koşullarına bağlı olarak konutlarda değişime ihtiyaç duymaları doğaldır. Ancak kullanıcıların ihtiyacına cevap verecek değişimler, koruma kuralları çerçevesinde gerçekleşmelidir. Özellikle depo/dükkan kapı ve pencerelerine yansıyan bu değişimler, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermesinin yanı sıra doğru kararlar içermelidir. Özgün izleri tamamen yok ederek, buna bağlı olarak özgün açıklığa dair bilginin de tamamen yok olduğu uygulamalar doğru kararlar içermemektedir. Zemin katın iç mekan kullanımındaki değişiklik cephedeki bilginin yok olmasına neden olmamalıdır. Konutlarda bugün yasal nitelikteki onarımlarda, özgün depo/dükkan kapıları büyüklük ve konum olarak korunmasına rağmen, nitelik olarak değişebilmektedir. Üçüncü değişim döneminde yoğunlaşan özgün depo/dükkan kapılarındaki değişimlerin tamamı yasa dışı uygulamalarla gerçekleştirilmiştir. Konutlarda yasa

dışı onarımlar genellikle tipolojiyi bozan nitelikte olmasına karşın, çoğu zaman kullanıcıların ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Ayvalık'ta depo/dükkan kapılarında ortak nedene bağlı olarak hızla artan değişim, konutların zemin katta bugünkü mekan kullanımına ilişkin kuvvetli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma kapsamında depo/dükkan kapılarındaki değişimin giderek genel bir ihtiyaç haline dönüştüğü saptanmıştır. Geleneksel konutlarda ortak nedene bağlı olmaksızın, bütünde benzer bir tipoloji oluşturmayan, her uygulamada farklılık gösteren değişiklikler, konutlara dair ortak bir bilgi niteliği taşımadığından, korumaya yönelik yaklaşımlarda yanlış uygulamalar olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmada sözü edilen konudaki koruma yaklaşımına örnek oluşturması açısından, en fazla değişimin görüldüğü depo/dükkan kapılarının pencereye dönüştürülmesiyle, özgün açıklık boyutu, formu, lento ve sövelerdeki süslemesi yok edilmemelidir. Açıklığın özgün niteliğini ön plana çıkaran malzeme seçimine ve boyutlandırılmasına özen gösterilmelidir.

Ayvalık'ta geleneksel konutlarda iç mekanda yer alan özgün mimari elemanlar, kullanıcıların tasarrufunda oldukları için denetimi mümkün olmayan, korunması en zor unsurlardır. Bunlar; ikona nişi, çamaşırlık, ocak, dolap, sarnıç, hareketli ve sabit mobilyalardır. Özgün mimari elemanların tamamı, bütün konutlarda bulunmamaktadır. Büyük bölümü bugün kullanım dışı olduğundan (özünde kullanılıp, bugün kullanılmayan), konutlarda rastlanmayan mimari elemanların,

gerçekte özgün halinde de bulunmadığı anlamı taşımamalıdır. Bu yüzden bu çalışmada konutlarda bugün olmayan mimari elemanlar, özgünde de olmadığı şeklinde değil, bugün izine rastlanamadı şeklinde değerlendirilmiştir.

İkona nişi ve sarnıçlar, en çok izine rastlanmayan mimari elemanlardır (Grafik 6.3). En çok bunların izine rastlanmaması, ikona nişi ve sarnıçların bugün en fazla kullanılmayan elemanlar olmasından kaynaklanmaktadır. Konutlarda zaman içinde gerçekleşen onarımlardaki plansal değişiklikte bazı duvarların yıkılmasıyla ikona nişlerinin yok olduğu, bazı konutlarda ise duvardaki bu boşlukların raf olarak kullanımında bu elemanda değişiklik yapıldığı veya kullanım dışı olduğundan dolayı bazı konutlarda önüne mobilya konduğundan gözlenememesi, çalışma alanı içinde az sayıda ikona nişinin yer almasının nedenlerindendir. Ancak her konutta ikona nişinin mutlak varlığı da düşünülmemektedir. İkona nişi; Rumların Hristiyan dininin bir gereği olarak kullandıkları bir elemandır. Rumların Ayvalık'ı terk ettiği mübadele sürecinden sonra, ikona nişi Müslüman Türkler tarafından kullanılmamıştır. Hemen hemen yok olmak üzere olan, bugün çok az sayıda konutta izine rastlanan ikona nişi, genellikle ikinci katlarda yer almaktadır. Çok az sayıda konutta, alt katlarda da rastlanmaktadır. İkinci katlarda yatak odalarının yer aldığı düşünüldüğünden, Rumların istavroz çıkartma olan dini geleneklerine, kesin bir yargı olmasa da, genellikle bu mekanlarda yer verdikleri düşünülebilir.

Sarnıçlar ise, konutlarda en az izine rastlanılan diğer mimari elemanlardır. Özgün halinde Ayvalık'ta mevcut olan su sorunundan dolayı ihtiyaç duyularak, konutlarda yer alan sarnıçlar, bugün Ayvalık'ta bu sorun olmadığından çok az sayıda konutta korunmaktadır. Bir çok konutta sarnıçların kapatıldığı öğrenilmiştir. Korunan sarnıçlar 19. yüzyılda Ayvalık'ta yaşanan su sorununun bir göstergesidir. Bugün korunan sarnıçların zaman içinde tamamen ortadan kaldırılacağı düşünüldüğünde, geçmiş döneme ait bu bilgi kaynağı yok olacaktır.

Özgün konutlarda çamaşırlık olarak adlandırılan mimari elemanlar ise, konfor düzeyi açısından oldukça düşük bir kullanıma olanak verdiğinden, bugün konutlarda korunsa da, kullanılmamaktadır. Üstelik Rumlar ile bugünkü kullanıcıların çamaşır

yıkama şekillerindeki farklılıktan dolayı korunan çamaşırlıkların tamamı özgünde kullanılan bugün aynı işlevle kullanılmayan elemanlardır (Grafik 6.3). Çoğu zaman kullanım dışı kalan çamaşırlıklar konutlarda yer aldığı zemin katların özgün mekansal kullanımına dair bilgi içeren elemanlardır.

Birçok konutta sıkça rastlanan, ocaklar da büyük bölümü bugün korunsun da özgün işlevle kullanılmamaktadır (özgünde kullanılıp bugün kullanılmayan) (Grafik 6.3). Ancak Rumlara kullandığı ocakların bir bölümü korunsun da, özgün konutlarda, yerden kullanılan ve ateş yakılarak gerçekleştirilen yemek pişirme işlemi, bugün tüplü ocaklarda sürdürülmektedir. Konutlarda ocağın bulunduğu mekan, bugün mutfak olarak kullanıldığında, tüplü ocaklar özgün ocakların içinde yer almaktadır. Böylelikle bugünkü ocak kullanımı, özgüne adapte olmuş durumdadır. Grafik 6.3'de bu durum bugün kullanılan, özgünde kullanılmayan ocaklar olarak görülmektedir.

Ahşap dolaplar, konutlarda özgün konumun ve fonksiyonun, bugünde değişmeden aynen kullanıldığı tek elemandır (Grafik 6.3). Kullanılarak ya da kullanılmadan korunan çok sayıdaki çamaşırık, dolap ve ocaklar bugün de mekanlara dair önemli bilgi kaynakları oluşturan mimari elemanlardır. Bu yüzden ocaklarda olduğu gibi diğer elemanların da iptal edilmeden, gerekli görüldüğünde bugünkü kullanıma adapte edilmesi ve böylelikle elemanların korunarak geleceğe süreklilik içinde bilgi aktarması, konutları korumaya yönelik doğru bir yaklaşım olacaktır.

Sabit ve hareketli mobilyalar, iç mekanda yer alan diğer mimari elemanlardır. Sabit bir mobilya niteliğinde olan, çok az sayıda korunan zemin kattaki özgün depo/dükkan mekanında yer alan raf düzeni bu mekanın ticarete yönelik kullanımının bir göstergesidir. Zira bu raflar bugün özgün amacıyla kullanılsa da, kullanıcılar tarafından depo amaçlı kullanılan mekanda kendine yeni işlevler bulmuştur. Çalışma alanı içinde ancak ikisine rastlanan hareketli özgün mobilyalar, yine yaşama mekanlarının kullanımına ve bunun bir yansıması olarak da cephenin biçimlenmesine dair bilgi içermektedir. Bunlar Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlığı altında detaylı kullanımı anlatılan kanepelerdir.

Konutlarda cephede yer alan sardunyalıklar, sürekli bilgi kaynağı niteliğini koruyan mimari elemanlardır. Rumların ve daha sonraki dönemlerde Türklerin aynı amaca yönelik kullandıkları bu elemanlar bugün de büyük ölçüde korunmaktadır. Sardunyalıkların bugün de birinci kat cephelerinde özgün konumunu korumaları, özgün plan özelliğinin cepheye yansımaları gösteren bilginin, bugün de geçerli olduğunu kanıtlamaktadır. Bir başka deyişle özgün konutlarda, yaşama amaçlı kullanılan mekanların pencerelerinde yer alan sardunyalıklar, bugün de aynı konumda, birinci kattaki mekanların yaşama amaçlı kullanıldığının bir göstergesidir. Yine cephe bağlamında geçmişe dair bir bilgi oluşturan, ikinci kat cephesindeki pencerelerde yer alan Venedik panjuru olarak da bilinen, ahşap kepenkler bugün az sayıda konutta korunmaktadır. Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Cephe Özellikleri başlığı altında detayları bahsedilen bu sistem bugün kullanılmadığından birçok konutta sağlıklı biçimde çalışmamaktadır. Böylelikle ilerleyen zamanda bu elemanlar da hızla yok olacaklardır. Bu durumda da Rumların ikinci katı yatak odası olarak kullanımının cepheye yansımalarının göstergesi ortadan kalkacaktır ve konutlarda geçmiş döneme dair bir bilgi daha yok olacaktır. Bugün korunan mimari elemanlar, konutlarda plan, cephe kapsamında, mekansal kullanım, sosyal yaşantıya dair, bugün ve geçmiş dönemlere ait, Ayvalık ve konutlara ilişkin bilgiler oluşturmaktadır. Zaman içinde bunların kaybolma riski büyük olduğundan, bilginin sürekliliği açısından bu elemanların, kullanımda gerekli adaptasyonlarının sağlanarak korunması önem kazanmaktadır.

Anadolu'nun birçok geleneksel yöresine göre Ayvalık, konutlarda kullanılan özgün malzemenin bugün de bulunması açısından şanslı bir yerleşimdir. Çevrede hala ulaşılan bir malzeme olan sarımsak taşı bulunsa da, süslemeleri yapacak ustaların artık yetiştirilememesi ve özgün işçiliğin bulunamayışından dolayı, bazı yok olmak üzere olan konutların onarımında aslına uygun tarzda yenilenen süslemeler bulunmaktadır. Bunlar yapıldıkları dönemin malzeme, işçilik ve mimari anlayışının bir ürünüdür. Eskiye korumaya yönelik bir yaklaşım olan bu uygulama, gelecek kuşaklar için döneminin koruma anlayışını içeren bir bilgi niteliğindedir.

Üçüncü Değişim Dönemi başlığı altında özetlendiği gibi, tarihsel süreçte geleneksel Ayvalık konutlarında artarak devam eden değişimlerin yanı sıra, 1980 sonrasında geleneksel konutlarda geçerli olan koruma yasalarının kazandırdığı denetleme mekanizmaları her zaman yeterli boyutta uygulanamamaktadır. Yasal uygulamalardaki zorluklardan dolayı, kullanıcılar onarımları yasa dışı koşullarda gerçekleştirme eğilimine girmişlerdir. Böylelikle koruma yasaları konutlardaki değişimi tamamen kontrol altına alamadığı için, yasa dışı uygulamaların sebep olduğu değişimler hızla artmaktadır. Yasal zorlukların yanı sıra, maddi yetersizlikler ve bilinçsizlik de konutlarda yanlış uygulamalarla gerçekleştirilen değişimlere neden olmuştur. Tarihsel süreç içinde Ayvalık'taki geleneksel konutlarda bozulmaların olduğu bir gerçektir. Hatta yok olan çok sayıda konut bulunmaktadır. Ancak var olan geleneksel konutlar yer yer yanlış uygulamalara maruz kalsa da, kent dokusunun bütününde geçmiş dönemlerin olumsuz etkileri konutlarda büyük kayıplara yol açmamıştır.

6.2.3 Geleneksel Ayvalık Konutlarını Koruma Yaklaşımlarında Temel İlkeler

Ayvalık'ta geleneksel konutları korumaya yönelik yaklaşımlarda temel ilke; bilgi akışının sürekliliğini korumak olmalıdır. Buna dayanarak koruma kararlarına esas oluşturacak ilkeler aşağıda maddeler halinde anlatılmaktadır. Kentler bir kere var olur, ama sürekli kullanılır. İlerleyen süreçte konutlarda değişime ihtiyaç duyulması doğaldır. Geleneksel konutlarda kütle, plan, cephe, mimari eleman ve süslemelerdeki eklenti ve değişiklikler yapıldıkları dönemin mekan ihtiyaç ve mimari anlayışını yansıtmaktadırlar. Bu yüzden değişiklikler bilgi akışının sürekliliği açısından önemlidir. Ancak bu durum konutlarda değişikliğe yol açan bütün uygulamaların doğru olduğu ve korunması gerektiği anlamına gelmemelidir. Korumaya yönelik bir yaklaşım içerse bile, yasal olan ya da olmayan bütün uygulamaların sonuçları konutlara her zaman olumlu yansımaktadır. Değişiklikler, geleneksel kent dokusu içinde benzerlerine sıkça rastlanan şekilde genel bir bilgi içeriyorsa ve korumaya yönelik doğru kararlara sahip ise korunmalıdır. Tek başına bir konutta görülen bir değişiklik, geleneksel konut dokusuna yönelik ortak bir ihtiyaçtan

kaynaklanmadığından, konutlara dair genel bir bilgi niteliği taşımaz. Bu yüzden uygulamalardaki koruma ilkeleri, konutların özgün, belge, estetik açıdan da ortak değerler içeren kararlar olmalıdır. Ayvalık'ta geleneksel kent dokusunda yer alan konutlar, tamamının içerdiği bütüncül bilgiden dolayı, süreklilik içinde geleceğe bilgi aktarmalıdır. Bilgiyi yok edecek yaklaşımlar uygulamalarda yer almamalıdır.

Buna göre; bu çalışmada önerilen geleneksel Ayvalık konutlarını kütle, plan, cephe ve mimari elemanlar açısından korumaya yönelik yaklaşımlarda alınacak kararlar şöyle özetlenebilir:

1- Korumaya yönelik kararlarda kullanıcıların ihtiyaçlarının doğru uygulanması ilke edinilmelidir. Geleneksel konutların tamamını bir müze gibi değerlendirip korumak mümkün değildir. Konutların korunarak kullanıldığı sürece gelecek kuşaklara aktarılması mümkündür. Zira kullanılmayan konutlar zamanla terk ve yanlış kullanımlarla yok olacaktır. Koruma yaklaşımında değişikliğe izin veren kararlar, konutlara dair önceki bilgileri yok etmeden, kurallar dahilinde uygulandığında, geleceğe doğru bilgiler taşıyacaktır. Doğru koruma yaklaşımı içeren kararlarla gerçekleştirilen değişiklikler, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermenin yanı sıra bilgi içermeye devam edecektir.

2- Koruma kararlarında kütsel ve mekansal anlamda öncelikle konutların yeterli kullanımı sağlanmalıdır. Bugün Ayvalık'taki geleneksel konutlar sahip oldukları mekansal potansiyelin altında kullanılmaktadır. Kullanılmayan mekanlarda eskime hızla artmaktadır. Kullanılmayan mekanlara rağmen kütsel veya mekansal değişime neden olacak yeni ilave ve değişiklikler yapılmaktadır. Yasal ya da yasa dışı uygulamalarla gerçekleştirilen kütsel değişikliklerde mekan ihtiyacının dışında moda, estetik, gösteriş gibi unsurlar da etkili olmaktadır. Böylelikle bu durum konutlarda değişimin olumsuz sonuçlara yol açmasına neden olmaktadır. Halbuki bugün geleneksel Ayvalık konutlarında tüm mekanlar, doğru kullanıldığında, genellikle kullanıcıların ihtiyaçlarına yeterli düzeyde karşılık verebilecek niteliktedir.

- 3- Geleneksel Ayvalık konutlarında en çok ihtiyaç duyulan plansal bağlamda özellikle zemin katlardaki değişiklikler özgün mekansal kullanıma ait izler yok edilmeden gerçekleşmelidir. Konutlarda plan düzeyinde birinci ve ikinci katlarda büyük boyutlarda değişikliğe ihtiyaç duyulmamaktadır. Konutlarda zemin katlar plansal açıdan kullanılabilen niteliktedir. Bu yüzden değişiklikler özgün plan tipolojisi ve mekansal izleri koruyan bir yaklaşım içermelidir.
- 4- Geleneksel Ayvalık konutlarında mekan eksikliği ve konfor düzeyinde en çok sorun yaşanan ıslak hacimlerde, ihtiyaca yönelik gerekli değişime izin verilmelidir. Bugün konutlardaki ıslak mekanlar kullanıcıların ihtiyacına büyük ölçüde cevap verememektedir.
- 5- İşlevsel ya da mekansal değişimlere ihtiyaç duyulan konutlarda, özgün ve sonraki dönemlerin mekan kullanımına ilişkin bilgiler yok edilmeden yeni mekansal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Ancak bazı konutlar mekanların harap durumda olmasından dolayı, esaslı onarım gerektirmektedir. Bu anlamda konutlardaki yeni düzenlemelerde daha önce izleri korunan plan ve mekan özellikleri yeni uygulamalarda yer almalıdır.
- 6- Geleneksel Ayvalık konutlarının zemin kat cephelerinde karakteristik olan depo/dükkan kapılarındaki değişim, özgün izler korunarak, açıklıkların boyut ve form değişikliğine izin vermeyen koruma kararlarıyla gerçekleştirilmelidir. Konutlarda cephesel değişime, planda olduğu gibi, yine en çok zemin katlarda ihtiyaç duyulmaktadır. Zira bu ihtiyaç plandaki mekansal kullanımdan kaynaklanmaktadır. Konutlarda üst katların cephe düzenleri ihtiyacı karşılamaktadır. Bu anlamda boyut, ilave ve eksiltme yönünde yapılacak değişiklikler ihtiyaç dışındaki unsurların izini taşımaktadır. Çoğu zaman kişisel nitelikteki bu değişiklikler koruma kararlarında yer almamalıdır.

7- Koruma kararlarıyla, geleceğe sağlıklı bilgi aktarılması için, özgün mimari elemanlarının korunarak bugünkü kullanıma adaptasyonu sağlanmalıdır. Adaptasyonu kısmen gerçekleştirilen ocak, raf gibi elemanların büyük oranda korunmuş olması, bu kararın doğru olacağını göstermektedir. Bunun yanı sıra tamamen özgün işleviyle kullanılarak korunan cephedeki sardunyalık ve iç mekandaki dolaplar bugün çok sayıda var olan mimari elemanlardır. Bunların dışında, sarnıç, ikona nişi, çamaşırlık ve hareketli mobilyalar kullanımı devam etmediği için hızla yok olan elemanlardır. Geleneksel konutlarda mimari elemanların korunması ve denetlenmesi çok zordur. Bugünkü kullanıma adaptasyonu sağlanmadığı sürece, hem cephede, hem de iç mekanda yer alan elemanlar hızla yok olacaktır. Bunun yanı sıra antika değerine bağlı olarak kullanıcılarda mimari elemanların özendirilmesi, öncelikli olarak bugün var olan elemanlara sahip çıkılmasına ve korunmasına neden olacaktır. Oysa bugünkü kullanıcılar, çoğu zaman bu durumun farkında değildir.

8- Geleneksel Ayvalık konutlarının restorasyon uygulamalarında plan ve cephe tipolojisine yönelik bilgilerin birlikte değerlendirilerek korunmasına özen gösterilmelidir. Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri ve Özgün Cephe Özellikleri başlıkları altında ayrı ayrı tipolojiye yönelik detaylı bilgiler yer almaktadır. Konutlar plan, cephe düzeni, mimari elemanlar ve bunların arasındaki ilişkilerle bir bütün olarak bilgi oluşturmaktadır. Konutlarda bazı özgün cephesel özelliklerin yok olması, sadece cephede değil, mekansal kullanım bazında planda da bir bilgi eksikliğine neden olacaktır. Geleneksel Ayvalık konutlarında yapılacak restorasyon uygulamalarında, ilgili bölümlerde anlatılan bilgilere dikkat edilmesinin yanı sıra, özgün plan ve cephe tipolojisi birlikte değerlendirildiğinde, korumaya yönelik yaklaşımlarda şuna dikkat edilmelidir:

9- Koruma kararlarında konutların karakteristik ve tipolojiye en çok uyan bölümlerinde, en duyarlı ve muhafazakar bir yaklaşım sergilenmelidir. Geleneksel Ayvalık konutlarının zemin ve üst katlardaki plan tipolojisi

farklılık göstermektedir. Zemin katlar özgün ticari kullanıma bağlı olarak üst katlardan bağımsız, kendi içinde, serbest bir plan düzenine sahipken, konut işlevine yönelik birbirleriyle plansal bağlantısı olan birinci ve ikinci katlar karakteristik bir plan tipolojisi oluşturur. Konutlarda mekansal kullanımın katlarda plana yansımaları olarak gerçekleşmiş olan bu durum, restorasyon uygulamaları için önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu yüzden, konutlardaki yeni düzenlemelerde zemin katlar plan bazında daha fazla imkana sahipken, üst katlarda bu durum daha sınırlı ölçüde mümkün olacaktır. Plansal açıdan bu yaklaşım, cephede tamamen tersi durumda söz konusudur. Cephe tipolojisi açısından zemin katlar en karakteristik, üst katlar ise daha çok çeşitlilik içermektedir. Bu yüzden restorasyon uygulamalarında plansal açıdan üst katların, cephesel açıdan ise zemin katların belirgin karakteristik ve tipolojik düzenlerine önemle dikkat edilmelidir. Ayrıca restorasyon uygulamalarında tüm katlarda özgün mekansal kullanımın cephe düzenlerine yansımaları kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Böylelikle cephelerin mekansal kullanımına yönelik farklılık oluşturan özellikleri önemle korunmalıdır. Cephedeki açıklıklara ait bilgilerin yanı sıra, cephede ve iç mekanda yer alan mimari elemanlar mekansal kullanıma dair önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu yüzden gerek planda gerekse cephede tipolojik özelliklerin korunmasının yanı sıra karakteristik mimari elemanlar da korunması gereken unsurlardır. Bütün bunların sonucunda; geleneksel Ayvalık konutlarının restorasyon uygulamalarında, plan, cephe ve mimari elemanlar arasındaki ilişkiler, bilginin doğru korunarak ve bir bütün olarak gelecek kuşaklara aktarılması konusunda önemle dikkat edilmesi gereken bir husustur.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

7. Sonuç

Anadolu'da etnik azınlıkların (gayrimüslimlerin) bulunduğu yerleşimlerdeki kent kimliğini önemli ölçüde etkiledikleri görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğunda çoğunluğu oluşturan Müslümanların yanı sıra etnik azınlıkların yaşam tarzlarındaki farklılıklar yaşadıkları mekanlara yansiyarak, geleneksel konut mimarisinde çeşitliliğe neden olmuştur. Bu bağlamda; 19. yüzyılda Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamı, Müslümanların ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı çok kültürlü yerleşimlerde konutların biçimlenmesinde etkiliyken, Ayvalık gibi, bir etnik grubun tek başına baskın olduğu tek kültürlü yerleşimlerde ise 20. yüzyılda mübadele sonrasında geleneksel konutların değişim sürecinde etkili olmuştur.

Rumların terk ettiği Ayvalık yerleşimine Yunanistan'dan gelen Türklerin yerleştirilmesiyle başlayan mübadele süreci sonrasında Geleneksel Ayvalık konutlarında değişim üç farklı dönemde gerçekleşmiştir. 1922-1950 yıllarındaki birinci değişim döneminde; mübadelenin getirdiği zor şartlar altında konutlarda pek değişiklik görülmemiştir. Türkiye Tarihi açısından büyük bir kırılma noktası olan 1950'lerden sonra toplum ve devlet yapısındaki değişimden geleneksel konutlar da etkilenmeye başlamıştır. 1950-1980 yıllarındaki ikinci değişim döneminde; mübadil ailelerin konutlardaki uyum çabaları, anı değerleri ve kimlik arayışları geride kalarak, yeni kazanılmış ekonomik değerler ön plana geçmiştir. Aidiyet duygusunun gelişmesiyle, konutlarda bu dönemde gerçekleştirilen değişiklikler başlangıçta geriye dönülebilen nitelikte iken, dönemin sonlarına doğru yer yer kalıcı izler bırakmıştır. Toplum yapısında ikinci bir dönemin başlangıcı olarak sayılabilecek 1980

sonrasındaki üçüncü değişim döneminde ise, kullanıcı ihtiyaçlarına paralel olarak konutlarda değişim hızla artarken, bir yandan da geleneksel Ayvalık konutlarında koruma yasalarının etkisi ile denetleme mekanizmaları geliştirilmiştir.

Etnisite unsurunun geleneksel konut mimarisindeki etkilerini araştıran bu çalışmanın sonuçlarından birisi olarak anlaşılmıştır ki;

- **19. yüzyılda ve sonrasında, Ayvalık'ta geleneksel konutların kimliğini belirleyen asıl faktör, etnisite değildir.**

Mübadele sürecine kadar, Ayvalık'ta yaşayan Rumların yaşam biçimini yansıtan çok önemli bir faktör olan ticaret, konut mimarisinin biçimlenmesinde öncelikli, hatta etnisiteden daha etkili bir faktör olmuştur. Ayvalık'taki konutların en belirgin karakteristik özelliğini oluşturan zemin katlar bunun bir göstergesidir. Üst katların tamamen konut, zemin katların ise ticaret amacına yönelik kullanımıyla geleneksel yapılarda iki işlev bir arada yer almıştır. Bunun yanı sıra, Ayvalık geleneksel konutlarında cephede diğer katların farklılaşmasına rağmen, zemin katların her bir evde tipik özellik göstermesi, ticaretin Rumların yaşamında ne denli önemli olduğunu ve bunu da konutlarına önemli ölçüde yansıttıklarını göstermektedir. Ayvalık konutları, Geleneksel Ayvalık Konut Mimarisinin Özgün Plan Özellikleri başlığı altında detayları anlatılan, etnik veya azınlıklara ait unsurlar taşımasına rağmen, bu unsurlar geleneksel konutların biçimlenmesinde etkili değildir. Asıl faktör ticaret iken ticaretle uğraşanların Rumlar olması konuya etnik açıdan bir yaklaşım sunmaktadır. Başka bir deyişle, Rum etnik kimlik, konutlarda kullanıcılara ticari bakımdan bir avantaj sağlamıştır. Ama sonuçta, Ayvalık'taki geleneksel konut kimliği yaşam biçiminin bir yansıması olan ticaret işlevine yönelik şekillenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın sonucunda açığa çıkan bir diğer görüş olarak;

- **Anadolu'daki etnik gruplara ait konutları etnisiteye bağlı olarak sınıflamak ve tanımlamak doğru değildir.**

Ayvalık örneğinde çalışılan bu konu; konutların etnik kimliğine yönelik, Anadolu'daki diğer tek kültürlü geleneksel yerleşimlere örnek, çok kültürlü yerleşimlere ise ışık tutacak bilgiler içeren bir çalışmadır. Diğer etnik azınlık

(gayrimüslim) yerleşimlerinde de konutların biçimlenmesinde doğrudan etkili olan unsurun etnisite olmadığı düşünülmektedir. Zira etnisite, etnik topluluklara ait konutların biçimlenmesinde etkili olan esas unsur olsaydı, Anadolu'daki farklı geleneksel yerleşimlerin tamamında Rumların, Ermenilerin veya Yahudilerin aynı tip evlerde oturması beklenirdi veya aynı yerleşimde aynı etnik topluluğun konutları arasında farklılık görülmezdi. Halbuki gerçek böyle değildir. Farklı yerleşimlerde etnik toplulukların her birinin sahip olduğu konutlar arasında farklılıklar olabildiği bilinmektedir. Dolayısıyla, etnisitenin yanı sıra Anadolu'daki diğer yerleşimlerde etnik topluluklara ait konutların kimliğini oluşturan etkenlerin farklılık gösterebileceği düşünülmelidir. Etnik topluluklara ait konutların biçimlenmesinde coğrafi koşulların yanı sıra, yaşam tarzı, ekonomik, yerel ve daha pek çok unsurun etkisi söz konusudur. Bu faktörler farklı yerleşimlerde değişiklik göstermektedir. Kula, Ayvalık veya Foça'daki Rumların kullandıkları konutlar arasındaki farklılık, etnisite dışındaki faktörlerin varlığı ile açıklanabilir. Farklı yerleşimlerde farklı faktörlerin etkisi ile etnik azınlık konutlarının kimlik kazandığı düşünülmektedir. Bunun sonucunda terminolojide bu konutları Rum Evi, Ermeni Evi,... diye isimlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim "Rum Evi", "Ermeni Evi",... gibi aynı isimle adlandırılan farklı yerleşimlerdeki konutlar arasında farklılıklar olduğu bilinmektedir. Etnik toplulukların konutlarının sınıflanmasında kullanıcıların etnik kimliği yeterli olmamaktadır.

Rumlar 19. yüzyılda Ayvalık'taki geleneksel konutları kendi ihtiyaçlarına göre inşa ettirmişler ve yüzyılı aşkın bir süre kullanmışlardır. Mübadele ile Rumlardan sonra bu konutlara yerleştirilen Türkler de, yüzyıla yakın bir süredir bu konutlarda yaşamaktadır. Ayvalık'ta geleneksel konutların etnik açıdan kullanıcı değişiminin konutlarda farklı sonuçlara yol açtığı görülmüştür;

- Geleneksel Ayvalık konutlarının tasarımında Rumların yaşam biçimi etkili olurken, Türklerin kendi yaşam biçimlerini Rumlardan aldıkları bu konutlara adapte edebildikleri görülmüştür.
- Konutlara yerleştirilen maddi imkanı yeterli olan bazı mübadil Türk aileler, zaman içinde değişen ihtiyaçlara bağlı olarak, bu konutları terk edip yeni konutlar inşa ettirmişlerdir.

- ❑ Maddi imkanı yeterli olmayan bazı Türkler ise zaman içinde konutlarda yaşam biçimlerine yönelik değişiklikler yaparak, konutları değiştirme yoluna gitmişlerdir.
- ❑ Sayıca çok az olan bir grup konut daha vardır ki, maddi imkanlarının yetersizliği ya da varisler arasında yaşanan sorunlardan dolayı hemen hemen hiç değişiklik yapılmadan hala özgün niteliğini korumaktadır, ancak oldukça harap durumdadır.

Bugün Ayvalık'ta geleneksel kent dokusundaki konutların kullanımı yoğun olarak devam etmektedir. Buna bağlı olarak zamansal açıdan sürekli kullanımın söz konusu olduğu konutlarda değişim gerçekleşmiştir. Değişimin nedenleri ve geleneksel konutlara yansımaları ile çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda ana hatlarıyla belirtildiği gibidir:

- **Etnik azınlık konutlarının biçimlenmesinde olduğu gibi, değişiminde de etnisite asıl unsur değildir.**

Geleneksel Ayvalık konutlarında değişimin asıl nedeni; kullanıcılardaki etnik farklılıktan kaynaklanmamaktadır. Nitekim çalışmada elde edilen bilgilerle anlaşılmıştır ki; Ayvalık'ta etnik farklılığın yaşandığı mübadele dönemi ve hemen sonrasında konutlarda değişim görülmemiştir. Zira etnik açıdan farklı olmasına rağmen, iki toplumun dil, kültür, yeme alışkanlıkları, yaşam tarzları gibi pek çok konudaki benzerliklerden dolayı, Türklerin Rumlardan kalan konutları yadırgayarak değişiklik yapmaları beklenemez. Bunun yanı sıra etnik farklılığın yaşandığı mübadeleden çok daha sonraları, aynı etnik grubun, yani Türklerin konutları farklı zamanlardaki kullanımı esnasında, konutlarda giderek artan oranlarda değişim yaşanmıştır. Değişimin gerçekleşme süreci, konutların değişiminde etnisitenin asıl unsur olmadığının bir göstergesidir.

Konutlarda bugüne kadar gerçekleştirilen en belirgin değişim ticaret işlevine yönelik gerçekleşmiştir. Ticaret etnik bir unsur değildir, özgün konutlarda Rumların bir yaşam biçimidir. Rumların zemin katları kullanmaya yönelik yaşam biçiminde zaman içinde gerçekleşen bu değişim, geleneksel konutlara yansıyan en belirgin

unsurdur. Bunun yanı sıra konutlarda özgün teras mekanlarının kaçmaya yönelik kullanımı, Rumların sayıca azınlık grup olmasının bir sonucudur. Konutlarda yer alan ikona nişi ise, Rumların dini ihtiyaçlarına yönelik kullandıkları bir elemandır. Geleneksel konutlarda etnik unsurlar taşıyan bazı plansal özelliklere sahip mekanlar veya mimari elemanlarda özgün kullanımın mübadele ile sona ermesine rağmen, bu mekan ve elemanlarda değişimin çok sonraları gerçekleşmesi ve nitelik açısından büyük boyutlara ulaşmaması, değişimin nedeninin etnisite olmadığının ikinci bir göstergesidir. Konutlarda zaman içinde mekansal ihtiyaçlardan kaynaklanan değişimler etnik nitelik taşımaz.

Ayvalık'taki geleneksel konutlarda etnik farklılığa rağmen konutlarda, birinci ve ikinci katlarda büyük oranda değişim görülmemektedir. Buna karşın, ticaret işlevinin sona ermesiyle zemin katlarda değişim daha yoğun yaşanmıştır. Bir başka deyişle; üst katlarda konut işlevi devam ederken, zemin katlarda ticari amaca yönelik kullanıma ihtiyaç duyulmadığından, geleneksel yapılar tamamen konut işlevine yönelik kullanılmaktadır. Etnisitenin konutların değişimindeki dolaylı etkisinde, zemin katları ilk olarak Rumların kendi yaşam biçimlerine göre biçimlendirmesi ile ilişki kurulabilir. Zira etnisite konutlarda, gerçek ve sürekliliğini koruyan bir etken olsaydı, zemin katlar dışında, üst katlarda da aynı veya benzer oranda bir değişim görmek gerekirdi. Konutlarda kullanıcı ihtiyaçlarının en çok özgün konutta ticaretin yer aldığı zemin katlarda değişime yol açması, değişimin ticaretle olan ilişkisini açıklamaktadır. Bu durum konutlarda değişimin nedeninin etnisite olmadığının üçüncü bir göstergesidir.

- **Konutlarda zemin katlarda değişimin yoğun yaşanmasına rağmen çok olumsuz sonuçlar doğurmamasının nedeni ise; bu katların plansal açıdan değişime daha fazla imkan tanımasıdır.**

Zemin katın, üst katlardan bağımsız ve tipolojik açıdan kendi içinde daha fazla çeşitliliğe sahip bir biçimde planlanmış olması, bugüne kadar olduğu gibi, bugünden sonra da zemin katta yeni mekansal düzenlemelere gidilmesinde daha fazla imkan sunmaktadır. Zemin katlarda en çok yaşama amaçlı kullanıma yönelik mekanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Birinci ve ikinci katlarda daha az değişim görülmesinin

nedeni ise; bu katların özgün işlevlerini büyük oranda koruyor olmasıdır. Bunun sonucunda, üst kat cephelerinde daha az değişim söz konusudur. Zemin katların işlevsel değişimine bağlı olarak, cephe düzenlerinde de üst katlara göre daha fazla değişiklik görülmektedir. Ancak zemin katlardaki mekansal veya işlevsel değişimin cepheye yansması yer yer olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Konutlarda yok olan ticaret işlevinin sonucunda zemin kat cephelerinde en belirgin nitelikteki özgün depo/dükkan kapılarında dönüşüm başlamıştır. Bu değişim bazı konutlardaki yanlış uygulamalarla zemin katların karakteristik özelliğini kısmen yitirmesine neden olmuştur. Konutlar kullanıcı ihtiyaçları açısından zemin katlarda planda farklı çözümler sunarken, cephe özellikleriyle belirleyici niteliktedir. Böylelikle henüz büyük boyutlara ulaşmasa da, zemin kat cephelerindeki değişim bilinçli bir koruma yaklaşımı ile kontrol altına alınamadığında, konutlar en belirgin bilgi kaynağını kaybedecektir.

Geleneksel konutlarda değişimin niteliği; kütleli, plansal, cephesel ve mimari elemanlar açısından dönemlere, göre bazı farklılıklar göstermektedir. Ancak geleneksel Ayvalık konutlarının bütüncül yapısına bağlı olarak, plan ve cephedeki değişimlerin birbirine yansmaları çok belirgindir. Bir başka deyişle; cephede gerçekleşen bir değişim aynı zamanda, planda da mekansal açıdan değişim olduğunun bir ifadesidir. Konutların tamamında kütleli anlamda değişime daha az rastlanmaktadır.

- **Toplumsal yapıdaki farklılıklara paralel olarak gelişen kullanıcı ihtiyaçları konutlarda değişime neden olan bir unsurdur.**

Ayvalık'taki geleneksel konutlarda belirgin nitelikte değişim, Türkiye'de toplumsal yapının da değişimi açısından önemli kırılma noktaları olan ikinci (1950-1980) ve üçüncü (1980-) değişim dönemlerinde gerçekleşmiştir. Toplumsal yapının zaman içindeki değişimi, kullanıcı ihtiyaçlarına bağlı olarak geleneksel konutlara da yansmıştır.

Konutlarda kullanıcıların gereksinimleri, zaman içinde tekrarlayan bazı mekansal ihtiyaçlarla da değişime neden olmuştur. İkinci değişim döneminde olduğu gibi,

üçüncü değişim döneminde de kullanıcıların ihtiyacındaki en belirgin değişim; yaşama ve yatma mekanlarının alanlarının veya sayılarının arttırılması olmuştur. Özellikle yaşama mekanının arttırılması, özgün ticaret işlevinin yer aldığı zemin katlarda planda ve cephede özgün depo/dükkan mekanı ve kapılarda önemli değişimlere neden olmuştur. Her iki dönemde aynı mekansal ihtiyaçtan kaynaklansa da, değişimlerin son dönemde konutlarda sayısal ve niteliksel açıdan arttığı görülmüştür. Zaman içinde tekrarlayan mekansal ihtiyaçların yanı sıra konutlarda, sadece son dönemde oluşan yaşam biçiminde değişimler söz konusudur. Bunların en belirgin olanları; moda, gösteriş ve daha rahat bir yaşam gereği konutlarda nitelik açısından önemli değişimlere yol açmıştır. Konutlarda kullanıcı açısından etnik farklılığın yaşandığı birinci değişim döneminde ise; kullanıcı ihtiyaçlarının konutlarda değişime neden olduğu mekan banyolardır. Bunun yanı sıra, sonraki dönemlerde de ıslak mekanlara yönelik gereksinimlerin neden olduğu değişimlerin artarak devam ettiği görülmüştür.

- **Geleneksel Ayvalık Konutlarının yeterli potansiyelde kullanılmamasının konutlarda değişime yol açan unsurlardan biri olduğu anlaşılmıştır.**

Ayvalık'ta kullanıcıların aktardığı bilgilerle, geleneksel konutların, küçük olmasından dolayı, yeterli mekansal kullanım imkanı sunmadığı öğrenilmiştir. Ancak konutlar, sahip olduğu mekansal potansiyelin altında kullanılmaktadır. Geleneksel konutlarda bazı mekanlar kullanılmazken, yeni mekan ilaveleri söz konusu olabilmektedir. Bu yüzden konutlarda olumsuz sonuçlara neden olan bu karşıt durumu ortadan kaldırmak için iki temel araştırma ve uygulama yapılması gerekmektedir:

- Geleneksel Ayvalık konutlarında taşıma kapasitesi belirlenerek, kullanım olanaklarının ortaya konması
- Geleneksel Ayvalık Konutlarında Değişime Yönelik Koruma Yaklaşımları başlığı altında bahsedilen konutların süreklilik, bilgi, belge, kimlik, özgünlük, mimari, estetik değerlerini yok etmeyecek müdahale kararlarının oluşturularak, uygulamaya konması

- **Ayvalık türü yerleşimlerde geleneksel konutların değişiminde fiziksel gözlem, yorumlar ve değerlendirmeler dışında, hükümetlerin politikalarının da etkili olduğu anlaşılmıştır.**

Ayvalık gibi, keskin kültürel çeşitliliği ve belirgin kırılma noktaları olan yerleşmelerde, konut stokunun dönüşüm ve değişimi incelenirken, Cumhuriyetin o dönemdeki iskan, mübadele, konut, yönetim ve bunun gibi konulardaki politika ya da politikasızlıkların da incelenmesi gerekmektedir.

Çalışmanın sonucunda Ayvalık ve benzeri yerleşimlerdeki geleneksel konutlarda koruma kararlarında dikkat edilecek hususlar ana hatlarıyla şöyledir:

- **Geleneksel Ayvalık konutlarının özgün plan ve cephe tipolojilerindeki ilişkiler ve yansımalar, bundan sonraki restorasyona yönelik uygulamalarda önemle dikkat edilmesi gereken bir husustur.**

Konutlarda yeni mekansal düzenlemelere ilişkin; zemin katların bağımsız plan tipolojisi, çeşitli, birinci ve ikinci katlardaki mekanların birbirleriyle plansal bağlantıları ise sınırlı ölçüde imkanlar sunmaktadır. Bunun aksine; restorasyon uygulamalarında konutların tamamında cephede zemin katlar belirleyici karakteristik nitelik taşıırken, üst katlarda cephe düzenleri çeşitli mekansal kullanımlara izin vermektedir. Ayrıca, mekansal kullanımların, plan, cephe düzenleri ve mimari elemanlar ile arasındaki ilişkiler, konutlara dair bütüncül bir bilgi kaynağı oluşturduğundan, korumaya yönelik uygulamalarda kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur.

- **Ayvalık türü yerleşmelerde geleneksel konutlardaki restorasyon uygulamalarında etkili olan koruma kararları alınmadan önce, sadece fiziki saptamalar ve bunun üzerine oluşturulan kararlar geçerli olmamalıdır.**

Bu tür yerleşmelerdeki konutların değişimine yönelik doğru yorumların yapılıp, bu yorumlar üzerine geçerli ve uygulanabilir koruma kararları üretmek için, bu çalışmada örneği sunulan şu gözlem hayati önem taşımaktadır: Kullanıcıların zaman içindeki yaşam biçimleri, gereksinimleri, bulundukları çevreye aidiyet açısından

bakışları, kimlik kaygıları, ekonomik düzeyleri gibi, özellikle sosyal ve ekonomik değişim ve gelişimler gözlenmeli, bunların zaman dilimleri içindeki temel değişimleri ve konutlara yansımaları belirlenmelidir.

Etnik azınlık konutları, Anadolu'daki kültürel çeşitlilik ortamının bir göstergesi olarak, bugüne ve geleceğe bilgi aktarmaktadır. Bu konutların etnik azınlık kimliği, Anadolu'da yaşamış farklı kültürlerin sosyal ve ekonomik yaşamına ışık tutmaktadır. Mübadele sonrasında etnik azınlıkların toplu olarak terk ettiği yerleşimlere Türklerin yerleştirilmesiyle, etnik açıdan farklı bir toplumun zaman içindeki kullanımı esnasında konutların özgün mekansal düzeninde değişiklik başlamıştır. Konutlarda özgün ve değişmiş mekan düzeni üst üste geldiğinde, tarihsel süreçte geleneksel konutlardaki mekansal kullanım bilgisi ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden konutlardaki değişim, bilgi akışının sürekliliği açısından önemlidir. Ancak, bu durum her türlü değişimin doğru bir bilgi kaynağı oluşturacağını düşündürmemelidir. Etnik azınlık konutlarında değişim, kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermesinin yanı sıra doğru koruma kararları içeren uygulamalarla gerçekleştirilmelidir. Konutlarda özgün izleri kaybederek gerçekleştirilen değişim, bilginin sürekli ve doğru aktarımında geçmişe dair eksiklik oluşturmaktadır. Bu yüzden geleneksel konutlar topluma ait ortak bir kültür değeri taşıdığından, toplum yararına koruma düşüncesi, kişisel ihtiyaç ve isteklerin önünde yer almalıdır. Etnik azınlıklar konutları özgün ve sonraki değişim dönemlere ait geleceğe doğru ve eksiksiz bilgi aktarmalıdır.

KAYNAKLAR

Aktüre, S. (1978). 19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi. Ankara: O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Arı, K. (1989). Yunan İşgalinden Sonra İzmir’de “Emvâl-i Metrûke” ve “Fûzûli İşgal” Sorunu. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15, s.691-706.

Arı, K. (1990). 1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında İzmir’de “Emvâl-i Metrûke” ve “Mübâdil Göçmenler”. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 18, s.627-657.

Arı, K. (1993). 1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında Türkiye’ de Göçmenler (Doktora Tezi, D.E.Ü. A.İ.İ.T.En.). İzmir.

Arı, K. (2000). Büyük Mübadele. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Arı, K. (200, Şubat). Kişisel Görüşme

Arıkan, Z. (Nisan 1988). 1821 Ayvalık İsyanı. Belleten, Sayı:202, s.571-601. Türk Tarih Kurumu.

Armağan, İ. (1983) Bilimsel Araştırma Yöntemleri. İzmir: DEÜ GSF Ya.

Augustinos, G. (1997). Küçük Asya Rumları (Devrim Evcı). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Bayraktar, B. (1991). Mütareke' de ve Savaş Yıllarında Ayvalık (Doktora Tezi, D.E.Ü. A.İ.İ.T.En.). İzmir.

Bayraktar, B. (1998). Osmanlı' dan Cumhuriyete Ayvalık. Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara.

Bayraktar, B. (1993). Osmanlı İmparatorluğu' nun Başkalaşım Sürecinde Ayvalık Şehri. Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 84, s.91-119. İstanbul: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.

Baykara, T. (1992). Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar. İzmir: Akademi Kitabevi.

Baykara, T. (1992). Tanzimatta Şehir ve Belediye. 150.Yılında Tanzimat, Sayı:142, s.277-287. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Baykara, T. (1993). Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu. İzmir: Akademi Kitabevi.

Bozkurt, G. (1996). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Cerasi, M. (2001). Osmanlı Kenti (Aşlı Ataöv). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Ergeneli, H. (1985). 1919'da Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar. Belleten, Cilt: XLVIII, s. 167-239. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Erim, H. (1948). Ayvalık Tarihi. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O.

Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A., Tunçay, M. (2003). Cumhuriyet Ansiklopedisi, Cilt1. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

- Güler, A. (2001). Rakamlarla Türkiye’de Azınlıklar. Ankara: Atılım Ofset Matbaacılık.
- İlter, F. (1994). Bazı Örneklerle Osmanlı Dönemi Mimarlığında XIX. Yüzyıl Ege Bölgesi Kiliseleri: Gökçeada (İmroz)-Ayvalık-Selçuk ‘Şirince (Kırkıca) Köyü’. XI.Türk Tarih Kongresi, V.Cilt, s.1987-2000. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İzbek, T. (Aralık 1996). Cunda’da Yaşayan Girit Manileri. Tarih ve Toplum, Cilt 26, Sayı 156, s.369-375. İletişim Yayınları. Y.y. yok.
- İzmir Ticaret Odası. (1998). İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti. Yayın No: 55. İzmir.
- Kabasakal, H. (1992). Osmanlı Devletinde Türk Toplumunu ve Azınlık İlişkileri. Askeri Tarih Bülteni, Sayı: 32, s.13-22 . Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Karal, E. Z. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831. Ankara.
- Karal, E. Z. (1988). Selim III’ün Hat-tı Hümayunları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, E. Z. (1995). Yunan İsyanları. Osmanlı Tarihi, Cilt:5, s. 107-167. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kasaba, R. (1993). Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi (Kudret Emiroğlu). Belge Yayınları. İstanbul.
- Keresteci, M. (1981). Aivali (1832-1922). Atina.
- Keyder, Ç., Özveren, Y. E., Quataert, D. (1994). Doğu Akdeniz’ de Liman Kentleri (1800 - 1914). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

- Kutay, C. (1980). Ege' nin Türk Kalma Savaşı. Boğaziçi Yayınları. İstanbul.
- Küttükoğlu, M. (1986). Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri. Üçüncü Askeri Tarih Semineri, s.133-161. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Levi, A.E. (2003, Şubat). Kişisel Görüşme
- Madran, E., Özgönül, N., Gökçe, F. (1986). "Kuzey Ege" de Geleneksel Konut Mimarisinin Nitelikleri, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Değişmelere Uyum Sağlayarak Çağdaş Kullanım Olanaklarının Araştırılması. Bildiriler - Ege'de Mimarlık Sempozyumu, s.14-37. İzmir: DEÜ. Basım Atölyesi.
- Madran, E. (1994). Ondokuzuncu Yüzyıl Sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda Yapı Alanında Çalışanlar. X.Türk Tarih Kongresi, V.Cilt, s.2461-2469. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Madran, E. (2002). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korumasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler. Ankara: O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Mc Carthy, J. (1995). Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus (Kur.Kd.Alb.İhsan Gürsoy). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Mc Carthy, J. (1998). Müslüman ve Azınlıklar (Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mutaf, A. (1997). Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922). Y.y. yok
- Niğdelioğlu, A. (2000). Ayvalık Tarihi Çevre Dokusu İçindeki Manastırların İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü F.B.E). İzmir.

Orhonlu, C. (1984). Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım. İzmir: Ticaret Matbaacılık T.A.Ş.

Özkaya, Y. (1993). Genel Hatlarıyla XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sosyal Hayatı, Askeri Tarih Bülteni, Sayı: 34, s.171-191. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Soy, B. (1995). Osmanlı İmparatorluğundaki Gayrimüslimlerin İktisadi ve Diğer Alanlardaki Faaliyetleri. Kubbealtı Akademi Mecmuası, Sayı: 4, s.42-61. İstanbul: Onur Grafik Ltd.

Stathis, P. (1999). 19.Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler (Foti ve Stefo Benlisoy). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul: Numune Matbaacılık.

Şen, F. (1987). Ege’ nin İki Yakasında Ekonomi. Ankara: Maya Matbaacılık.

Şenel, Ş. (1995). Osmanlılarda Ticaret ve Hayriye Tüccarları. Ankara.

Şişman, A. (1994). Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Gayri-Müslim Osmanlı Öğrencileri. X.Türk Tarih Kongresi, V.Cilt, s.2515-2533. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Umar, B. (1974). İzmir’de Yunanlıların Son Günleri. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Yorulmaz, A. (1998). Ayvalık’ı Gezerken. 5. Basım. Ayvalık: Ceylan Kitabevi.

EKLER

İL: Balıkesir	İLÇE : Ayvalık	MAHALLE : Sakarya
CADDE / SOKAK : Maraşal Çakmak Caddesi	KAPI NO : 153, 153/A	
KADASTRO : Pafta: 22 Ada: 358 Parsel: 14		
YAPIM TARİHİ :	İŞLEV : Konut	
YAPIM SİSTEMİ : Yığma taş+tuğla		
KULLANIM DURUMU : Yapı kısmen kullanılmaktadır.		
KAT ADEDİ : 3		

YOL / YAPI / PARSEL İLİŞKİSİ	Avlulu			Avlusuz
	Yol- Ev- Avlu	Yol- Avlu- Ev	Yol- (Ev,Avlu)	

KORUNMA DURUMU	Olduğu gibi korunmuş, iyi durumda (Müdahale olmadan).
	Bakım,onarım yapılarak tamamı korunmuş.
	Bakım yapılarak kısmen korunmuş.
	Özgün hali korunmakla birlikte harap (Müdahale olmadan)

YAPISAL DURUM	Taşıyıcı yapı	Dış yapı	Üst yapı	İç yapı	Süsleme
Onarım Gerektirmeyen (İyi durumda)					
Az Onarım Gerektiren (Yüzeysel)					
Çok Onarım Gerektiren (Esaslı)					

DEĞİŞİM	Kitle	Plan	Cephe	Eleman ve malzeme
Özgün				
Az değişmiş				
Çok değişmiş				

MEKAN KULLANIMI	Yaşam mekanı	Yatak odası	Mutfak	Banyo	Wc	Depo/Dükkan	Avlu	Teras
Zemin Kat								
1. Kat								
2. Kat								

MEKAN KALİTESİ	Uygun	Uygun değil	Var		Yok
			İçte	Dışta	
Yaşam mekanı					
Yatak odası					
Mutfak					
Banyo					
Wc					
Avlu					
Teras					

CEPHE ÖZELLİKLERİ														
AÇIKLIKLAR	Pencere			Kapı				KONUM	Kapı		Cumba	Balkon	CEPHE DONATISI	
	Z.kat	1.kat	2.kat	Z.kat giriş	depo	1.kat	2.kat		giriş	depo				
Lentolu düz	Y o k							Orta						Kepen
Lentolu süslü								Yan			Y	Y		Sardunyalık
Kemerli düz											o	o		Cumba
Kemerli süslü											k	k		Balkon
Diğerleri														Saçak
								Cephe Boyunca						Saçak altı silme
														Kat arası silme
														Köşe süsleme
														Kapı üstü süsleme
														Alınlık

İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ	- 1922 Özgün	1922 - 1950 arası değişim	1950 - 1980 arası değişim	1980 - değişim	KİTLESEL DEĞİŞİM
Konut + konut altı ticaret					⊗ Kat yüksekliği
Konut (1 aile)					■ Bina genişliği
Konut (2 aile)					⊗ Yola çıkma
Pansiyon					⊗ Çati

KATLAR ARASI MEKAN DAĞILIMI DEĞİŞİKLİKLERİ												
Mekan / Katlar	Zkat	1. kat	2. kat	Zkat	1. kat	2. kat	Zkat	1. kat	2. kat	Zkat	1. kat	2. kat
Yaşam mekanı												
Yatak odası												
Mutfak												
Banyo												
Wc												
Depo / Dükkan												
Avlu												
Teras												

MEKAN KALİTE DEĞİŞİKLİĞİ					
Mekan / Kalite	-1922	1922-1950	1950-1980	1980-	
Yaşam mek.	↑			↑	
Yatak odası	↑			↑	
Mutfak	↑			↓	
Banyo				↓	
Wc				↓	
Depo/Dük.	↑			×	
Avlu	↑			↑	
Teras	↑			↑	

MEKAN KULLANIMI DEĞİŞİKLİĞİ				
ÖZGÜN MEKAN -1922	KULLANIM DEĞİŞİKLİĞİ			
	1922 - 1950	1950 - 1980	1980 -	
Yaşam mekanı / Yaşam mekanı			Yaşam mekanı / Yatak odası	
Yatak odası			Oda (Kullanılmamakta)	
Mutfak			Mutfak	
Banyo (İzine rastlanmadı)				
Wc (İzine rastlanmadı)				
Depo/Dükkan			Depo	
Avlu			Avlu	
Teras			Teras	

MEKAN ve MEKAN ELEMANLARINDAKİ DEĞİŞİM	Mekanlar								Mekan elemanları				
	Yaşam mekanı	Yatak odası	Mutfak	Banyo	Wc	Depo/Dükkan	Avlu	Teras	İkono nişi	Çamaş rılık	Ocağ	Dolan	Sancı
Özgünde kullanılan, bugün aynı işlevle kullanılmayan													
Bugün kullanılan, özgünde aynı işlevle kullanılmayan													
Özgünde ve bugün kullanılan (yer ve işlev değiştirmemiş)													
Özgünde ve bugün olmayan													

KULLANICI ve ZAMANA BAĞLI DEĞİŞİMİN NİTELİĞİ				
Zaman	-1922	1922 - 1950	1950 - 1980	1980 -
Kullanıcı	A			E
Değişim				

A Rum ilk ev sahibi	F 2. Türk ev sahibi 2. Kuşak
B Türk mübadil	G Türk mübadil kiracı
C Türk mübadil 2. kuşak	H 2. Türk kiracı
D Türk mübadil 3. kuşak	I Mübadil Olmayan Türk Ev Sahibi
E En az 2. Türk ev sahibi	J Müb.Olmayan Türk Ev Sh.2.Kuşak

CEPHESEL DEĞİŞİM																		
TİPOLOJİK AÇIDAN				Ön Cephe	Yan Cephe	Arka Cephe	KATLAR ARASI DEĞİŞİM											
Özgün cephe (değişiklik yok)					Yok		Katlar / Değişim						Z.kat	1.kat	2.kat			
Tipolojiye uygun değişiklik						Özgün (değişiklik yok)												
Tipolojiye uymayan değişiklik						Çok az değişmiş (renk,boyut,vb)												
							Az değişmiş (uygun)											
							Çok değişmiş (uygunsuz)											
AÇIKLIKLAR		Kapı			Pencere			CEPHE DONATISI	Kepen k	Parmaklık	Cumba	Balkon	Saçak	Saçakaltı Silme	Kat arası Silme	Köşe Süsleme	Y Almlık	
		Z. Kat giriş	depo	1. kat	2. kat	Z. kat	1. kat											2. kat
Form																		
Büyük lük				Y	Y	Y												
Malzeme				o	o	o												
İlave		Yok	Yok	k	k	k			Yok	Yok								
İptal		Yok	Yok						Yok	Yok								
DEPO/ DÜKKAN& GİRİŞ KAPILARI	Dönüşüm			Özgün			Bugün											
	Kapı ve Pencere	Pencere	Küçük bir kapı	Yok	1adet	2adet	3adet	Yok	1adet	2adet								
Depo/Dükk. Kapısı	Yok																	
Giriş Kapısı																		
Kapısı																		

Gözlem sonucu elde edilen bilgi

Görüşme sonucu elde edilen bilgi

İlave edilen

Özgün

Yok

Bilgiye ulaşamadı

■	Gözlem sonucu elde edilen bilgi
■	Görüşme sonucu elde edilen bilgi
■	İlave edilen
⊗	Özgün
Y	Yok
⊗	Bilgiye ulaşılmadı

EK 3 MEVCUT DURUM TABLolarındaki BİlgİLER

Kat Yüksekliği; Yapının birinci katı, giriş kapı seviyesinin üstünde, cephede tam bir kat olarak görünüyorsa, yapı üç katlı, giriş kapı seviyesinin bitiminden önce birinci kat cephede bir ara kat olarak görünüyorsa yapı iki buçuk katlıdır.

Mekan Kalitesi; Işık, büyüklük, konfor, taşıyıcı sistem, sıva, boya gibi unsurlar yapının mekan kalitesini belirlemektedir. Bu unsurların ışığında yapıdaki mekanlar kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikteyse, mekan kalitesi uygun, cevap vermeyecek nitelikte ise mekan kalitesi uygun değildir.

Değişim; Yapı özgün niteliğini bozmadan, cephede ve mekanda özgün izlerini tam anlamıyla koruyorsa, yapıdaki ilave ve değişiklikler az değişmiş niteliktedir. Yapıdaki ilave ve değişiklikler özgün yapının izlerini ortadan kaldırmışsa, çok değişmiş niteliktedir.

Açıklıklar; Cephedeki mevcut açıklığın üstündeki lento düz formda ise açıklık lentolu düz, düz lentonun üzerinde süsleme amacıyla ilave edilen bir eleman varsa açıklık, lentolu süslüdür. Genellikle giriş kapılarının formunu belirleyen kemer süsleme unsuru taşıyorsa kemerli süslü, süsleme unsuru taşımadan düz bir kemerden oluşuyorsa, kemerli düzdür. Diğerleri; genellikle değişiklikler esnasında açıklığa kazandırılan özgün olmayan formlardır. Lentolu ve kemerli formların özelliğini taşımazlar.

EK 4 DEĞİŞİM TABLOLARINDAKİ BİLGİLER

Mekanda İşlev Değişikliği ve Mekan İlavesi;

Varolan mekanların işlev değişikliği, mekan ilavesi değildir. Mekan ilavesi; özgün durumunda hiç olmayıp (ya da olup ta bir yenisi ilave edilen), bugün varolan,sonradan eklenmiş bir mekandır. Başka bir deyişle; söz konusu mekanın varlığı özgünde varolan başka bir mekanın tam olarak yok olmasına neden oluyorsa, özgün mekanda işlev değişikliği söz konusudur. Örneğin; 15 nolu konuttaki özgün teras mekanının banyo ve wc'ye dönüştürülmesiyle, teras ortadan kalkmıştır. Bazen özgün mekanın bir köşesine farklı işlevli bir hacim eklenebilmektedir. Örneğin; 2 nolu konutta avlunun bir bölümüne eklenen banyo mekanı; 13 nolu konutta birinci katta ilave edilen yaşam mekanı, 16 nolu konutta zemin ve ikinci katlardaki banyo ve wc gibi.

Katlar Arası Değişim;

Çok Az Değişmiş; Değişiklik, eğer yapının cephe tipolojisini bozmayan nitelikte veya yapının esas cephesi olan ön cephesi dışında, avlu ve yan sokak gibi cephe tipolojisine esas oluşturmayan cephelerde ise cephe çok az değişmiş niteliktedir.

Az Değişmiş; Değişikliğin ön cepheden algılanmasına karşın, cephe tipolojisini bozmayan nitelikte ise (pencerenin yerinin kaydırılması, boyutunun değiştirilmesi gibi) cephe az değişmiş niteliktedir.

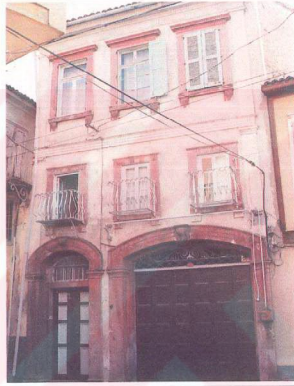
Çok Değişmiş; Değişiklik cephe tipolojisine uymayan, cephedeki özgün izleri yok edecek nitelikte ise cephe çok değişmiş niteliktedir.

Açıklıklar; Cephesel değişim bölümünde açıklıklara dair bilgiler sadece ön değil, varsa yan ve arka cephelerin değişim bilgilerini de içermektedir.

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

26

İl/İlçe/Mahalle : Balıkesir/ Ayvalık/ Sakarya
 Cadde/Sokak : Maraşal Çakmak Caddesi
 Pafta/Ada/Parsel : 22/ 358/ 14
 Yapım Tarihi :
 Kapı No :153, 153/A
 Özgün Fonksiyon : Konut + Konut altı ticaret
 Bugünkü Fonksiyon : Konut
 Yapım Sistemi : Yığma taş
 Kullanım Durumu : Yapı kısmen kullanılmaktadır.
 Kat Adedi : 3

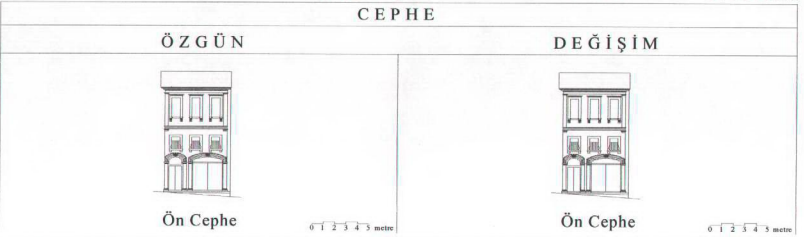
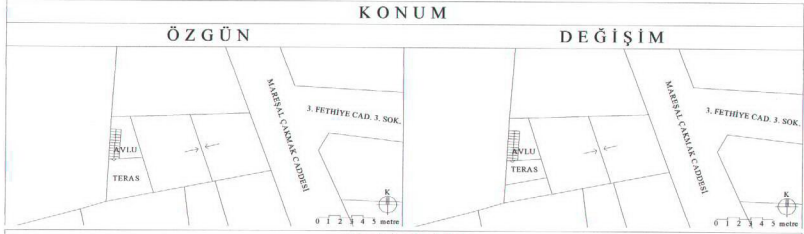

Yapı Hakkında Genel Bilgi

Yapı, geleneksel Ayvalık konutlarının içinde özgün nitelikteki ender örneklerden biridir. Mübadeleden önce bir Rum ailenin konut ve ticaret amacına yönelik kullandığı düşünülen yapı, 1975 yılından bu yana bir Türk aile tarafından konut olarak kullanılmaktadır. Yapı zemin katta tamamen özgün durumdadır. İç düzeninden, Rumların dükkân olarak kullandığı anlaşılan mekan, gereksiz eşyaların konulduğu bir hacim niteliğindedir. Birinci kattaki banyo ve wc sonradan eklenmiştir. Bu katta arka cephede terasa bakan yaşam mekanına açılan pencere ilavesi son yıllara tarihlenmektedir. Konutun yatak odalarının yer aldığı ikinci kat, özgün niteliğini korumakla beraber, kullanılmamaktadır. Yaşlı bir çiftin yaşadığı konutta birinci katta günlük yaşantının geçtiği mekanlar yer almaktadır. Sonuç olarak yapının kullanılmayan zemin katı ve ikinci katı korunmakta, yapının kullanılan birinci katı küçük de olsa değişikliğe uğramıştır. Yapı sokak cephesinde tamamen özgün durumdadır. Konutta yer alan ocaklar, dolaplar ve bir de mobilya Rumların da kullandıkları mimari elemanlardır. Bu özgün mobilya benzeri 16'nolu konutta da görülen uzun bir kanepedir. Çatının su almasından dolayı ikinci katta hızlı bir bozulma görülmektedir. Taşıyıcı sistemi sağlıklı olan yapıda, çatıda ve cephede onarım yapılmalıdır.

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

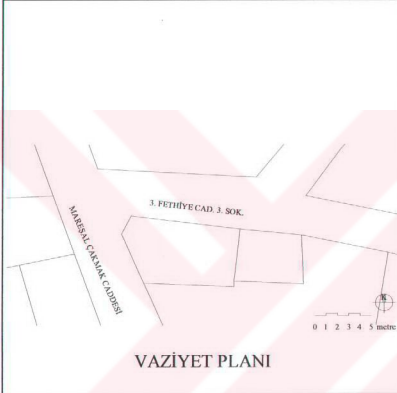
26

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

28

İl/İlçe/Mahalle : Balıkesir/ Ayvalık/ Sakarya
 Cadde/Sokak : Maraşal Çakmak Caddesi
 Pafta/Ada/Parsel : 21/ 455/ 10
 Yapım Tarihi : 1881
 Kapı No : 174, 174/A
 Özgün Fonksiyon : Konut + Konut altı ticaret
 Bugünkü Fonksiyon : Konut
 Yapım Sistemi : Alt kat yığma taş, üst kat betonarme
 Cephesel Değişim : Ön Cephe: Değişmiş(Tipolojiye uymayan) Yan Cephe: Değişmiş(Tipolojiye uymayan)
 Kat Adedi : 2,5

CEPHE

ÖZ GÜN

DEĞİŞİM

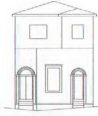

Ön Cephe

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

Ön Cephe

Yan Cephe

0 1 2 3 4 5 metre

Cephe Hakkında Genel Bilgi

1881 tarihli yapı, cephe özellikleri ile geleneksel Ayvalık konutlarından ayrılmaktadır. Konuta diyagonal köşe boyunca yer alan giriş kapısından girilmektedir. İki adet depo kapısı bulunmaktadır. Özgün halini koruyan depo kapısı diğer konutlarda olduğu gibi, konutun giriş kapısından daha küçük, ancak az rastlanan nitelikte, benzer görünümde ve özendedir. Diğer depo kapısı ise özgün izini koruyarak pencereye dönüştürülmüştür. Ara katta, önünde sardunyalıklı bir adet pencere bulunmaktadır. Büyük bölümü yıkılarak, yeniden betonarme sistemiyle inşa edilen ikinci kat, özgün niteliğini kaybetmiştir. Bu katta konut geleneksel cephe tipolojisinden ayrılmaktadır. Alt kat cephelerinde yüzeysel onarım yapılmalıdır.

7

ANKET FORMU

(28)

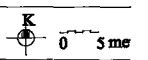
Tarihi : —	
1	Kiracı ☒ Mülk sahibi —25 senedir
2	Kaçıncı mülk sahibi ?
3	Mülkün ilk sahibinin kuşağından ise Mülkün ilk sahipleri nereden ve ne zaman gelmişler ?
4	Değil ama bilinmiyor Konutun ilk sahipleri Aadadan gelen İzzet Beyler
5	Kaçıncı kiracı ? Kaç yıldır kiracı ?
6	Ev sahibi mülkün kaçıncı sahibi ?
7	Ev sahibi mülkün ilk sahibi ise nereden ve ne zaman gelmişler ?
8	Nereden? Ne zaman? Neden gelmişler?
9	2
10	Emekli kaç kişi var ?
11	Ev'in beyi emekli (Sabunhaneden)
12	Yeterli ☒ Büyük ☒ Küçük ☐
13	6
14	Kullanılıyor Yaz ☒ Kış ☒ Arada () Kullanılmıyor
15	Yok
16	Evet (Bir aile. ev bölünmemiş) Hayır (İki aile, ev bölünmüş)
17	Zemin kat
18	1.ve 2. kat
19	Kullanılıyor Kullanılmıyor Kısmen kullanılıyor
20	Z.kat() 1.kat ☒ 2.kat() Z.kat ☒ 1.kat() 2.kat() Z.kat() 1.kat() 2.kat ☒
21	Kullanılmıyor
22	3
23	Birinci kattaki terasa ilave edilen banyo ve wc mekanları
24	Evet
25	Rahat, teras var, her şey aynı katta
26	—
27	2.kat çok bakım istiyor, çatı akıyor
28	Hayır
29	Ev'in beyi hasta ve yaşlı Hanımı da yalnız ve yaşlı, ilgileremiyorlar
30	Evet
31	Evet
32	Hayır
33	—
34	Evet

EK: 8

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

ÇALIŞMA ALANI

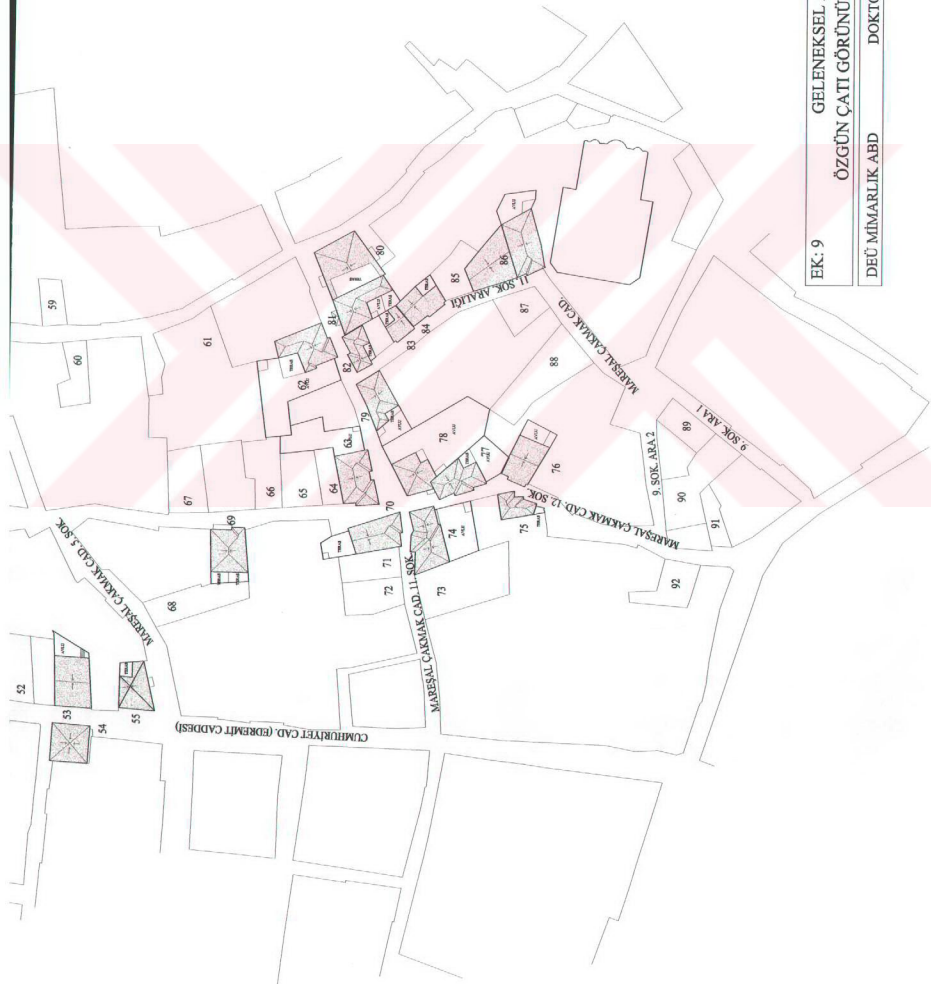

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ:BİLGE YILDIRIM GÖNÜ

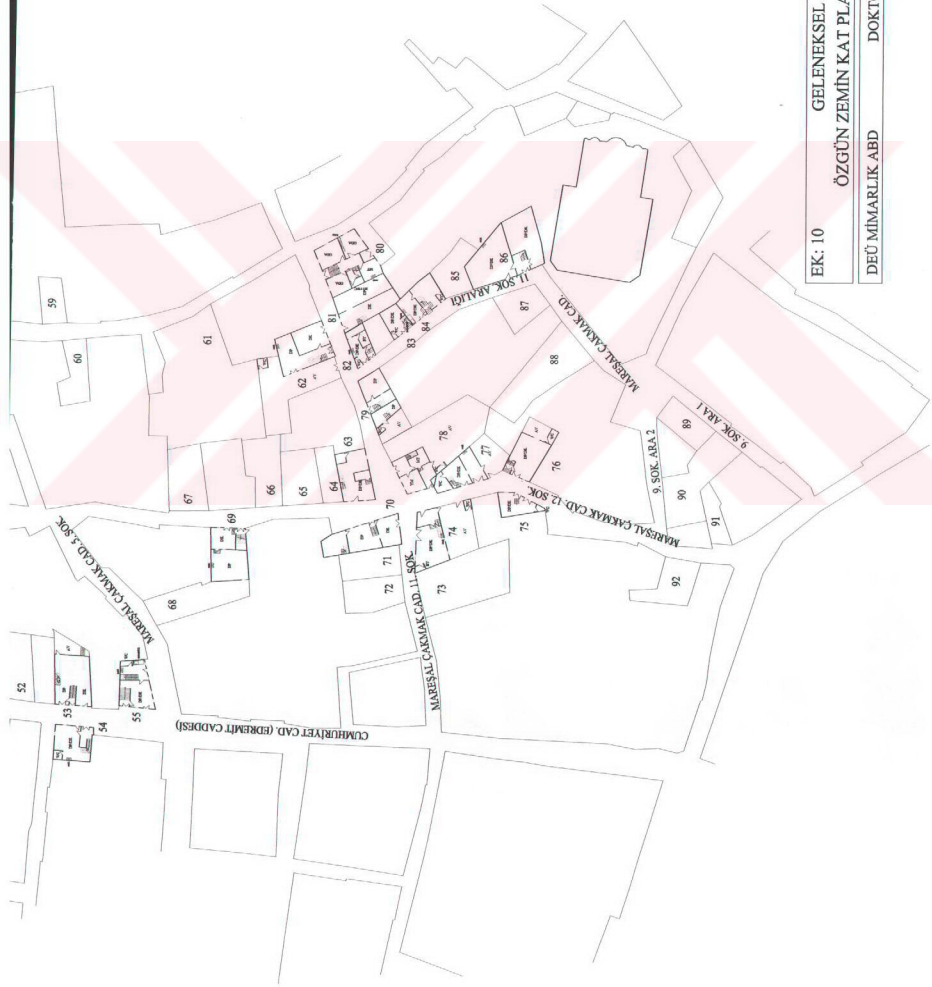
EK: 9
GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

ÖZGÜN ÇATI GÖRÜNÜŞLERİ (TÜM ÇALIŞMA ALANI)

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ:BİLGE YILDIRIM GÖNÜL

GÖSTERİM AÇIKLAMA

AY	Avlu
BY	Banyo
DK	Dükkan
DP	Depo
DP+AT	Depo ve Atölye
DP/DK	Depo ve/veya Dükkan
MT	Mutfak
MT+DP	Mutfak ve Depo
ODA	Kullanılmayan Mekan
SA	Sarnıç
TC	Tekne
WC	W.C.
WC+BY	W.C. ve Banyo
YO	Yatak Odası
YM	Yaşama Mekanı
YM+MT	Yaşama Mekanı ve Mutfak
YM+YO	Yaşama Mekanı ve Yatak Odası

EK: 10

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

ÖZGÜN ZEMİN KAT PLANLARI (TÜM ÇALIŞMA ALANI)

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ-BİLGİE YILDIRIM GÖNÜL

GÖSTERİM ACIKLAMA

AV	Avlu
BY	Banyo
DK	Dükkan
DP	Depo
DP+AT	Depo ve Atölye
DP+DK	Depo ve/veya Dükkan
MT	Mutfak
MT+DP	Mutfak ve Depo
ODA	Kullanılmayan Mekan
SA	Sarımsık
TR	Teras
WC	Tuvalet
WC+BY	Tuvalet ve Banyo
YO	Yatakhane
YM	Yaşam Mekanı
YM+MT	Yaşam Mekanı ve Mutfak
YM+YO	Yaşam Mekanı ve Yatakhane

EK: 11 GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

ÖZGÜN BİRİNCİ KAT PLANLARI (TÜM ÇALIŞMA ALANI)

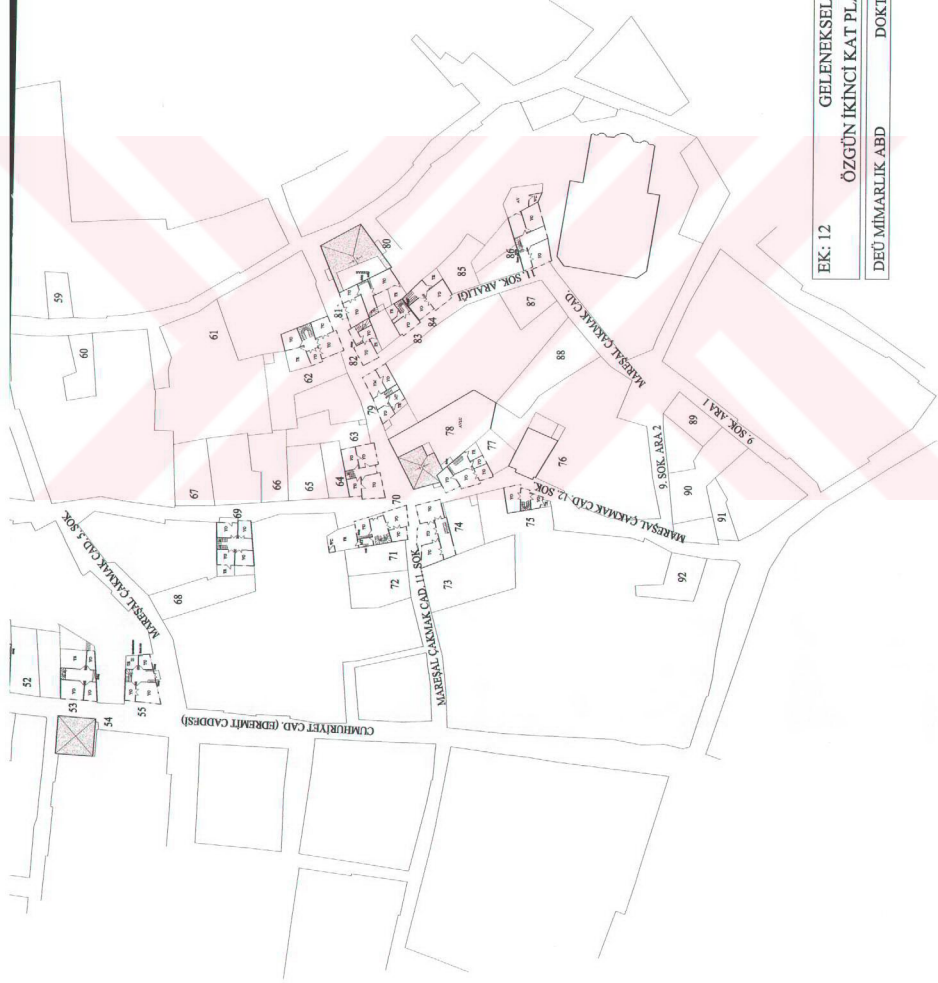
DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ: BİLGİ YILDIRIM GÖNÜL

6111111111

GÖSTERİM AÇIKLAMASI

AV	Avlu
BY	Banyo
DK	Dükkan
DP	Depo
DP+AT	Depo ve Atölye
DP+DK	Depo veya Dükkan
MT	Mutfak
MT+DP	Mutfak ve Depo
ODA	Kullanılmıyan Mekan
SA	Sarraf
TR	Teras
WC	Tuvalet
WC+BY	Tuvalet ve Banyo
YO	Yıkılacak Alan
YM	Yaşama Mekanı
YM+MT	Yaşama Mekanı ve Mutfak
YM+YO	Yaşama Mekanı ve Yıkılacak Alan

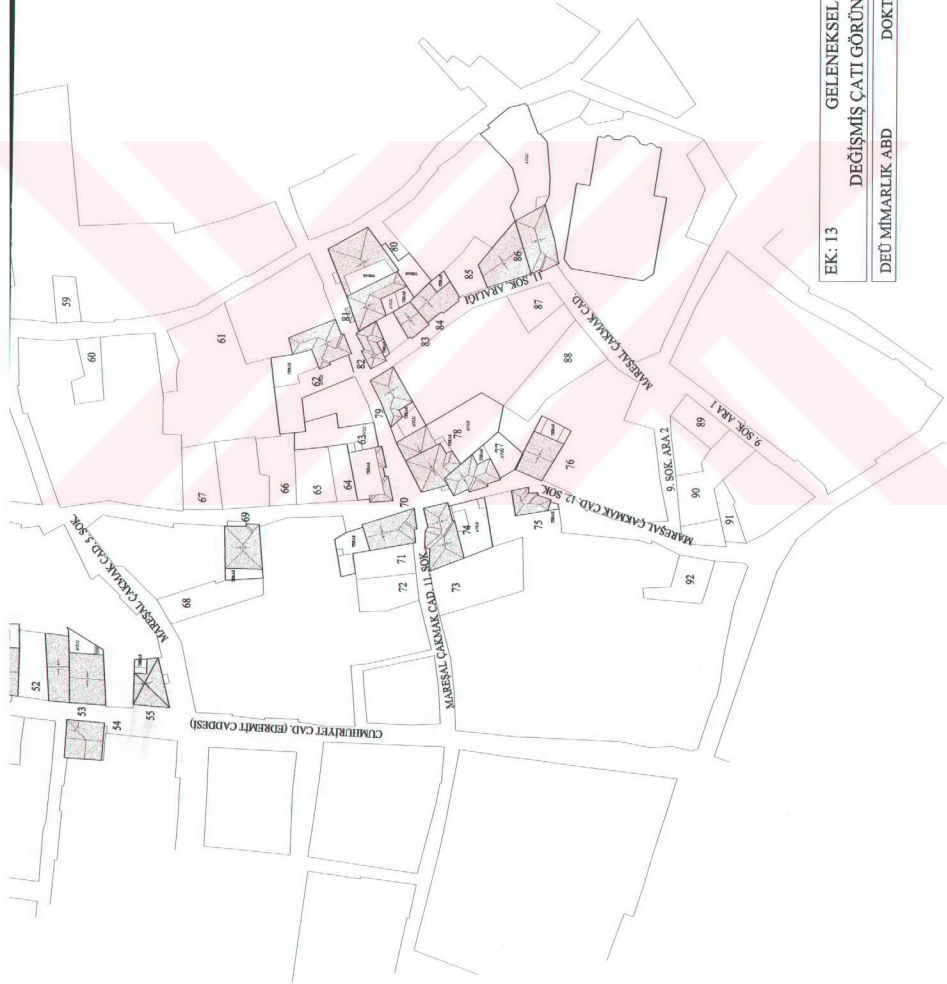
EK: 12 GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

ÖZGÜN İKİNCİ KAT PLANLARI (TÜM ÇALIŞMA ALANI)

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ: BİLGE YILDIRIM GÖNÜL

EK: 13

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

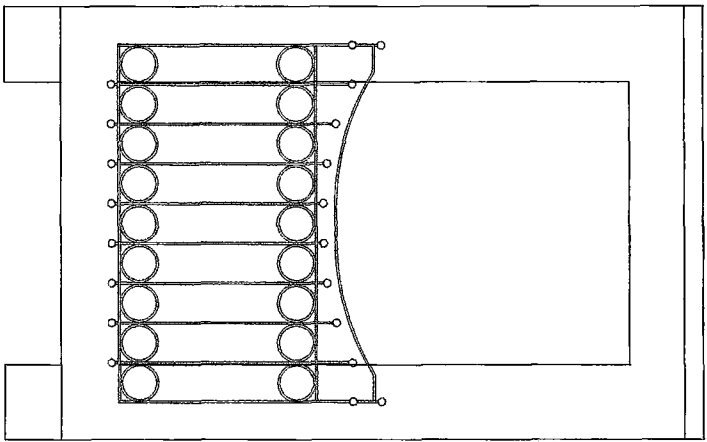
DEĞİŞMİŞ ÇATI GÖRÜNÜŞLERİ (TÜM ÇALIŞMA ALANI)

DEÜ MİMARLIK ABD

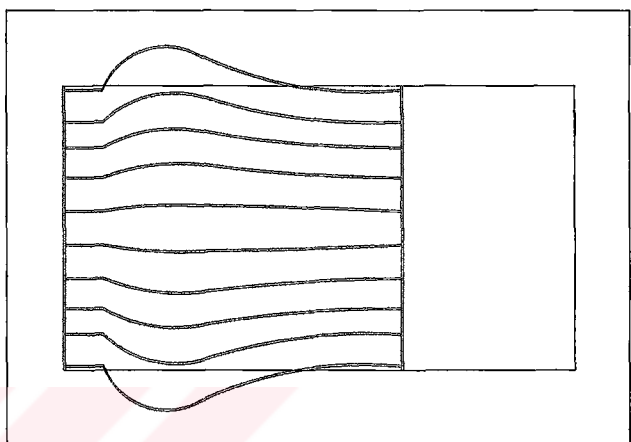
DOKTORA TEZİ

HAZ.BİLGE YILDIRIM GÖNÜL

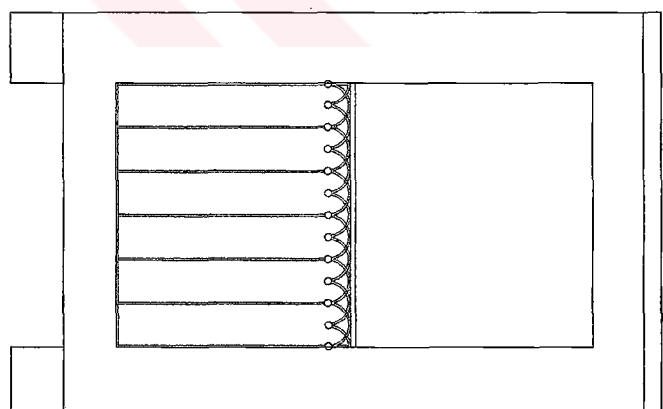
MİMARİ ELEMANLAR

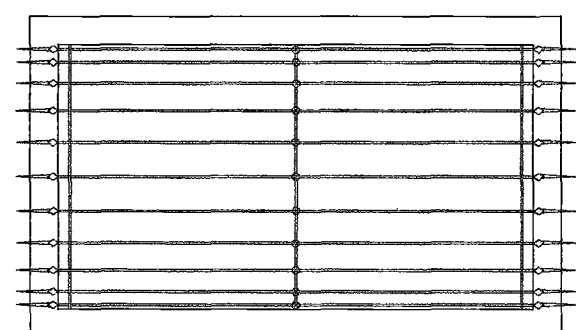
Sardunyalık

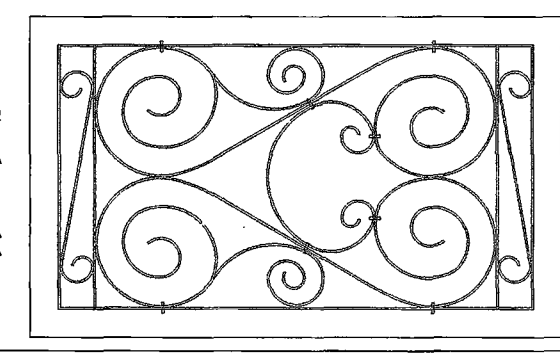
Sardunyalık

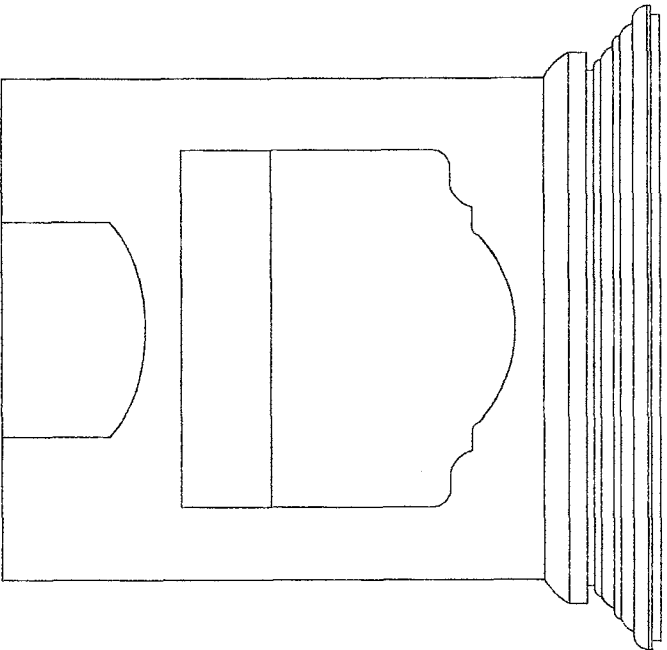
Sardunyalık

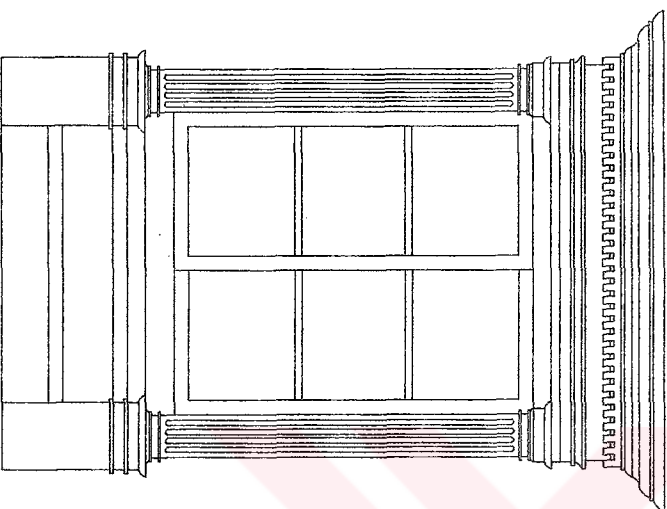
Sardunyalık

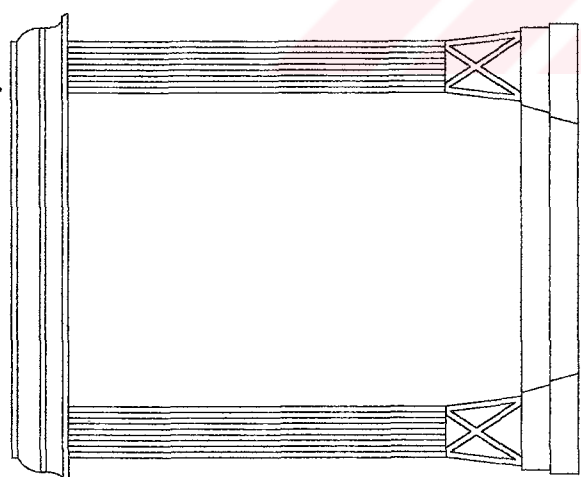
Sardunyalık

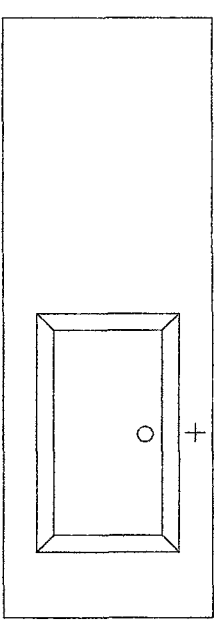
Ocak (45 nolu yapı)

Dolap (22 nolu yapı)

İkona nişi (86 nolu yapı)

Çamaşılık (26 nolu yapı)

EK: 19

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

MİMARİ ELEMANLAR

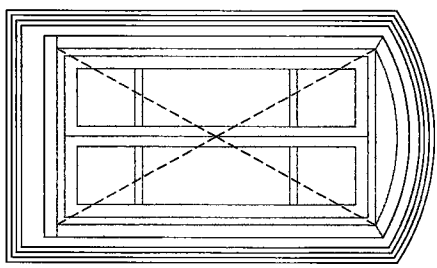
0 0.5 metre

DEÜ MİMARLIK ABD

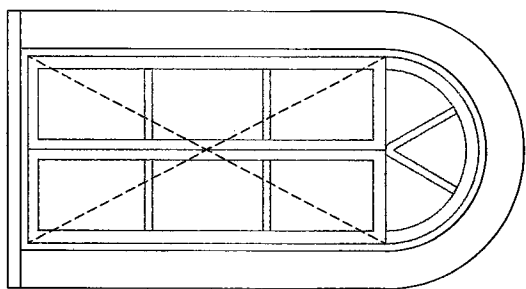
DOKTORA TEZİ

HAZ:BİLGE YILDIRIM GÖNÜL

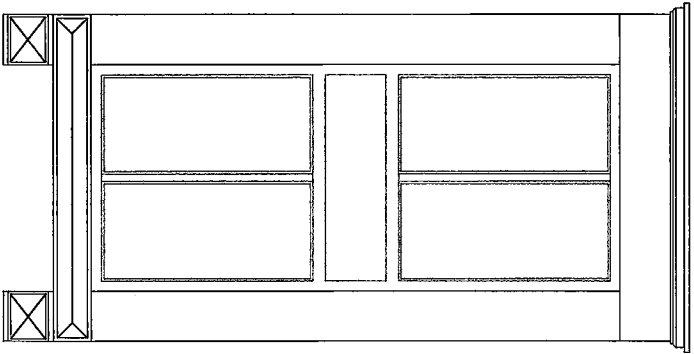
PENCERELER

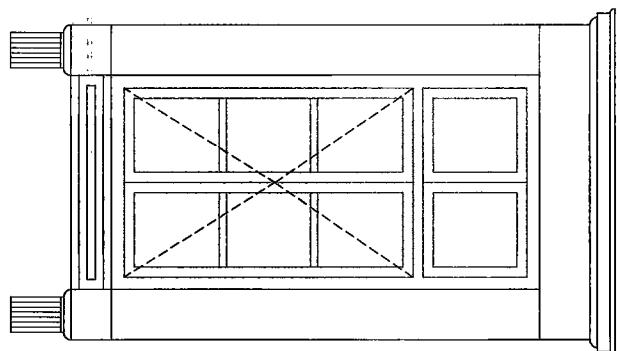
Pencere (78 nolu yapı)
Kemerli Süslü (Taş)

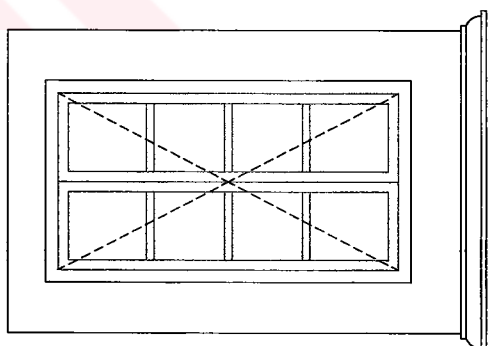
Pencere (44 nolu yapı)
Kemerli Düz (Taş)

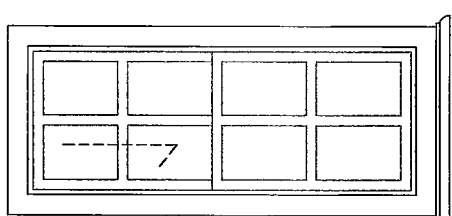
Pencere (34 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)

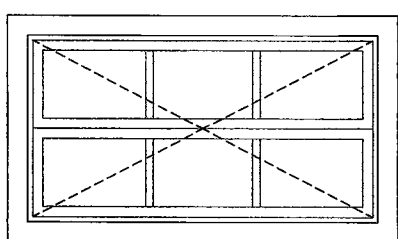
Pencere (37 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)

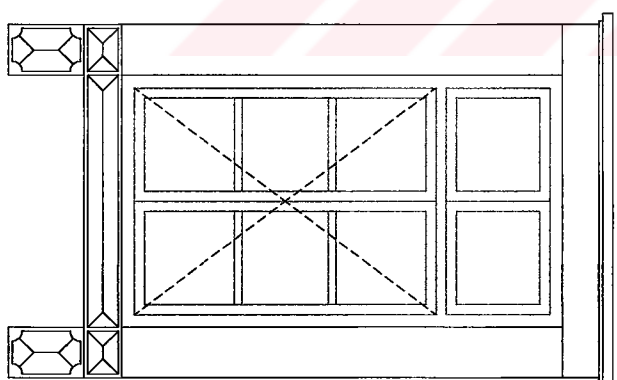
Pencere (31 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)

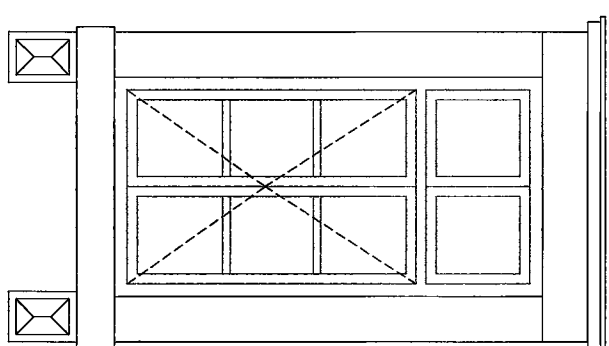
Pencere (24 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Ahşap)

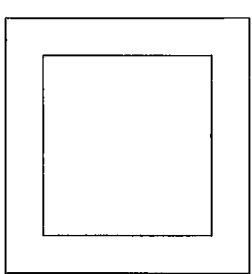
Pencere (40 nolu yapı)
Lentolu Düz (Ahşap)

Pencere (39 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)

Pencere (53 nolu yapı)
Lentolu Süslü (Taş)

Pencere (4 nolu yapı)
Lentolu Düz (Taş)

EK: 18

GELENEKSEL AYVALIK KONUTLARI

PENCERELER

0 0.5 metre

DEÜ MİMARLIK ABD

DOKTORA TEZİ

HAZ:BİLGE YILDIRIM GÖNÜL